

નિવેદન

અનિરત વડેતા દતિજામના અરીસામા અનેક યુગોની અખડ દારમાળા પોતાની જ્વતો જોતી પ્રતિબિમિત થાય છે દરેક યુગના મળા-મળોની, તેમની પરસ્પર પ્રક્રિયાઓથી બધાતા સબધોની કોઇ ખામ રિનક્ષણતા, ત્રિશિષ્ટતા, કોઇ ખાસ વિચારણા અને ઓળખી શકાય તેવો કોઈ ખાસ અવાજ હોય છે એવું યુગ દર્શન માનવજીવન-ઈતિહાસ દરેક યુગ પામે ધરે છે

દરેક યુગને પોતાની જીવનપરિસ્થિતિઓમાથી પાગરતી વિચાર મગ્ધો, ધર્મનીતિ ને પરસ્પરનું વ્યવહારસ્વરૂપ તથા તેમાથી બધાતી પોતાની જીવનધટના ને તેની ખાસ મુશ્કેલીઓ તથા મર્યાદાઓ હોય છે

એવું યુગદર્શન થાય છે ને પસાર થાય છે ઇતિહાસની ગતિમા ઈતિહાસ ઉમે છે એ જીવનની ગતિને-પ્રગતિશીલતાના પરિબળોને અટકાવીને જીભા નથી ગમી શકાતા જીવનવેગની ગતિ ન પ્રગતિમાન જનવાનો તેમનો પ્રમાણ જ હોય છે ને તેમ જ્વતા જીવન પરિસ્થિતિ યવહારધટનાના સ્વરૂપોને પસંદવાનો રજુ નેમતો પ્રભાવ ફેર છે

જે એ ગતિ, ગતિની પ્રગતિશીલતા, તેની નવાભાવિકતા ને નિયમ જોઈ શકે છે, દેખાડી શકે છે ને તેની માથે અટકીને ઊભા રહી ગએના છવનવેગને વટાવી શકે છે, તેવા સાહિત્યનું ગદ્ય મર્જન પ્રગતિશીલતાને પૂનવાર કરી શકે છે તથા માન્યું યુગદર્શન કરાવી શકે છે. આજે ગુજરાતની ગિનાએ એવા દર્શનના આવિષ્કારના ઉચ્ચાર આરબી દીધા છે

‘યુગધર્મ અન્યમાળા’ નો ઉગમ અને તેનો વિકાસ એ વિગટ દર્શન ને તેનો અવાજ તેમા ઉતારે ત્યારે જ માર્ગક મને તેના જ્ઞાન સાથે અમે આ અન્યમાળાની શરૂઆત કરીએ છીએ

અમને હિમેશ છે કે ‘યુગધર્મ અન્યમાળા’ એ પ્રગતિશીલતાનો પક્ષ કરે, પ્રગતિશીલતાને જ સ્પર્શુ ધરે, ને પ્રગતિશીલતાનું સાહિત્ય પ્રગટાવે ‘યુગધર્મ અન્યમાળા’ના જ્ઞાનમાં આજના યુગની મૂલ્યવસ્તુ ને મધનો, તથા વાગણીએ ને વેદનાએ છવનની પ્રગતિશીલતાનો પાંખાક મનીને આવિષ્કાર પામે.

પણ એ મૌની સફળતા ગુજરાતી સાહિત્યકારો, પ્રગતિશીલ શ્રેષ્ઠો તથા સમગ્ર જનતાના મહકાર પર આવન છે, એવા મહકાર માટે ‘યુગધર્મ અન્યમાળા’ યોગ્ય અને તેવી ઇચ્છા સાથે અમે ગૂજરાત પામે તેવા મહકારની નવ માગણી ધરીએ છીએ

“એશિયાના ભીતરમા” એ મૂળ જોન ગન્થગની લકીકતો પર ગ્યામનુ, દિંદ, ચીન અને જાપાનના જ ભીતર પર જીવતી નજર ફેરવતુ અમારું પ્રથમ પ્રકાશન છે. એના પ્રયોજક ભાઇ ચદ્રભાઇ ભટ્ટનુ યોગજ્ઞાણુ હવે ગૂજરાતની જનતાને આપવાની જરૂર નથી. એમણે આજસુધીમા વાર્તાઓ, નવનકથા, ઇતિહાસના આશ્રેષ્ઠનો તથા બીજા શ્રેષ્ઠોડાગ પોતાની લોકપ્રિય ને વેગવાન શૈલીનો પરિચય દેનારો છે. આશા છે કે એમનું આ પુસ્તક પણ એવો જ આવકાર જરૂર પામશે

આ પ્રકાશન પછી 'યુગધર્મ ગ્રંથમાળા,' ગૂજરાતના જાણીતા સાક્ષર શ્રી રસિકલાલ પરીખની વાર્તાઓનો મંચ, તથા પ્રગતિશીલ સાહિત્યમંડળના મંત્રી તથા પ્રગતિશીલ લેખક બાઈ બોગીલાલ ગાંધીએ અનુવાદ કરેલી એક નવલકથા તથા બાઈ રામનાગમણ ના. પાઠકની મૌનિક નવલકથા અનુક્રમે આપવા માગે છે.

અતમાં 'યુગધર્મ' ગ્રંથમાળા 'ની એટલી ઓળખાણ સાથે જાણીતીએ છીએ કે એ ગ્રંથમાળામાં વાર્ષિક ચાર રૂપિયાના લવાજમમાં અમે આહસોથી નવસો પાનનું વાચન ગ્રાહકોને અમારા ટપાલ ખર્ચથી પહોંચાડશું.

‘યુગધર્મ’ કાર્યાલય

ચાર રસ્તા : અમદાવાદ

તા. ૧-૪-૪૦

શ્રી.

રતિલાલ એચ. શાહ

સંચાલક

‘યુગધર્મ’ ગ્રંથમાળા

અનુક્રમણિકા

હિંદ

જાપાન

૧ હિંદ	૧
૨ હિંદી ભીતર	૬
૩ ધર્મ નિગે આટલુજ	૧૨
૪ ભૂતગાની ભૂતાનજ	૧૫
૫ ગજકાગભા	૨૦
૬ જો શોડાકે રજવાડા	૨૬
૭ એ ઘટમાળ	૩૦
૮ ઘટમાળના વર્ણુ	૪૯
૯ હિંદી મદામભા	૪૩
૧૦ મિન્ટર ગાધી	૫૧
૧૧ ગાધીજીની જીવનકથા	૫૫
૧૨ દરિયાપાથી જાડુગ- આગ્યે	૬૦
૧૩ મદામાની જીવનચર્યા	૭૧
૧૪ જીવન જનાદનાન	૭૬
૧૫ સમાજવાની પડિતજી	૮૬
૧૬ મોઝ અને બીજા	૯૩
૧૭ દગની મન્દો	૧૦૦

૧૭ જાપાનીસ શકેનશાદત	૧૧૧
૧૮ નામદાગ શકેનશાદ	
હીરાહીટો	૧૧૫
૧૯ અને એ કોણ છે ?	૧૨૧
૨૦ જાપાનના જાણવા નેવા	૧૨૮
૨૧ જાપાનના મુન્હીધરો	૧૩૮
૨૨ જાપાન યુદ્ધે ચડે છે ?	૧૪૫
૨૩ કાળા ધાગા પર	
નાન ઝાગે	૧૫૭

ચીન

૨૪ વિગટ ચીન	૧૭૩
૨૫ પનાધીન ચીન	૧૭૬
૨૬ ચીનાઈ પાટનગરમા	૧૮૭
૨૭ મદામેનાની	
ચાગ-કાર્મ-એક	૧૯૦
૨૮ ચીની ઈન્કનામ	૧૯૬
૨૯ ચીની નાન	૨૧૩

એશિયાના ભીતરમાં .

હિંદ

સુધારે।

પા.	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨૬	૭	૧૬૨૨	૧૬૧૨
૩૦	૨૪	પચીસમી	પચાસમી
૩૬	૮	૧૬૩૦	૧૬૩૫
૬૦	૬	૧૬૧૬	૧૬૧૪

૧

હિંદ

ઉચ્ચ પર્વતમાળની પેલી પાઠ એશિયાના મધ્યભાગની પશ્ચિમે ઉપખંડ હોય તેવો યુરોપ પથરાયો છે અને દક્ષિણે દિમાચળના પ્રચંડ પ્રતિબંધની પાછળ જાંણે કોઈ બીજો ઉપખંડ જ હોય તેવો જુગજૂના મંઝઝાથી સજેજો કાળની અનેક કરવતીઓને છુટી કરીને ખખડધ્વજ પથરાયેજો દિંદ પડ્યો છે.

યુરોપના નકશા પર હિંદને ગોઠવી દો. લંડન થી કરાચીને એસાડી દો. હિંદની પશ્ચિમ ધાર આટલાંટિક પર પડશે અને એની પૂર્વ કિનારી સોવિયેટ મરકારના પાટનગર મોસ્કોની પૂર્વમાં જશે. માઈસિ લગભગ પહોંચી જશે. પેશાવર મધ્યમાં રહેશે, મુંબઈ રવીટ્રજેન્ડની મરહદને અડશે, અને જેને જમત પહેલાં ઓસ્ટ્રિયાના નામથી ઓળખાતું તે ભૂમધ્યમાં મિસીલી અને ટયુનિમની વચ્ચે આવ્ય નહેતો થઈ જશે.

એવા ઉપખંડ જેવા હિંદમાં જન્મતા મૌથી જંચા પર્વતો છે, મૌથી મોટા મેદાનો છે, જેવી નાળે તેવા તાર છે, મૂળાધાર વધા છે, ખાતખાતના દવાપાણી છે ને જનજનની આમોદા છે, જનમનજન હાવનો છે, ને માત્ર મનમોદક ગિપકળા છે, મનમ કરે તેવી રીતખાતો છે ને અજન કરે તેવી ધર્મ-પ્રજ્ઞાનિઓ છે

ત્યા કુનિયાના પડ પર જીતી માનવખતનો પાચમો ભાગ એટલે પાત્રીસ કરોડથી વધારે મોગી વસ્તી છે એ વસ્તીમાં મોટા દુગારીઓ છે અને દરગારણા છે, મોટા ગજકાગણીઓ છે ને છુદ્દિની પરિસીમાં પામેના પડિતો ને અધ્યાપકો છે અને ત્યા જ બૂખ બૂખ કગ્તા ભિખારીઓના ટોળા ભટકે છે અને માનવપ્રાણીની પામતા ને પતનની પરાકાષ્ટાની પ્રતિમાઓ જેવા ગાવા-કકારો છે

અને ત્યા જ સોનાના સિદ્ધાસનો પર સર્વભક્ષી પેટ પાથરીને બેઠેના ચિત્રવિચિત્ર રાજમહારાજઓ છે, મહોનાતોની મોજમઝાવાળા શ્રીમતો છે અને જૂળે મરતા કિસાન* લોકો છે તથા જ ગણેમાં જ ગણી લોક છે એવા હિંદના કુદગતી અને માનવીના રચેના જીવનસંજોગો જીવેણુ છે તથા ત્યા મગજુ મકલુ મલ્લે છે.

અને તોય એવા અજબ જેવા હિંદમાં અજણ્યો આકળો થઈ જાય તો ય, લોભિયા વિનાનો જૂલો પહી જાય તો ય, મહુરૂપીના મજરમાં દેખાય તેવા ચિત્રવિચિત્ર લોકો હાલતાચાલતા હોય તોય . . . તો પણ, પંજાબની ભાષા મહીસૂરી ન મમજે ને મહીસૂરીની ભાષા સિધી ન સમજે તે છતા પણ એ સૌ જુગીજુગી ખાવાનો અવાજ એક હિંદી અવાજ છે અને એ અવાજવાળી એકેએક વ્યક્તિ આજે હિંદી છે

એના દિદમા ઈસુના પણ જન્મ પડેના પદરસો વરમ
પર અદનાન માર્ગો પર ચર્ચને ગોરી ચામડીવાળા આર્ય
શ્રેષ્ઠોના ખપડના ટોળા જિતરી પડ્યા અને ગંગાના મેદાનો પર
પથનાયા આર્યોની ગોરી ચામડીને તે સમયના દિદો વતનીઓની
ચામડી કાળી દેખાઈ કાળી ચામડીના ડૂબીડિયન લોક ઇજિપ્તમાં
વસનારા જેવા હતા દિદના એ મૂળ વતનીઓ સાથે આર્ય લોકો
જન્મડયા અને જીવ્યા આર્યલોકોએ વિજેતાઓનો વર્ણાશ્રમ ધર્મ આગળ
ધર્યો જીતામેનાઓનો વર્ણ કાળો હતો. વિજેતાઓનો વર્ણ ગોરો
હતો ગોરી ચામડીએ કાળી ચામડી પર પ્રતિગઢે પાથરી દીધા
આર્યલોક ઉત્તર તરફ આગળ વધ્યા, મળ વતનીઓ દક્ષિણ તરફ
પાછા હતા આજે પણ એ વિભાગ કાનમ છે

પછી સિંદુ પર મીઠા ધાડા જિતના માડયા ઈરાનથી ડેગ્રિયસ
મિધુ સુધી પહોંચ્યો, પછી મિકંદર મીઠો ધર્મ આવ્યો, અને
ત્યાર પછી હજુ આપ્યા, ટુર્ક આપ્યા, મોગોન આવ્યા, અને મુસ્લિમ
આવ્યા. દિદનો ખૂણેખૂણે ખખડી જિહ્યો, દિદની ધરતી ધણુધણી
જિડી ગજપુત સિંદુઓએ તરવારો ને હાતો ધરીને, શબ્દહતના
ગપથ લઈને, કેસરીયા કેર વર્તાનીને, શરીરના હગ ખડકીને, અને
મગ્ધુની મુક્ત મોજ માણીને, પગથી માથા પર્યંત જાગ જગાડે
તેવો, રોમરોમને સળમાવી મારે તેવો વીરાચિત ઇતિહાસ ગ્યો,
અને વર્ણાશ્રમની દિવાલોવાળા દિદુધર્મનું ગ્હણુ ક્યું તથા જનતા
પર પોતાનું જ વર્ચસ્વ માયવી ગમ્યુ

પછી ઈસુના ચૌદમા શતકમાં જંગીજપાન સિંદુ પર ચડ્યો
ને લાડોર કમળે ક્યું અને પછી તૈમૂરે દિદ્દી લીધું અને હોકલી
પીતા પીતા તેને લોહીજુલાણુ કરી નાખ્યુ એમ દિદમા
મોગોન લોક પેઠા અને મગન મામાજ્યનો પાયો નખાયો આન

પહેરો મુગન માદગાસ બન્યો એમ હિંદુસ્તાનમાં વગર કરીને મુગનન
નગનાગીઓએ મસાગ માડયા.

પછી વેપારના વહાણો બનીને, સુધારાનો આગ મણને
વેપારી વેશ નહિને અંગ્રેજ પરોણા હિંને કિનારે ઊતરી તે
વખતે યુરોપની પ્રજાઓ પહાન પ્રદેશો પર માલસિકોના વહાણો
નહિને વેપારી મુદ્દો સાથે મચી પડી હતી ઈ. મ. ૧૭૬૧
સુધીમાં ૪૨૦ ઇડિયા કંપનીએ એના ડચ અને ફ્રેન્ચ ભગીડોને લોકાવી
નાખ્યા ઈ. મ. ૧૭૬૮માં બ્રિટિશ લોક હિંદ પર ગાંધીનાવવા
ઈસ્ટ ઇડિયા કંપનીના નામમાં ગવર્નર-જનરલની નિમણૂક કરવા
જેવા પાવનધા બન્યા પછી એ લોક મગાડાઓ અને શીખો સાથે
લડાઈઓ નડ્યા, તથા વિજય અપાવે તે મધ્ય માધનોનો સા.।
માની વાપ વા નાગરા ને પથનયા.

આમ ૧૮૫૭ની માન આવી દિલ્લા નાઘીર નરકરવાદે
પહેની વાગ માયુ ઊંચકયુ પરદેશી પચાહિગીરીને નાશ કરવાનો
પહેરો સત્રામ ખેનાયો, અને હમ્મરો દિંદીઓ કપાઈ મુસા, હમ્મરોની
ઝવતી લોગ ખોળાઈ કેટલાય દેહ તોપને મોઢે બધાઈ ગયા અને
લોલોમામ ને નાડની ગતીધોગી નજંકણો નવામાં જોડી નહી
હામીના માયડા ખૂમી ગરા તારે જાડની ડાગીઓ પર માનવી
નટકયા એમ હિંદુસ્તાનનો પહેરો મત્રામ પૂરો થયો, અને
એજુજ અધૂરું હોય તેમ, દિલ્લી બૂમિ પર ફુકાગે માલુમના
નામો દેકોને નાડપિજન ગનાવીને સુવાડી દીધા.

એમ શરૂઆત પામેતુ શામન આજે ઈસુના ૧૯૩૬માં
વનમમાં પેમી ચૂકયુ છે, ત્યાં સુધીમાં દિલ્લા ભીતરમાં જો મદ
નાના જા છે, અનિરામિક પગિયોનાના પ્રાણ ફકાના ગયા છે.

એમ ઇતિહાસની કૂંકાતી બહો નેવો દિંદ એવો અજામ નેવો છે કે ન્યાં હોટેલોમાં પંટડી હોતી નથી, ન્યાં સોડાના મીશા કાયની લખોટીથી ફાડાય છે, ન્યા હાથીઓની કિંમત ત્રી ગર્ધ છે, ન્યાં રાજકારણીઓ રાવ કહેવાય છે, ન્યાં અમેરિકામાં છે તેથી ય અમેરિકન સીગરેટ વધારે મોંઘી છે, ન્યાં સાડીએકત્રીસ કરોડ થોક અમલુ છે, ન્યાં સાડેઅથોઠ ચિત્તાનો શિકાર કરે છે, ન્યાં નાળિયેરનાં ઝાડ પવિત્ર મનાય છે, ન્યાં મોટાં શહેરોમાં જાનરો સૂનાં માનમ પડે છે અને ન્યાં રાજકારણમાં ધર્મના વહેમો બેળવાય છે, એવા દિંદના જીતરમાં આપણે જિતરવાડું છે.

હિંદી ભીતર

હિંદની ધત્તી પર પથનચેના દિંદના માન તાપ્ત ગામડા છે. સાત લાખ ગામડામાં હિંદના નાંગાબૂખ્યાં કિમાન લોક વસે છે. કોઈ કોઈ ગામો પામેથી રેનગાડીદોડે છે, અને ઝેસનોએ અટકે છે ગાડીમાં બેઠેનાને ઝેસનમાં અન્ધાં બૂખ્યા ફૂતરા લેવા મળે છે, બિખારીઓના વનકાન મુબશાય છે, બૂખમગને રોજનો શવન-વ્યવહાર મારી બગવાનનું નામ વર્ધને સતત ભરખતા ખેડૂતો દેખાય છે, અને ગામડાંની વસ્તીની ત્રિવિધતા પણ નજરે ચડે છે; કપાળમાં આડા બિના દીનાવાળા બામણો ચોટલી ફરકાવતા દેખાય છે, નાક કાનને કોચી નાખી તેમાં અનકાર લટકાવેલી સ્ત્રીઓ દેખાય છે. કેવળ કાદવનાં યુગ દેખાય છે, છાગની છાંયેની છાપરીઓ જણાય છે, હગિંગનોના વાસ જણાય છે અને આબડછેટ ન પેસી જાય કે જૂતપતિ ન ધૂમી જાય તે માટે ગામડાંનાં ઘરોમાં બારીઓ ગાખવામાં નથી આવતી.

સિંદ નેવાશી ટકા ગામડું છે. તે પર સાત ગ્રામ ગામ વેરાયાં છે અને તેમાં ત્રીસ કરોડ ગ્રામવાસીઓનાં ઘર છે. એ ઘર-વાસીઓ સિંદી જનતા છે. એ જનતા સિંદની ગરીબ જનતી ને જૂએ મરતી ખરીદશક્તિ છે અને એ જ જનતા જે દુનિયાનો તાત કહેવાય છે તે અનાજના દગલા પકવતી સિંદની કિસાન કે ખેડૂત નામની ઉત્પાદક શક્તિ છે. દેશનું એ ખદગદ્દુ અવન છે, એ અવન પર જ સિંદનું ભાવિ નિર્ભર છે.

એ કિસાન જનતાના મોઝ લૂંટવા ક્યારેક હિંદો ગતરી પડે છે, ક્યારેક તીડ, ક્યારેક જૂંછરા ભયંકર અને છે કોઈવાર વર્ષા વચકાર્ધ પડે ત્યારે એ જનતાના અવનમાં ધૂળના વંદોળ જીડે છે અને એ બધા ઉપરાંત શ્રીમંત સરકારની લોખંડી ઘટના "મહેસૂલ ભરો, સાંચ ભરો, ગણોત ભરો, બ્યાજ ભરો," જોનતી આડે પડોર લઇ દડો ને લટકી રહે છે.

એ કિસાન જનતાની જમીન પર કુ શેવાની બે પ્રથાઓ છે: એક જમીનદારી પ્રથા છે, ને બીજી રૈયતવારી પ્રથા છે. જમીનદારી કે ઇનામદારી ને તાલુકદારી પ્રથામાં જમીનદારોની મારફત જમીનનો ખેડનારો સરકારને કર પડોંચાડે છે ને રૈયતવારી પ્રથામાં જમીનને કોડનારો પોતે જ સરકારનું મહેસૂલ ભરે છે. જમીનનો માલિક રૈયતવારીમાં ખેડૂત છે, પછી જમીનદાર છે અને છેવટમાં સરકાર છે. જમીન પર અવનબર ઝૂઝનાર ખેડૂત જે ઉત્પન્ન કરે છે તેમાંથી અડધું જમીનદાર લઈ જાય છે, બાકીનામાંથી મોટો ભાગ સરકાર લઈ જાય છે, તો ય બાકી રહે તેમાંથી શાકુકાર ઝડપે

છે અને તોપણ જો કઈ કણ વધી પડે તો, તે પૃથ્વી વચ્ચેના
દાદાગીરી, બામણ, માવો વગેરે તૂટી પડે છે. પછી જો તે
કિસાન ઉતરગઈ ગયેના માસવાળો, ચુથાઈ ગયેના ચામવાળો, ને
પીવાઈ ગયેના લોહીનાળો, અકાળ મૃત્યુ ન આવે ત્યાં સુધી જીવે
છે અને જીવતા સાબળે છે કે શોકો એને જગતનો તાત કહે છે,
અને માનવદયાવાળા એને હિંદુનાનાયણ કહે છે ખરેખર હિંદુ
આધ્યાત્મિક દેશ છે જ.

એવો હિંદી કિસાન અનેક અગવડોમાં કામ કરે છે વીજળી
એની મદદે આવતી નથી, ફૂવાના પાણીને ઉપર ખેંચવાના એની
પામે સાધન નથી. ખેતર પગ ચત્રા ફરી શકે છે એમ એ કોઈવાર
માંબળે છે ત્યારે અવિશ્વાસથી માણુ ફરે છે. પછી એ મરી
જાય છે ત્યારે જો એ પિંડુ હોય તો એને બાળવામાં આવે ને
મુમતમાન હોય તો દાટવામાં આવે છે. હિંદુભૂમિના ભીતરમાં
ખભો ધરીને હિંદી જીવનને ટેકવી રાખનાર એ જનતાની કોઈ
પ્રવૃત્તિ કરતું નથી જો એને ખાતે જમીન હોય તો તે એના
બધા છોકરાઓમાં સમખે બાગે વહેંચાઈ જાય છે. કારણ કે વારસો
મોટા દીકરાને જ મળે એવો હિંદુમાં કાયદો નથી. તેથી તો
હિંદુના પ્રણા બાગ ઉપર ખેડૂતની અરેગશ જમીનમાલિકી
અરજા એકરથી વધુ ઓછી આવે છે.

હીનાથી ખેડત ધાતખી શાકરોના હાથમા મપડાઈ ગયો છે, અને મોથી ગમેટકા જેટલા ગાજના નક્કસી દરા આખીને નીચોડાઈ ગયો છે

એવી બપવન ગનીમાઈના પરિણામો અનિવાર્ય નીચા આ ના જૂખમનમાથી જન્મતા અનેક રોમ હિંદી જનતાને ભગ્ની નલા છે દર વરસે લાખો દુદીઓ મેનેચિયાથી મનુષ્ય પામે છે અને વરમના વીમ નાખથી વધારેને હાન નાશ પડે છે એકના મગાગામા માડામાત નાખ જેટની મજાગા પદર વરમ નીચેના મગકોનુ દર ન મે મનુષ્ય થાન છે, કાનુ કેળગાગ પ્રાતના કિસાનોને એવા ખોગક પર જીવુ પડે છે કે જે ખોગક ખાઈને ઉદરો પણ જીવી ન શકે એવી બપકર ગનીમાઈને લીધે જ માતાઓનુ મગ્ન પ્રમાણુ દિદમા એક હમરે ચોવીમ છે જ્યારે છગ્નેડ અને વેત્સમા હમર ચાગ જેટનુ જ છે એટલે જ હિંદી જનતાની સરાસરી જીવનની ઉમર પચીમ છે અને છગ્નેડની પચાવન છે

આટની બનાનક જૂખમા સમગતી રહેતી કિમાન જનતાનો અનાજ હવે ગજકીય અરૂપ ધન્ટો જનર છે ગિદાગ અને સમુક્ત પ્રાતના કિમાનોએ શરૂઆત કરી છે એ જીવનમજેગોમાથી જાગેતો પ્રાણુનો પાનક ગમે તેવા થોગ દમનોથી પણ જુઝારાનો નથી

ખેતી હિંદીજીવનનો પાયો છના એ પાના પર ન્યાયેની ઔદ્યોગિક યટના પણ ઓઠી મહત્વની નથી એક યુગ સુધી લેન્કેશાપરે હિંદના કાચા માન પ ખાના કણુ, પણ વિશ્વયુદ્ધ પછી લેન્કેશાપ ની હિંદની પકડ થોડી ચમત્તા માડી છે હિંદમા મજૂરી સોધી દતી તેથી અને ખીજન કારણોને લીધે દિદમા મિત્રો

ઝગમગ માડી મિત્રો અને કાળજાના વધવા માથે હજારો અને નામો મળૂંરો એક સાથે કામ કરવા લાગ્યા ને ગહેવા લાગ્યા

જગતભરની મળૂંરવાનામા સૌથી ખગમમા ખામ મળૂંર આવો નખવાન માન વિદ્વાન જે છે કનકતાના શાપુ—કામ રોના મોડા પોસેન્ડની, નેપત્તની, ગ્નાસગોની અને શાગકાની મળૂંર આવો વન્તા ભરકર ખામ છે એ જામરો નામના માનવપ્રાણીઓની ખોનીઓમા પ્રકાગ્નુ નામનિશાન નથી ને પાણીની ભારે તળી છે એ મળૂંરોની ચારીઓને ફગતી ગદા પાણીની ગરો છે એ ગરમાના છવડા મન્છરો અને કીડા દુનિવાના ઉત્પાન્કોના દિન પર છૂંથી બીફની શકે છે અને એ ચારીઓમા—આઠ ફૂં લાળી અને છ ફૂં પડોળી ખોનીઓમા નેડેના નવથી દસ માનવપ્રાણીઓ ભયગ્ન ગાગાઈની ભરકર ચાતનાઓ દરદો અને પતનોથી ગળા પર્યંત ફૂંની ગયેના છે.

હિંદની ઘણી જિંદોના નક્કા ખૂમ મોટા છે પણ મળૂંરોના દુનિયામ મા ઔથી રધારે નીચા છ યુદ્ધ પછીના નામા વખત સુધી કનકતા શાપુની મિત્રોમા સામાન્ય રીતે પચામ દકા કિરિ ડન્ડ હતુ અને શોનાપુરની મિત્રોએ સો દકા કિરિ ન્ડ વહેચ્યુ છે, અને જના પણ મળૂંરોને અત્યંત ઓછા દર આપ્યા છે મિદ્ધાત તરીકે માનિત તેડોએ નવ કનાકનો દિવસ સ્વીકાર્યા છે પણ તે સિદ્ધાત પૂરતો જ ન્હો છે તેની જ રીતે બાગ વરમની નીચેની ઉમ ના ગાગકોની મળૂંરો પર પ્રતિગઢ મૂકરામા આ મો છે તો પણ કેનાવ ઉઘોગોમા પાચ વસ ઉપગની ઉમરના ગાગકો પાસે દશથી બાગ કનાકની મળૂંરો લેવામા આવે છે ગાગકોને દયાજનક ઓછા દર આપવામા આવે છે એવા દર વધને બાગકો પોતાના બાપાનુ દેવુ વાળવા પ્રયત્ન કરે છે.

મિત્રોગનુ ચિતરી ચકે તેવુ લક્ષણુ તો જ્ઞે ગ ॥ વર્ત
 નમા છે ચીનના જ્ઞે'બરોને પણુ ટપી જન તેવા જ્ઞે ગરો કિદમા
 ઇ અને એ જ્ઞે'ગરા પ્રાથમિક દશાના મનુષ્યના ધાતકતાને પણુ
 ગરમાવી દે તેવી નીચતા ધાન્યુ કન શકે છે કિદમા કામદારો
 અને માનિકને સીધો સળધ છે જ નહિ બધા મજૂરીના મગધોની
 ત્રયમા જ્ઞે'ગર હોય હોય છે જ્ઞેના હાથમા મજૂરીને બા' રાખવાની,
 તેમને મારનામુગવાની, તેમને કામ પગથી ઉતારી દેવાની અને
 તેમને અનેક રીતે રિખાવવાની સત્તા હોય છે કામ પણુ નોકની
 માટે જ્ઞે જ્ઞને લાય આપરી પડે છે એ લાય કાનપુરમા સીંગ
 રૂપિયા જોટલી તો હોય છે જ એ નાગો તો કામ પર ચઢના પૂતો
 થયો ત્યાર પછી તો જ્ઞે'ગરા શાકારો પણુ ગતતા હોય છે તથા
 મજૂરા પામે દોહસોથી બધો ટકા જોટુ બાજ પણુ વિચારતા
 હોય છે

ધર્મ વિષે આટલું જ

“ Religions are different roads converging to the same goal ”

Mr Gandhi

મૈ! જાણું છે કે એશિયા દુનિયાના બધા મહાન ધર્મોનું વનમગ્ધાન છે એ મહાન ધર્મોમા બે, એક ગૌરવધર્મ અને બીજો હિંદુધર્મ હિંદુમા સર થતા લોકોમા એવો એક ખોટો ખ્યાલ છે કે, એ બન્ને ધર્મો સગખા છે પણ એ બન્ને ન-એ તો જમીન આઠાણનું અતઃ છે તથા ગૌરવ ધર્મ હિંદુમાથી સૈકાઓ પહેલા ઉખડી ગયો છે અને ચીન પર પથગાધ પડ્યો છે તથા હિંદુધર્મ હિંદુમા ધન્નાડીને રજો છે

ગૌરવધર્મ એક યકિનએ સ્થાપ્યો એ ધર્મ સડ્યોતે પહેલા તેમા પક્ષો નહોતા, ચમત્કારો નહોતા, કે દેનગો ન હોતા હિંદુધર્મ તો એ રજોના ખીચડા જેવો શવે છે ગૌરવધર્મ કોઈ મગનાનને

મ્વીકારો નથી, જ્યારે દિદુધર્મના તો ભગવાનોનો મોટો નાફડો મોક્ષો છે એ ભગવાનોમાં દિદુધર્મ વાદરો, દોરોને અને પુરુષના નિમને પણ પૂજે છે. ઔદ્ધર્મ આચારની પદ્ધતિને મૂળ કન્તા માણુમને ભુદ્ધિવાદ કે સકાગ્ણતા તરફ દોરે છે જ્યારે દિદુધર્મ કેવળ દતકથાઓ જ છે

ભુદ્ધનો મુખ્ય અનાજ નિર્વાણની ભાવના શીખવવાનો છે અને નિર્વાણનો અર્થ ચિત્તશાન્તિ કરવામાં આવ્યો છે તથા ઔદ્ધર્મ પુનર્જન્મને નકારીને ખીજ બધા ધર્મોથી જુદો પડે છે

દિદુધર્મ ન વર્ણવી શકાય તેવો ખાચડો છે અને એક પ્રકાર છે જેમાં કેવળ સામાજિક શ્રમિકાના વર્ણભેદને બેગવી દેવામાં આવ્યા છે એ વર્ણભેદ દિદના પહેલા વિજેતાઓ આર્યોએ પોતાનું વર્ચસ્વ દર્શાવી ગામવા બધા કયા દત્તા તથા માથે માથે કુદરતની પૂજા શરૂ કરી હતી. ધીમે ધીમે એ શરૂઆત દિદુધર્મના કૂટ અવસ્થામાં પહોંચી પામી આજે દિદુધર્મ પ્રમાણે એક જાતના જૂજવાં રૂપો ધરીને જગતમાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે અને વસ્તુમાત્રના આત્મારૂપે વામ કરે છે. દિદુધર્મ કર્મના કાયદામાં તથા તે કાયદાના અર્થમાં મહાજનદનાનો અન્યાય દાકવા દુખી જનતાને તેમનું દુખ તેમના પોતાના ખનન પાડના કર્મને બીજે જે એમ મનાવે છે

કર્મના એ કાયદાની અમર માનિકલોકના રાજકારણના પદમાં મારી પેરે થાય છે તથા ગરીબ અને દુખી જનતામાં એક જાતનો નમીગવાદ વાન્સાગત બિતરે છે તથા વિકાસ પામવાની કે બીજે આવવાની તેમની મહેજાનો મૂળભાથી જ ઘાત કરે છે એ કર્મના કાયદામાંથી જ આપણને ગાંધીજીએ જુલું કરેલો અદિમાનો

===== ઝેગિયાના ભીતરમાં =====

મિદ્ધાત વધારે અપ્ષ્ટ થાય છે. ઝે મિદ્ધાતમા હિતરવો કર્મનો નમીગનાદી કાયદો અનિષ્ટનો પ્રતિકાર (resistance) કરવાની ના પાડે છે તથા અનિષ્ટ સાથે હાથ મિનાવવાની કે અનિષ્ટને મૂઝે મોઢે સવન કર્યે જવાની પાતને આગળ ધરે છે એ માતે માનીછ કર દિંદુ છે

ભૂતકાળની ભૂતાવળ

અમાણા ઉપખંડ જેવા દિગ્માથી ખોતરી કાઢ્યો હોય તેવો ત્રણપચ્ચાસ ભાગ બ્રિટિશ હિંદ છે તથા એનો બીજો બે પચ્ચાસ ભાગ જેને શતી લેવાનું કે ખાનસા કરવાનું બ્રિટિશસામ્રાજ્યે રાજકીય કાન્થોને લીધે હીક નથી ધાર્યું તે મે પચ્ચાસ ભાગ આજે રજવાડી હિંદ તરીકે ગણીતો છે જેમ અંગ્રેજ લોક બ્રિટિશ હિંદ પર કાબૂ ગણે છે તેવો જ કાબૂ તેમણે રજવાડી હિંદ પર જાળવી રાખ્યો છે તે રજવાડો પોતાને માનિક ગણીતો છતાં પોતાની તમામકીના મધિયાગ પાણીમા સ્વચ્છ હોના કરી શકે છે

રજવાડી હિંદના પદ્મ દુકડા છે દરેક દુકડાનો એક એક રાજા માનિક છે એ માનિક લોક પર પિંહીનો કાયદો રાજના નિયમકારમા અમલ કરતો નથી એ પદ્મ દુકડા પ્રાતીય ગ્વાયત્તતા નીચે પણ આવતા નથી એ રજવાડાઓ પાસે પોતાની મરકા

હે, પોતા ॥ નજર કે પોતા ॥ દીવાળે કે અને અદાનતો હે,
પોતાની જ પોતીસ હે રીતવાળે છે અને આગગાડીઓ છે
ગજગાડાની પ્રજા ક્ષિટિશ પ્રજા નથી પણ તેમને જે દિલ ૫ ૧
જવુ તેમ તો ક્ષિટિશ પામપોર્ટની જરૂર પડે કે

આકડા આ રજા ક્ષિટિશ વિસ્તાર ૮૧૮,૦૦૦ ચોરસ
માઈલ છે અને એ વિસ્તારમાં ૨૫૬,૫૩૪૦૦૦ શેકોની
૧૬૩૧મા ગણતરી થઈ હતી એ સખા યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સની
વસ્તીથી જે ગણી કરતા વધારે છે રજવાડી લિફ ૬૮૦,૦૦૦
ચોરસ માઈલ પર પથગાયુ છે અને તે પર ૮૦,૦૦૦,૦૦૦ ચોકો
વસે છે

એ રજવાડી દિલ ૥ દરેક કટકા પર રાજની આયુ વર્તે છે
ને ગળ નજર મે છે ભૂતકાગની ભનાનક દતકયા જેવી એ
રજવાડી વાતો દિલમાં આજે શ્રુતી જાગતી છે કાગડે ક્ષિટિશ
શાળીનાદે તેમ ઈન્છુ છે આજની નવી થતી દુનિયામાં જોડકમીની
જાગો જેવા પદર જાગા, જોડકમીના, જૂદામાટના, પ્રતિકાતિના
ભયકર ભૂતકાગની ભખતી ભૂતાવગો ॥ ગોઝાન સ્થાનકો કે એ
સ્થાનકોમાં આ કરોડ નેટના માનવીઓ જકડાયેલા છે, ભૂતકાગની
ભૂતાવગો જેવા ગળાઓના હાથમાં એ આઈ કરોડના દિલ મોપાના કે

એ રજવાડામાં નાગરિક હકનો એકે (ફિલીસ કોરપસ) કાનદો
નથી પદગમાં ચાનીસ પામે જ હાર્ડકોર્ટ છે, આ ત્રીન પાસે
જ મનાઈ આપી શકવાની સત્તાવાળી નામમાત્રની ધારામખા છે
કેનાઈ રજવાડાએ ગપાએને દેશનિકાન કર્યા કે ઘણામાં ગળાઓ
પ્રજામાથી કાનના પણ શ્રવન માથે મળ્યુની રમત ખેની શકે છે,
કેનાકોમાં ચોકો ગુનાઓ તરીકે વેચામાં ને ખરીદવામાં આવે

હે વણખન ગજના આ ગજ પડેજ આમી ય આનક દંપ્તી
જાય છે ઉત્તર ગામમા એડો પ્રધાન દેખાન તેવી રીતે આ
ગજમા ગજાગાજના ગજનાડા જ રીક કહેવાન તેના છે

તે એ ગજનાડા ॥ નગઓ કેવાડ હોય છે નારુ ? આના

ગઈ માન એક આદમી પેગ્મિમા મ જુ પામ્યો એનુ નામ
અનવર હતુ જવાડી દિદમા તો એનુ નામ જર્નન હીજ હાગેસ
મવાઈ મદાગજ શ્રી જયમિદજ, જી મી એમ આઈ, જી મી
આઈ ધ, મદાગજ અદનર, એવુ મોટુ હતુ એ ગરેત્રો માણુમ
મદાગજ હતો ત્યારે ગજપુતાનામા, જિંહી પામે ૩૧૫૮ ચોગમ
માઈન ૫૦ પચનાયેના ૭૫૦,૦૦૦ સોડો ૫૦ ગજ કરતો હતો, અને
વસ્ત્રે દનાડે ૩,૬૦,૦૦૦ ગધિયાની આવકવાગો હતો એની પામે
૧૨૫૦ માણુસતુ વસ્ત્ર કર હતુ અને ૮૮૩ પોથીગો તા એની
મનામીમા ૫૬૦ તોપો તતડતી

એ અવગજ થોડોક મદાતમા જેવો હતો, પણ આત્મમન
કન્વાને જદસે પન્દમનમા સાધુતાને શણુગાગતો હતો, એને તો
એના ઇગદા દિદુ ધર્મ પ્રમાણે અત્યત પવિત્ર હતા અને એના
આચાર હેવાનિયતને ટપી જાય તેવા નૃશંમ અને ક પીસુ હતા
જાણે સોગમી સદીનો ઇટાલીનો ગજ હોય, તેવો ગડ, વાતમી,
ચપળ, ગૂઢ, મિથ્યાભિમાની અને અહકારી ને દુગચારી પશુ જેવો
જવાડી દિદમા અને વીમમા શનકમા એ ગજ હતો

એને-રાજને કાઈ અડી જય તે દેવના દીધેના એનાથી
કેમ ખમાન ? એક દિવસ એ જમવા બેસે હતો એના ડાયા હાથ
પગની વીગીમાનુ માણેક એની સાથે જમવા બેઠેની એક મહેમાન
માધએ જેવા માગ્યુ નગઓ વીગી કાઢીને માધને આપી માધએ

વીડી જોઈને પાછી આવી ત્યારે એણે તે વીડી એક નોકર તંદ્ર નાખી અને માધુનાના દમામમાં કુદકો માર્યો, “ ઘોઈને લઈ આવ ”

એક વખત અંતરને યાદી ગદામ મદાનમાં જવાનું હતું ત્યારે કચુડીઓ મુઝાર્થ પડ્યા હતા, કાન્સુ કે અલ્વર હાથના મોળા હાલતો જ નહોતો અને ગિટવના માદશાદ જ્યોર્જ પાંચમાને મોળા પડેરેલો હાથ દનાવવાની ચીડ હતી. છેવટની પણ સુધી અંતરે મોળા પડેરી નાખેના. પણ પત્રી મમયસૂચકતા વાપરીને એક અદભાવી છણુગે કરી જમણા હાથને ખુલ્લો કર્યો હતો

ધેનછા સુધી એનું અં પડોચી ગયું હતું. એણે એક વખત એક મિત્રને તાર કર્યો કે, “ હું મુઝાર્થમાં નક્કી કર્યા પ્રમાણે તમને મળી શમીશ નદિ કાન્સુ કે હું ટ્રેન નદિ પણ એશિયન ટ્રેન થૂપી ગયો છું.” અદધેનો અલ્વર માનતો હતો કે એશિયન ટ્રેન પણ થૂપી જવાય સાચી વાત તો એમ હતી કે એ ગળા માડેય પાસે પેસા ખૂટી ગયા હતા અને રેનવે કંપનીએ એને ઉંચા એશિયન ટ્રેન આપવાની ના પાડી હતી.

એણે ગાજ્યની આરક નગલગ જાંડી જ પોતાની દિવ્ય જાત પાંખડી નાખી હતી, અને શિકારનો મોખ્ખ વધાર્યો જ કર્યો હતો. જયપુર અને દિલ્લી વચ્ચે એક પાકો ગ્તો માધવાનો બ્રિટિશ સરકારે નિર્ણય કર્યો ત્યારે તેનો મામનો કગ્તા એણે કજી કે એથી એના શિકાર કરનાના દીપકા જમડી જમે, અને છતાં પણ જ્યારે એની માગણીની અવગણના થઈ ત્યારે એણે રોજ રાતના એ ગ્તોમાં મોટા જગન ખાડા પાડી દેવાની ખાનગી ગોશ્વણ કરી.

એવા અલ્વરના મદાનમાં અચૂક નિશાનમાળ હતા. પણ તેથી માગકોવાળી ઓંચોને શું ? વાર ભગ્યો હોય તેની નજદીક વાંચને

અદા કાઢવા વાનચ તરીકે પોતાના આજકાને મૂકવાનું જીએને કહેવામાં આવતું અને આજ આપણામાં આવતી કે મદાગમન માટે મચોટ નિશાનમાં હોવાથી વાન આજકાને ક્રમમાં તે પહેલા જ મદાગમનની ગોળી તેને પાડી દેશે માધુ ગમ એ વાત શાંતિથી કરેતો અને જે જીએનાં આજકાને સેવામાં આવના તેમને ચિતા કરવાની ના પાડતો કોઈ વાન તો એ શિકારીએ અથવા શિકારને સુધારવા ગમના ગમ ગીતી નાખતો, ઉજાડ કરતો અને ગામોના ઘડા નાશ કરાવતો. એ ગમની જેમ કહેતો, “સોફો” સોફોને માનાએને અપડવું હોય ત્યા અપડવા દો ને! અપડી અપડીને બૂબ બૂબ કરતાં મગવા દો.” ત્યારેતો ત્યારે પેલી પોલી મેચમાં એ તારો હતો, ત્યારે એનું અભિમાન વધારુ હતું, ત્યારે પણ એણે ગમની જેમ જે પોતાએ એને વિનય નહોતો અપાવ્યો તે પોતાને અચ્ચક હતી તેના અને એકાએક અચ્ચકત્વને પામેના, પોતાના એક વખતના માનિકને પીડ પડ પોલો નમના પોતાને, પેટોનમાં તન્મોળ કરી છવતોને છવતો મળગારી મૂક્યો હતો કકળી ઉઠેની વોન જનના હાથ નાખતી હતી કે “મામા છે ગમ, તારો કપાળુ એવાળ છવે છે ત્યા સુધી.”

પણ છેવટે તો એ જૂના જોના બચકર આનક જેવા અવગ નાનને એના અંગ્રેજ એવાએ એ પદબદ્ધ કરવાનું યોગ્ય ધાર્યું. નજવાડી દિવના અંગ્રેજ દેવો ગમને પદબદ્ધ કરે છે ખન પણ તે ગમના અંગતજીવનને લીધે જ નહિ પણ તેના સિટિશ તમ્કના નજદીય જીવનને લીધે જ. રામ જેવા નાન અથવા પડ પણ સિટિશ ગાદશાહતનો કાષ જતરો

અલગમાંથી દેશવટે નિકળેલો અવર ત્યારે પેગિમના એક દવાખાનામાં મગતો હતો. એના નજશરીએ મસાનાથી મગવામાં

આ યુ, ખરાબોથી ખરડવામાં આ યુ અને ક્ષેત્રકુશળ અ' ૧૦
ગોકનામાં આ યુ પાનનગરના ગ્તાઓ પરથી ૧૧ને નાયક
એવા ભપકાથી ગમ્ ૧૧ શમને કેન્વવામાં આ યુ નામના શમને
દશુ ય નિશાયગ્ન મગડ મોહ હુ, હશુ ય એના ભવા સકોચના
તા, હશુ ય એનો નાજવી પોશાક ઝગારા મારતો હતો, એના
હીમ માણેક ચમકારી ઊઠ્યા હતા એની મરેની આ ૧૦ પર હા
કાયવાળા અમ્મ હતા રામના સંઘસને માનથી જોવા મરતા પર
ગ્વાડી નરનારીઓ ટોઝે મળ્યા હતા, અી કાચુ કહે છે કે હિંદની
આઠ કરોડ જનના પગ મળ કરનાર રામઓમાનો એ એક ન હતો.

એ તો એક હતો, એના તો અનેક છે કોઈક વડોદરાના
અવસાન પામેના ગાયકવાડ જેવા યુદ્ધિમાન પણ છે અને મૈસૂરના
મહારામ જેના જવામદા નજલત્ર માગતી પ્રજા પર ખીજો કોઈ
ઉપાન ન જડે ત્યારે જ જોળીયાર કરે તેવા મૈસૂરના નીતિમાન
રામરામઓ પણ છે અને થોડાક મહારામઓ હિંદુ ધર્મમાં
ઉપદેશોના શુભના આશ્રયથી ખરી પડે ત્યારે પોતાના પગના અગૂદા
પર વીસ દમ્મ પોડની કિમતના માણેક કે હીરા જડ્યા હોય
તેવા વીટનાના અનકાઠ ધાગણ કરનારા પણ છે, અને વણા તો
મધ્યહિંદની એન્સીઓમાં અ એન્ જાદશાદતના રક્ષણ નીચે કેળ
માનવબધી હેવાનો જેવા જ ચર્ચ પડ્યા છે

મહારામઓના નામ સાથે જોડાયેના ઉપનામો બચકર જૂત
કાગમાં ધૂણતી જૂતાવગેના બ્રામક સખ્દો જેવા છે પતીઆનાના
મહારામનું નામ દુભાનના પૂછડ જેવું લગાઈ ગયેલું છે અને
તેમાં ' શ્રી એન્ગોને આઠ ' એમ પણ જોવાયું પડે છે એકસોને

આદનો એવો ઉપયોગ રજવાડી મનોદયાએ શોધેની અક્ષરગણિતની
 યુક્તિ છે મહારાજ પિતાનાનું દૂક નામ પણ આનું તો જ,
 " સેફ્ટનન્ટ જનરલ હીઝ હાર્નેસ, ફ્રન્ટે ખામ, દીનત
 ધગનીશિયા, શ્રી એક્સોઆઠ મહારાજધિરાજ મોહીનદર ગદાદુર"
 બહુરૂપીના બખરમા તાડવે ચઢ્યા હોય તેવા હિદના એ રાજ
 ગદાદુરે ચિત્રવિચિત્ર પ્રાણીઓ છે એ પ્રાણીઓમાના કેટનાક જે
 રાજપુતાનામા વસે છે તે ચંદ્રવંશી છે, કેટનાક સૂર્યવંશી છે એક
 જેસનમેરનો રાજા કહે છે તે પોતે શ્રીકૃષ્ણભગવાનનો સીવો ફરજદ
 છે એક મહારાજ જે ઔધ પર રાજ કરે છે તેણે શરીરવિજ્ઞાન
 પર પુસ્તક લખ્યું છે, ખીજે એક રેવાનો ગજ જેની હિમર ચોતરીસ
 વખતની જ છે, તેણે અત્યાર સુધીમા પાચસો વારનો શિકાર કર્યા
 છે, અને એક ખીજાએ પોતાના વડા ન્યાયાધીશની જ નાચનારી
 છોકરીઓના નિગોક્ષક તરીકે પણ નિમણૂક કરી છે કુચમિહાગ ॥
 એક ગજાએ કેશ્રોજની નિશાગમા પાક જોખેના એ વાન સાચી
 છે પણ કેટનાએ રાજ જેવા રાજાઓએ નિશાગ પણ દેખી નથી
 હોતી તેય સાચું છે એક મહારાજ સાત વાન પરણ્યો, ખીજે
 પાચ વાર પરણ્યો, કહેવાય છે કે એકને એકાવન નખાતો છે અો
 એકને એકસો ઉપગ જાગકો છે એક ગજપીપનાના મહારાજાએ
 ૧૯૩૪મા વીડસર જાય નામના ઘોડા વડે ગમતમા જીત મેળવી હતી,
 અને એક ઇંદોરના ગજાએ મુમતાઝ બેગમના કિસ્સા પર ગાદી
 ગુમાવી હતી એના જૂતકાળ ॥ મસાનો પુરોના મમી જેના
 ગજમહારાજાઓની લીના અપનાર છે. એ પિશાય લીનામા
 નપકારા લેતા એમના કાનના પડદા કાળનો અવાજ સાંભળી શકતા
 નથી તો કાળ કરાન ન બને ત્યા સુધી બંદે જીવતા એ બડીરો,
 એમની માનિક દરિયાની રાણીના આશરા હેઠળ

રાજકારભાર

અલ્પર તો એક હતો, એવા અનેક છે. એ અનેકોએ એક ટ્રેડ યુનિયન બાંધ્યું છે. મદાગાસ્કરમાં મદાગાસ્કર મંડળ. એ મંડળને એચઆર એફ પ્રિન્સીપ એવું નામ આપ્યું છે. સત્તર તોપોના માનવાળો દરેક રાજ એનો એક મતવાળો દરેક સભાસદ છે. એાળી તોપોના માનવાળાં બીજા ૧૨૭ રજવાડાં બધા મળીને બાર મન ધગવે છે. મંડળીની ચેન્સેલર પદવી દમણના વરમોમાં મદાગાસ્કર પતિપાક્ષ અને ચિકનેરને વરતી હરે છે. એ મંડળીની જમાત અંદર અંદર અદેખાઈવાળી છે, કાગદા ધડવાની સત્તા વિનાની છે. એના કારભારમાં મસૂર અને દૈન્યગાદ બાકુ ઓછો ભાગ લે છે.

મદારાગ્નઓની પ્રાથમિક મનોદયાને તોપોના ઘડાકા ધણા ગમે છે. એમની કોટમાં ચળકાટ ભારતા હીરામાણેક ને મોતીની માળાઓથી પણ વધારે, એમને મુગરા કરતા દાથીઓની લંગારથી પણ વધારે, એમનાં રૂપ પર ઓવારી

જવાના ઈસારા કરતા અંતઃપુરથી પણ વધારે, એમને ભૂતકાળનાં ભયંકર ઓળા જેવા, દંતકથાની દાનવી લીધા જેવા મહારાજાઓને તોપોના ધડાકા ધણા ગમે છે. શાહીવાદે આ ભૂતાવળને બરમાવવા તોપોના ધડાકાનાં માન સરખાં છે. મહારાજાના માનમાં તોપો ધણુધણે છે ને મહારાજાની મૂછો રોમાંચ અનુભવે છે, મહારાજાની મુર્ચ કે ચંદ્રવંશી ઓઝાદ ઓપી જીડે છે, મહારાજાની ગુલામીથી બેશરમ બનેલી મગફળી છાતી સ્વમાનની મોજ માણે છે. મહારાજાની દસ્તી 'દાસ' ના દિલોળા ખાય છે. મહારાજાના માનમાં ફૂટતી તોપનો એક જ ધડાકો ઓછો કરે અને સમ્રાટની સરકારના દેરીમંચાર નીચે તરબોળ તાંડવ ખેવતા કોઈ પણ મહારાજાને પોતાનો હાથ કપાઈ ગયો હોય તેવી વેદના થશે.

તોપોનાં માન શું કામ ન ગમે ? અને એક પણ ધડાકો ઓછો થાય તો મહારાજાની રાજધીને શું કામ વેદના ન થાય ? દિલ્હનાં રજવાડાંને એ વિના રાજશાહીનું રૂપક ખીચું છે શું તે ? ત્યારે રાજાઓની મંડળી (Chamber of Princes) દિલ્હીમાં મળે છે ત્યારે રેલ્વે સ્ટેશન પર પહોંચતાં દરેક ગમના માનમાં નક્કી કરેલા ધૂમાડા નીકળે છે-ધડાકા થાય છે. એ ધડાકા કાન ફેંડી નાખે તેવા કેવા જંગલી રીતે ધણુધણે છે ! દુનિયાની શાંતિમાં અને દિલ્હીની સ્વરથતામાં કેવો વિલેપ કરે છે ?...અને...

જસ, બ્રિટનની સરકારે રજવાડાંના માનમાં તે સરખા છે, રાજસાહેબોનાં ગુલામ હૈયાં તે સાંભળીને આપાના હાથમાં ઓકતા બળત્રાંઓની જેમ આનંદની ઉનટીઓ કરે છે અને ઉદ્દાસથી ધડકી જીડે છે. નિયમ એવો છે કે રવિવારે એવા ધડાકાઓ બંધ રાખવામાં આવતા હોય છે. તેથી તો કેટલાએ રાજાઓ

પોતાની જવાબી ગાડીઓમાં કમનગીય રવિનાર જનની પૂરે થઈ જવાની રાક જોતા રોશન પાસે પડી જો છે અને પછી સોમનાગની સરારે ધડાકા ને બડાકાના માનમાં દિલ્હીના મજા માં સચરે છે કોર્ન તો કહી દે કે નકામી આ શી દુકાદુક પશુ હોય એ તો રાજ્ય વાગ્ય ને આપણા ગાળકો દિવાળીને દિવસે દારખાતુ થયા નથી ફોડતા ।

પરંતુ રજવાડા પછી ૧૪૯ રજવાડાના માનમાં તોપો ધડાકા વગે છે, પશુ મી ખજા શા માટે મિચારા બીજાઓ તમ્મ 'શાન્ત પાપ' સેવાય છે પાચ રજવાડાના માનમાં એન્વીસ ધડાકા ધણધણે છે એના રજવાડા હૈદરાબાદ મૈસૂર, વડોદરા, કાશ્મીર અને ગ્વાનિનર છે બીજા છ રજવાડાને ૧૯ અનાજના મુજરા મળે છે, અને બીજા બાગના માનમાં સત્તર તોપો ફૂટે છે બીજા રજવાડાને મોટરોના હોર્ન વગાડતા ચૂપાચૂપ ચાલના આનનાતુ હોય છે ધડાકા બડાકાના પશુ ખર્ચ થતા હોય છે એટલે જ હશે તો

ભૂતકાગીના ભયકર ઓગા જેવા રજવાડાઓના મજકાન્માય પર દેખરેખ રાખના મિટિશ મરકારે એક રાજકીય ખાતા (Political Department) ની રચના કરેલી છે એ ખાતુ દિલ્હી સરકારની શાખા છે અને વાસરોયને સીધુ જવામદાર છે એ ખાતુ એજન્ટ, જનરલો અને રેસિડન્ટોની નિમણૂક કરે છે દરેક રજવાડા પર રેસિડન્ટ મૂકવામાં આવે છે એવું નથી મિકા નેરના મહા અને રેસિડન્ટ વિના રાજ અનામવાની રજા આપનામાં આવી છે જયમુગ અને જોધપુરની વચમાં એક રેસિડન્ટ છે નાના રજવાડાઓના એજન્સીમાં હુમખા જનાવવામાં આ ના છે, અને એક બ્રિટિશ એજન્ટ-જનરલ એક સાથે ત્રીસથી ચાલીસ નાના રજવાડાને મજાગી શકે છે

આમાનની રીતે મહારાજ રેસિડન્ટ સાથે સારો સંબંધ જાળવી નાખે છે, અને રેસિડન્ટની આજ્ઞાથી જ જોનાનો પ્રયાત્ન કર્યા કરે છે. બધા જગતમાં પ્રિટનશાહીનું માર્ગબોધપણ સ્વીકારે છે અને રેસિડન્ટ રજવાડાના સ્વચ્છ ને નિઃકુશ રાજકારભારની આત્મચરિત્રમાં જનતા સુધી માથું મારતો નથી. ગભીર કટોરનીમાં રજવાડા પગ નિભાવેનું પ્રિટિશરનું ગમે તેમ કરી શકે છે.

દરેક મહારાજને પ્રધાનમંડળ નથી હોતું. પણ દરેક પાસે એક દીવાન હોય છે. જ્યાં નામની કાઉન્સિલ હોય છે ત્યાં મહારાજ પોતે કાઉન્સિલના પ્રમુખ અને દીવાન હિપ્રમુખ ગમે છે. આ દીવાનો વિચિત્ર પ્રાણીઓ છે. તેમને હિંદના ગમે તે ભાગમાંથી નાવવામાં આવે છે, અને ગમે તે ધધામાંથી પમદ કંવામાં આવે છે. જો કે તેમનો મોગ ભાગ વકીનાતનાજો હોય છે, પણ જે ગમમાં તે શોક દીવાનપદ ભોગવે છે તેના જ તેઓ વતની હોય એવું જરૂરી હોતું નથી. હિંદના રજવાડામાં નગભમ વીસ જેટલા દીવાનો હિંદી નથી પણ પ્રિટિશ છે. પોનિટિકન ડીપાર્ટમેન્ટ દરેક મહારાજ માટે જેટલું જાણવું ધો તેટલું મધુ જ જાણે છે, અને તે વિશેની માહિતીના ખાનગી ચોપડા પણ રાખે છે.

પ અ

થોડાક રજવાડા

હિંદી રજવાડામાં નિઝામત હૈદરાબાદ મુખ્ય છે એ રજવાડું હિંદની મધ્યમાં છે અને ૧૪,૫૦૦,૦૦૦ અનુ યો પર તથા ૮૨,૬૬૮ માર્શનના (ઇંગ્લેન્ડ અને વેલ્સ નોટના) ગ્રેડેશ પર ગાનશાહીનો ધર્મદંડ ફેરવે છે, તથા વાર્ષિક ૮૫,૦૦૦,૦૦૦ રૂપિયા નોટના કરવેના ઉપરાંત છે

એનો રાજા નિઝામ, જંગલ શરમાળ, જંગલ રિચિય, જરાક ધર્મધ ૧૮૮૬માં જનમ્યો હતો તથા દુનિયામાં સૌથી મોટો પૈસાદાર માણસ છે એની અગત વાર્ષિક આવક, ૧૦,૦૦૦,૦૦૦ પૌડ નોટથી અંકાત છે એની પાસે, ૫૦,૦૦૦,૦૦૦ પૌડ નોટનું મોતુ છે તથા ૪૦૦,૦૦૦,૦૦૦ પૌડ નોટનું ઝવેનાત છે નિઝામગામ પરિશિયન ભાષામાં કવિતાઓ રચે છે થોડા વખત પહેલાં એની અદરથી એક અંગ્રેજ ઉર્મિકાન પશુ ઉત્તરાર્ધ મધુ હતુ એ નિઝામના ધર્મધ કાન્નાર નીચે નેવુ ટકા હિંદુઓ જ વમે છે નિઝામના બે દીકરાની બે વધુઓમાં એક શુરકીના છેના સુતતાનની દીકરી છે અને

બીજી બનીજી કે વિજામનો દીવાન સર અકબર હૈદરી ગજવાણુ
મા દીક દીક પાન-વો છે

દક્ષિણ ॥ ઉડણુમા વગતુ મૈસૂરી રજવાડુ એકિજીમ
નેટનું મોડુ કે અને નમૂદાન ગજ તરીકે જોગખાતુ હતુ એમા
એ વિશ્વતિઆ વસે છે એક મૈસૂરનો મહારાજા આ બીજો તેનો
દીવાન સર મોગ્રા ઈસમાઈન મૈસૂરનો મહારાજા માધુ નેવો ન
કાણુ કે એને ખરાગ ટેવો નથી, - સ્મનો નથી, એકાંત રહેવાનુ
પસંદ છે અને પ્રાર્થના કરવાનુ તથા ખાન ધગવાનુ ગમે છે
ભગવાનની જેમ કોર્મીય પ્રજા પર જોળીઓ નમાવે
પણુ તેથી એની કે એના મુગ્નિમ દીવાનની મહત્તા જોડી થતી
નથી કે સાધુતા શરમાતી નથી, અને તો ય એ સાધુનામ પતિનાના
કે અનની કોગીની સાધુતાવાળો તો નથી જ એ તેમનામાથી
શાહીમાથી આ જુદી પડે તેટલો જુદો પડે છે

એ ખાદ્યણુ નથી પણુ કદર દિદુ તો છે જ. તેથી તો હિંદ
છોડતો નથી, દગ્ગો ખેડતો નથી માત્ર ૧૯૩૬મા જ એક વાન
યુરોપ ગએલો બ્રષ્ટ થઈ જવાની બીકથી એ હમેશા એશિયન
ટ્રેનમા જ હકારે છે અને બ્રિટિશ રેસિડન્ટ નેવા મહાપુરપને મળ્યા
પછી પણુ મ્હેચ્છના સ્પર્શને નિવારવા આન કરી નામે છે હજુ
હમણા જ એ ટિબેટની જાત્રા કરીને પાછો આવ્યો એનો દીવાન
અને ગાધીજી મિત્રો છે, જે કે જવાહરમાન એવી મિત્રાચારીમા
નથી માનતા ૧૯૩૮મા ગાધીજીના એ મિત્રે મૈસૂરમા મહાસભાને
ગેરકાયદેમત જાહેર કરી, પણુ એવુ તો ત્રાવણકોરમા ય થયુ હતુ
ગાધીજીએ માનેના મૈસૂરી નામનાન્યના રમ્તાઓ પર લોકોના
દેખાવોને દામી દેવા લોકોની રેનમઠન હમણા જ કરવામા આવી હતી

અને મહાગભા ત ફતા એના વિરોધ તરફ આપ્ત મીચી જન
તો ત્રાવણકોર હિદમા એણુ પ્રગતિસીત છે શુ ? મસૂગની જેમ
એમા પણ એક વખત નેહર સાથે જળેખમા મિનાવી કામ કરનાર
નમસ્વામી આપર નામનો દીવાન છે પણ પછી એણે મદાસમા
છોડી ગોળમેજમા ખુશી શોભાવી, કાશ્મીર માટે રાજ્યધારણુ
ધડી આપ્ત અને ૧૯૩૬ મા ત્રાવણકોરના જુવાન મહાગભાની
ચાકરી રક્ષીકારી લીની, અને ૧૯૫૬ મા હરિજનો માટે મદિરના
કમા ખેડી નાખી ત્રાવણકોરને ધન્ય જનારી દીધુ આપરની
શાણી મનાકથી જુવાન મહાગભાએ પણ ગિયારા અછૂતોને રોટની
ને રહેણાણુની સગવડ આપવાને મદતે મદિરમા આવીને બગવાન
ને બગવાની સ્વતંત્રતા આપી દીધી

અને દૂર દૂર છેક ઉત્તરમા બાણુ ટકા મુસનમાન વમ્તી પ
હિંદુ ગજશાહીનાણુ કાશ્મીર પડણુ છે એનો પ્રદેશ હૈદરાનાદ
કરતા મોટો છે કાશ્મીરના મહાગભાએ ૧૯૬૫ મા જન્મ ધરીને
નજસકોટો દીધ છે ૧૯૩૨ મા તો લોકોએ એની સામે જળવો
કયો એનમીની સરકારી નીને તપાસપચ નિનાણુ તપામપચે
રાજકા ભાગના અન્યાયો નોખ્યા ને સુધારા સૂચ્યા એ નાજકો
ભારના અન્યાયમા મુખ્ય એ હતો કે કાશ્મીરના ૧૯૮૦ ગામોમા
માત્ર ૮૪૦ પ્રાથમિકશાળાઓ રાખવામા આવી હતી, કાશ્મી મા નજ
ત ફથી વેડની પદતિ આનુ હતી, પોલીસ અમનદારો નિરુશ અતના
ચાગ વગમાવતા હતા, વજેરે વજેરે મહાગભા નામ હરિસિંગ છે
૧૯૨૫મા હરિસિંગ નડન ગના ત્યારે ત્યા પોતે મી એ તનીકે
ઓગખાયા અને એમના પગ ૫૦૦,૦૦૦ પૌડની તુકસાનીનો કેમ
મગયો અને બરી અદાનતમા જોન મામને એો વમનસીંગ,
તીતીયો, દૂજતો ધિજીરણુકત જણુ જલો બિચાર હિંદુ

રાજા નામનું પ્રાણી, જૂતકાળના બ્રમ જેવું કેવું તિરસકા-પાત્ર છવી રહ્યું છે !

અને તો ય વડેદરા કર્મ એટલું બધું પછાત નહોતું. માનવંતા ગાયકવાડે ત્યાં તેંસક વરસ રાજ કર્યું. શરૂઆતમાં બધું ઠીક ઠીક ચાલ્યું પણ ગાયકવાડના પ્રડપણમાં રાજમાં અંધેર એકઠું થવા લાગ્યું છે. ઘરડો ગાયકવાડ ૧૯૩૯ માં મરણ પામ્યો. ૧૯૨૨ માં સત્રાટ જ્યોર્જ પાંચમાને નીચા નમી જઈને નહિ નમવા માટે ગાયકવાડને જરાક મુશ્કેલી આવી પડી હતી. મક્કત અને ફરજિયાત પ્રાથમિક શિક્ષણ કરનાર એ પહેલો રાજા કહેવાય. એની પાસે ૨૪૦,૦૦૦ પોંડની કિંમતની એક દિરાજડિત તગ્વાર હતી.

પણ સૌથી વધારે જાણકાર અને સૌથી વધારે પછાત એવું રજવાડું તો પતિયાના. પતિયાવાના ધરડા રાજાનું અંતઃપુર અતિ-શય વિશાળ હતું, અને એ અંતઃપુરને એ જુવાન શ્રીઓને ઝડપી લાવીને શણગાર્યા કરતો. ૧૯૩૦ માં રાજસ્થાન પ્રજા પરિપદે પતિયાધારાજની ધાતકી બીતરો તપાસવા એક પંચ નીમ્યું. પંચના અહેવાલે રાજાશાહી પર અનેક અપરાધોની શોધ કરી છે તથા રાજાના માથા પર તોળાતા એ અપરાધોમાં મુખ્ય બ્યબિચાર અને ખૂનના છે. એ રાજા આવકના સાઠ ટકા પોતાના પર ખર્ચતો અને પોતાના અંગત ૩૫૦૦ ચાકરો રાખતો. એ ધરડા પ્રાણીનો ખાસ ઈફકાળ હતો, “બ્રિટિશ શકેનશાદનનો માનીતો દીકરો.” પણ એ દીકરો પિતૃકુલે પેશ કરેલી ફેડરેશનની યોજનાથી ડરતો હતો અને તેથી તે ઉપર અભિપ્રાય આપવા એક જૂઠામાર્ત દેશાર્ધ નામના વકીલને રોક્યા હતા. શ્રી દેશાર્ધએ ધરડાને કહ્યું કે એને માટે ફેડરેશન એ સારામાં સારી વસ્તુ હતી. ધરડો રાજા ૧૯૩૮માં અવસાન પામ્યો.

એવા પતિયાના નજમા મુખ્ય વસ્તી શીખ શોકની છે. પતિયાના નજની ૧,૬૫,૫૦૦ વસ્તીમાં પુરુષલોક કંઈ વાળ કે દાઢી હાવતા નથી ત્રિનિયમ આર્ટને સ્થુ કરેની દક્ષીન પ્રમાણે પતિયાનાના પાટનગરમાં શ્વાનગૃહો અમાધા-લુ એવા ભવ્ય છે. નજના ૬૫ કૂતનઓ માટે ત્રણ અ શ્રેણેની ભારે પગારે નિમણુક ફવામાં આવી છે. કૂતનઓ માટે ખાસ હોસ્પિટલ છે જેમાં ત્રણ વોર્ડ છે અને એક ઓપરેટરી ગ થિયેટર છે. એવી વૈદકીય જોગવાઈ દિંદના બીજા કોર્સ પણ ભાગમાં, નચ્કરી હોસ્પિટલમાં પણ નથી.

અને આગાખાન પણ અ શ્રેણે હીરેના નામથી કહેવાય છે તેા દાઈનેમ, પણ તેથી જૂનાવામાં પડવાની જગ નથી આગાખાન તેા ખોળ શોક જે ઈમારતની તરીકે ઓળખાય છે તેમના શુદ્ધ છે. દિંદમાં આગાખાનના શિયોની મુખ્યા ૧૦,૦૦૦,૦૦૦ છે. એ એનાઓએ દિદુ મુરિનમના ધાર્મિક ટ્રિવાજેનો ખીચડો જાળવી ગમ્યો છે તથા આગાખાનને ભગવાનની મૂર્તિ તરીકે સ્વીકારી બીજો છે.

તે આગાખાન દુનિયામાંના મૈથી વધારે શ્રીમત એવા ચાર જથ્થાનો એક છે. એની આવક જમીનવેગમાંથી નથી આવતી પણ એના અનુયાયીઓની અર્થોમાંથી આવે છે. એકેએક ઈમારતની પોતાની આવકનો દશમો ભાગ આ શુદ્ધેવને ચરણે ધરે છે દરેક શહેરમાં જ્યાં ઈમારતની શોક મહે છે ત્યાં જમાતખાના હોય છે. ત્યાં આગાખાનને આદાધવામાં આવે છે. દિવસમાં બે વાર પ્રાર્થના થાય છે. દરેક જમાતખાનાની મિલકતના માનિક આગાખાન પોતે ભાય છે.

એવા શ્રીમંત આગાખાનની પચીસમી વ્યુગિની વખતે એને મોનાથી તોળવામાં આવ્યો હતો. મહાકાય આગાખાનના વજનનું

મેતુ', ૩૦૦,૦૦૦ રૂપિયાની કિંમતનું ચથું હતું. પછી આગાખાનનો આનંદિધિ થયેલો તથા આનંદમાં વધવાયેલો પ્રવાદી બાલિકોને મોટી કિંમતે વેચવામાં આવ્યો હતો.

વિશ્વપુદ્ધ વખતે આગાખાન દાદાનેમ જાન્યો કાગળ કે મિટનને એણે મદદ આપી તર્ક સાથે સદાનુભૂતિ નદિ બતાવતા એણે અંગ્રેજોનો પક્ષ લીધો એ પક્ષ સેવાના બદલામાં વફાદાર આગાખાનને અંગ્રેજોએ દાદાનેમની પદવી આપી. આગાખાને નાનકડું રજવાડું ગ્રી ગકાય તે માટે જમીનની માગણી પણ કરી હતી પરંતુ તેની ભેગવાઈ હતી સુધી થઈ શકી નથી !

એવો આગાખાન કોઈ પણ માણસના જેવો માગાન્ય માણસ છે એની માતાની કૃપે એ જનમ્યો હતો. પછી એ ત્રણ વાર પડ્યો છે. એની છેલ્લી સ્ત્રી ફ્રેંચ છે, જેને એક રીકરો માંપડયો છે એનો વાંચ્છા અધીખાન દેદ્રાગાદમાં એક જુવાન અમનદાર છે અને એક વખતની નિમીમ સોએન ગીનીમ માથે 'ગ' માડીને ગયો છે, એટલે અધીખાનનું ફર્નફ થયે તે ત્રીજા વાંચ્છા ગણ્યો અને ત્યારે તે વારસ ચોથા બાગ જેટલું જ દિંગી લેશે.

એવો આગાખાન ખાણાનો ખૂબ ગમિયો છે અને તેમા ય ફેરી પર તો શીદા છે. એ દેગપંદેશની સફર કરે છે ત્યારે હમેશાં ફેરીના કાંડિયા એના રસાવામાં હોય છે જ. એ ચોતે તો ધમાંધ પણ નથી. એને દારૂ પીવો ખૂબ ગમે છે અને મુસનમાનો માટે તે નિષેધાયેલો હોય તેની એને પરવા નથી. કોઈએ એને એક વખત દારૂ વિશે અવાન કર્યો અને એણે હાજર - જવાબ આપ્યો. "ઓહ ! માગ મોદાને અડકે છે કે દારૂ પાણી પીતી જાય છે તે વાતની તમને ખબર નથી ?" ખરેખર, આવા કેવળ મંસારી અને વિચારી આદમીને સોમ પૂજતા હોય તે તાજૂથ કરે તેવી વાત છે

એ ઘટમાળ

“As India must be bled, the lance should be directed to the parts where the blood is congested...”

લેડ' સેલિસબરી

અંગ્રેજી જોનજૂલના હિંદી પ્રતિનિધિ જેવી એક જ વ્યક્તિથી ખેંચાતી ઘટમાળની જેમ હિંદની ધરતી પર રથપાથેલી અંગ્રેજ સરકારની ઘટમાળમાં સૌથી પહેલો વાયસરોય હોય છે. પણ એ ઘટમાળના ચક્કર ગોળ ફરતા અકોડા તો હિંદી સિવિલ સર્વિસ છે. એ સિવિલ સર્વિસમાં નયાએલા કુલની સંખ્યા ૧૧૦૭ જેટલી છે અને તેમાં ૫૬૧ અંગ્રેજ છે. ૧૯૪૦ ની સાલ પછી તેમાં હિંદીઓની સંખ્યા અરધોઅરધ થશે.

અંગ્રેજી ઘટમાળના આ અગિયારમો ને સાત અકોડાને દિંદને સાંકળી રાખવામાં જોડવાની જનાવટ શુદ્ધ અંગ્રેજી અને અલ્લેડ છે. એ જ રીતે દરેક ગુલામ પ્રજામાંથી અંગ્રેજ શાહીવાદ પોતાની સાદીવાદી મુશ્કેલી જર લાવવા માટે પોતાના બુદ્ધિમાન

ને મળતીયા માનવીઓ ગોધી વીધા છે. દિદમાં દિદી મરકાગને શોધનારે એવા ૧૧૦૭ ને દેખવા પડે છે. એ અગીઆરમે ને સાતમા ૪૧૬ દિદીઓ છે. નવું ગંધારણ અમલમાં આવતાં દિદી મંખ્યા અગાજર પચાસ ટકા જોડવી થશે. એમાં મોખરાના મિલિનિયનો પાંત્રીમ વરમની મેવા પછી ત્યારે મિધાવે છે ત્યારે તેમને વરસનું એક હજાર પોડનું પેન્ગન અપાય છે.

ખિટિશ શાહીવાદી મચાઓ એમની મેવાઓથી કરતા રહે છે. મરકારી તંત્રના એ આવસ્યક અઠોડાઓ છે. એમની પાછળ ગતિમાન રહેતું મગકારી તંત્ર છે. પગધીન પ્રદેશમાંથી જ તંત્ર-વાદકોને નિપજાવવાનો એ અંગ્રેજી તરીકો છે. દિદી બુદ્ધિજીવીઓ-માંથી પ્રથમ શ્રેણીના પામે એ તંત્રમાં સેવા સ્વીકારવા માટે મારામાં મારી ને જીંઘામાં જીંઘી એવી પદવીઓ ધરાય છે. રૂપિયાના હમલા પગારમાં વહેંચાય છે ને વાહવાડ કહેવાય છે. નેહરુ ને બોઝ જેવા પશુ એક દિવસ સિવિલિયનો થઈ જવાને તૈયાર થઈ ગયા હતા.

કહેવાય છે એમ કે એ રીતે અંગ્રેજ શાસકો દિદીઓને સરકારી જવાબદારીઓમાં કેળવવા માગે છે. પણ પરિણામે તો એ રીતે દિદી બુદ્ધિવાન વર્ગમાંથી વિસિષ્ટતાને ખરીદી લેવાય છે અને સરકાર સામેની હુલને સોનાની સાંકળથી આંધી દેવાય છે, સરકાર સામેના અમતોષ પર સોનાની શીન મરાય છે. છેવટે તો તોપો વડપરવા કરતાં સોનું વાપરવું જ સોધું પડતું હોય છે ના ! શાહી-વાદના તંત્રસંચયનના ઇતિહાસમાં ગોધાયેલી ને યોગાયેલી યુક્તિ-ઓમાં આ સૌથી વધારે સફળ છે.

એ ઉપરાંત મરકારી તંત્રમાં નિયોજાયવા દિદીઓની સખ્યા દરેક વર્ગમાંથી ને નાતગતમાંથી હજારોની છે. એ વિશાળ દિદી

સમુદાય, માત્રો છે, મહેતાજીઓ છે, કાકુનો છે, નાનામોટા અમલદારો છે, મરકારી તત્ત્વના વિધાનોના એ કાર્યવાહકો છે જેવી ભિન્ન સ્તરીસ વિશાળ ને વિશિષ્ટ છે તેવા આ દળોની મજબૂત નોકશાહીનો વિશાળ ને વિશિષ્ટ ભાગ બની નહે છે એક અનિવાર્યતાની જેમ, અખડ આવશ્યકતાની જેમ, દિલની જનતા પગલાવાયના એક નસીબની જેમ આ બધાનું બનેલું આખું તત્ત્વ એકની જેમ ગતિમાન થાય છે ત્યારે નાગે છે કે સૃષ્ટિના ક્રમ સાથે એ મનુ આદ્યુ આવે છે, અને આદ્યુ આવે છે તેમ ચાલતું નહે કે

દિલી ભિન્ન મજબૂત દિલમાં તો શુ પણ દુનિયા આખીમાં અભેડ છે વ્યક્તિના નામના પાછળ આર્થ મી એમ. આવે એવો એની કિમતી પી એચ ડી કન્તા પણ ઝણી જ અધિક મની જાય છે તો આર્થસી એમ શુ માનવ જાતના વિકાસમાં માપકેની કોઇ મર્યાદા માનવ વિશિષ્ટતા છે ? એવું એકવાર પૂછાતું હતું "નાના, એવું કંઈ જ નથી" એવો જવાબ દેવાયો હતો.

આર્થ મી એમ નો અર્થ માન એવો જ થાય છે કે એ વિરુદ્ધની વ્યક્તિ જો દિલી નેચ તો મહાજના ઉપના થરમાં ને જોયા કડક મમાં જન્મેની છે, રીક કેળવણી પામેની છે ને મરકારી તત્ત્વ ચનારી દેવાના શિતથી સુકત છે. પણ જો એ જ વ્યક્તિ અંગ્રેજ હોય તો તેણે એક્સપેડિટ ને કેશીજ જેવી કોઈ જાહેર માળાનું શિક્ષણ લીધું હોય છે, મખત દરિશાર્થમાં પરીક્ષા પસાર કરી છે, એકાદ દિલી બાપાનો અભ્યાસ કર્યો છે તથા અંગ્રેજ સરકારના દિલી તત્ત્વમાં આમેદલું કરવા માટે સીડી ચઢવાની ચરખાત ઉપયુગી કમિશનર કે કલેક્ટર બનીને કરી હોય છે, અને પછી તે પોતે કોઈ મેજિસ્ટ્રેટ, કોઈ (એડમિનિસ્ટ્રેટર) નિયામક કે કોઈ કાર્યવાહક (એક્ઝીક્યુટીવ) કોઈ શકે છે એમ હોનાર કોઈ

ત્રીસ જ વરસનો છોકરો જ બધે ગ્લો ને એના સવામત તથા
આજીવન સોફાના નસીબ મૂકી સકાર છે પ્રાતિક સ્વાસ્થતા પત્રી
પ્રાતોના આર્. મી એસેને મૈદાતિક ગીતે જ દિદી મગરોની
દુમત નીચે મૂકવામાં આયા છે

આજ સી એમના શિખર પ મવર્નનું પદ હોય છે,
વાયમરોની કાર્યવાદીનું સુખ્યપદ હોય છે, અને પછી એ પદની
પત્રી પગવાના માટે જગી પેનગન હોય છે ધર્મેડને આગળે
મનગનનું જીવન રોડ છે એસઆગમી રૂપણ હોય છે અને ફ
જદ માટે ખામો મગનો વામો મૂલ્તા જગી હોય છે સોનું
પામનાની વ્યવસ્થા હોય છે એટલે એ વાનગ્રથ લગામાં આપમેળે
જ જીવનની મધી મૈ બ માથી અને છે

હવે છે કે સિવિન મગીમ માકડી રોય છે એમા હગ્નાગ
કન્નાન માથામાંથી મુગ્તાક હોય છે એમાના ઘણાઓ અલ્લક ડોક
નામે છે, ને નેકટાર્થ તાણી મામે છે એમાના વણા સેવા પૂરી
કરીને પગવાતા હોય છે ત્યારે પણ દિદમા કયા પ્રવાડે ચાની
જ્યા છે તેની ગતાગમ પામતા નથી અને કેલાકે તો જીવનભર
એક જ પ્રાતમા નેતા હોઈ, અખિન દિદ બસનફરાને પામતા જ
નથી પચીસ પચીમ વરસ દિદમા ગ્લો પછી પણ જેમણે મદામ
કે લાઈગ ન હોઈ હોય તેવા નમુના પણ મોજુદ છે

એવા આર્ધ સી એમના સઘ પાછળ વગ્સે દ્વાડે પચીમ
લાખ રૂપિયા ખરચાય છે ૮૬૮ ચોગમ માર્કન પર એક આર્ધ
મી એસ નીમાય છે તથા અઢી લાખ સિદી જનતા પર મરેગશ
એક આર્ધ ગી એમની નિમણૂક વધાય છે

એવી હિંદી મંદા ની આઈ સી એમ નામધારી નોકર
માહીની પાછળ શસ્ત્રસજ્જ નરકર છે આઈ સી એમમા નીમા
વના અગ્રેજો તો ઘણા જ થોડા છે પણ દિંદી નરકરમા છપન
હમર અગ્રેજ મિપાઇઓ છે એ બે વર્ગમા વહેચાવના છે, એક
મમનદાર વર્ગ તથા બીજો મૈનિક વર્ગ આખા વરકનમા નોન-
કમીશન અમનદારો હિંદીઓ છે, બીજા મધા અમનદારો અગ્રેજો
છે આદિ પણ અક્ષનગાજ અગ્રેજશાહી ગવીમ કામ કનવા
માટે હિંદીઓની નિમણુક કરે છે બીજી મન્યાન પરની મત્તાઓએ
પણ એનું અનુકરણ કરવા માડ્યું છે ફ્રેચ મત્તા સેનેગેવીમ
ટૂંકડીઓ વાપરે છે, ઈટાલિયન શાહીનાદ અગ્રકારી ટૂંકડીઓ રાખે છે
તથા મથુડોમા જાપાન મરકાગ ચીનાઓને થોળે છે બ્રિટિશને
ખાત્રી છે કે તેમની હિંદી ટૂંકડીઓ વધાર છે તેમને તેમણે
મશીનગન વાપનવાની તાનીમ પણ આપી કે નોગમન એ ગેને ઠીક
કયું છે કે, " હિંદે આપેના દિંદી દાય નડે અગ્રેજોએ દિંદે
ગયો છે* ' એવું સાબળીને કોઇ રાષ્ટ્રવાદી હિંદીને મત્યા
નામતા હોય તો બને સાગે

આઈ સી એસમા તો પચામ ટકા હિંદી તત્વ બને બળે
પણ વરકરમા એવું ન થાન તેની તકેદારી બ્રિટિશ સરકાર ઠીક
રાખે છે હિંદીઓને માટે લરકરી અમનદારની તાનીમ આપનારી
શાગા હડેરાહુનમા છે ત્યાથી તાવીમ પામ્યા પછીનો હિંદી શ્રીફ-
પાર્શલ યઈ શકે અને મેજર પદ સુધી જ પહોંચી શકે અને
દર વરસે અગ્રેજ મૈનિકોના અમનદાર બનવા માટે દશ હિંદી
અમનદારોને જ ચૂટવામા આવે છે વિમા ઠી લરકરમા હિંદી જૂજ
છે તથા ટેક ચનાવવામા તો એકે હિંદી નથી

- * India was conquered by Britain with man power supplied by Indians

એવી હિંદી ઘટમાળના સરકારી શિખર પર છેક મથાળે વાયસરોય હોય છે. શાહી તાજના એ પોતે એક જ પ્રતિનિધિ છે. એમની નિમજીક આઈ. સી. એસમાંથી ચતી નથી પણ પાંચ વરસ માટે ઈંગ્લેંડમાંથી કોઈ હિમરાવજીદાને, કોઈ રાજકારણી પુરુષને બ્રિટિશ સરકાર મોકલી આપે છે.

હિંદમાં આવીને વાયસરોય પોતાની કાર્યવાહીને મજે છે. કાર્યવાહીના દરેક સમ્બંધી નિમજીક પણ પાંચ વરસ પૂરતી જ હોય છે પરંતુ તે નિમજીક કરનાર વાયસરોય નથી તથા વાયસરોયના પાંચ વરસ પૂરાં થતાં સભાસદોના પણ થાય છે તેવું પણ નથી. આજે સાત સભાસદો પૈકી ચાર આઈ. સી. એસ છે તથા ત્રણ હિંદીઓ છે. ફેડરેશન સાથે જ આ પ્રમાણે નિમજીક પામતી કાર્યવાહી ખતમ થશે તથા કેબીનેટ પર વડા પ્રધાન હશે તથા શ્રીકલ્યાણ સભામાં જે રાજકીય પક્ષ બહુમતી ધરાવશે તેમણી પશ્ચિમની પાર્ટીમેન્ટરી પદ્ધતિએ ચુંટાગે. કદાચ આજે છે તે કાર્યવાહી છેની હશે તથા હવે પછીની કાર્યવાહી સિવિલ સરવીસનું યંત્ર નહિ પણ રાજકીય પક્ષનું વાઘ જની ગ્હેશે.

ફુનિયાબમાં જે કોઈ એક જ આદમીના હાથમાં અમર્યાદ મત્તા મૂકાયવી હોય તો તેનો દાખલો હિંદી વાયસરોય છે. જે કટોકટી આવે તો વાયસરોયના હાથમાં જગતના પાંચમા ભાગની વસ્તીનું નસીબ નચવવાની સત્તા છે. ફેડરેશન પછી વાયસરોય શબ્દને બદલે ગવર્નર-જનરલ ના નામનો ઉપયોગ થશે.

આજે છે તે વાયસરોય મહાશય જાતે સ્કોટ છે. અડતાલીશ વગસની વયના અને વિક્ટર એલેક્ઝેન્ડર જોનકોપ, એવા નામવાળા છે. એ નામ સાથે મહા માનવંતા માગકવીસ એક લીનની-

યગો, પી સી કે. દી ઝ. સી. આઠ. ઈ ઓ બી. ઇ. એવા
 ગિરુદ્ધ લાગેના છે. એ પોતે ધધે બેઠર હતા અને હિદના વાન
 સરોયોમા સીથી વધારે ડેળવણી પામેના કે. વગ્મો સુધી એમણે
 હિદનો અબ્યામ કર્યો છે હિદી ખેતીવાડી પગ નીમાયના રોયન
 કમિશનના પ્રમુખ તરીકે એમણે નણુ વન્સ કામ કર્યું છે બાદડવીને એમને
 વાલ્મસરોય મનાવ્યા તથા બાદડવીનની જેમ પોતે મધમભાર્ગી વનણુ
 વાળા છે. ત્યારે એ હિન્દી આવ્યા ત્યારે એમણે રેડિયો પગ પ્રગતને
 પ્રવચન આપ્યું હતું તત્ત જ ગાધીજીની મુનાકાત માગી હતી.
 એમને ફેડરેશનના પડેના વાલ્મસરોય જનવાની તિન ઉમેદ છે પણ
 ૧૯૪૧મા તો એમની સેવાની સનદ ખનામ થાય છે.

ઘટમાળનાં ઘર્ષણ

ખ્રિસ્તને હિંદ પર શાહીવાદી સત્તા મેળવી, શાહીવાદના વેપારના નિકાસ માટે ઓરિએન્ટલિયનો માર્ગ મેળવ્યો અને હિંદમાં જ ખ્રિસ્તનના શાહીવાદે પૂર્વમાં મોટી જંગી સેના રાખવાનું મથક મેળવ્યું. ખ્રિષ્ટિય શાહીવાદે હિંદમાં પોતાને ત્યાંના રાજકારણીઓ માટે શેતરંજ ખેલવાની રંગભૂમિ મેળવી, સિપાઇઓ માટે અનુભવ પામવાની સમરભૂમિ સંપાદન કરી. હિંદમાં જ અંગ્રેજ જીતવાનો નેત્રીઓ માટે ને વેપારીઓને લખલૂટ નફા માટે મોકળાશ મળી. ૧૬૩૦ના અરસામાં ૨૫૦,૦૦૦,૦૦૦ પૌડનું સોનું હિંદમાંથી ઇંગ્લેંડમાં પહોંચી ગયું. એમાંના મોટો ભાગ શ્રીમંતો અને મહારાજાઓને હતો. એમાંના ખીજો ભાગ મૂંગાં ને બૂખ્યાઓનાં ગામડાંઓમાંથી આવ્યો હતો અને તેથી પીડિત સુતરું હતું.

ખ્રિસ્તને ૮૫૦,૦૦૦,૦૦૦ પૌડં હિંદમાં રોક્યા છે જેમાં ૩૬૫,૦૦૦,૦૦૦ પૌડ હિંદ પર લાદેલું કરજ છે. અને જાડીની રકમ ખ્રિસ્તને કારખાનામાં, વહાણવટામાં અને રેલવે તથા વીમાઓમાં રોકી છે. એ બધાંમાંથી વ્યાજના નફાના ઢગ રચાય છે.

ખિટને માટેથી એ લૂંટના પાયામાં ખિટનની ટેરીફ પોલિસી છે. ખિટનની ટેરીફ નીતિ (વેપારી જકાત પદ્ધતિ) હિંદની જનતાની પાંગળી કમાણીમાંથી પણ દર વર્ષે ૩૦૦,૦૦૦,૦૦૦ રૂપિયા પડતી છે. એ લૂંટનો ખીજો હિસ્સો ખિટને મૂકેલા અમલદારો હજમ કરી લેય છે. દાખલા તરીકે સૌથી વડો અમલદાર વાયસરોય રહેલા કરવાની જેમદા સમગ્રડો અને બચ્ચાં જાડાં હિપરાંત એકમા પગાર પેટે વરસના ૨૫૬,૦૦૦ રૂપિયા લે છે, અને મવનર વરસના ૧૨૦,૦૦૦ રૂપિયા પગાર લે છે તથા વાયસરોયની કારોબારીના ફરેક સભ્યને ૮૦,૦૦૦ રૂપિયાનો પગાર મળે છે. હિંદી જનતાનું એ બધું શોષણ છે. હિંદી મહાસભા એ શોષણને ભયંકર કહે છે. હિંદી જનતાનું એટલું ય શોષણ જાણે આખું હોય તેમ ખિટનનું સરકરી ખાતું કરોડો રૂપિયા હજમ કરી લેય છે. અને તો ય હિંદ પામે સાચું સરકાર છે જ નહિ એવી સ્થિતિ જાળવવામાં આવે છે, અને સરકારને હિંદની જરૂરિયાતને માટે નહિ પણ ખેતી શાહીવાદી હિનો માટે જ માથવવામાં અને વાપરવામાં આવે છે. એવા સરકારનો વગસ દહાડાનો ખચ

એ બટ્ટીને નહિ દેખનાર કોઈ કોઈ શાહીવાદી હિંદમાં કાય દેસર થએલી સરકારે કરેલા અનેક ઉપકારો ગણાવે છે. ગણતરા પૂરતા એ ધણા સરસ શબ્દો છે એક તો શાહીવાદે, હિંદને એકલ આધુનિક, ખીચું શાંતિ આપી, ત્રીજી વ્યવસ્થા આપી, એવો કાયદો આપ્યો, સ્વિટ્ઝરલેન્ડ ન્યાય આપ્યો, જાહેર સલામતી આપી, અને આઈ. સી. એસ. આખા એવું એવું ધણું આપ્યા છતાં, હિંદમાં ભૂખ બમડી જીડી. હિંદ ન્યાયનો પ્રચંડ પુકાર ઉઠાવ્યો, હિંદ રમશાન શાંતિને પડકાર કર્યો, અને કાયદેસર સ્થપાયેલી અને શાહીવાદી વ્યવસ્થા જળવવા જ જીવતી સરકાર સામે મદાસભા—હિંદી મદાસભાના નામમાં માથું ઊંચક્યું અને ઉગ્રચાર્યું કે :

કોઈ પણ પ્રજાનો સ્વતંત્ર થવાનો અને આત્મનિર્ણયનો હક્ક છે. હિંદનો એ હક્ક સ્વિટ્ઝરલેન્ડે રૂંધ્યો છે હિંદના એ યેગ્ય વિકાસ પર સ્વિટ્ઝરલેન્ડે ધા કર્યો છે. સ્વિટ્ઝરલેન્ડે શહીવાદી શામલ કહે છે કે હિંદ પોતાનું શાસન કરવાને લાયક નથી તે વાતનો હિંદી મદાસભા જોરશોરથી ધન્કાર કરે છે. હિંદી મદાસભા વતી ગાંધીજીએ ત્રણ વાત કરી હતી કે:—

સ્વિટ્ઝરલેન્ડે હિંદની કરોડોની જનતા પર ભૂખમરો ઉતાર્યો છે, રાજકીય ગુલામી સ્થાપી છે, હિંદી સંસ્કૃતિને સૂકવી નાખી છે અને હિંદનું આધ્યાત્મિક પતન નિપજાવ્યું છે અને અંગ્રેજશાહીએ પગધીન હિંદ પર ત્રાસ ને દમનનું બખંકર રાજ ગોડરી દીધું છે. ક્ષતિવા કાઢવાની સત્તાથી ન્યાયની તુલાને તોડી નાખી છે અને અપગધની સામિતી વિના કે કામ ચલાવ્યા વિના કોઈને પણ પકડવાની સત્તા હાથ ધરી છે.

અને એક ખીજ વાતને પણ હિંદી મદાસભા ધિક્કારે છે. એ વાત શોષણની છે. શોષણનો શુદ્ધ અર્થ કરીએ તો નફા કે લૂંટ એવો થાય છે.

ષ્ટિને માંડેલી એ લૂંટના પાયામાં ષ્ટિનની ટેરીફ પોતિસી છે. ષ્ટિનની ટેરીફ નીતિ (વેપારી જગત પદ્ધતિ) હિંદની જનતાની પાંગળી કમાણીમાંથી પણ દર વરસે ૩૦૦,૦૦૦,૦૦૦ રૂપિયા પડતી બે છે. એ લૂંટનો ખીજો હિસ્સો ષ્ટિને મૂકેલા અમલદારો હજમ કરી જાય છે. દાખલા તરીકે સૌથી વડો અમલદાર વાયસરોય રહેવા કરવાની કિમદા સગવડો અને બધ્યાં બાડાં ઉપરાંત એકલા પગાર પેટે વરસના ૨૫૬,૦૦૦ રૂપિયા લે છે, અને ગવર્નર વરસના ૧૨૦,૦૦૦ રૂપિયા પગાર લે છે તથા વાયસરોયની કારોગારીના દરેક સંબંધને ૮૦,૦૦૦ રૂપિયાનો પગાર મળે છે. હિંદી જનતાનું એ બધું શોષણ છે. હિંદી મહાસભા એ શોષણને બચાવે છે. હિંદી જનતાનું એટલું જ શોષણ જાણે એણે હોય તેમ ષ્ટિનનું સરકારી ખાતું કરોડો રૂપિયા હજમ કરી જાય છે. અને તો જ હિંદ પાસે સાચું સરકાર છે જ નહિ એવી સ્થિતિ જળવવામાં આવે છે, અને સરકારને હિંદની જરૂરિયાતને માટે નહિ પણ ખેતી શાહીવાદી કિનો માટે જ સાચવવામાં અને વાપરવામાં આવે છે. એવા સરકારનો વરસ દલાડાનો ખચ ૫૦૩,૮૧૬,૦૦૦ રૂપિયાનો છે.

એ શોષણને નિભાવી ગમવા ષ્ટિન હિંદમાં શિક્ષણને મૂકવી નાખે છે. શાહીવાદી સરકાર લાખો પૌંડ શાહીવાદના ખચાવ માટે ખરચે છે પણ હિંદી બાળકને ભણાવવા પાછળ ઘોડીક પાઈઓ જ વાપરે છે. એ પાઈઓ વાપરવા પાછળ પણ અંગ્રેજ રાજની ઘટમાળના અજોડામાં તેજ પૂર્ણ કરે તેવા કાન્કુનો નિયમ-વવાની એક માત્ર અંગ્રેજી મુસાદ છે. સ્ત્રીઓના શિક્ષણ કે વેપારઉદ્યોગના શિક્ષણ માટે સરકારને કશી જ દરકાર નથી.

શોપણુ જીણુ પગિણુમ વૈદ્યકીય મદદની જમકર આછત અને પગિણુમે દેવાતા અનેક રોગચાળા અને જયાનક મરણુપ્રમાણુ છે હિંદમા દર વરસે એક કરોડ ઉપરાત ને મેલેરિયા લાગુ પડે છે અને તેમા દશ ટકા જેટના દરદીઓ પશુ ઈમ્પિતાનની સારવાર કે કવીનીનની ટીકડી પામતા નથી

એ જ પ્રમાણે સામાજિક સુધારણામા ઘિટનને કાળો નહિ જેવો જ છે હિંદમા પચસપેસે બ્રિટિશ સાહીવાદ એવા સુધારામા પડતો નથી, કારણ કે સુધારો માણુસાઇ અને સ્વમાનનુ ખમીર લાવતો હોય છે તેથી તો ડાહીડમરી ઘિટનની જાદુશાહી જોમે છે કે આપણે હિંદમા ધર્મની અને સામાજિક રિવાજની સ્વતંત્રતાને અડવા માગતા નથી

એવા ઘિટનના સાહીવાદે દાઝયા પર ડામ જેવો ઇડિયા એકદમ ધડ્યો છે એ પોકળ ધારામા હિંદ પાસે પરદેશનીતિનો જરા જેટલો પશુ કાણુ નથી રમિક વાત તો એ છે કે હિંદીમા રાજકીય થાણુ રાખવામા જ નથી આવ્યા પરદેશી સત્તાઓના મેનસનેને દરિયાકિનારા પર જ વસવાની પરવાનગી આપવામા આવી છે વાયસરોય અને ગવર્નરોની ખાસ સત્તાએ હિંદમા સ્વાતંત્ર્યની ઠેકડી કરતી હોય છે

અને તેથી તો હિંદી જનતાની ગંજકીય જાગૃતિના પ્રતીક જેવી હિંદી મહાસભા છે અને તે હિંદી મહાસભાનો બડો જળતો પુણ્ય પ્રકાશ જોમે છે કે ઘિટને હિંદજગમા ગરીબાર્થ સરજી છે અને તે ગરીબાર્થ પશુ લોહી ઉકાળે તેની છે

હિંદી મહાસભા

૧૮૮૫ની સાલમાં એક નવો ઓક્ટોબરના હપ્તે હિંદમાં ત્રીસ વરસ સુધી નોકરી કર્યા પછી હિંદી મહાસભાની સ્થાપના કરવામાં આગળ પડતો ભાગ લીધો. મહાસભાની શરૂઆતના દૃષ્ટાંતોને દેખાવું તેમ મહાસભાની ઘટનામાં જનકર્ષણના અને રાજકીયને બદલે સામાજિક કાર્યક્રમને જ ઘટાવવામાં આવ્યો. એ ઘટનાને ગજવામાં ખાલી હપ્તે મહાસભા તે સમયના વાયસરોય ડફરીનના આશીર્વાદ લેવા પહોંચ્યા. ડફરીન મહાસભા સમગ્રવ્યાપક મહાસભાનો પાયો રાજકીય રાખો, કારણ કે આપણી સરકારને સહુ સરકારોની જેમ વિનિત અને વફાદાર એવા સામનની પણ જરૂર છે.

૧૮૮૫ના ડિસેમ્બરની ૨૮મી તારીખે પહેલી મહાસભા મુંબઈમાં મળી અને તેમાં બોતેર પ્રતિનિધિઓએ હાજરી આપી. થોડાં જ વરસોમાં એણે એટલો તો શોરબદાર મચાવી મૂક્યો કે ડફરીનને

એ તિરસ્કૃત લઘુમતિ કહીને ગત-ન્દ કરવાનું મન યર્ષ ગયું પણ તેમ વામા વખત સુધી મદાસભાએ સરકાર તરફની વફાદારી જાળવી રાખી અને ૧૯૦૪ તથા ૧૯૧૦માં અંગ્રેજ અમુખેને પધરાવ્યા ૧૯૧૪ના વિશ્વયુદ્ધ વખતે એમાં ઉત્તેજના પામેલો રાષ્ટ્રવાદ ભજૂડી જાયો અને મદાસભા ગાંધીએ મદાસભાનો કાગળો મેળવ્યો. પછી ૧૯૨૬માં તે મદાસભાનો વિકાસ ખુબની રીતે સંપૂર્ણ સ્વાતંત્ર્યનો પડકાર કરવા નેટલી પુણત ઉમરે પહોંચ્યો.

દિલી મદાસભા કોઈ રાજકીય પક્ષ નથી પણ સમગ્ર દિલી જનતાના હેતુઓ અને આત્મનિર્ણયનો યોજનાગદ્ધ આલેખકાર છે દિલી મદાસભામાં શ્રીમત ઉલોગપતિઓ છે, અને જૂએ મગતા કામદારો પણ છે, જનજમાન જમીનદારો છે અને નાગાજૂખ્યા ખેતમજૂરો પણ છે દિલી મદાસભામાં મોળા છાથ જેવા મવાગો પણ છે અને અતિશય ઉમરેવા ઉદ્યોગો છે અને દિલી મદાસભામાં વિદુઓ છે અને યુગ્મિનો તથા ક્રિમિનો પણ છે, અને રાજરયાનોના અગવળિયા તથા આઠ પ્રાંતોના પ્રધાનો અને મહાજવાદીઓ, તથા સામ્યવાદીઓ પણ છે વન્મના ચાગ આના બરીને કોઈને પણ મદાસભાના સભ્યપદે પહોંચવાનો દક્ષ છે પણ એટલી રક્ષમ પણ દિલી કિસાનો માટે ધણી ભારે છે અને તે તે જાળજાના મોદામાંથી ચાગ દિવસનો રોટલો કાઢીને તે મદાસભાએ પુકારેના સંપૂર્ણ સ્વાતંત્ર્યના કાગળને વન્વા પોતાની જાત મદાસભાને ચોપડે નોધાવે છે અત્યારે મદાસભાના કુલ સભ્યો ૩,૧૦૦,૧૧૩ નેટના છે એ આકડો બ્રિટિશરાજ સામે મોંઘો માડીને બેઠેની દિલી જનશક્તિનો લરકગી આક જતાવે છે

મદામબાની ઘટ ॥ આની છ

મોથી પડેના ચા આ ॥ બની ગયા મળે છે એ
ચા આનામાંથી ત્રણ આના ધ્યાનિક મદામબા મર્યાદાઓ ના
છે અને એક આનો અર્થ ॥ મા રહેતી મદામબાની મર્યાદા
સેક્રેટરીપટને પડેલાકામાં આવે છે આમાં મહારાજા પ્રાતી
મદામબા મમિતિના પ્રતિનિધિઓની ચૂંટણી કરે છે પ્રાતીય મમિનિઓ
અખિર દિવ મદામબા મમિતિની ચૂંટણી કરે છે ને મદામમિતિ
એક જાતની પાર્લામેન્ટ મની રહે છે, તથા પ્રમુખો ચૂટે છે ૬૦
૧ મે પ્રમુખ પોતાની કેમિનેટની નિમણૂક કરે છે એની નિમણૂકમાં
પ્રમુખ પોતાના જ અભિપ્રાયો ધરાવતા એકપક્ષી અગેરાગોને તરિ
પણુજી જીવન પમ ॥ નેનાઓને પમ ૬ કરે એવો ત્રિપુટીમાં આધીજીના
નવા વટ હુકમ પડેના નિવાર દનો પ્રમુખ અને તેની
ગિનેટ કારોવાની કહેવાય છે તથા તે મદામબા ॥ મદામબા પડેલા છે

હથિયાર ધાણું કરવાની છૂટ નથી મહામભા પાસે પોતાનું
 ૧ દેશખાતું અને પ્રયાગખાતું પણ છે મહામભાને પોતાનો
 ૨૧ ટ્રુપ્સ છે અને મહામભાનો પોતાનો જન-યુઆરીનો ૨૬મો
 ફિવસ છે એ ફિવમે દિહીજનતા ૧૯૨૮ ॥ સપ્તર્થ રનાત-યના
 હગવને જોરશોરથી યાદ કરે છે અને એ ધોરને વગ્ના માટે
 મરીદિદનાના શપથ લે છે

૧૯૩૪મા જ્યારે મહાત્માએ સવિનયભગની સત્યાગ્રહી
 અળવળને સમેતી નીધી ત્યાંથી મહાસભામા જુના ઉદ્દામે જુના
 ધર્મ જતા એક નવો ઉદ્દામ પક્ષ પરિસ્થિતિમાથી ઉગવા માડ્યો
 એ જ સમય જવાહરના નડેડ અને ખીજ લોકનાયકોની અસન્ધી
 તથા ગદનાથેની પરિસ્થિતિમાથી દિદમા સમાજવાદી વહેણે
 વહેવા લાગ્યા અત્યા સુધી કેવળ રાષ્ટ્રવાદના જ કાણુ નીચે નહેતી
 મહાસભામા મમાજવાદ ઊગી નીકળ્યો મવાગોએ સમાજવાદ તરફ
 નાકનુ દીમકું ચઢાવી કે નજર વકાની તેનો પ્રતિકાર કરવા
 માડ્યો અને એ રીતે મહામભાની અદર એક જાતના આત્મ
 કતલની શરૂઆત થઈ ગઈ

પછી ૧૯૩૭ની માનમા ઇડિયા એકદના નવા બધાગણ
 પ્રમાણે બ્રિટિશ દિદના અગિયાર પ્રાતોમા ચૂટણી ધર્મ મહા
 સભાએ પોતાના ઉમેદવારો બમા કર્યા અને અગિયાર પ્રાતો પૈકી
 સાત પ્રાતમા જીત મેળવી એ રીતે મહાસભા -તે જ મહાસભા
 જેણે બ્રિટિશરાજ સામે જંગ માડ્યો હતો તે બ્રિટિશ નાજની
 ઘટનામા જ ગોદવાઈ ગઈ હોદા સ્વીકારનો તે સમયે નહેક
 અને ખીજ ઉદ્દામેએ સખત વિરોધ કર્યો અને સમગ્રવ્યુ કે
 સગકાર માથેનુ આ સમાધાન વિનાશક નીવડનાનું છે એ રીતે
 ૧૯૩૪મા શરૂ થયેલો ઉદ્દામે અને મવાગો વચ્ચેનો કનક

ચાર માસ ચાલ્યો; પણ ગાંધીજીના મવાજપક્ષનો આખરે વિજય થયો. મહાસભાએ હોદ્દા સ્વીકાર્યા. સાત પ્રાંતોમાં મહાસભા સરકારની સ્થાપના થઈ, અને વાયસરોયે મદાન કટોકટીના પ્રસંગ વિના પોતાનો 'વેટો પાવર' ન વાપરવો તેવી મોઢાની સમજૂતી કરી.

મોટા નેતાઓએ અને મહાસભા કારોગારીના કાર્કષણ મહાસદે હોદ્દા પર ન બેસવું પણ મહાસભાના સુકાન નીચે ખીજાએને જિભા કરવા એમ જવાબરદારની સૂચનાનો સ્વીકાર થયો, અને મહાસભાવાદીઓના મવાજ પક્ષની ખીજ હરોળમાંથી પ્રધાનો જિભા કરવામાં આવ્યા. એ પ્રધાનો પાછળ રહીને મહાસભા કારોગારીએ દોરીસંચાર કરવાનું નક્કી કર્યું. એ રીતે ખીજ વર્ગના મહાસભાવાદી મરાન નેતાઓ પ્રધાનો બન્યા.

પછી થોડીક મૂંઝવણો જિભી થઈ. મદામબાની કારોગારી ને મહાસભાવાદી મરકારો વચ્ચે ક્યાંક ક્યાંક અથડામણ આવી, એ વખતે કારોગારીએ ચાણુક વિંઝવા માંડી. ડો. ખરે નામના એક મધ્ય પ્રાંતના વડા પ્રધાનને આગ્રાધારક નહિ રહેવાના અરોપસર જાહેરમાં ખરતરફ કરવામાં આવ્યા. કારોગારી માટે આ વર્તૌવ કદંગો હતો આવી બાબતમાં ખૂબ દગવી અને તાણુક રીતે ડો. ખરે સાથે કામ લેવું જોઈતું હતું.

નવા ગંધારણમાં પ્રધાનો બનાવ્યા પછી મહાસભામાં બે બધ જિભા થયા. એક એ કે સત્તા પર આવ્યા પછી સત્તાની લોહપતા મહાસભાના મવાજપક્ષને મીડી લાગવા માંડી અને તેમણે શુદ્ધ રાષ્ટ્રવાદને પોતાની સત્તાના ચોકઠામાં જકડી દેવા માંડ્યો. સરકાર ચલાવવાના સકંજમાં મહાસભાનો ઉદ્દેશ જૂઠામો, મવાજતા વધારે

મોગી યદ્ય અને આ દશાને લિદનો ઉદ્ધામવાદ શાહીવાદની સાગરીત દશા નરીકે મહાવવા નાગ્યો.

પ્રાતીય વ્યવસ્થા એ સ્થિતિ શાહીવાદી નટીનો મોલક મુજરો હતો. એ મુજરા ની કુશળતાનો વિજય થયો અને ક્રાન્તિકારી મદામભા સરકારી જવાગદારીઓ આદ કરવામાં અટવાઈ પડી. મદામભાએ મવાન નેતાગીરીનો મનાદથી કાટાવાળા તાજ પડેડી લીધા અને તાજવાળા પણ મત્તા વિનાના મદામભાવાની શાસકો વાયમરોયની છુમ્મીમાં લિદી જનતાની ધૂરા લાકવા નાગ્યા. ભારવાહી પ્રધાનોના ખબા પર બોળે જ માત્ર આગ્યો અને 'વેટો-પાવર', ગ્લેણખાતુ તથા પરદેશખાતુ અને શીડરન કાયનેન્સ સ્થિતિનો શાહીવાદ સર્વ દક્ક વ્યાધીન જનાવીને સજાળી રહ્યો.

મદાસભા મન્કારના પ્રધાનો બધા જ મવાળો હોઈ તથા મદાસભાનું સચાવન મવાળ પક્ષના હાથમાં હોવાથી મદામભા સરકારોમાં ખાસ કરીને મુગઈ, મંદુક્ત પ્રાત તથા ગિદાર અને મદાસની સગકારોને ઉદ્ધામવાની મૂંઝવણ મૂંઝવવા લાગી. ધણી વરસો સુધી મદાસભાએ જનતાને આપેનાં વચનોને ફરી બોલીને એ પ્રાતોમાં મદાસભા સરકારે બોકોના મત મેળવ્યા પછી સરકાર ચલાવવામાં ચુંટણી-જેકેરનામાં ચર્ચા ગયાં અને મૂંઝવણ વધી. ખાસ કરીને મુગઈની મદાસભા મરકારના પ્રધાન મિ. મુનશી નેમણે એક વખત પોનીસરાજ સામે મત્યામહ માંડ્યો હતો, તેમને પોનીસખાતાના વ્યવસ્થા રાખનારા પ્રધાન તરીકે કામદારો પર ગોળીયા કરવાનો હુકમ આપવો પડ્યો, અને રાજગોપાલાચારીને પણ મદામભાની છાંયીમાંથી મોહું જદનીને એવાં જ પગલાં ભેવાં પડ્યા. સરકારના જૂના અને લોકનિદિત ત્રાસજનક પોલીસ

કાનુને પરિત્ર ગામવે પડ્યો એનાયે મહાસભા પ્રધાનમંડળોને ઉદામવાળીઓ કે સામનાદીઓ ઉપગત કેવળ મહાસભાવાદીઓને પણ ।જ્ઞોદ ॥ શુ ॥ મગિ ક્ષતાગ ઝરના પના પણ ઉદના ચોવીસ વચ્ચ સુધી એ જ કાનુને ગામભાગે દનાદય જેવેા જેરી માની ધિક્કાર્યો દતો તેન શુ ?

ઉદામવાદીઓ પૂછે છે કે મહાસભાનુ મળ જે પૂર્ણ ગ્વાત ન પડે તથા મહાસભાનુ ધ્યેન જે સ્વિટિંગમજ માથેનો યધો મળ પ્તોડી નાખનામા મારે છે તેનુ શુ ? એના અનેક સવાભો મહાસભાવાળી મવાળ નેતાગીરીને મુઝવે છે અને તોપણ પાટલીનાના નામના એક મહાસભાવાળી અને મામ્યનાદી નેતાને તડાઈ વિરોધી બાપણ કરવા માટે છ મામની સખત મજૂરીની જેલ એક મહાસભા સરકારે એનાયત કરી છે અને શામેનાદ તરફની એ વફાદારીની આગેકૃત્ય શરૂ થઈ થકી છે એ ઉપનાત મહાસભા મરદાને કામદારો અને કિસાનોના નાગનિક ગ્વાત ન પડે તરખ ભારતા કાયદાઓ કરવા પડે છે, મામનતદારોને લોડ નિવચાન મામે ઉમ પમલા લેવાના ઈસારા કરવા પડે છે અમદાનાદ, મોનાપુર અને કાનપુરના કામદારો સામે એના કોરડા નિર્જાર નથા છે અને તેથી મામાન્ય મહાસભાવાદીઓનો પ્રકોપપણ મહાસભાની મવાળ નેતાગીરી સામે પ્રજાળી ગ્લેા ॥ પણ આ મધામાથી મરદાર અનાવવાનો અનુભવ મહાસભાને મળશે જ, જેની તેને ખુશ જરૂર હતી

૧૯૩૮ના ફેબ્રુઆરીના મહાસભા ॥ ત્રિપુરી અધિવેશનમા ઉદામો અને મવાળો વચ્ચેનો કલહ જરાકે જિયો થયો ૧૯૩૮ના પ્રમુખ શ્રી સુભાષચંદ્ર બોઝે બીજા વરસ માટે ફરીવાર ઉમેદવારી નોંધાવી મહાસભાના ચાર આનાના પણ મન્ય નહિ છતા અદર ખાનેથી સમુખત્યા જેવા મનેના ગાધીજીએ સુભાષ સામે પદાભિને

ગભા કપો અને પોતાના મવાળપક્ષને ચૂટણી જ ગભા ઝૂકી પડવાની હાકલ કરી. સુભાષે પણ મહાત્મા મામે ઉદ્દામદળેને પોતાને માટે અપીન કરી ઉદ્દામોના જળની આ કસોટી હતી. હિંદમા પહેની વાગ ડાખી જમણી પાખો પોત પોતાના પ્રમુખ માટે ફફડી રહી જવાહરલાલ પણ ગાંધીજીની સોડમા જઈને જરાયા. એક તરફ ગાંધી-પટેલનો મજબૂત મોઝો જધાયો. બીજી બાજુ સુભાષ બોઝ ઉદ્દામોના પક્ષ સાથે ઝઝૂમી રહ્યા પશ્ચિમ આબુ બોઝનો વિજય થયો. "બોઝનો વિજય થયો તેમા મારો પરાજય થયો છે." ગાંધીજીએ કબૂલાત કરી એ પરાજયમા ગાંધીજીના બોઝમા બેઠેલા જવાહરલાલે પણ પરાજય અનુભવ્યો.

‘એશિયાના બીતરમાં’

ગાંધીજી

૯

મિસ્ટર ગાંધી

“ I am not a visionary. I claim to be a practical man. ”

M. K. Gandhi.

તમારા વડવાની વડવાઈ, ભગવાન ઈસુનો પ્રેમધરમ અને મૂડીવાદનું માનરૂપ-અધાનું ભેળસવરૂપ તે મિસ્ટર ગાંધી છે, અને તે બુદ્ધ પછીના બીજા મહાપુરૂષ છે.

જુવો જુવો ને ચાલ્યું જાય-દેખો દેખોને સદમી જાય, સમજાય છતાં ન સમજાય તેવું, કળાય તો ય અકળ રહે એવું ગાંધીનું રૂપ એક સાથે અનેક છે. કોણ કહે છે કે એ સાધુ નથી? અને તો ય એ રાજકારણપટ્ટ પણ છે જ છે. અને તો ય એ નંખર એકના તકવાદી છે અને તેથી તો કદીએ છીએ કે સામાન્ય રેખાએ મિસ્ટર ગાંધીનું ચરિત્ર દોરી શકતી નથી.

દાખલા તરીકે, દિવને ગાંધીજીએ ધરેની બેટ-ચાદિમા અથવા મત્યાગ્રહના આચાર-વિચારની છે અને તો ય અદિમાની સાથેમાથ એ પોતે સિદ્ધાને ગાંધી વિશ્વનિગ્રહમા મદદ કરતા હતા ખીજી વાત અપવામની છે નૈતિક કાન્થોથી જ એ અપવામ કરે છે અને તો ય તેમાથી વ્યવહાર સગવડના મબાળી મકે છે કાન્થુ કે ત્યારે એ જોનમા અપવામ કરે છે ત્યારે સિદ્ધિશ મગ્ગા તેમને જોનમાથી મુક્તિ આપે છે જાણે આકાશ તરવના મનતા હોય તેવા ગાંધીજી અપવામ કરીને હનકા થઈ શકે છે ને હનકા થઈ ને કારાગાના કમાડ ખોનાવી મકે છે જો કે જોનની મદાર આવનાના માધન તરીકે અપવામને રાખવાને એમનો પોતાનો ઈશિદો કહી હોતો નથી એમનો હિસાબ અપવામ રાજકોટના નામનો હિસાબનગો કનાવવા ૧૯૩૬ના આગ્યે અને હિસાબનટા નિના જ એ દિવસમા ખતમ થઈ ગયો અને અપવામ વિનાની ગેમી મૂલતાને મુજબતો ગયો.

એમ જોતા તો મિસ્ટર ગાંધીના વ્યાધાતો હિંદીને આખે વળગે તેવા છે. ત્યારે ગાંધીજી મળવાખોગ હતા, પછી એમણે નવગજનુ મત્ય (substance) માગ્યુ. હવે ગાંધીજીએ નવા મધારણુમા સિદ્ધિશગજ માથે લાથ મિનાગ્યો છે હવે પોતે એમ કહે છે કે વાતગ્ય સત્યાગ્રહથી નહિ પણ સિદ્ધિશગજ સાથેના અધારણુય સવકાથી મળશે અને તેથી હવે અસહકાર ખતમ થઈ જાય છે મિસ્ટર ગાંધી જેણે સત્યાગ્રહના સત્યામથી સિદ્ધિશગજને થભાવી દીધુ હતુ તે જ આજે ઈ. સ. ૧૯૩૬મા સિદ્ધિશ શાહીવાદના મહાન હિંદી મિત્ર બની પડ્યા છે.

ગાંધીજીનો ખીજો વ્યાધાત એમનુ અરપૂર્યો તરફનું અને વર્ણાશ્રમ ધર્મ તરફનું વનજુ છે. મિસ્ટર ગાંધી અરપૂર્યોને આગળ

તાવવામા પોતાની શક્તિનો મોટો ભાગ ખર્ચે છે અને તોપણ તેમને હિંદુધર્મમાંથી અગમ્ય કડાની વાતનો પ્રતિકાર કરે છે હિંદુધર્મ જ જેમને અસ્પૃશ્ય નાખ્યા છે તેમાંથી તેમને જવા દેના ઉપગતી બીજી બધી આગધના કંવા ગાંધીજી તૈયાર છે ગાંધીજીને મન અસ્પૃશ્યો હગિજન હિંદુઓ છે

એ ઉપરાતના ગાંધીજીના વ્યાધાતોમા તેમનું વિજ્ઞાન તન્નનું વનણ છે ગાંધીજીને મન આજનું વિજ્ઞાન એક અભિશાપ રૂપ છે અને તોપણ પોતે ચરમા વાપરી શકે છે અને થર્મોમિટર ગણી શકે છે ગાંધીજી હિંદુ-મુસ્લિમ એકબની રહીનાત કંઈ શકે છે, પણ કોઈ હિંદુ મુસ્લિમ ધર્મ ધારણ કર તો નારાજ ગની જાય છે ગાંધીજી આજે હિંદી મહાસભાની આખો, કરોડ અને આત્મા બની શક્યા છે અને તો ય એ મહાત્મા સરમુખત્યાર મહાસભાના ચાર આનાના સભાસદ પણ નથી એમની પોતાની બધી વગ્ન તન્નની દષ્ટિ ધાર્મિક છે અને તો ય હિંદુધર્મને બાદ કંઈએ તો એમનો ધર્મ શા છે તે કંઈવું મુસ્લિમ પડી જાય

એ બધું ભરે નહુ પણ મિસ્તર ગાંધીનો જીવનધર્તિહામ ખરેખર સાચો રીતે વી-તાથી ભરેતો છે ગાંધીજીએ લડત કરી જાણી છે અને જીતી જાણી છે એ લગોટ ભારેતો ને મુલનકડી સરખો નાનકડા માણસ, જે રેલવેક પાસે માનમ પડે છે, જેનું વજન ફક્ત ૧૧૨ ન્તન છે, તેણે હજુ મર્જ વાતે જ હુનિયાએ નહિ દોડેના એના મદાન સામ્રાજ્યને જીડાવ્યું હતું અને હાર આપી હતી ત્યા મુધી હિંદ પગ્નુ બ્રિટિશરાજ એ હિંદનું માફ નસીબ હતું એણે એ માફા નસીબને શિકસ્ત આપી છે

કેટલાક જુનાન ઉદામ રાષ્ટ્રવાદીઓ ગાંધીજીની આજની મૂલતાથી ગૂઆજાઈને અધીગ ચર્ચ રહ્યા છે અને બ્રિટિશરાજ

===== એશિયાની ભીતરમાં =====

સાથેની ગાંધીજીની દોસ્તી હદ વટાવી જતી હોય તેમ તેમને લાગે છે. સોડો આજે ત્રિચાર કરતા થઈ ગયા છે. વીસ વરસની ઉંજળી કારકીર્દિ છતાં ગાંધીજી હવે વધારે પડતા મવાળ થતા જાય છે ને તેમનું વજન હિંદમાથી ઘટવા માડ્યું છે.

અને તો ય હકીકત છે કે ત્રિસ્ટર ગાંધી હિંદીઓમાં સૌથી મોટી અગત્ય ધરાવે છે. એ પોતે એક ચોક્કસ જાતના સરમુખત્યાર છે.....અને આજે, આજે પણ એ જ આફમીની તાકાત છે કે એક શબ્દના ઉચ્ચાર સાથે, એક નાનકડી આંગળીને ઉંચકવા સાથે રાષ્ટ્રવિધ્ધવ મ્લગટાવી શકે છે અને માનવજાતના પાપમાં ભાગમાં—હિંદનાં પાંત્રીસ કરોડમાં સત્યાગ્રહનો રણનાદ જગવીને સંભામને સરજી શકે છે.

ગાંધીજીની જીવનકથા

૧૮૬૯ના ઓક્ટોબરના ખીજ દિવસે મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધીનો જન્મ ઠાઠિયાવાડના પોરબંદર રાજ્યમાં થયો. આજે એમની ઉંમર સિત્તેર વરસની છે, જે સિંદમાં ઘડપણ ગણાય છે તે જાપાનમાં પ્રુખ્ત વય કહેવાય છે. ગાંધીજીનું કુળ વૈશ્ય જાતનું અને ૩૬ અમલદાર વર્ગનું છે. ગાંધીજીના જાપા તથા દાદા જાનને દીવાન હતા. એમના જાપ જેમને ગાંધીજી જહાજર અને પતનમુકત તરીકે વર્ણવે છે તે ચાર વાર પરપયા હતા તથા ગાંધીજી તેમની ચોથી સ્ત્રીનું છેલ્લું ફરજંદ છે. ગાંધીજી પર તેમની ધાર્મિક વિધિવિધાનમાં લત રહેતી બક્ત માતાની અસર છે. જે અસર ગાંધીજી પોતાની આત્માકથામાં નીચેના શબ્દોમાં વર્ણવે છે :

“મારી યાદ પર માતાની સાધુતાની અસર તાજ છે. માતા ખૂબ જ ધાર્મિક હતી, અને રોજની પ્રાર્થના વિના અન બેતી

નહિ એણે કોઈ વખત ચાતુર્માસ જતા કરી નથી એક માથે એનું અપનાસો તો અચાનકથી થઈ જ કાઢી, અને કોઈ ચાતુર્માસ તે એક ટાણે કરતી તો મીઠા ચાતુર્માસમાં સૂર્યદર્શન થઈ વિદ્યા જન્મતી નહિ તે દિવસોમાં અમે છોકરાઓ આકાશ સામે તાળી પડેતા અને સૂરજ જણાતા માને ખૂબ પાડતા ગા સૂરજન દેખવા દોડી આવતી, પણ વણી વાર રખડુ સૂરજ એ આવે તે પહેલાં ભાગી જતો અને એનું ખાણું પડાવી મતો 'કાઈ નહિ, ભગવાનની કૃપા હું આજે ન ખાઉં એવી છે' ગા આદર્શી ગા મનાવતી

નિશાળમાં ભણતા ગાંધીજીને એક મિત્રએ કહ્યું કે, "લિટી એ માસાહાર નહિ કરતા કોનાની નળણા છે અને અંગ્રેજ આપણા પર રાજ કરે છે કાગળ તે માસ ખાય છે"

ગાંધીજીને રાજકર્તા જેના મગવાન થવાની કળા જડી ગઈ એમણે નિષેધારેલો આહાર લેવાનો નિશ્ચય કર્યો અને મકરોનું માસ ખાણું પણ પછી? ગાંધીજીની અદરની આખો આગળ મરણ પામવું બંધ કરી ચિંતકાર કરી રહ્યું એક વખત એ જાણ હતું પછી વધેતાઈ ગયું અને એનું માસ ગાંધીજીના જઠરમાં જમા થયું હતું ગાંધીજીની સહૃદય કંપના એટલેથી અટકી નહિ જાયે જઠરમાં મકરો જાય થયું હતું. જાયે અદર જિલ્લો થઈ જઈને ચિચિયાની કળા હતું ગાંધીજીએ કાલ દયાગા, આખો મીઠી, ચડકી જોડેના માથાને ચાત કર્યું અને ફરી કોઈવાર માસાહાર ન કરવાના શપથ લીધા એ વિષે ગાંધીજી તમે છે કે, "હું દુરાચારના દાનમાં અધ અને મૂંઝો મની ગયો"

હતો. હું પાપમાં પટકાઈ પડ્યો પણ પ્રભુએ પોતાની અનંત કૃપા વડે મને જ્યાંની લીધો.”

પછી તે વરસની ઉમરે મોહનદાસનાં જન્મ દેનાયા. તે વખતે પહેલાં તે જણવાડ વિવાદ થઈ ચૂક્યા હતા. પણ મોહનદાસને વરાવેની છોકરીઓ લગ્ન પહેલાં જ અવસાની ગઈ હતી તે વરસના મોહનદાસ ૧૦ વરસના કરતુરગાઈ માથે ફેરા ફેરોને પતિ બન્યા. લગ્નના પહેલાં ધામધૂમ કરીને વિખરાયા ત્યારે મોહનદાસ પંચી પરવારો હતા એ વિશે ઉલ્લેખ કરતા ગાંધીજી જણાવે છે કે

“લગ્નવેળાએ તો હું પંચી જવા માટે આવું બની ગયો હતો અને ત્યારે મને જાણ થઈ, આનંદી અને ઉચ્ચિત દેખાતું હતું. ત્યારે મને ખ્યાન નહોતો કે મારું જાળવન કરી દેવા માટે હું એક દિવસ જાપાને સમ્મન હપડો આપીશ... .... પણ પછી ? અને ધણીપણુ ધાન્ય કમતા વધારે વખત વાગ્યો નહિ.”

લગ્નજીવન વિશે ગાંધીજી તમે છે કે

“કરતુરગાઈ નિરક્ષર હતા હું તેમને બણાવવાને વર્ષો ઉત્સુક હતો પણ જામનામનામાથી સગર ગયતો જ નહિ. પંચીમા કરતુરગા આજે અન્ધા મૈકા પછી પણ કેવળ આક્ષરો જ ઉકની શકે છે મને ખાતરી છે કે જમારા પ્રેમમાં કામચલા ન હોત તો આજે કરતુરગા એક વિદ્વાન સ્ત્રી બન્યો હોત.”

જ્યારે મોહનદાસ ૫૬ વરસના થયા ત્યાર કરતુરગાઈને પહેલું જાગડ સાંડયુ, અને તે જ અરસામાં મોહનદાસના જાપા મરણ પામ્યા. જ્યારે જાપા મરણપયારી પર હતા ત્યારે

મોહનદાસ પાતી સાથે વિષયબોધ સેજમાં સૂતા હતા આ પ્રસંગે ગાંધીજીએ આત્મકથામાં પોતાની શરમ તરીકે વર્ણવ્યો છે તથા કહ્યું છે કે, ‘ એ ડાંગને હું કદી વિસરી શકીશ નહિ કે નિવારી શકીશ નહિ ’

ગાંધીજીની આખી આત્મકથામાં જાતીય વેગ ધૂમળ મજા જૂત દેખાય છે પાને પાને ગાંધીજીએ પોતાની પાર્થિવ ઈચ્છાઓ અને વિષયનાસના વિરોધ પશ્ચુ છે ૧૯૩૩માં પણ એમણે કહ્યું કે, ‘ હજુ મેં મારા કામવિકાર પર છેવટનો વિન્ય મેળ યો નથી ’ ચાર આ વાર વેરનાગૃહ પર જતા એમને જગનાને જાયાવી નીધા હતા એમનું પહેલું અને જોરદાર મનોમથન જાતીય હતું અને દુનિયાની જરૂરિયાતોના ત્યાગની એમની જાનના પણ જાતીય વેગને અનુનક્ષીને ઉચ્ચારા છે એમના આજ સુધીના એકે એક ખોરાક સાથેના મયોગો અને જકરીના દૂધની છેત્રની પસદગી પણ જાતીય આવેગના વેગને ઓઢો કરી દેવાના ઉદ્દેશથી જ છે ઈ સ ૧૮૦૦થી એકત્રીસ વત્સની ઉમરથી એમણે સભોગનો ત્યાગ કર્યો, ૧૯૦૬માં એમણે અખડ બ્રહ્મચર્યની પ્રતિજ્ઞા લીધી આત્મસંયમનું ગાંધીજીને મન એ પહેલું પગથિયું છે, અને અહિંસાને માટે પણ તે પહેલું જરૂરી પગનું લેખાણ છે

દિક્કમાં અભ્યાસ પૂરો કર્યા પછી કાયદાનો અભ્યાસ કરવા ગાંધીજીએ લડન જવાની તૈયારી કરી તે દિવસોમાં દરિયા પાર જવું એ ધાર્મિક દષ્ટિએ અગવડભર્યું હતું ગાંધીજીએ પરદેશગમન માટે કાકાની મજૂરી માગી અને કાકાએ કચનાતે મને મજૂરી આપી મોહનદાસને સમુદ્રગમન કરવા માટે જ્ઞાતિ જહાઝ મૂકવામાં આંખા પણ એમણે નડન જવાની વાત પડતી મૂકી નહિ, અને

પરદેશના ખરચ માટે પત્નીનાં ધરણાં વેચીને એમણે તૈયારી કરી દીધી. કદો પણ માંસાહાર નહિ કરવાની, દારૂ નહિ પીવાની અને પરસ્ત્રીસંગ નહિ કરવાની પ્રતિજ્ઞા લેવાની તેમની ધાર્મિક માતાએ તેમને રજા આપી. મોહનદાસ જીવન વયે લંડનની ટિકિટ કઢાવી ઉપડ્યા. એમના માથામાં એક જ મહેત્તો હતો; બાપાની જેમ દીવાન થવાની. ૧૮૮૮ના મષ્ટેંબરમાં ગાંધીજી હિંગ્મેન્ડને કિનારે ઊતર્યા. લંડનમાં આવીને જીવન મોહનદાસ આ વિચિત્ર ટાપુના રહેવાસીઓ જે પોતાના દેશને ગુલામીમાં રાખતા હતા તેમને જ્ઞેતા કરવા લાગ્યા. ત્યારે એક બાઈબલ મોહનદાસને શિખામણ દેતો હતો. “બીબલની વસ્તુને તેની રજા વિના અડકવું નહિ; ગોરાઓના આ મુસકામાં પહેલી ઓળખાણે પ્રશ્નો પૂછવા માંડ્યા નહિ; ગોટેશી વાત કરવી નહિ.”

જીવન ગાંધીએ એ શિખામણો ગોખી લીધી અને પાછી ૧૦ પૌંડની કિંમતનો પોચાક ખરીદ્યો અને ફેંગ તથા સેડિંગ બાપા શીખવા માંડી, નાચ કરવાના પાઠ લેવા માંડ્યા અને શુભ નિગમિય બોરાક શોધવા બટકવા માંડ્યું. લંડનમાંના લિંદો કોલેજનીમાં જીવન મોહનદાસને મિત્રો મળ્યા અને નિરામિય સંદેશની કાર્યવાહીમાં જોડાયા. શરૂઆત ગાંધીજી નીચેથી જિંદુ જેને શકતા નહિ. એમણે પહેલું બાપજી આપ્યું તે કામગીર પર લાગેલું વાંચન, અને તે પણ મદદ મુલકેનીથી.

એમ લંડનનું અજુતર અજાણ્યું અને ગાંધીજી લિંદ પાછા આગ્યા. પાછા આવીને એ નવા બેરિસ્ટર મુળર્જીનાં પ્રકરીત માર કરી. બેરિસ્ટર મોહનદાસે વકીલના માર કરી. પહેલાં કેમમાં પોતે સામા પક્ષના એક અક્ષીને મવાત પૂછતા બીજા મવા. પણ ત્યાં દો

ધણા વખતથી પકડી ગમેલો મયાન મટકી નારો અને ગાંધીજીને
કર્જ પૂજ્યા વિના ભેરી જતુ પડ્યું

૧૮૯૩ની માનમા બેંગ્લોર મોદનદાસ દિદમા કંઈ વકીનાતનુ
કામ ન માનવાથી આફ્રિકા જવાની તૈયારી કરી રહ્યા હતા. આતમા
બ્રિટિશ માત્રાન્યવાદના વફાદાર નાગરિક તરીકે ગાંધીજીનું વર્તન
ન્યુ પછુ પડી ગોખતે અને બીજા દિન નેતાઓની દોષગતની
ચળવળમા એમણે નસ લેવા માગ્યો.

પડી બોલ વિમદ અને ઝૂનુ મળેલો શરી નીકળ્યા એ
મનમા બ્રિટિશ શાહીવાદના મળતિયા તરીકે ગાંધીજીએ મનમાં
પડી મદદ કરી અને મગકારી અભિનદનો મેળના, અને ૧૯૧૪ના
યુદ્ધ વખતે તો ગાંધીવાદને મદદ કરવા દોડી ગયા હતા.

આફ્રિકાના વામ દર્શનવાન ગાંધીજીને યુનાન દિદી જાતિના
હોષ ઝગરે ને પગરે પોતાની પનાધીનતાનો પચાન આપનાન
માનબ મ, અપમાન ઓ ધોનધપાટ તથા તાતપાટુ પછુ મળ્યા
અને તેમને એક દુનીની જેમ ગણવામા આન્યા એમને માટે
હોટેલમા જમા નહોતી, કાન્યુ કે તે પરાધીન સુતકના વતની હતા.

એ બધા જીવનમળેગોમા ગાંધીજીના જીવનમાથી બે પ્રવાહો
ફૂટ્યા એક તન્દ ઉમે થતા વિદી સમ્પ્રવાદમા એમને રસ પડતો
ગયો બીજો ગ્રિકન અને ટોલ્ટોયની અદિસાની ત્રિચારમ્પરણી પર
એ ત્રિચાર કન્તા થયા ધીમે ધીમે વકીનાતમા અદિસા આનતા
તે ધીકતી ગઈ અને વાર્ષિક વીમ દમ્પર કપિયાની પેદાશ સુધી
પહોંચી એ પેદાશને સમેટીને એમણે એક ગરીમાઈને વરેયુ કોતોની
સ્થાપ્તુ તથા દક્ષિણ આફ્રિકાના દિદીઓ તરફથી 'ઈડિયન
ઓપીનિયન' નામનું એક છાપુ શરૂ કર્યું તેમજ દિદમા આનતી

ગાંધીજી સામેની લડતને આતેષતુ એક 'હિંદ સ્વરાજ' નામનું પુસ્તક લખ્યું. દક્ષિણ આફ્રિકામાં વસતા હિંદીઓના હવે મેંડર મોદન નામ એક ૧૧ એક લેતા મની હા તથા એક પડી પ્રીમ મત્રાગ્ર ૧ જેની ન્હા, તથા નણવાન જેનમા જર્જ આ ૧ એ લડતની માધોમાથ ગાંધીજીએ પોતાની જાત માથેની લડત પણ શરૂ કરી નીધી હતી ખાણપીણ સાથે ૥ અનનવા અખતગ આરાધના હતા, મીઠું, ચા તથા ચૂરસત પડીના ખાણાનો તાગ કયો હતો અને મોમનાગને મૌનદિન મના ચો હતો ક્ષત્રચરને માગે મકરીના કૂધને પસદ કર્યું હતું, પણ દધ તો એજ શાકાહાર ન કહેવાય તેનું નુ ? એવી એવી અનેક મથામણો પર તમે ઉપર થતા મેંડર મોદનનામ હવે ગાંધીજી મની ચૂક્યા હતા તથા પીમતાગીમ નમ્મની ઉમર ૧૯૧૪ની માનમા હિંદ પાછા આનના ગ્રામી ચૂક્યા હતા.

૧૧

દરિયાપારથી જાદુગર આવ્યો

Out of South Africa there came a wizard
across the seas.

Mrs. Sarojini Naidu.

ત્યારે જ જાદુગરો જ આવ્યા'તા, સમગ્ર જાવ્યા'તા ને ચાટખાં
જાવ્યા'તા, વેપારીઓ થઈને આવ્યા'તા ને ગોરાં મોઢાં મધકાવી
મુધારાની વાતો કરતા હિંદની ધરતી પર જામી પડ્યા હતા. ત્યારે
તેમની જમાવટની જાજીરોને જોઈ તેમને હિંદના દાદા દાદાબાપ
નવરોડજીએ શાપ આપ્યો. એ શાપને સાચો કરવા જાણે દરિયા પારથી
દોડી આવતો હોય તેવો એક આવ્યો ને ૧૯૧૬ની સાલમાં દિંદને
કિનારે ઊતર્યો.

જાદુગર જોવો જ તે હતો. જટાકા સરખું ને મુકલકડી શરીર
હતું. અંગરખાની કાંસો તાણી બાંધી હતી. ટૂંકી પોતડી પહેરી
હતી. ને માથે મોટી કાઠિયાવાડી પામડી ઓઢી હતી ને બોલતો

હતો કે આફ્રિકાથી આવ્યો છું ને સત્યાગ્રહ લાવ્યો છું. એ સાંભળીને હિંદની ગોરી સરકાર ધડીબર ગોડલુબર થઈ રહી. કારણ કે એ શાહીવાની સરકારને ગાંધીજીના એ સત્યાગ્રહનો પરચો - આફ્રિકામાં પડ્યો હતો. સરકાર તેને સંભાળી ગઈ. ખાછો જાદુગર બોલ્યો, ‘અને અહિંસા નાવ્યો છું.’ ત્યારે ય સરકાર સળવળતી.

એમ જાદુગર આવ્યો ને એણે આખું ૧૯૧૪નું વરસ હિંદની ધગતી સુધવામાં વિતાવ્યું અને ૧૯૧૫ની સાયમમાં અમદાવાદમાં કોચ્ચમ-પાનડીના રસ્તા પર એક બંગલો ભાડે લઈ ત્યાં આશ્રમ નાખ્યો. એ આશ્રમમાં એણે ગરીબોને આપ્યા, દેડને આપ્યા, સત્યાગ્રહ અને અહિંસાના ઉપાસકોને આપ્યા. આફ્રિકામાં હતો તેવો આ આશ્રમ - ગાંધી આશ્રમ - દરિદ્રનારાયણની પૂજા કરવા પ્રેમનો નિયમ સમજાવી રહ્યો.

જાણે પ્રેમના નિયમની ધાતકી ઠેકડી કરતો હોય તેવો શાહીવાદનો ધાતકી નિયમ ખૂનામરકીની રચના યુરોપમાં પુકારતો હતો.

ઉતાવળાં રમખાણ, ઉતાવળા ગોળીબાર, ઉતાવળા હત્યાકાંડ બધું કરપીણ કાળની ખૂની ગતિ વધારતું દોડતું હતું ને ઉતાવળું દેશનાતું હતું. ફાટી ગએલી ખોપરીઓ, વછૂટી ગએતાં અંગ, લટકી પડેલાં આંતરડાં, હવાને જાહેરો બોલીથી ભરાઈ ગએલાં ફેફસાં, એવું બધું યુરોપને આંગણે ઉભરાતું હતું. શાહીવાદી રાજતંત્રો ચરી ખાવાની દુનિયા વહેંચવા માટે બાથે પડ્યા હતા.

ત્યારે સૌથી વડી રાજ-સત્તા ને ઘિટનનો સૌથી મોટો શાહીવાદ અવળ વાણી ઉચ્ચારતો હતો, અવળ ઠમકો ઠમકાવતો કહેતો હતો: “અમે તમને સ્વરાજ આપશું.” અમદાવાદમાં સત્ય ને અહિંસાની ઉપાસનામાંથી ગાંધીજી પણ મોહાયા ને શાહીવાદના સાયમમાં સામેલ

ચર્ચને સાક્ષાત્ ગણમૂલિ પર કવાયત કરતા ચર્ચ ગયા. દિંદે મંતની સનાહથી, ૧,૨૧૫,૦૦૦ કિમ્તાન કામદારોને ઝમ્મે થવા મોકલી ગાપ્યા, જેમાથી ૧,૦૦૦,૦૦૦ સદાન પામ્યા ને યુરોપના અમનગણ પર દંમેગને માટે ચર્ચ ગયા

પછી યુદ્ધ પૂરું થયું ત્યારે ૧૯૧૭ની માસ આવી હતી. મહાત્મા ગનેના ગાંધીજીને આપેલા વચનનો વિજેતા ગાંધીવાદે કેંકડી કરીને ભંગ કર્યો હતો. દિંદુ ગજપીય વાતાવ-ણુ ખદખી બિયું હતું. દિંદ પં વિજનતા શાહીવાની કોન્ડાને વચમાથી ચીરીને તેની બે ફણાઓ કરવામા આવી હતી. તેની મામે ડો. ગિમેન્ટે હોમ-રુપની જેદાદ જગાવી હતી

ગાંધીજીનો બન્મ ભાગીને બૂઝા થયો. એમણે ગાંધીવાદે સેવાના બદલામા આપેલો કેસરે-દિંદ ચાદ કેંકડી નીવો. વધાગમા 'કાળો-કાપડો' આપીને શાહીવાદે તેમની ધાતકી મસ્કરી કરી. ગાંધીજીએ તેના વિરોધમાં દિંદભગ્મા હડતાલ પુકારી. ૧૯૧૯ના એપ્રિનમા મરકારે અમૃતમરમા જનિયાવાના યાગની શોહીશુદ્ધાણુ વ્યતા કરી. બાગ પર સેંકડો શય સૂઈ ગયાં ને સેંકડો કવાયતાં મડતાં થયાં. આ કલ્પેઆમ પછીનો જુલ્મ વધારે જહાગીરી હતો. શાહીવાદ જૂઠ્ઠ હતો ને શાહીવાદ સંદાર પર જ નબતો હતો, તે સત્ય ગાંધીજીએ બોધું, સૌને દેખાઈ ગયું. જનિયાવાના પર સૂતેનાં મહાંએ પ્રાણુની ધમણુ ધીખવી, જનિયાવાના પર થીજેતાં શોહીએ દિંદનાં ખમીર ઉકળતા કર્યાં. દિંદ આખાએ આળસ મરડી આવાહન આપ્યું. એ ગર્જના હતી પણ મહારની નહિ, સત્યામહની. ગાંધીજી સત્યામહના સગદાર બન્યા.

સત્યામહના રણુવનકારે દિંદી નમોમાં લાવા રેતાગ્યો, સત્યામહની રણુખંજરીએ દિંદી પ્રાણુમાં ઝઝાવાત જગવ્યો, સત્યામહનો

મંત્ર દિંદી જનતા ગળથુથીમાંથી પામેલી હોઈને સમજી ગઈ. સમજી ગઈને સજવળી બિડી. બાણે કેશવાળી ખંખેરતો વનરાજ વિકરે તેમ દિંદ સત્યાગ્રહના શપથ લેતો બેઠો ચર્ચિ ગયો.

ગાંધીજીએ વાઈસરોયને તફતક પુકારતો પત્ર પાઠવ્યો.

“હું દુઃખ સાથે આપ નામદારની સરકાર પામેથી દક્ષિણ આફ્રિકામાં મળેલો કેસર-લિંકનો સુવર્ણ ચંદ્રક, ઝૂલુ સોડોના બળવા સામે આપ નામદારની સરકારને કરેલી મદદ બદલ મળેલો ચાંદ અને બોર સોડોએ કરેલા બળવા સામે પણ આપ નામદારની સરકારને મદદ કરવા બદલ પણ મને મળેલો ચાંદ પાછો મોકલું છું. હું હવે જે સરકાર એક જૂઠાણા પછી બીજા જૂઠાણાનો આશરો લે છે તેવી સરકારને માટે માન કે પ્રેમ રાખી શકતો નથી.

“તેથી મેં અસહકારનો આશરો લીધો છે તથા મેં તે દરિયાપારથી સરકાર સાથેનો સહકાર અલિંસક રહીને છોડી દેવાનો આગ્રહ રાખ્યો છે. એથી સરકારને પાછા લઠવાની અને અનિષ્ટો સમેટી લેવાની ફરજ પડશે.”

પણ મહાત્મા ખોટા હતા. સરકાર તેથી પાછી હતી નહિ પણ કુધ્ધે ચઢી. દિંદ પર જંગ બેસાયો. મહાસભાએ યોગ્ય અને શાંતિમય સાધનોથી સ્વરાજ્ય મેળવવાનો પોતાનો નિર્ધાર ચોખ્ખો કર્યો અને ગાંધીજીની સરદારી નીચે આખો વ્યવહાર કાર્યક્રમ ધડી કાઢ્યો. ગાંધીજી મહાસભાના સરમુખત્યાર બન્યા. દિંદ રાષ્ટ્રે બ્રિટિશ માલનો બહિષ્કાર પોકાર્યો, પોતાનાં બાળકોને સરકારી શાળામાંથી હટાડી લીધા, સરકારી અદાલતો ખાલી કરી, સરકારી નોકરીઓ છોડવા માંડી, માન ચાંદ પાછા કાઢ્યા ને ખાલીનો પોશાક ધારણ

કર્યો. પ્રભાતગૃત્તિનુ મોચું દિંદના ગામેગામ ફરી વળ્યુ. ગામેગામ રેલિયાનાં ચક્રો ફરતા થઇ ગયાં. મલમલાને આપમેળે પોતાનો પટ્ટેવેશ મળી ગયો. ખાતી ગળ્ટપોગાક જની.

પછી ૧૯૨૧ની સાન આવી, અને ચૌરીચૌરાનો બનાવ વાધી. જાગ્રત થએથી જનતા જમીનદારો મામે પણ નેહાદ માગતી હતી અને શાહીવાદ સામે બળવો પકાતી હતી. ઉશ્કેરાયેલા લોકોએ આક્રમણ કર્યું. શેડાક પોલીસો ધરાયા વચ્કરે ગોળીચર ચલાવ્યો. શેડાક રેડાયું.

એકાએક ને અચાનક ચમકી ઉઠેલા ગાંધીજીએ આખી બડતને મમેટી લીધી અને કહ્યું કે “ચૌરીચૌરાએ દેખાડી આપ્યું છે કે દેશ મત્યાગ્રહ માટે તૈયાર નથી પોને બડત શરૂ કરવામાં કરેલી દિમાબચ નેવડી જૂન માટે પસ્તાવો કરતા ગાંધીજીએ લોકોને વખોડી કાઢ્યા અને ફાટી નીકળેલી દિમા માટે પોતે જવાબદાર છે એમ કહી પોતાની જાનને શુદ્ધ કરવા બેઠી ગયા

૧૯૨૨મા ગાંધીજી ગિરફતાર થયા. સંગ્રામ સમેટીને બેઠેલા દિંદના એ જાહુગરે સરકાર બેમ નીચેના શબ્દો ઉચ્ચાર્યા.

“મને ગિરફતાર કરવામાં સરકારનો મો ઇગદો હશે ? મરકાર મારી દુસ્મન નથી. તેની સામે મારા દિલમાં દુસ્મનાવટનો એક કણ પણ નથી. પણ તેઓ માને છે કે આ બધી ઉશ્કેણીનો હું પ્રાણ છું અને મને ગિરફતાર કરવાથી સરકાર અને હિંદી પ્રજા વચ્ચે ગાતિ થઈ જશે.....

“.....તેથી મને ગિરફતાર કરવાનો એક જ માર્ગ તેમની પાસે રહે છે. હું ઈચ્છું છું કે લોકો સંપૂર્ણ સંયમ જાળવી રાખે તથા મારી ગિરફતારીને આનંદથી વધાવી લે.”

પછી અદાનતમાં યાદગાર કેસ ચાલ્યો. ગાંધીજીએ પ્રેસીક્યુટરને કહ્યું કે, 'મારા ગુનાઓ આપ કહો છો તેથી પણ ઘણા મોટા છે.' ગાંધીજીએ ન્યાયાધીશને પોતાને વધારેમાં વધારે સિક્કા આપવા વિનંતિ કરી. ન્યાયાધીશે ગાંધીજીને છ વરમનું કારાગાર ફરમાવ્યું. "આપનો આભાર." ગાંધીજીએ આભાર માન્યો. પણ પછી ૧૯૨૪માં ગાંધીજીને છોડવામાં આવ્યા. પછી બીજે જ વરસે કોલ્ટમાં હિંદુ-મુસ્લિમ રમખાણ થયું. રમખાણનું શાપ ધોવા ગાંધીજીએ એકવીસ દિવસના અપવાસ જાહેર કર્યો અને જણાવી દીધું, "મારા અપવાસ મારી અને ભગવાન વચ્ચેની બાંધત છે. ...."

આખો દેશ શ્વામ અટકાવી અપવાસના સમાચાર માંભળી ગયો. એકવીસ દિવસે આખા દેશનું વાતાવરણ એક વ્યક્તિના નામથી ઈભગવી દીધું. એકવીસમે દિવસે ગાંધીજી મદાત્મા બની ચૂક્યા હતા. અને નારંગીના રમનું આચમન કરતા પારણું કઠ્ઠા હતા ત્યારે તેમનામા બેઠવાની ય શક્તિ નહોતી.

પછી પાંચ વરસો વડો ગયા અને ૧૯૩૦માં મદાસબાએ મંપૂણું સ્વાતંત્ર્યની ઘોષણા કરી અને તે જ વખતે ઇરવીને હિંદના ભાવિમાં ડોમિનિયન સ્ટેટ્સથી વધારે કંઈ જ નક્કી થયું નથી તે વાત સંભળાવી દીધી.

ફરી પાછાં હુંદુભિ વાગ્યાં, ફરીવાર પાછી રણખાંજરી ખખડી ઉઠી, એકવાર ફરીથી પાછા કેમરિયા વાગ્યા ફફડી જઈયા. ફરીથી પાછા મોરચા મંડાયા. ગાંધીજીએ ઇરવીનને પત્ર લખ્યો કે હિંદને માટે બ્રિટિશ હકુમત એક શાપ સમાન છે. ગાંધીજીએ ઇરવીન પાસે પોતાની માગણીઓ મૂકી અને સ્પષ્ટ ક્યું કે સરકારની શયતાનિયતનો નાશ શ્વામે શ્વાસે ઇચ્છી રહ્યા છે.

ગાંધીજીની મોગળીમો નમનદ અને જન્મમ્મા ૧૯૩૦નો
મત્યાગ્રદ શરૂ થયો

દાડી પરથી લૂણકુચ શરૂ થઈ દુનિયાએ એ કૂચને ચીનના
નાન નમકની કૂચ જેવી અમાધારણુ આત્રેખી છે પગપાળા
સત્યાગ્રહીઓની એ કૂચે દિદને એક છેડેથી ખીજે છેડે આગ
બગાડી ડેવરે સત્યાગ્રહીમેના દાડીકિનારે પડોચી મદાતમા માગગકઠિ
નીચા નમ્મા અને મરકાગી જાનુન તોડી મોમની મૂડી જરી દાયમા
દિદની જૂમિ પરનુ મીઠું ગળી મદાતમાએ ગપથ વીધા

“હું કૂતળને ગોને મનીશ માન તાડકા બને કૂતગ ચાદતા,
પણુ હું દાર પામીને પાડો ફીશ નદિ” -

પણુ ગાંધીજી દાર પામ્યા હતા, અને ૧૯૩૦ ની મદાન
નાટીન દિનમાન ૧૯૩૬ સુધીમા શમી ગર્જિ હતી સગકારે દમનરાજ
મોડી દીધુ હતુ નાગો ભોકો કારગાનમા મડા હતા, સેકડો
મણુ પામ્યા હતા, ગોગીમાર થયા હતા વાધીમાગ, એ મરકારી
જાગણુ દમનની દગ્દેશની વાન મની ગર્જિ હતી

એજ તરફ દમન દાખવતી મરકાર ખીજી માણુ બધારણુની
જાળ રચતી હતી ગોગમેજ બરીને બિટનના શાહીવાદે ભૂનજૂનામણુ
જેમા નવા તત્રની બેજ તૈમાગ કરી હતી

અો પછીના વગસો દરમ્યાન ગાંધીજીની સરદારી નીચે મદા-
મબાએ પણુ મધાનજુમા મધાવાની મુગદ સેવવા માડી હતી એ

• I would rather die a dog's death and have my bones,
licked by dogs than that I should return broken

રીતે શાહીવાદ મામેના મત્યાગ્રહના પશ્ચિમમાં શાહીવાદ મામેનો
બધારણીય મદકાર દેખાઈ ગયો

આજે ગાંધીજીની સન્દારી નીચે મહામબાએ નવા બધાનુમા
હોદ્દાએ સ્વીકારા છે અને જે મદકારનો મામનો કરી મ પૂર્ણ
સ્વાન્યનો જન્મ જગા થો હતો તે જ મન્દારના મયાઓમા
તેન પૂરવા માડયુ છે

મહાત્મા ગાંધીજી ૧૯૩૧ થી ૧૯૩૬ સુધીનું સ્વર્તન કોર્સને
પણ અનેક મૂઝવણોમા નાખી દે તેનુ છે ચોડક મમય જેનમા
ગયા પછી તરત જ એમણે ૧૯૩૧ મા ઈંગ્લીશ માથે મવિ કરી
અને તે પછી મહાસબાના એક પ્રતિનિધિ તરીકે જોળમેશ્વરમા ગેમ
હિદમા આના પછી તરત જ પાછા જેનમા ગયા પછી તરત જ
તેમણે હરિજનો માટે આમન્યાન્ત ઉપવામ આગળ્યા પછી
જેનમાથી બહાર નીકળી સત્યાગ્રહને એકાએક મમેટી લીધો અને
સત્યાગ્રહને પાછો ખેંચવાના કારણમા એક મામૂની વ્યક્તિગત ઘરણુ
નુ કયુ ૧૯૩૪ મા મહાત્મા ગાંધી ગામડામા જવા માટે
મહામબાના ચાર આનાના સભામદ પણ મગી ગયા અને તો ય
પાછે ગારણેથી મહામબાની મન્મુખત્યાની પોતાના જ હાથમા
સાચની રાખી, અને મહામબા સરકારોની પ્રવૃત્તિઓ પર અહિસાની
સીંગી મારે મળી, તથા ખેડૂત મજૂરોની વગીય હિનચારમા હિસા
કાગી નીવળવાની બીક સેવા કરી

એના મહાત્મા આજે હિદી નજકારણમા વિનિતન્યા બની
રહ્યા છે એમણે જાતે ત્રિપુરીમા ઉદ્દામ લાગમગ પર ફટકો માર્યો
મહાત્મા મિત્રોને કહે છે કે મિથ્યાભિમાનની પત્રોમા પોતે એમ
માને છે કે પોતે હિદને શાહીવાદમાથી મુક્ત કરવા નિર્મોયા છે પણ
સાચી વાત તો એ છે કે ગાંધીજી જીવશે ત્યા સુધી બ્રિટિશ

શાહી-સાદની હાતી જોખમાશે નહિ પણ તેમના મગલ પછી હિંદમા
રાષ્ટ્રવાદના ઉદ્ભાવ પરિમળો છૂટા મૂકાશે બ્રિટિશ રાજને માટે
ગાંધીજીનું મરણ મોતી કોઠાકી મનશે

અને તોપણ કેવું બ. ય અને ઝાકઝમાળ એ શવન છે.
ગાંધીજીએ દેશને નવો પ્રાણ આપ્યો છે અને તેમા તેની સફળતા
છે ત્યારે મહાત્મા જશે ત્યારે તેનો ભગવાન ગમે તેવો હશે તો ય
તેના પર માનમર વર્તીન કરશે

હોય છે અને તેમાં આખો આશ્રમ તથા ગ્રામવાસીઓ પણ ભેગા
મળે છે

મહાત્માજી માસ ખાતા નથી જ, પણ ગધેનો જોરાક પણ
નહી. એાઝા પ્રમાણમાં લે છે પરંતુ તે પોતે જોરાક રણો જ થોડો
ખાત છે તેમ કહેવું તે માયુ નથી મહાત્મા ખજુર ખાય છે,
મકરીનું દૂધ પીએ છે, નાગિયેં ખાત છે, એક મોળે ચમચે
ભરીને મધ ખાય છે, વા કે ભરીને તાજુ શાક ખાત છે, લેમ્બએ
તેના ફળ ખાત છે અને નાગી, પાર્સિય સ, પીચ, તથા કેરી
તો ખૂબ ખાત છે

એમને ખૂબ મખત કામ હો છે. જ્યાં એ જાય છે ત્યાં
મુનાકાતો ઉભરાત છે જ્યાં એ વામ હરે છે ત્યાં જાણે હિંદુ
પાટનગર સરસ્વતી જાય છે એમની સાથેની વાતચીતો પછી
'હરિજન'માં બહાર પડે છે એ મોળે પત્ર સ્વકાં જાગરી ગમે
છે તથા પછી ચાનીસ મિનિટ સુધી ગમ્મ પાણીમાં રનાત કરીને
સરસ આરામ મેળવી શકે છે દમમાં પડ્યા પડ્યા વાચે છે ખગ,
અને રનાતમાંથી ૫ વારીને સૂઈ જાય છે

મહાત્મા પાસે પાચ જાતનો ગામડા માટેનો કાર્યક્રમ છે
એક ગામડામાં રેટિયો ફરતો કરવો, ગામડાના શિક્ષણને ધધાદારી
વાળું બનાવવું, જનમુખાકારીમાં સુધારો કરવો અને હરિજનોને
પાછા સમાજમાં લાવવા એ મધ્ય ઉપરાત ગ્રામ ઉદ્યોગોને ઉત્તેજવો

ગાંધીજીને પોતાના અગતખર્ચ માટે ઘણા એાજા નાણાની
જરૂર પડે છે ગાંધીજીની આસપાસ શ્રીમત લોકેના મડળ ફરતા જ
ગહે છે ગાંધીજીએ જીવાન સમાજવાદીઓને પોતાની આર્થિક
વિચારણાથી નિરાશ કરી નાખ્યા છે હમણા જ એમણે એક જીવાન

મહાત્માની જીવનચર્યા

સમાજવાદીને કલ્પુ હતું કે પોતે જાંનેમાં માને છે, ખાનગી મિલકતની અંગત માલિકીમાં અને રાષ્ટ્રવાદમાં. એ વાતની સ્પષ્ટતા મહાત્માએ નીચેના શબ્દોમાં કરી છે, “દાખલા તરીકે હું એક મીઠા ખરીદી લઉં અને પછી મજૂરોને હું સારી રીતે આપું; તે જ સમાજવાદ છે,” •

નબદીકના અને મિત્રો તેમને ‘બાપુ’ કહે છે. શરૂઆતના દિવસોમાં તે ‘કાર્થ’ કહેવાતા. ઘણા લોકો એમને ગાંધીજી કહીને સંબોધે છે. કાર્થવાર બાપુજી અને મહાત્માજી પણ કહેવાય છે. આજકાલ તો તેઓ મહાત્માના ‘હાઈ કમાન્ડ’ (High Command) કહેવાય છે.

શરીરે તો સાજા તાજા છે જ પણ કાર્થ કામ વાગે લોકોના દયાણુથી પીડા પામે છે. અપવાસ કરવાની આદતથી તે શરીર મરેના કાણુ દીક મેળવી શક્યા છે. કાર્થવાર એ કહે છે કે હું જરાક પચીસ મિનિટ જીંઘી લઉં. પછી એ આડે પડખે થાય છે ને તરતજ ધસધસાટ જીંધવા માંડે છે અને જરાખર પચીસ મિનિટ જાગે છે. જ્યારે એ ગાડીમાં ઝુસાફરી કરે છે ત્યારે સૂતા પછી તરતજ ત્રીસ પળમાં જ જીંધવા માંડે છે એમ એમના સાથીદારો કહે છે. એક વખત એ પંડિત મોતીલાલ નેહરુને ઘેર જતી મોટરકારમાં જીંધતા હતા. રસ્તામાં મોટરકાર ખટકાર્થ, અને અને અંદર બેઠેલા બદાર ઉછળી પડ્યાં. ગાંધીજી પણ પડ્યા હતા પણ પાછા રસ્તા પર જ જીંધવા માંડ્યા હતા.

એવા મહાત્મા કાર્થ મૂંઝવે તેવી ગંભીર વ્યક્તિ હશે એમ ધારી દેવાય. પણ તેમને તો હસવાનું ખૂબ જ ગમે છે. વાતચાતમાં

• “ I purchase a mill, for example, then I give the people good wages; that is socialism.”

હાથ ખખડી ડે છે એક વખત એ ખેંટા હતા કે જો હુ ખુશ મિલજી ન હોત તો મે આ પનાત કર્યો હોત '.

ગાંધીજી એમના સ્ત્રી કરતુર્યાના સદ્ગુણોને જુહાનથી વખાણે છે કરતુર્યાનો માથી મોટો સદ્ગુણ તો ગાંધીજીને મન એ છે કે ઈશ્વર કે અનિચ્છાથી, જાણતા કે અજાણતા, તે ગાંધીજીને પગતે આવનામા પોતાને ધન્ય મનને છ અને ગાંધીજીના સયમી જીવનમા કદિ આડે નથી આવતા ગાંધીજી રહે છે.

“ જેમ હિંદુધર્મની મારી નાગણીઓ તેમજ મારી પત્ની તરફની મારી નાગણીઓ હુ વર્ણવી શકતો નથી હુનિયામરમા બીજી કોઈ પણ સ્ત્રી ન કરી શકે તેવી અસર તેણે મને કરી છે હુ એમ નથી કહેવા માગતો કે તેનામા દોષો જ નથી કદાચ હુ જોઈ શકુ તેથી ય ધણા વધારે હશે પણ અમાગ જેની વચમા અવિભાજ્ય જાધનની નાગણી છે '.

મહાત્માને આ દીકરા છ તેમાનો એક તો મોટી નિરાશા છે, બીજા મે પત્રકારિત્વમા પડ્યા છે એથો દિકરો રાજગોપાલા આરીની દીકરી સાથે ય પડે છે.

એવા મહાત્મા ગાંધીજીના જાળુ એક જાવણુ ગામડાઓ વિરેતુ તેમજ જ્ઞાન છે હિંદના માત નાખ ગામડાઓ પૈકી ગાંધીજીએ ધણા જાતે જોયા છે ગાંધીજીની મુખારી રેલ્વેના નીચ વર્ગમા હોય છે ગાંધીજી દરિદ્રોને આગવે છે અને તે રીતે ગરીબાઈની પૂજાથી અકિચનોનો અસતોષ ઓઠો જવા માગે છે ગાંધીજીને જીવનમા સતોન ને શાંતિ જોઈએ છે તેથી જ તે ધ્યેયની પ્રાપ્તિ માગે પણ શાંતિ અને મતોપને વર્ગવિગ્રહનો સામનો કરવા ધરે છે તથા વર્ગ મેળને પ્રબોધે છે એમને મન સાધન અને સાધ્ય એક જ છે *.

ત્યારે ૧૯૩૪મા ગાંધીજીએ મતાસમાના સભ્યપદનો ત્યાગ કર્યો ત્યારે નિષ્પક્ષ અને પ્રમાણિક રહેવાના ઉદ્દેશથી કર્યો હતો ત્યારે ગાંધીજીના દોષો વિષે હિંદુઓએ લોકો વાત કરે છે ત્યારે ગાંધીજીનો પહેલો દોષ તેમની સરચુલ્યાશાસીને કહે છે એમણે કહ્યું હતું, "તમારે મારી સરદારીનો ખપ હોય નો મારી જ શરતો સ્વીકારવી જોઈશે" ગાંધીજી એકના જોળમેજીમાં ગયા અને પછી જૂનજૂનામણીમાં ભરાઈ પડ્યા.

ગાંધીજીનો ખીજો દોષ તેમની મધ્યકાલિનતા (medievalism) છે ધર્મના પ્રતીકોનો એમનો ઉપયોગ એમના કેટલાક ધણા જ અગત મિત્રોને પણ વાધાભર્યો લાગે છે ૧૯૩૪મા બિલાગમાં મોટા ધ તીક પ થયો અને સત્તરમી સદીના કેઈ પોપની જેમ ગાંધીજીએ જાહેર કર્યું કે એ ધર્મતીક પડુ કારણ હિંદુ જાતિનું અપૂર્યતાનું પાપ છે જવાહરલાલ નહેરુને પણ આ કથને બારે આઠાત પકોચાડ્યો હતો.

ગાંધીજીનો ત્રીજો દોષ આત્મદમનનો છે લોકહિંસ્યાને અધારામાં ફેંકી દઈ પોતે આત્મદમન પર ઉતરી પડે છે અને એ રીતે હમેશા તે બ્રિટિશના હાથમાં મના છે અને લડતને નકારી છે રાજકોટ તેનો તાજો દાખલો છે એમના કેટલાક અપવાસોથી તે મિત્રો પણ કંટાળી ગયા હતા એમણે એ વખત સમરત રાષ્ટ્રની સત્યાગ્રહી ચળવળને શમાવી દીધી અને તેના કારણમાં અશુદ્ધિ અને હિંમના છૂટાછવાયા કેસો થયાં.

મહાત્માનો સાથી મોટો દોષ તે સમજૂતી (compromise) કરવાનો તેમનો પુરાણો ગ્રેમ છે ગાંધીજી નડાયક જરૂર છે પણ તે

• Means and Ends are convertible terms in my philosophy of life

નાશ પામવું જોઈએ. દુઃખના અગ્નિમાં શુદ્ધ થયા વિના કોઈપણ દેશની પ્રગતિ થઈ નથી. દુઃખના નિયમને ભૂસી નાખવો એ અશક્ય છે એટલું જ નહિ પણ દુઃખનો નિયમ તો જીવનની અનિવાર્ય જરૂરિયાત છે. જેટલું દુઃખ વધારે શુદ્ધ તેટલી પ્રગતિ વધારે" સ્વરાજ શબ્દનો અર્થોર્થ હિંદીઓએ સ્વતંત્રતાનો અર્થ સૂચવવા કર્યો છે, જ્યારે મહાત્માએ સ્વરાજને જદ્દે રામરાજ્ય શબ્દનો ઉપયોગ કર્યો છે કારણ કે તેમને મન રામરામનો અર્થ ભગવાન થાય છે.

૧૩

જુવાન જવાહરલાલ

૧૮૮૯ ની સાતના નવેમ્બરના ૧૪ મા દિવસે અહ્મદાબાદમાં મોતીલાલ નેહરુના અતિ શ્રીમંત ઘરમાં રવરૂપરાણીએ જવાહરલાલને જન્મઆપ્યા. નેહરુકુટુંબ સૌથી પહેલાં કાશ્મીરની ટેકરીઓમાં વસણું પ્રાંતી દિલ્લીમાં આવ્યું અને ત્યાંથી અહ્મદાબાદમાં.

જુવાન જવાહરલાલને યશપણમાંથી એક અંગ્રેજ શિક્ષક બણાવતો હતો. પછી ૧૯૦૫ ની સાતમાં ૧૬ વરસના જવાહરલાલ હોરો અને ઈંગ્લીશમાં અભ્યાસ કરવા ઇંગ્લેંડ પહોંચ્યા અને બાર માટે વાંચવા લાગ્યા. ત્યારના જવાહર એકાંતપ્રિય હતા, શરમાળ હતા, અને પડ્યા પડ્યા પેટર અને વાઈડિંગને વાંચતા હતા.

૧૯૧૨ માં નવા જુવાન જવાહર પાછા હિંદ આવ્યા ત્યારે તેમણે બાપાને રાજકારણમાં મશગુલ જોયા. એમના ઘરમાં થતી

વાટાઘાટોના રાજકીય ધ્વનિ સાંભળ્યા અને એ રાજકારણથી વિમુખ રહી શક્યા નહિ. જવાહરલાલ ગાંધીજીને મળ્યા. સાંભળ્યું તો ધણું હતું કે આફ્રિકાથી સત્યાગ્રહની ગત લડીને એ લડવૈયો આવ્યો છે. જુવાન જવાહર પહેલી મુલાકાતે હિતેજના ન પામી શક્યા. પહેલી નજરે એને ચાહી પડવાનું મન ન થયું. અંગ્રેજોના મુક્તકર્મથી તાલ આવેલા જુવાનની નજરમાં ગાંધીજીનું ચિત્ર, ખૂન દૂર દૂરનું, ને અગજકીય દેખાયું.

જવાહરલાલ પહેલી વાર સભામાં બોલવા ઉભા થયા ત્યારે એમના પગ ધૂળતા હતા, અંગ્રેજ ભણીને આવેલા એ જુવાનની જીભ લથળી હતી. તેજ બલાદુર સમુએ આ મંકટમાં એમને સદાય કરી ને બાસપીક પર આવી ભેટી પડ્યા ને જુવાનને કળ વળી

પણ પછી રોશ્નેટ ખીતનો ફાંસો બિટનશાહીએ દિંદના કંકમાં પહેરાયો અને અમૃતસરમાં સ્ત્રી પુરુષો અને બાળકોની એકબીજી કતલ બોલાવી. મોતીલાલ નેહરુના હાકરે ફાંસો હીકો અને નરી આંખે દિંદી ખૂન ભાળ્યું. એનું અંતર વલોવાય ગયું. એને પહેલી વાર પરતંત્રતા સમજાઈ.

ત્યારે જવાહરલાલ અમૃતસરથી ફિલ્દી જતા હતા. ત્યારે ૧૯૧૯ ના છેલ્લા દિવસોમાં તે જ ગાડીમાં તે જ ડાળામાં થોડાક અમલદારો બેઠા હતા. એમાંનો એક વડો અમલદાર ડાયર નામનો હતો. ડાળામાં આંખો મીચી પડેલા જવાહરને જલ્લીયાંવાળા બાગના જલ્લાદ ડાયરનો અવાજ સંભળાતો હતો. ડાયર એના સાથીદારોને મગરૂરીથી કહેતો હતો:—

“ અને પછી જલ્લીયાંવાલામાં ખૂનના ઝરણાં વહેતાં કર્યો, અને પછી આખા નગરનાં આંગણાં પર આપણી ચાશુકો સમસમી

હી માન આનાઓ, શા ચિચિયારી કરી હિયારોતા ' નાગા કરે કરીને ફટકારો ને ફટકાની ફટકારી તપેની રેતીમા આગોટવા ફટકા યા, થોન પર ચનાવ્યા, મળમતા તાપમા બાધી રાખ્યા યુ કરીને એમના ચડેના પર આપણા સોજરો યુકતા ત્યારે તે . . ને એમને મુતંગ પાતા ત્યારે પણ . . હવે ફરીવાર સ્વરાજ માગવાનું મૂલ્ય જવાના છે. એ જધાનો " એવતો ડાપર બપુર પશુની જોમ હતી પડ્યો ને જીવન જવાહરને બ્રિટિશશાહી સમગ્ર, યુનામી આની

દિલ્હીનું મેશન આવ્યું ત્યારે એ સરખા ને યુનામી ૧૧ ડુ ખમા, ચિમગાઈ ગએલો પાપળગો પડેરેલો ને પટ્ટીયા પાડેલો મેશનમા જતો હતો એને નહિ ઓગળતા પેના શાહીવાદીઓ એના અતંગમા પ્રજાની ઉંડેલો અગ્નિ દેખી શકતા નહોતા

પછી જવાહરનાન પોતાની સ્ત્રી કમળા અને માતાને લઈને મસુરી હવા ખાવા ગયા ત્યારે ૧૯૧૮ની અફધાન બડાઈ પછી વાટાઘાટ કરવા આવેનું અફધાન પ્રતિનિધિ મંડળ પણ જ્યાં જવાહરનાન ઉતર્યો હતા તે જ હોટેલમા મુકામ કરીને રહ્યું હતું

એટલે ત્યાંથી પોલીસે જવાહરનાનને ફરમાન આપ્યું, "તમારે અફધાન મેંમાનો સાથે વાનચીનનો કે બીજો કશો સબધ નાખવો નહિ

" કાગળ કે હું મારા દેશમા યુનામ છું " જવાહરનાનને ખાની થઈ એણે એ ફરમાનને મનવાની ના પાડી દીધી જવાહરનાનને મસુરીમાંથી વિદાય કમ્વામા આવ્યા મસુરીમાંથી હવા ખાધા વિના અપમાનીત થએના જવાહર વધારે ગભીર બનીને કિસાનોમા ફગવા

લાગ્યા, તેમનાં દુઃખદરદ જોવા લાગ્યા. એણે કિસાનોનાં જૂંપડાં જોયાં, તેમનાં ખાણાંપીણાં દીઠાં. પછી જુવાન જવાહરલાલે કિસાનોની મોટી મોટી સભાઓ સંબોધવા માંડી. બૂખમાં બેસાત્ર બનેલાં કિસાનોએ એક વાર જમીનદારોને લૂંટ્યા. સત્યાગ્રહથી ભરેલા અને સમાજવાદી બનવા માંડતા આ જુવાને જે કિસાનોએ લૂંટ કરી હોય તેમણે જાતે પોલીસને હવાશે થઈ જવાનો એમને દુઃખ કયો. કાયદાને વ્યવસ્થામાં સામેલ થવાના જવાહરના આગ્રહને નહિ સમજતાં છતાં કિસાનો રવેચ્છાએ પોલીસને હવાશે થઈ ગયા. તે સમયનું ત્યાંનાં કિસાનોનું ચિત્ર જવાહરના અંતરમાં કોતરાઈ રહ્યું હતું, એ ચિત્ર આવું હતું.

“કિસાનો અમારા પર પ્રેમ નીતરતી કર્ણુ નજરે દેખતાં હતાં. અમે એમને માટે કોઈ શુભ સમાચાર સંજ્ઞાને પકોંચી ગયા છીએ અને તેમને કોઈ શોયણ વિનાના પ્રદેશ પર પકોંચાડવાના છીએ એમ માનતાં કિસાનો અમારા પર આશાની મીઠ માંડી રહેતાં. તેમના તરફ જોતો હું અમારા ખરચાળ અને આરામી જીવન માટે શરમાતો અને શકેરના કોઈ ખુણામાં રાજકારણના વિતંડાવાદ બેસવામાં આ ધરતીનાં અરધાં ને નાગાં ને બૂખ્યાં સાચાં સંતાનોને કેવળ અવગણીએ છીએ તેમ સમજતો દુઃખી થતો હતો. મને તેમનામાં કિંદી ધરતીનું દુઃખ, બૂખમરો, શુક્ષામીનું પતન અને ભયંકર ગરીબાઈ મૂર્તિમાન થએલાં દેખાતાં. એ ચિત્રએ મને સાચા કિંદનું નવું ચિત્ર બતાવ્યું.”

પહેલી વીમીમાં જ પેકેશો નવજુવાન સમાજવાદની અસર નીચે આવતો હતો અને ઉદામવાદ તરફ ઝૂકતો હતો, અને બળવાના વિચાર સેવતો હતો. મોતીલાલે દીકરાના માયામાં શરૂ થએલાં

તોફાન દીકાં ને ચિંતાતુર જન્યા. સ્વરાજ તો મોતીલાલને ય જોઈતું હતું પણ જવાહરને સંપૂર્ણ સ્વાતંત્ર્યના ને તે માટેની લડતનાં સ્વપ્ને આવતાં હતાં.

"મારે શીમેથી ચર્ચોશ ના " મોતીલાલને કહેવાનું મન થતું હતું. એક દી' મવાળ બાપાએ એક નિબંધ લખ્યો ને જહાજ અનેકા શ્રુવાન દીકરે તે વાંચીને વખોડી નાખ્યો, "આ તમારો મેખ તો ક્ષિટ્ટીશ શાહીવાદને ખૂબ ગમી જશે." જવાહરલાલે બાપાને સંબોળાવ્યું. બાપા શતા પીળા થઇ ગયા. સ્વરાજ તો એમને ય જોઈતું હતું, પણ એમના જીવનની કારકીર્દિ લડતમાં નહોતી, ક્ષિટ્ટીશ પોલિસી તથા શાંતિ પર અવલંબી હતી અને જવાહરલાલ એવી શાંતિનો નાશ માગતો હતો. બાપાએ જાણે વૈમનસ્ય અનુભવી રહ્યા, અમોક્ષા સ્મરણ, એક ખીજ તરફની મમતાવાળાં અંતર જાણે ઝંખડી ગયાં.

એમ એક વરસ વીતી ગયું અને બાપાની દાર થઈ હતી, શ્રુવાન જવાહરલાલની જીત થઈ હતી.

બાપા સંપૂર્ણ રીતે જવાહરલાલ તરફ દળતા હતા અને જવાહર જેલમાં જશે ને જમીન પર સૂશે તો તેને કેવુંકે થશે તે પિછાણવા મોતીલાલ બોંયતળિયા પર અવારનવાર કોઈ ન જાણે તેમ સૂતા હતા. જવાહરલાલ ગાંધીજી સાથે અસહકારના સંગ્રામમાં જોડાયા, અને મોતીલાલજી પણ શ્રુવાન દીકરાની પડખે અસહકારમાં આવી હતા. અલ્હાબાદનો મોટો મહાસભ્ય ગયો તો બસે ગયો, ધીખતી કમાણી શમી ગઈ તો બસે શમી, જૂના મિત્રો ખિજવાઈ પડ્યા ને વાંકા થયા તો બસે થયા, પણ આને સાંઠમે વરસે મોતીલાલને શ્રુવાની સાંપડી હતી. આને સાંઠમે વરસે મોતીલાલે

જુવાન દીકરાના ધન્ડીલાખને સાથ દીધો હતો. બાપા હાયાં હતા. દીકરનો આઝાદીનો વેગ વિજય પામ્યો હતો. થોડાજ વખતમાં જવાહરલાલ અને મોતીલાલ બન્ને કારાગરમાં જકડાઈને બેસી ગયા હતા.

જવાહરલાલ ૧૯૨૧માં પહેલીવાર જેલ ગયા. ૧૯૨૧ની સાથે હિંદુસ્તાનમાં અસહકાર ને સત્યાગ્રહનું પ્રચંડ મોજુ જગમગ કરતું. સેંકડો હિંદીઓ જેલમાં જવાના અધિકાર માટે પડાપડી કરતા. પછી નામાના રાજમાં પદમણ્ડ થએલા રાજાની ગાદી પર ન્યાં અંગ્રેજ અમલદાર રાજ્ય અજાવતો હતો ત્યાં જવાહરલાલને ખીજ વારની જેલ મળી. જવાહરલાલ ત્યાંની પરિસ્થિતિની તપાસ માટે રાજ્યની હદમાં પેદા કે તરતજ તેમને ગિરફતાર કરી, બેડીઓ પહેરાવી એક ગંધાતા ને ગંદા કારાગારમાં ધડેલી દેવામાં આવ્યા. ઇતિહાસની દંતકથા જેવી પણ હિંદમાં સાચવી રખાયેલી રાજાશાહીની એ જેલમાં જવાહરના શરીર પર ઉખડી ગએલા લીંપણમાંથી ચાંચડો ઉડતા હતા ને ઉંદરો રમત કરતા દોડતા હતા.

બે અઠવાડિયા પછી જવાહરલાલને જે અંગ્રેજ કે હિંદુસ્તાની કશું જ નહોતો જાણતો તેવા એક ન્યાયાધીશ પાસે અદાલતમાં ઉભા કરવામાં આવ્યા. પરવાનગી લીધા વિના પોતાની રાજાની હદમાં બેસી જવાના ગુના માટે જુવાન જવાહરને અઢી વરસની સજા ફરમાવવામાં આવી. પણ પછી ગંદુ પાણી પીવાથી અને ખરાબ ખોરાકથી ટાર્ફિસ તાવમાં સપડાવાથી જવાહરલાલનો વહેરો છૂટકારો થયો. એમ આજ સુધીમાં જવાહરલાલ સાતવાર જેલમાં ગયા છે તથા બધાં મળીને સાડાપાંચ વરસ જેલમાં ગાળ્યાં છે. જવાહરલાલને છેલ્લી જેલ ૧૯૩૪માં મળી અને તે પહેલાં એમણે પોતાની જાત

પર લાડીઓ ઝીલી છે, પોતાના માથામાંથી લોહી નીકળતું દીકું છે, પોતાની જ આંખો સામે માતાના માથા પર નેતરની સોડીઓ ફટકારાતી નિદ્રાળી છે. એ બધું જોયા પછી અને દુર્નિયાનાં રાજકારણ દેખ્યા પછી જવાહરલાલને ખાતરી થઈ ચૂકી છે;

“ બ્રિટિશ શાહીવાદ જે મૂડીવાદી વિકાસનું શોષક સ્વરૂપ છે તે હિંદનો ખરો દુશ્મન છે અને તેથી એ શાહીવાદ સામે સમાજવાદી અને રાષ્ટ્રવાદી બન્ને દષ્ટિગિહ્યથી લડવું જોઈશે. બ્રિટિશ શાહીવાદ મૂડીવાદી શોષણ પર અને રાજકીય સત્તા પર નભે છે અને તેથી એ શાહીવાદનો સામનો કરનારે માત્ર રાષ્ટ્રવાદી બન્યે નહિ વાસ્તે પણ સમાજવાદી થાયું જોઈશે.”

૧૪

સમાજવાદી પંડિતજી

ધીમે ધીમે પંડિત જવાહરલાલજી ગાંધીજી પછીના મદાન નેતા થવા લાગ્યા. દશ વરસ સુધી જવાહરલાલ કાં તો મહાસભાના મુખ્ય મંત્રી કે પ્રમુખ બન્યા. ૧૯૨૯ની લાહોર મહાસભામાં ગાંધીજીને પૂર્ણ સ્વરાજ્ય આચરન કરાવનાર પંડિતજી જ હતા અને ત્યાર પછી કરાંચીની મહાસભામાં થોડાક અસ્પષ્ટ અને સાવધાની-ભર્યાં પણ સમાજવાદી સ્વરૂપવાળા ખરડા કાર્યવાહી પાસે સ્વીકારાવનાર પણ પંડિતજી હતા. ૧૯૩૬માં પંડિતજી મહાસભાના હોદ્દારત્રીકારની વિરૂદ્ધ પડ્યા હતા પણ ત્યારે એમનો વિરોધ આત્મે નહિ ત્યારે ચૂંટણી જંગમાં ઝૂકી પડનાર અને સાન પ્રાંતોમાં મહાસભાને જીત અપાવનાર પણ પંડિતજી જ હતા.

આને ઝોગણપચાસ વરસની વય વીતી ગઈ છતાં પંડિતજી ત્યારે આંધીટોપી પહેરે છે ત્યારે ખરેખર ફૂટકા લાગે છે. ખાદીનો

પોશાક પહેરે છે અને થાક બૂઝીને પર્યટનો કર્યા કરતા હોય છે. તે નિયમિત કસરત કરે છે, શિયાળામાં રમતો રમે છે અને શોખથી તરે છે.

પોતે આનંદભવનમાં રહે છે. પણ મોતીલાલજીએ આનંદ-ભવનનું નામ સ્વરાજભવન રાખી ન્યારે તે દેશને હવામે કયું ત્યારે કુટુંબને રહેવા માટે એક 'કોટેજ' બનાવવાનું નક્કી કર્યું. મોતીલાલજી જેવા અસાધારણ શ્રીમંત અને ખરયાળ આદમીની કોટેજ તૈયાર થઈ ત્યારે આનંદભવન જેવડી જ બની ગઈ. અત્યારે તે ઘર પણ મહાસભાગૃહ બની ગયું છે તથા તેના એક ભાગમાં દવાખાનું ચાલે છે. આજે પંડિતજીનું ઘર તો રેશ્વે ટ્રેનનો ત્રીજા વર્ગનો ડબ્બો જ બની ગયો છે કારણ કે તેમને મુસાફરીમાં જ રહેવાનો શોખ લાગુ પડ્યો છે.

૧૯૩૬ની સાલમાં જવાહરલાલનાં પત્ની કમલાનું મરણ થયું. જવાહરલાલની જેમ કમલાનું વતન પણ કાશ્મીર હતું. સ્વીટઝર-લેન્ડમાં કમળા મરણપથારી પર પડી હતી. જવાહરલાલે તેને છેલ્લી વાર મળી લેવા પોતાને છોડવાની માગણી કરી.

“કારાવાસના નક્કી થએલા સમય સુધી બહાર રહીને રાજ-કારણથી વેગળા રહો તો.” સરકારે માગણી મૂકી. કમળા અને જવાહર બંનેએ તેને નકારી. કમલાનું મરણ જવાહરને ઝંખી રહ્યું હતું, પણ એ બેના ગેરકાયદેસર અંતિમ મિત્રનની વચ્ચે કાયદેસર બનેલી સરકાર ઉભી હતી.

જવાહરલાલ સિટ્ટર ને મુસોલીનીની જેમ લોકલાગણીને ઉસ્કેરનાર નથી. અમેરિકન છાપાંઓએ એને સળગતો ઢલો હતો પણ તે ખોટું હતું. કેઈ કેઈ વાર એના સ્વભાવમાં બડકો દેખાઈ

આવે છે એટલું જ. એવા બડકા તો દેખાય તે પહેલાં જ રાખી
ગય છે અને મોટેરાંનો પીઠ પર લાયકરતાં જ જવાદરકાત પિગળી
ગય છે. ધણીવાર તો એ બાપણો આપે છે ત્યારે એકસદ્ડના
અખ્યાપક જેવા લાગે છે. એ અધશ્રદ્ધાળુ નથી પણ એમના
નિષ્ક્રિય અસ્થિર ને અચ્ચલ હોય છે. એ પોતાના આંતર કલ્પની
વાત કરી શકે છે. પોતાના ઉપારાત (Sub-conscious)
ઉંડાણોમાં વહેતા અવાહ પારખી શકે છે. એક વખતે જવાદરકાતે
લખ્યું હતું, " હું પૂર્વ અને પશ્ચિમનું વિચિત્ર મિશ્રણ બન્યો છું
અને તેથી દરેક જગ્યાએ પદમ્પદ લાગું છું. સ્વદેશમાં મારું કંઈ જ
સ્થાન નથી. "

એમને વિધિવિધાનો તત્ત્વ ધિજ્જાર છે. એ ગૂઢવાદને તિર-
સ્કારે છે. ધર્મને એ એક જાતની ઉદાસીનતા કે દમન માને છે,
અને કહે છે કે મેં ધર્મને વારંવાર ધિજ્જાર્યો છે અને માર્ગ ચાલે
તો તેને જૂસી નાખ્યું.

આવો તે હિંદી નેતા હોષ શકે, જે ધર્મને ધિજ્જારે ? કેટલાક
કહે છે કે એનાં એવાં મંતવ્યોથી હિંદ એને - નિરીશ્વરવાદીને લાંબો
કાળ પોતાના નેતા તરીકે રહેવા દેશે નહિ. સો એ સો ટકા બગ-
વાનના માણસનો એને આશરો છે ત્યાં સુધી ઠીક છે.

એને મહાત્માની જેમ એકે ધૂન નથી. એણે બાળપણથી માંસ
ખાધું હતું પણ મહાત્માના સંગમાં છોડી દીધું છે. એ કોઈ કોઈ
વાર કુટે છે, અને હિંદની બહાર થોડોક દાર પણ લે છે. મોતી-
લાલજી તો દાર પીતા જ હતા. એની તંદુરસ્તી એવી તો સરસ છે
કે કદી જાંધ નથી આવતી એવું બનતું જ નથી. એને મહાસભા
તરફથી કશો જ પગાર મળતો નથી અને હતી તે મિશ્કત બધી જ
દેશ માટે હોમાઈ ગઈ છે. હવે પોતાનો નિર્વાહ લખાણમાંથી કરે છે.

એની એક નમુનાઈ લોકો કહે છે તે એની અતિશય વિનય-શિલ્પતા ને મુશાયમતા છે, અને તેથી એક રાજકરણી પુરૂષ તરીકે તે નિષ્ફળ છે. એ ઘણો જ વિવેકી સદ્ગુણી છે અને તેમાંય તે અંગ્રેજ જેન્ટલમેન જેવો છે. એ મુશાયમતા ન્યારે એાછી હતી ત્યારેના જવાહરલાલ આજના પંડિતજી કરતાં જરાક જુદા હતા. ત્યારે એ પોતાના રસ્તામાં જરાક વધારે રિચર હતા, સમજૂતીઓના તરફદાર નહોતા અને ગાંધીજીની જેમ દરેક લપસણી જગાએ સરી પડતા નહોતા. ૧૯૨૮માં કચકત્તા મહાસભામાં એક કટો-કટી વાળો મત આપ્યો. એક નેક્સ-રિપોર્ટ નામનું ખત જે મોતીલાલજી એ તૈયાર કર્યું હતું તે મહાસભાએ સ્વીકાર્યું એમ મોતીલાલજી અને ગાંધીજી માનતા હતા. જવાહરલાલ અને તેમના મિત્રો તેથી વિરુદ્ધ હતા. તે વખતે જવાહરલાલ સ્વાતંત્ર્યસંઘના નેતા હતા તથા મહાસભાના મંત્રી હતા. મતગણતરી થઈ. જવા-હરલાલનો પક્ષ જીત્યો, બાબા અને જાપુજીના હાથ હેઠા પડ્યા. પણ ત્યારે અંગ્રેજ જેન્ટલમેનની જેમ જવાહરલાલ ઉભા થયા અને મહાસભાના મંત્રી તરીકે બોમ્બા કે મત ગણતરીમાં કોઈ ટેકનીકલ જૂથ થઈ છે. એમને ખગર હતી કે ખીજવારની મત ગણતરીમાં પોતે હારી જશે પણ તેથી શું થઈ ગયું ?

એના પંડિતજી ઘણીએ વાર પોતાની જાતથી જુદા પડીને તેને જેવી દેખાય તેવી જોવાનો પ્રયત્ન કરી શકે છે. એમણે તાજે-તરમાંજ મોડર્ન રીવ્યુમાં પોતાની જાને પોતાનું રાષ્ટ્રપતિ તરીકેનું રેખાચિત્ર દોર્યું હતું અને તેને લેખકનું નામ આપ્યા વિના પ્રગટ કર્યું હતું. એ રેખાચિત્ર જવાહરલાલકી જગ ના પોકાર સાથે સર-થાય છે અને પછી રાષ્ટ્રપતિના રોયભર્યા વર્તાવની વિગતો આવે છે.

‘ અને પછી ઉચી ડોકે દર્શન તકામી રહેની જનતાને ચીરીને ઝડપભેર પસાર થતા રાષ્ટ્રપતિએ ઉચુ જોયુ અને તેણે દિલ્લો ને સખત ચકેરો ગ્રિમતથી ચગકી ઉઠ્યો. રિમત પમાર થા ગયુ ને ચકેરાએ પાછી સખ્તાર્ધને ઉદાસીનતા ધરી જાણે પેતો અભિનય અને રિમત ઝાઝવા ા ઝગક જેવા મિથ્યા માનમ પડ્યા હતા પોતે જેનો નાડીતો મની થૂક્યો હતો તેની જનતાના છગરને ઝાલે ચઢનવાની રાષ્ટ્રપતિના ધધાની કરામત હતી શુ ? જુવો રાષ્ટ્રપતિને ફરીનાર જુવો આ જનમ

જાહેન્મા કામ કરતા નેતાઓની સુદ્ધિપૂર્વકની નિચારી કાઢેની કરામત જો કે આવો વર્તીવ માત્ર સ્વાભાવિક હશે ? કનાય તે મન્ને હશે અને ટેવથી સ્વાભાવિકતા નાગતી હશે સૌથી વધારે અમરકાગક અભિનય તે છે કે જેમા અસ્વાભાવિકતા ઓછામા ઓછી લાગે છે પણ તે છેડે તો અભિનયનો જ હમકો છે અને જવાહરનાન તેણે અભિનય નટલોકના ‘ પેઇન્ટ અને પાઉડર ’ સિવાય કરી શકે છે પણ આરા નાગક એને અને દેશને કના ધસડી જશે ? ધરાદાના આવિષ્કાર રિનાની દેખાતી એની મુગહનુ શુ સ્વરૂપ હશે ?

“ આજે બે વગસથી એ મનાસબાના પ્રમુખ ા સ્થિતિમાંથી, ખતથી તે પોતાની આગર અને અમર વધાગતા જાર છે જાણે વિજેતા સીઝર હોય તેમ એ દૂર ઉત્તરમાથી . કે-કોમોરીન સુધી ધૂમ્યા છે અને ધૂમતા ધૂમતા એ યશ અને દતકયાઓ પાથરતા રહ્યા છે એ તે છે શુ ? એના પોતાના આનંદ માટેનો જેન માત્ર છે કે પછી સત્તાની ધન્યાશક્તિ એને એક લોકમણુ તરફથી ખીમ પડે છે અને ત્યારે એના અતરમા ખાનગી વાત ઉચ્ચારાવે છે કે

સમાજવાદી પંડિતજી

‘મેં મારા પંજમાં લોકોનાં ઘોડાપૂર ઉભરાવ્યાં છે અને મારો નિર્ણય આકાશને ડોરીને અડનક્તોમાં આવેખ્યો છે.’

“અને શી ખગર ! એ તરંગી ઘોડો આમ મરડાઈ પડે તો !.....એ પોતાની જાતને સમ્યાઈપૂર્વક આજે તો લોકશાસન નાદી અને સમાજવાદી કહેવડાવે છે અને પ્રજા સત્તાકવાદી તથા મગાજવાદી ભાષામાં વાતો કરે છે પણ વર્ણાંક આવે ત્યાં..... આજ સુધી સમાજવાદની ભાષા વાપરી પછી ફાસીઝમનો ફાંસો પાથરી દેતા ફાસીસ્ટોની જેમ એ સરખુખત્યાર જતી એસે તો.....?”

“પણ જવાહરલાલ ફાસીસ્ટ જતી જ ન શકે. ફાસીઝમની ગલીયતા અને હેવાનિયતને ન અડે તેવો તે ‘ઝેરીસટોક્રેટ’ છે. એનો ચહેરો ને અવાજ તે વાતની ખાતરી આપે છે.....”

એક શિષ્યનો ગુરૂ તરફ હોય તેથી જરાક જુદો ને શુભવશ્યુભયો સંબંધ પંડિતજીનો મહાત્માજી સાથે છે. માનસિક અને લાગણીની દ્રષ્ટિએ જાનને વચ્ચે ન પૂરી શકાય તેવું અંતર છે છતાં તેમને એક ખીજા માટે ભક્તિભાવ હોય તેવું દેખાય છે, અને તેઓ એક ખીજાને અભિનંદનો આપે છે. પંડિતજીને ગાંધીજીની જરૂર છે કારણ કે ગાંધીજીની જનતામાં લાગવગ છે અને ગાંધીજીને પંડિતજીની જરૂર છે કારણ કે હિંદભરમાં એવું સ્થાન ખીજું છે.

જ્યારે પંડિતજી પહેલી વાર મહાત્માજીના પરિચયમાં આવ્યા ત્યારે તેમને એવો ભ્રમ થએલો કે ગાંધીજી સમાજવાદ તરફ ઢળશે પણ વરસો પસાર થઈ ગયાં અને જવાહરલાલનો ભ્રમ ભાંગી ગયો. પોતાનો પ્રિય ભ્રમ ભાંગી જતાં તેમને ખૂબ જ દુઃખ થયું.

“I drew these tides of men into my hands and wrote my will across the sky in stars.”

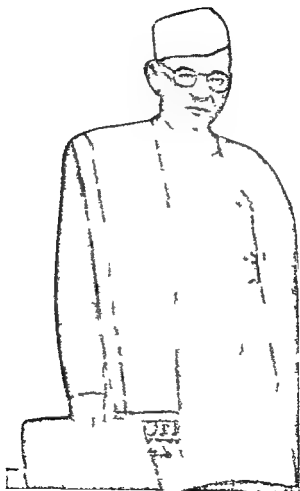

ગાંધીજીના વ્યાપાર બેતા પડિતજીને મહાત્માજીનો ગરીબો માટેનો પ્રેમ છતાં, તે જ મહાત્માજી ગરીબોના ખૂન ચૂમતી અને તેમને કચડતી મૂડીવાદી ઘટનાના જ રક્ષક અને પોષક બની ગઈ તે વાત અતિશય દુઃખદ નામી છે. ગાંધીજીની વાલીપાણીની વાતો પણ એમને અત્યંત વસમી લાગી છે તથા હિંસા અને ખૂન પર નબતી મૂડીવાદી પદ્ધતિને ટેકો આપવાના અહિંસામા માનતા ગાંધીજીના વર્તીવ જવાહરનાનને અસહ્ય માનમ પડ્યા છે, અને ગાંધીજીનો મૂડીવાદી તરફદારીનો વ્યાધિ અસાધ્ય ગણીને પડિતજીએ હવે તો હાથ ધોઈ નાખ્યા છે.

અને તો ય આને પડિતજી મહાસભામાં ઉદ્ધામેના નેતા નથી પડિતજી કરતા વધારે મોટા ઉદ્ધામે દેશમાં છે જવાહરનાન તો મહાસભા સમાજવાદી પક્ષના સભ્ય પણ નથી જેમ ગાંધીજી કરતા વધારે ચિનિત એવા ખીજ છે તેમ જવાહરનાન કરતા વધારે જહાન એવા ધણા છે પણ જેમ મવાળોનું મધ્યમિકું મહાત્માજી સાચવી રહ્યા છે તેમ જહાલોનું મધ્યમિકું પડિતજી માચવી રહ્યા છે જેમ લેનીનની રચના સામે દ્રોહરૂપી નીકળ્યો તેમ ગાંધીજીની રચના સામે જવાહરનાન ખૂંકાવે એમ થોડાક જીવાનો માને છે જવાહરનાને પોતે એક વાર ગભીરપણે કહ્યું હતું કે મહાસભાવાદીઓ પોતે તેને કામીએ લટકાવી દેશે.

અને જતા જતા પણ પડિતજી જોરશોરથી ગાંધીજીનો બચાવ કરતા કહે છે કે, “ પ્રતિકાન્તિવાદી કે કાન્તિકાર, ગાંધીજી ગમે તેવા હોય પણ એણે જ હિંદની કાયાપનટ કરી છે, પામર મનને પ્રાણ આપ્યો છે, અને જનતામાં જાગૃતિ અને બળ પેદા કરી હિંદના સવાનને જગત ભરનો સવાન બનાવે છે.

‘એશિયાના ભીતરમાં’

સુભાનચંદ્ર બોઝ
પ્રગતિનિય (૧૯૧૬ મોડ) ૥ ૧૦૫

૧૫

બોઝ અને બીજા

૧૯૩૯માં ફરી વાર મદાસભાના પ્રમુખ તરીકે ચૂંટાઈને મવાબોને દાર આપી ઉત્તામવાદની છત મતાવનાર સુભાનયન બોઝ શરૂઆતમાં ગુલવાદી હતા પણ તાત્કાલિકથી પેશ હિંદના ગજ કાગળની નડતમાં મોટી વધારે મદત કરનાર એ એકના જ છે જવાહરનાં પછુ એટલું મદદ નથી કર્યું બોઝ દશ વાર કાગળાર પાછા જઈ આવ્યા છે એમનો ડેન્નો છૂટકારો ૧૯૩૭માં થયો.

કટકના મધ્યમવર્ગી એક કુટુંબમાં ૧૮૯૭ની માનમાં બોઝનો જન્મ થયો બોઝના જાયા વકીલ હતા મેળ વચ્ચેના જીવન બોઝને આખરી અત્ય સમજવાનું મન થઈ આવ્યું મોગ વરમના જીવન બોઝને દુનિયાના દુષ્ણ સાલ્યા ને સમારના મેગનું નિર્માન કરી માર્ગ આધ્યાત્મિક જડીબુટ્ટીની શોધ કરી દિમાનય તરફ ભાગી ગયા બોઝને મોગમે વગમે મિદ્યાર્થની સાન માપડી હતી

બુદ્ધની જેમ ઘર ત્યાગીને, કુટુંબ છોડીને, આનંદો ને ઉપભોગ છોડીને બોઝ હિમાચલની ગિરિકંદરાઓમાં શોધી રહ્યા, પક્ષાંડી વાળીને આસન માંડી રહ્યા, શ્યામ ધરીને ધીખી રહ્યા પણ કંઈ દેખાયું નહિ, કંઈ લાયક લાગ્યું નહિ. એક વરસ સુધી હિમાચલમાં જે જડયું નહિ તેની શોધ તેમણે પાછી બનારસ જેવાં યાત્રા-ધામોમાં માંડી. બનારસમાં દુનિયાનાં દુઃખોથી દમન કરતા, ને સંસારના તાપથી પોતાની જાત શેકતા એ જુવાનને ટાપકસ તાવ આવ્યો.

જુવાનનાં અંગ પ્રત્યંગ ધીખી ઉઠ્યાં હત્યાં. નાકમાં ગરમ પ્રાચુની ધમણો ધમતી હતી, કપાળ પર તપેલી નસો તરી આવી હતી. ત્યારેય એ જુવાનને જાંચ નહોતો. એનું તમ અંતર ઉકળાટમાં સવારે ચઢ્યું હતું.

ત્યારે કોઈ એ નીચા નમીને એને ઓળખ્યો, એના માથા પર પાણીનું પોતું મૂક્યું અને સારવારથી એ ભાગી ગયેલા જુવાનને કટક ભેગો કરી, ઝૂરતાં બાબાપાને સોંપ્યો. ચાલી નીકળેલા જુવાન દીકરાને ફરી દાખવતાં બાબાપા આનંદી બીટ્યાં.

બોઝે અભ્યાસ કરવાનું સ્વીકાર્યું. બાબાપાને લાગ્યું કે દીકરાને દુનિયાદારીનું ડહાપણ આવ્યું છે. બોઝે અભ્યાસકાળનાં તોફાની વરસો શરૂ કર્યાં. કચકતાની પ્રેસીડેન્સી કોલેજમાં આવ્યા ત્યારે બોઝે બાઈબલની એક ટોળી જમાવી. એક વાર એ રાષ્ટ્રવાદી ટોળીએ હિંદીઓનું અપમાન કરવામાં માનનાર એક અગ્રિય બનેલા અંગ્રેજ પ્રેફેસરને ઘિડાવ્યો ને સારી પેટે ફટકાવ્યો. બોઝને કોલેજમાંથી રજા આપી દેવામાં આવી. પછી ઇંગ્લેંડમાં જઈને બોઝે પાંચે અભ્યાસ શરૂ કર્યો.

રોકીશ ચર્ચ કોલેજે એને બી. એ. ની ઉપાધિ આપી. બોઝ બી. એ માં તત્ત્વચિંતનનો વિષય સર્થ ફર્ટ કયામ એનર્સ લઈ પામ્યો થયા. પછી કેમ્બ્રિજની પરીક્ષા પમાર કરી અને ત્યાર પછી તબ્ત જ ઇન્ડિયન સોવીન મર્વીમની પરીક્ષાએ એથે નંગરે પસાગ કરી.

ત્યારે યુરોપમાં મૂડીનાર ખૂનામરફી એ છટ્ટો મૂઝેલા શાહી વાની શિકાગ-સમાગ્ન જેવો વિશ્વ-વિમલ ફાટી ચૂક્યો હતા. જેમ જવાહરે તેમ બોઝે પણ પોતાની ગંધી હીમીએ ને માનચાંદ ફગાવી દર્ધ રાજકારણમાં ઝંપનાચુ અને અરાજકપક્ષમાં જોડાયા ત્યારથી આજ સુધી એક ધાગ મનત કામ અને કાગગાગ્યામ એ સુભાષચન્દ્ર બોઝનો કાર્યક્રમ બની રહ્યો છે. હિંદી નેતાઓમાં ખૂબ તોફાની એવો બોઝ ઇસ્ટનને જરાપણુ ગમતો નથી કારણ કે તે હમેશાં શાહીવાદ સામે લડાઈની જ વાત કરે છે. ૧૯૨૮માં બોઝે જવાહરના સાથે ઇન્ડિયન લીગની સ્થાપના કરી અને ૧૯૨૯ થી ૩૧ સુધી બોઝ અખિન હિંદ ટ્રેડ યુનિયન કોંગ્રેસના પ્રમુખ તરીકે રહ્યા. પછી એમની તબિયત કેટલીએ વાર મંબીર રીતે બગડી ગઈ અને બોઝ યુરોપમાં આવજત માટે ગયા ૧૯૩૦માં અહમદશની એક જેનમાં જકડાયયા બોઝ કચકતાના મેયર તરીકે ચૂંટાયા હતા.

બોઝથી સરકાર બીતી રહે છે કારણ કે તે જદામ છે અને જદાએના નેતા છે. તેથી જ ‘ ઇન્ડિયન રફ્રેગન ’ નામનું બોઝનું લખેયું પુસ્તક હિંદમાં જપ્ત છે. એક વખત બોઝે જ્યારે બરમામાં ‘ ઇન્ટર્ન ’ થયા હતા ત્યારે તેમણે કચકતાના એક છાપામાં એવું લખાણુ જોયું કે બોઝ ટેરોરીસ્ટ હિંતચાતના મંચાનક હતા. બોઝે

તે છાપા પર નુકમાનીનો મ્મ માડ્યો અને બોજ ટેરોરીટ દના એવી સાગિતી ન મળતા છાપાના મચ્ચાતકે નુકમાની બરીદેરી પડી ગોઝને એક જ વાતરી ધૂન છે એ મ પૂર્ણ વ્વાતવ્ય ॥ ધ્યેમાથી જરા પણ ચમવા નથી માગતા વિટન માથેના સગધો સ પૂર્ણ છૂટકારો એ ગાગે છે અને દષ્ટિગમા મદામબાના પ્રમુખપદેથી ૧૯૩૮મા એમણે એ જ ઘોષણા કરી હતી ફેડેરેશનને અગે તે ઈન્ડિયા એકટનો કલો વિરોધ કરનાગ છે, અને જરૂર પડે તેટલા માટે સાત્યાગ્રહની વડન શરૂ કરવા ॥ મક્કમ નિર્ભૂવાગા છે

આજે મરકાર ઉપરાંત મવાગોના આટઆટલા વિપરીત વિરોધ પડી પણ અને માદગીના આકન આકમણ પછી પણ બોજ જેવા ને તેવા ધીગ મબીર મનીરો એક તથુ પગ ચમવા વિના ગધા પ્રતિકાન્તિવાગીઓની સામે અડા છે ખુશ મિત્રજથી વાતો કરી ગમે છે, પ્રચાગકની ધૂા માચવી શકે છે, કદગ ગાટ્ટવાદીપણ જાગવીને પોતાનો ગજગ્ગાન દેહ ગમે ત્યારે વિદની આઝાદી ॥ લડતમા પાડી દેવા તૈનાર ગ્હી શકે છે ગાટ્ટવાગીગેમા એ જ એક મ પૂર્ણ આઝાગીનો અખનમ મોહો છે

બોજ પરબ્યા નથી ૧૯૩૯ના ત્રિપુરી અધિવેશમા ત્યારે ગાધીજી એમના વિરોધી બની ગયા અને જરાયે એની ગંભીર માદગી વખતે એમને પદભાટ કરવા પોતાના ગાર શિષ્યોને ગાધીજીએ મહાસભામા ભાગના પાડવા મોકલી આપ્યા ત્યારે પણ તેમણે બતાવેમો વર્તાવ સોએ સો ટકા રાજકારણી પુરુષના વ્વાગ્દતને શોમે તેવો હતો ૧૯૩૯ના મેમા બોજે રાજનામુ આપી દઈ મદામબાનુ પ્રમુખપદ મવાગો માટે ખાલી કર્યું

બોજના મવા પછી ગાધીજીની સૂત્રધારી નીચે નણની મવાગ ત્રિપુરી એક આદમીની જેમ કામ કરી રહી એ તથે નામ

પશ્ચિમના ચોકોને હિચ્કાઝ ક્રન્વા અનન પડે તેના નેતરન અગત્યના છે અને તેા ય એ ત્રણે નામો ગાંધીજી અને નેહરુની હરોળમાં હિંદી નાજકાનુસારી મનાળ નિશ્ચિતિઓમાં અત્યંત અગત્યના છે

એ ત્રણેમાં મોખરાનું નામ મગદાર પટેનનું છે અને મહાસમાની તે મુખ્ય મવાળ ત્રિભૂતિ છે તથા મવાળપક્ષના અગ્રગણ્ય નેતા છે એ પોને પક્ષના ‘ જીમ-કેન્વી ’ નિષ્કુર વ્યવસ્થાપક છે એક વખત, મો મવાળોના એક માત્ર મરદાર ગાંધીજી એક ઈસારો કર કે તરત જ ત્રિપુરીમાં ગન્ધુ તેમ તેનો અમન ક્રન્વાના યત્રો ગતિમાન કરી દે છે એ મવાળ યંત્ર સગદારને સાપડયું છે અને પોને જ તેના-આડે મહામહા મગદારોના નિરામક છે

આને સગદાર પટેનની હિમત એકસાં વગ્મની થઈ છે મોની તાન પડી ગએલી ખોપરીવાળા મગદાર મજબૂત ગાધાના છે, અને જૂનકાળના રોમન શહેનશાહ જેવા દેખાતા છતાં પોનાને ખેડૂત તરીકે મોની રીતે ઓળખાવે છે. અનગત, એ પોને ખેતરમાં જનમ્યા હોય અને કોર્નએ કહ્યું તેમ એમની મસ્કાગિતા (culture) કદાચ ‘ એગ્રીકલ્ચર ’ જ હોય. જવાહરનામની મોહકતા કે જીવિની તિશ્વણના તથા ગજગોપાનાચારીના રંગમેન્ગી માનમિક વચણે એમનામાં નથી. એમનામાં ગાંધીજીનો ધાર્મિક વેગ પણ નથી. કેવળ હાથમાંના કામ પર તકામાર મચી પડવાની ક્રિયાશક્તિ જ છે મરદાર પટેન દિવાશોન વ્યવહાર માણસ છે અને તેથી જ તે ગાંધીજીના મૌથી વધારે નજદીકના માથીદાર છે

ગૂજનતના ખેડા જીનામાં એમનો જન્મ થયો ૧૮૫૭ના મળવા વખતે મરદારના ગાપા બ્રિટન મામે લેડેના, તથા મગદાર ઉપનાત મગદારના મોટાભાઈ વિક્રમભાઈ પટેન, જે મહાન ગજકારણી

પુરૂષ તથા મદાન મદામબાનાની હતા તેમને પણ પોતાની પાછળ મૂકી ગએના. સરદારે ત્રીજીન થવાનું નક્કી કર્યું અને પછી પોતાની જાતને કીમીનન વિષયના કાયદાકાનુનોમા પાગલ કરી અને ખામ કચીને ખૂનના કેમોમા નો અચાવપક્ષની મરદાગની હોશિયારી જાગ્રીતી હતી જ્યારે ગાંધીજી પહેલી વાર અમદાવાદ આવ્યા ત્યારે તે અમદાવાદ કન્યામા ત્યાના મુજબે(પગ) અદિમાની છાપ પાડવા અવાગનવાગ જતા ત્યારે એક ખૂશ્ખામા અલિંસા મ.મે ખમા ચઢાવતા વદનભમાર્ પોન એમતા, પતા રમતા મીગરેટ ફૂકતા ને એરકારીથી દસતા હતા. પછી ધીમે ધીમે તે ગાંધીજીના પ્રશમક બન્યા અને જ્યારે મહાત્માએ અમલકગની વડત શરૂ કરી ત્યારે પટેલે ધીકતી વકીનાત છોડીને જંપનાવ્યુ.

એક વખત વડતમાં જોડાતા પડેના અદાનતમા હિમા ગ્હીને પટેન કેમ લડતા હતા ત્યારે પટેલના પત્નીના અવમાનનો તાગ આવ્યો. પટેલે તે કોડ્યો, વાચ્યો, અને જગપણુ મનોભાવ બદળા વિના ગજવામા મૂકી પોતે જે કેમની ચર્ચા કરતા હતા તે આગળ ચલાવી ધણુ સોઠો એમ માને છે કે ગાંધીજી પછી સરદાર અરસુખત્યાર થાય ત્યારે જવાહરલાલને દોઢરકી મનવુ પડશે. જો ડાયા જમણી તડ એક ખીમથી તફન વિખૂટા પડી જાય તો સરદાર પટેલ મવાજ પક્ષના હરીફ વિનાના મુખી જરૂર છે.

એ ત્રિપુટીમાં સરદાર પછીનું બીજું મુખ મોસાના અણુનનુ છે. મોસાનાની હિમર પચાસ વગસની છે. પોતે સારા એવા ધર્મ-શાસ્ત્રી અને ઈસ્તમી ચિંતક છે. એ પૂર્વના વિદ્વાન પુરૂષ છે તથા કુનાનના મોથી સાગ દીકાકાર છે.

મોસાના અણુન કયામ આઝાદ ૧૮૮૮ ની સાલમાં મહામાં જનમ્યા હતા અને પંદર વગસની હિમરે પરશીયન અરેબીક અને

મગ્નિમ ધર્મશાસ્ત્રના મારા એવા અભ્યાસી ગના હતા પત્રી દિદમા ગાપા પાસે મૌનાના આવ્યા અને ૧૯૧૨મા આનંદિના નામના એક ઉર્દુ છાપાના તત્ત્વી ગન્યા એમણે આજ સુધી મુગ્નિમોને ગષ્ટીય હિનચાનમા વાવરાનો પ્રયત્ન કર્યો છે ૧૯૧૬મા અભુનને 'ઈન્ટર્ન' કરામા આ રા હતા અને પછી ૧૯૨૦મા છોડવામા આવ્યા છૂટકાગ પછી તરત જ તે મત્યામદની રકનમા જોડાયા ૧૯૨૩મા પોતે મદામબાના પ્રમુખ ગન્યા

૨વે અભુન કનકતામા રડે છે ૧૯૩૬મા ગાધીજીએ અભુનને મદાસબાના પ્રમુખ ગાવા-સુભાની રસિદાર્ કરના કલ્પ હંતુ પણ તેમણે ના પાડેની જો સરદાર પટેલ મદાસબાની ઉગામાયલી શોખંડી અને મનાજ મુક્કી છે તો અભુન તેની છુદ્ધિ અને આપ્યા તિમકતા છે આ જાણુ રાજેન્દ્રપ્રમાદ એ મવાગ ત્રિપુડીમા મના મનાતુ મનાજ હૃદય છે

જાણુ રાજેન્દ્રપ્રમાદ ૧૮૮૪ની સાનમા જનમ્યા અને પત્રી કવકતા યુનિવર્સીટીમા પ્રથમ પક્તિમા લમેગા વિંશષ્ટતા મેગ વતા અભ્યાસ કરવા નાગ્યા પછી રાજેન્દ્રનાણુ શિક્ષક અને ત્યાગ પછી નિદાપીડના અધ્યાપક ગન્યા અને પછીથી એમતુ ધ્યાન કાયદા તરફ દોરાયુ કાયદામા પસાર થયા પત્રી રાજેન્દ્રનાણુ જમરી કમાણી વાળા વકીલ બન્યા અને પત્રી ૧૯૦૦મા તેમણે ગાધીજીની સત્યામહી અળવળમા ઝપના યુ ત્યારથી રાજેન્દ્રનાણુ ગાધીજીના પરમ મિત્ર અને શિષ્ય મની રહ્યા છે ૧૯૧૦થી રાજેન્દ્રનાણુ અખિન હિદ મદાસબા સમિતિના સભ્ય છે તથા છેદના સત્તર વનમથી કાર્યવાહીમા છે ૧૯૩૪મા તે મદામબાના પ્રમુખ થયા હતા

૧૬

હૂરની સરહદો

અફઘાનિસ્તાન ને તુર્કિસ્તાનને હિંદથી વિખુટા પાડતી જાણે જમીન યતી ગએલી મહાસાગર જેવી હિતરતા ચડતા કુંગરાના કરોડોની બર્ધકર ગિરિમાળા ઉભી છે. હિંદની સરહદનો એ જાજરમાન પુરજ છે. એની કરાણ કિનારીઓની વચમાં વચમાં પાતાળી કન્દરાઓનાં અંધારાં અટવાયલાં પડ્યાં છે. એના પર સિકંદરની સેનાના પડછાયા પડ્યાંતા. એના જ પર જ'ઘીસખાનનાં હસ્કરી ધાગનાં ઓળાં ઉતર્યાં હતા. ઉત્તર પશ્ચિમની સરહદનો એ હિંદનો સરહદી પ્રાંત-છે અને બ્રિટિશ કહે છે કે એ મર્વોત્તમ પ્રાંત છે.

ભૂખરા ને બર્ધકર ખડકો અને અંધારી ગહ્વરોથી ગહન સ્વરૂપો, રચની એ, ગિરિમાળામાં ભૂલભૂલામણી જેવા, રસ્તાઓ છે, જો'ટોને સફર કરવાનો, મોટરને હંકારવાનો માર્ગ છે, વચમાં છૂટાં છવાયાં ખેતરો છે ને ખેતરોમાં જાળદો પશુ દેખાય છે. વરસાદ પડે

ત્યારે નહિ સહી શકાય તેવો કાદવ જામે છે ને વરસાદ ન પડતો હોય ત્યારે અસહ્ય એવી ધૂળ ઉડે છે, અને શિયાળામાં ઠારી રે તેથી ટાઢ વાય છે.

ત્યાં નાનાં નગરો છે, ને ગામડાંનાં જૂથ છે. ત્યાં ખાઈખર માગને કિનારે કોઈ શહેરના બજારમાં અંદર બીતરમાં વસતી ટોળીઓનાં માણસો રંગબેરંગી પાદરીઓ પહેરીને પોતાનાં માટીનાં ધરતી પીળો દિવાલોમાંથી બહાર આવે છે ને ખરીદી કરે છે ને આમ તેમ ટહેલે છે. આવું ખાઈખરઘાટ ને વઝીરીસ્તાનમાં ચાલે છે.

એવાં સરહદનાં વતનીઓ સુન્ની ઇસ્લામીઓ છે, જતે અફઘાન છે, અને પુરતુ બાયા બોલે છે. ત્યાં ય આજ તક મહાસભા સરકાર હતી અને ત્યાં ય જાગેલી કિસાન જનતાની તરફદારી કરનાર દોકરાને વડાપ્રધાને જેતના સળીઆ પાછળ જઠકાવી જમીનદારોની જમાતમાં કીર્તિ સંપાદન કરી હતી. ત્યાંના વતનીનું નામ પઠાણુ છે. ત્યાંના પઠાણુના નાના મોટા ભાગ રીગાફ, વઝીર અને આફ્રીદીના નામે ઓળખાય છે. પઠાણુની સ્ત્રીજનત પડદા પાછળ ઢંકાયેલી રહે છે. પઠાણુ પાસે બધી મળીને ૭ શાખ રાખ્રફો તો દશે જ.

આફ્રીદી વર્ગમાં મજકીય બાન જગડે જંગલું જાય છે. નવીનતા માગતી જુવાનીને વડિલોની સ્થિતિચૂસ્તતા નાપસંદ છે. નાનાં ગામેમાં વહેંચાયેલી ટોળીઓનો સંઘ છૂટક છૂટક ગામેનાં જૂથ કરીને પોતાનું શાસન પશ્ચિમની પદ્ધતિએ કરે છે. ત્યાંના જુવાનો લાલ ખમ્બીસવાળાં જનતાં જાય છે અને તેઓ ટોળીઓની તથા જગવાડશાહીની સીમાઓ ઉલ્લંઘીને સરહદના ગાંધી ખાન

અમદુન ગણગણાની મન્તારી નીચે દિદી મહાસબામાં જોડાતા
જાય છે

જૂની માનવતાના અમર્યાદા જેવો કોરેસસ પર્વત પણ
અજામ જેવો છે ત્યાં કેટલાક તો ગણગણતાના ધધા પર જ
જીવે છે ત્યાંની કેલીક ટોળીઓમાં તરતના જન્મેનાઓને જાનેતા
દોશિયાં ચોર મનવાની ગમથૂથીઓ પાન છે બદાવદુ એ જ
ત્યાંના વલકાનો એક મરકારી બનમાય છે એ વ્યવસ્થામાં
મગ્નના માંસો સગલી ગ્રાતની ધારી નસો જેના છે એ જતાઓ
મૌના સદખા ગણાય છે એ જતા પં માર્ગને વીધી નાખ્યું એ
અગિયથી ગણાય છે અદગ્નો ટેકરીઓમાં શરીર પરતુ માથું
અમનમત ભરે થાય પણ જતા પં તે મનમત સેખાય છે
ખાઈમર ચાપના કિનારા પગના ગાંભોએ મોટા જતા પર પડોચવાની
જમીનની અદગ્નો કેડીઓ ખોદાની છે અને ત્યાંથી જનારા
પણ સનામત લેખાન છે પરતુ મધા ગ્રસ્તાઓ પન્ની ચાન સૂરજ
આયમતા ઉનાવગી ગો છે અો સધા પછી તો મધી ચીંચા
અને મધા ઢોંગ ઢોંગ પાછા પુનર્વ જાય છે

જના ટોળીઓનું શામન છે એવા મરપદી પ્રદેશના કોન્ટ
ગદેગમાં એક અધિયારો મનાવવાનું કારખાનું છે તેમાં ચાલીસ
કામદારો નાઈલો બાવવામાં રોકાઈ મના છે એ કારખાનું દરેક િ
પચામ રૂપિયા કિંમત ઉપજે એવી પચાસ ગાંધીસો દર માસે
નિપજવવી શકે છે આ કારખાનું બ્રિટિશ સાડની જાણ મહાર નથી
પણુ તેઓ તેના તરફ આખમીચામણ ક તા પોતાને જ રિધનાની
નાઈલોને બનના દે છે તેઓ એમ પણ ધારે છે કે એ લોકને જો
આની ખગમ નાઈલો પણુ મનાવતા અટકાવવામાં આવશે તો તે
અફગાનિ તાનમાથી નધારે મારી નાઈલો ખરીની નાવશે એ

કારખાનામાં તોપો જનતી નથી પણ જનતા માંડે તો તેને જરૂર દયાવી દેવામાં પણ આવે. અને પઠાણોને તોપો પસંદ પણ નથી. એમને તો બગ્ગમાં રખાય એવી અને ઘોડો દાગતાં ફૂટે તેવી બંદૂકો જ પસંદ છે.

ખીજ એક જાડુ રસીક બાગત તો એ છે કે ત્યાં બે સરહદો છે. એ બે સરહદોની એક કુરાન્ડ હદ છે, જેને બ્રિટિશલોક એમના નકશાઓમાં જરાજર ચિતરી ખીજ હદને દયાવી રાખે છે. તે હદ તો ગજકીય હદથી ત્રીસ માઈલ સુધી પૂર્વ તરફ દોડે છે. અને કુરાન્ડ હદની સાથે જ એવી એક જમીનની પટ્ટી છે તેને બ્રિટિશલોક બ્રિટિશ હિન્દ તરીકે નકશામાં ઓળખાવે છે. પણ તે વાત સાચ ગણત છે. એ પટ્ટી તો નધણિયાતો પ્રદેશ છે, જે પર જે બ્રિટિશની હુકમત હોય તો તે બ્રિટિશના કોઈ કાયદાથી રખવાયતી નથી. લંડનમાં અંગ્રેજી પારલામેન્ટ કે હિન્દીમાં હિન્દી સરકાર કોઈપણ એ પ્રદેશ માટે એકે કાયદો કરતું નથી. ત્યાં તો ત્યાંના વતનીઓની કાઉન્સિલો જે છરમા નામથી ઓળખાય છે તે પોતાના મન પસંદ કાયદાઓ કરી લે છે.

આ વાતનું કારણ ઐતિહાસિક છે. એનો સાથે જ અફઘાનિસ્તાનને સંબંધ છે, અને શાહીવાદી અંગ્રેજ કવિ કીપકીંગે ગાયું હતું તેમ રશિયન રીંછ ત્યાં આંટા ભારે છે. એ રીંછ કોઈ દી હિંદનાં કમાડ ખખડાવી બેસે તો? તો તેને રક્ષાંજલ નેઈએના! અને ત્યાં વસતી ટોળીઓ તો વટોળ જેવી અચારનવાર સિંધુનાં મેદનો પર ઉતરી જ પડતી હતી. સવાત્ર એ હતો કે એ ટોળીઓનું કરવું શું? હિંદમાં ૧૮૫૭નો બળવો થયો ત્યાર પછી પચાસ વરસ સુધી લોર્ડ કર્ઝનની સરકાર સુધી એ સવાલે બ્રિટિશ...

મુમ્તઝીએને મૂઝ ના એ મૂઝનણ એ તી કે એ ટોળીએને પાછી
તો હટાવરી પણ કના સુધી? એ મૂઝનણના જે બ્રિટિશ જવાબો
હતા એક જવાબ કહેતો હતો કે ઠેક અફઝા। ૬૬ સુધીમાની
એ ટોળીએનું એક સાગ દ્વાડો જોધને કામળ ગાઠી નાખવું
પણ વાસળ કાઢવા તો વરોડો સોનામડોરો જોધએ ને મોની
માઝકણી લગાઈ નડની પડે તેનું શુ?

‘ તો એમ કરા ’ ખીજો જવાબ જોનતો હતો, “ આપણે
પરંતમાળામાથી પાંખ જ આવતા રહો અને સિધુને આપણી
નાઈનદોની બનાની દો ’

બન્ને જવાબો બ્રિટિશ જન પથ ન પડ્યા ભોડાં કર્જને
નીજો નરતા કાઢ્યો એ રરતા પ્રમાણે સન્હદી પ્રદેશના જે ભાગ
વરનામા આપ્યા એક ભાગમા બ્રિટિએ મ પૂણું હકુમત રથાપી
દીધી ખીજા ભાગમા હકુમતને તળના બનાવી દીધી અને ત્યાના
વતનીએને ગત ન રહેના દીધા એથી એક ફાયદો થયો જે અફઝા
ગાનિસ્તાન દુસ્મન બની જોસે તો પેટ્રો અફઝ પ્રદેશ દુમ ખાના
જેટલો દિનામો તો દે ને । અને જે અફઝાનિસ્તાન સાથે દોગતી
ટકે તો ત્યા સુધી બફરમા વસતી ટોળીએને ગન્ડવામા આવે તો ય
અફઝાનિસ્તાનમા ધકેરી દેવાની ફગ ન પડે એ ટોળીએને બ્રિટિશ
સન્કાર હથિયાર કગ્તા લાય આપીને વધારે વશ ગમે છે એ ભોક
ગાતિ બળની નાખે એટલા જ માટે તેમન સાનિયાણા બાધી
આપનામા આપ્યા છે એ ૬૦ વગસની પડેનામણી પાય નાખ પોડ
જેટની યાન છે અને પછી, એમ અનુક્રમમા અફઝાનિસ્તાન આરી
નાગે છે જણે ઈગન સોનિયટ નશિના અને ચીનના પશ્ચિમ તરફના
ટે વે ટેકનાઈ સ્લો હોય તેવો અફઝાનિસ્તાન દિદની સરહદને અડે
છ સૌ સુધરેનાઓની વચમા ગોઠનાયવો એ દેશ, ૨૫૦,૦૦૦ ચો સ

માનના સ્થિતિનાજો તથા ગામ મિત્રિયન લોકની સ્ત્રીનાજો છે તાનુ પાટનગર કાણુન છે કાણુનમા ચિત્રને ગણિતની ગેતુ જ ખેનાન છે, ચિટન ને ગણિતની જાણુસી ગ્યાન છે

ત્યા અફઘાનિસ્તાનમા ત્યારે અમાનુદ્દાનો બાપ ગજ કરતો પછી ૧૬૧૮ની માનમા અમાનુદ્દા ગાદી પર આ યો, અને ૧૮૮૦થી ચિટન સાથે થએની સધિ એણે તપાસી એ સધિ પ્રમાણે ચિટન અફઘાનિસ્તાનને વરસ દહાડે ૧૨૦,૦૦૦ પૌડનુ માનિગાણુ બગતુ ને બદનામા અફઘાનિસ્તાને ચિટનને પોતાની સરહદોનુ અણુ ક વાની અને પોતાના ૫ દેશ સળધો ૫ લાગવગ ધરાવવાની જા આપી હતી

અમાનુદ્દાના સમાનને તે ખૂચુ, ને તેણે ચિટન સાથે તકના બાધી ચિટને આનાકી વાપરી અમાનુદ્દાને પાછળથી થપાન માની અને પોતાની નાગવગ મચી નીધી અને સાનિયાણુ ખેચી નીધુ પણ અફઘાનિસ્તાનની દોની મજબૂત હાથે પકડી ગમી અમાનુદ્દાને પોની સ્વતંત્રતાનો સતોપ મળ્યો પણ સાનિયાણુ ગચુ પછી રોમમાને રોમમા અમાનુદ્દાએ અફઘાનિસ્તાનને સુધારી નાખવાનુ સાહસ ખેડુ એણે એક પછી એક સુધારા સખત ગનીને મકવા માડ્યા મુન્તાની સત્તાને કુખી નાખવા માડી, એણે વજાઓના પોતાની દીકરીને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ફાવે તેને પરણાવવાના ક્રમે એકાધેસ કરી છોકરીની ઇચ્છા અને પસંદગી ને કાનદેમ કરી ૧૮૨૩મા છોકરીના ગાપાએ જાગવો કર્યો, મુન્તાઓએ અમાનુદ્દા મામે જાગ પૂકાને અફઘાનિસ્તાનમા આતન યુદ્ધ થતુ અમાનુદ્દા ગાદી છોડીને નામે અને રોમમા જઈ ને રહ્યો પછી અમાનુદ્દાની માલી ૫૦ એક ગચ્યા સાકુ ખેસી પડ્યો પણ

તેને ઠેકાણે કરી અમાનુદાનો એક પિત્રાર્થ લાર્થ નાદી નામે ગાદીનશીન થયો નાદીનુ શાસન પ્રતાપી દેખાયુ પણ ૧૯૩૩માં તેનુ ખૂન થઈ ગયુ. પછી નાદીનો દીકરો ગાદી પર બેઠો અને તેની આમપાસ તેના ત્રણ કાકાએએ રાજમત્તા રચી આ બધી કીર્તી નિહાળતી બિટનશાહી પોતાના દોરીસ ચાર પર મનકાતી હતી.

મૌનુ માથુ ફરી જાય છે તે દિબેટ અંગેડ ૭. દિબેટમાં જ નાજકાનુ ને ધર્મના ૨૭૦ એક મની જાય છે. દિબેટમાં લામા (ગૌદ ધર્મગુર) નાજ કરે છે એક દેશુનામા છે અને બીજા ધર્મગજ દનાઈ લામા છે

લામાઓ વાન્સાગત નથી પણ મન્ને નામા પૂનર્જન્મના સિદ્ધાંત પ્રમાણે ચૂંટાય છે. જ્યારે લામા મરે છે ત્યારે તેનો આત્મા તે જ સમયે જન્મેના ઠાઈ ગાગકમા પ્રવેશ કર છે એમ મનાય છે. એમ પ્રવેશ કર્યાનુ બાળક શુવતા લામા વડે, મુખ્ય પ્રધાન વડે કે બીજા અધિકારીઓ વડે ગોધી કઢાય છે ને પછી તેને લામા મનાવાય છે

આજે ૧૯૩૯માં ગિચિ એવી છે કે દિબેટમાં દેશુનામા નથી છે. સૌ ૨૦૩૦ દેશુનામા ગદ્ય માન ચીનમાં દેશવરે મંજુ પામ્યો એ વૃદ્ધ દેશુનામાએ કેટલાક નાજકા-બીચ કાણોને લીધે દિબેટ છોડ્યુ ત્યારે મૌને આગત થયો હતો. આજે એનો આત્મા ચીનથી આવીને તે સમયે જ જન્મેના કયા બાળકમાં પેરે હશે તે કળાયું નથી. પણ દનાઈ લામાના મરણ પછી તેના આત્માને ૧૯૩૮માં એક બાળકમાં શોધી કઢાયો હતો આજે એમ ગોધી કઢાયો દનાઈ લામા ચાં વરસનો જ છે

પંચ સરકાર ચાલે છે. સરકાર ચલાવનાર સાધુ સમુદાય હોય છે. દરેક કુટુંબમાંથી એક છોકરો તો સાધુ થતો જ હોય છે. ટિબેટની કુલ વસ્તીના એક પંચમાંશ જેટલા સાધુઓ છે.

મુખ્ય લામાઓ પાટનગર લાસામાં દેવાય છે. મુખ્ય લામાઓના શરીર પર ગંદિરો રચાય છે. હમણાં છેલ્લા મરણ પામેલા દલાઈ લામાના દેહ પર રચાયેલા દેવળનું છાપરું દસ લાખ પૌંડની કિંમતના સોનાથી મઢાયેલું છે.

એવું ટિબેટ ચીનનો એક ભાગ છે, પણ ચીની સરકાર ટિબેટના પાટનગર લાસામાં કેન્દ્ર રાજકીય ભાગ બજાવતી નથી. ૧૯૦૨ થી બ્રિટિશસાહીએ ટિબેટમાં પ્રવેશ કર્યો અને હિંદની એ દફ પર પોતાનો અધિકાર સ્થાપી દીધો. ટિબેટમાં બ્રિટનના દંડુકાની અછિ જેવું સીક્રીમરાજ છે. બ્રિટિશ હિન્દ અને સીક્રીમ વચ્ચેની દફ પર સખત ચોકી પડેલા મૂકવામાં આવ્યો છે. સીક્રીમની મુશ્કાકાત લેનારાંઓ પાસે ટિબેટની અંદર નહિ જવાનું ખત કરી લેવાય છે. સીક્રીમનો મહારાજ શરમાળ અને દસમુખો ગૌહ છે. તે લાંબો ચોટલો રાખે છે અને પીળો ઝખ્ખો ચોદે છે, અને બેઠો બેઠો લંડનનો રેડિયો સાંભળતો એની ગૈરીછાકરાં સાથે રાખે છે.

વળા હિમાલયમાં ટિબેટ અને બ્રિટિશ હિન્દની વચ્ચે એક નેપાલ રાજ્ય છે. બ્રિટન તેને વરસ દલાડે ૭૪,૦૦૦ પૌંડનું સાલિયાણું આપે છે, અને નેપાલમાંથી શુરખાઓને લસ્કરમાં ભરે છે. નેપાલનો રાજા બુદ્ધ છે અને ગાયના ખૂનને દેહાંત દંડની શિક્ષાવાળું ગણે છે.

નેપાળ સાથે બુતાન રાજ્ય છે. નેપાળની જેમ એ પણ પહેલાં ચીનનો એક ભાગ હતું. નેપાળની જેમ ત્યાં પણ બુદ્ધ ધર્મ

પ્રવર્તે છે ભૂતાનન પશુ સ્વિટ્ઝરલેન્ડની વર્ષાસન આપે છે અને તે ॥
પન્દરેશ સમઘો પગ પોતાની લઘુમત રાખે છે

માત્રુ પગ મારુ જન અઘરેશ છે તેનો વિન્તાર પહેનાના ઓસ્ટ્રિયા
હગેરી નેટસો ૨૬૧,૦૦૦ ચોરસ માર્ગનો છે અઘરેશની ધનતીમા
કિમતી ધાતુઓ, પેટ્રોલ અને કુનિયાબરમા સૌથી વધારે ઓખા
પાકે છે અઘરેશના ચકરા પર ગિમત કરકે છે પશુ શાહીવાદી
શોપણમા અઘરેશના પેટમા બચકુ બૂખ સળગે છે મચુ શકેનશાકતના
મૃત દેહમાથી સ્વિટ્ઝર શાહીવાદે અઘરેશનો દૂકડો લઈ લીધો અને
ત્યારથી ૧૮૬૦ થી તેનુ એક ધાર શોપણ ચનાવે રાખે છે
૧૯૩૫ ના ' કાયદા પ્રમાણે તેણે અઘરેશને હિંદથી વિખુટો પાડ્યો
સ્વિટ્ઝરને એરી આશા છે કે હિંદ પર ગોઠવેલો એનો પગો ઉઠાવે
પડે તો ત્યારે અઘરેશ પગ એ બન્ને પગ ગોઠવી શકે

ଅଧ୍ୟାୟ

જાપાનીસ શહેનશાહત

જાપાનનો શહેનશાહ પણ માનવપ્રાણી છે. એ પ્રાણીને ખીન માણસોની જેમ ઉંઘ આવે છે, જૂખ ઘાગે છે .... અને એ ય જેમ જનમ્યો છે તેમ જીવે છે અને એ પણ એક દી મરવાનો છે.

પણ તેથી શું ? જાપાનનો શહેનશાહ, ત્યાં મનાય છે કે મનુષ્ય હોવા છતાં મોટો ભગવાન છે. એ ભગવાન દેવી હોવાથી સરકારનો ઉપરી છતાં કંઈક વિશેષ છે, જાણે શહેનશાહ પોતે જ આખી સરકાર છે. શહેનશાહત સરકારના તંત્રમાં નહિ પણ શહેનશાહના શરીરમાં વસતી મનાય છે.

જો કે વાત તો એવી છે કે યધા જેપથોક પોતાની જાતને દેવી માને છે પણ એવી દિવ્ય ઓઝાદવાળા જેપથોક જેપ શહેનશાહની દિવ્યતાને તો નજ પડેલી શકે. જાપાનનો શહેનશાહ શાસન કરતો દેવ છે. એની દિવ્યતામાં સરકાર વાસ કરે છે, બોડા જીવે છે.

એવા જાપાનીસ દેવના ગુણવિશેષોની ગણના થઈ શકે તેના તે નાના સૂતા નથી એવી ગણના કરવા છતાં મૂઠતામાં ગરકી પડાય તેમ છે અને એમ કગતા જેપચોડમાં કોઈ ચિહ્ન જાય તો ? કાગણુ તેમને મન જાપાનીસ શકેનશાહ, ગણના ન થઈ શકે તેવો, નામ ન થઈ ગકાય તેવો, વર્ણન ન કરી ગકાય તેવો દેવતાર્થ છે

જાપાનના મોટાભાગના લોકોને શકેનશાહ તરફ મોટું માન છે એ લોક શકેનશાહને બજે છે પણ તેમાના જૂજ લોકોએજ તેને નજરોનજર દીઠો હોય છે. રિવાજ એવો છે કે કોઈ મોટા સમાજમાં શકેનશાહ પોતે પધારે ત્યારે ત્યાં એકલા ઘણેનાં લોકો પોતાના પોપચા નીચા ઢાળી દે છે. આખેઆખ એની મામે નહિ દેખાવાતો જાણે નિધમ થઈ ગયો છે. જો કે થોડાક એને જોઈ લેવાની નજરોએરી કરવાની દિમ્મત કરે છે. આ ગિવાજના પાયામાં પથરાયેલી માન્યતા તો એવી છે કે ભગવાનના સીધા દીકરા શકેનશાહને સામમામે જોનાર આધણુ થઈ જાય

અને શકેનશાહની છબીઓ ? ઘણી થોડી છે. તેમાંય શકેનશાહનો ચક્રોરો સીનાફાનના તંત્રીઓના આવગણુથી ઢંકાયેલો હોય છે. ત્યારે શકેનશાહ સફર કરે છે ત્યારે મેકડો માર્શન સુધી શકેનશાહની ગાડીના પડા પડેલા મૂકે છે. અને એક પ્રતિમ્મ છે, કોઈએ પણ શકેનશાહ પર ઉંચાઈએથી દેખવું નહિ. રોકથોના પોલીસ થાણાનો મિનારો અધવચથી અટકી ગયો છે, કારણ કે પછી એમ માવમ પડ્યું કે એ જો પૂરો ચણાય તો તેની ગારીમાંથી શકેનશાહના શાહીમગીયાનું બિતર દેખાઈ જાય. જો કે અદનાના જમાનાની કેટલીક અનિવાર્યતાઓએ આમાંય અપવાદ આપ્યા છે, જેવા કે, ત્યારે શકેનશાહ ગાજમમાં ખૂંદની મૂકે ત્યારે હાપાંના

પ્રતિનિધિએ તેમને—દેવતાઈને ગેવેગીઓમા એમીને ઉચાઈએથી નેઈ શકે છે

એના શહેનશાહના સામનમા નેપવેડોમા કોઈ પણ ભયકર કે નાગ્નશાહી તરફના અનમાની વિચારો પેમી ન જાય તેની તકેદારી શહેનશાહની પોલીસ કીક રાખે છે ઈ. સ. ૧૯૩૯ના ફેબ્રુઆરીમા નેપ પોલીસે હેમરેટના ચિત્ર પર પ્રતિનિધ મૂક્યો અને તેને દેખાતુ બધ કરી દીધું, કારણ કે તેમાના ભયકર વિચારો રખેને નાગ્ન-શાહીનો માનસિક પણુ, માનભંગ કરી દે તો? ૧૯૩૬મા 'ટાર્મિ' નામના એક સામયિકે શહેનશાહની છત્રી મુખપૃષ્ઠ પર છાપી પણુ તરતજ ફરમાન નીકળ્યુ કે વાયકોએ એ સામયિકને જાંધુ જાનવુ નહિ કે એ સામયિકની નકલ પર બીજી કોઈ વસ્તુ મૂકવી નહિ વિનિયમ આપર નામનો એક કાહુનીગે એક વખત 'વેનીગી ફેન્'મા શહેનશાહને દોષો અને તરત જ વેશીગટનમા નેપ પ્રતિનિધિ મહો મરકારી રીતે ફરિયાદ નોધાવી 'કોરચુન' નામના એક જાપાનીસ અખબારે અદરનુ બખાણુ રાજભક્તિવાળુ છતા પૂઠા પર રાજગાહીનુ એક ઉપકે જૂનથી છાપી માર્યું અને તરતજ તે અખબારને બધ કરી દેવામા આયુ.

એક જાણીતા પરદેશી પ્રતિનિધિએ એક જાણીતા સરદારી નેપ મંત્રીને એક શાહી મમાગબ પત્રી શહેનશાહના ચક્રેરા વિષે પૂછ્યુ જાપાનીસ મંત્રીએ કસો જ જવામ દીધો નહિ અને ચૂપચાપ જણાવ્યુ કે શહેનશાહના દેવતાઈ ચક્રેગ વિષે વાત કરવામા ધર્મનિન્દા નેવુ પાતક લાગે છે. એક વખત એક રસ્તા પર વાસ્થા જાળ વનાગ પોલીમના માણમે શહેનશાહનુ સરપ્ત જૂનથી બીજે રસ્તે વાળ્યુ, અને એને પાઠળથી એવો તો પસ્તાવો શરૂ થયો કે એણે શરમમા પોતાની જાતે પોતાના પેટમા ખંજર ખોસી દીધુ.

એ તો હીક પણ ડોક્ટરોને શહેનશાહનું દેવતાઈ શરીર માફ પડે તો ય તેને અડનાનો ગિવાજ નહોતો પણ પછી એના દિવ્ય દેહને અડવા માટે ડોક્ટરોએ હાથ પગ રેશમી મોઝા પહેલી દેરા તેમ હ્યુ ફગ પણ શહેનશાહની ડગની સીવરાનુ માપ લેનો ત્યારે દૂનથી જ શહેનશાહના દિનને અડ્યા વિના ચેતો એના શહેનશાહ મગકારી તનનુ એક અગ માત્ર છે એમ વીમ વગમ પડેના લખના માટે ટોકચેની શાહા મિદાપીડમા એક માથે ત્રીસ વગમ સુધી સેરા કનના એક ડો મીનોમી નામના વિદ્વાન પગ આફત ઉતરી પડી અને તે માડ માડ નોકરી ડોડીને જીવ ગયાવવા નાસી ગયેા શહેનશાહની દિવ્યતાની આવી વાતો તો અનેક છે. એ એકેએક વાતમા શહેનશાહના દિવ્ય દેહની આસપાસ તેજના અખાગ ઉજળતા દેખાડનામા આવે છે તથા શહેનશાહમા રામશાહીના ઉપકને અને તેની દુમતને દિવ્ય દેહે મર્તિમાન કરી રક્ષામા આવે છે

નામદાર શહેનશાહ હીરોહીટો

જપાનીમ સૂર્યવંશી રાજશાહીના એક સો ને ચોવીસમા મણુકા જેવો નામદાર શહેનશાહ હીરોહીટો ૧૯૦૧ના એપ્રિલની ૨૬મીની રાતના દશવાગે જનમ્યો અને ૧૯૨૬મા તાજપોષી પામ્યો. ૧૯૨૪મા શહેનશાહે નાગાકો કુની સાથે લગ્ન કર્યું અને દિવસ એવા એ શહેનશાહને પોતાની સ્ત્રીથી છ બાળકો નાપડ્યા છે.

જપાનની રાજશાહી ૨,૫૯૯ વરસ જેટલી જૂની છે એટલા વરસમા એક જ રાજવંશનો વેત્રો અખંડ રહ્યો છે આજના શહેનશાહ હીરોહીટોનો અર્થ મહાન એવો થાય છે જપાનભરમા કોઈ બીજી પોતાના નામ સાથે હીટો લગાડી ન શકે એવો નિયમ છે એક વાર એક અઝણુ ખેડૂતે જૂતથી પોતાના દીકરાનું નામ હીરોહીટો પાડ્યું પણ પછી શહેનશાહનું નામ પોતાના દીકરાને આપવા માટે એ પ્રજ્ઞાતાપમા પોતાના આખા કુટુંબને મારી નાખ્યું, દીકરાને દૂધ પીતો કરી દીધો અને એક માડી સચારે પોતાની જાતનો ધાત કરી હારાકીરીકું ઉજવી

* આપઘાત દરવાની જોવાનીસ પ્રથા

એટલું જ નહિ પણ જાપાનમાં કોઈ પણ ગેનેશાલનું નામ મોટેથી બોલી શકતું નથી એમ કરતું તે મોટું ધાર્મિક પાતક સેખાય છે જ્યારે ન છૂટકે ગઈનગાની વાત અનિવાર્ય બને છે ત્યારે શહેરશાહના નામને જન્મે તાજ અથવા “ હીકા ડેકા ” (નામદાર ગેનેશાહ) બોલવાનો રિવાજ છે. મીકાડો શબ્દ જાપાનમાં વધારે પ્રચલિત નથી મીકાડોનો અર્થ દુશ્મનને એવો થાય છે જ્યારે જાપાનમાં શહેનશાહને માટે કોઈ મીકાડો શબ્દનો ઉપયોગ કરે છે ત્યારે તેનો અર્થ શ્વર્ગમાં પડેલાનો દુશ્મનને એવો સૂચિત હોય છે.

૧૮૬૮ સુધી શહેનશાહ પોને પોતાના નામની મહી કઢવા જેવું પણ કેવળ માત્ર પ્રાણીને હાયક એવું કામ કરતા નહિ પણ હવે નામદાર હીરોહીટો પોતાની સહી જાપાનીસ બાબામાં કરે છે એ શહેનશાહનો દાદો મેજી (મુસ્તુ હીટો) શેણનોની મરમુખત્યારી માથી છૂટ્યો અને એના જ કાળમાં જાપાને દુનિયાના બનગમાં જોગોથી પેસવાનું સર કરી દીધું. પછી આજના શહેનશાહનો બાપ યોશી હીગો નામે થયો.

પણ એ રાખનો વશ તો ઈ. મ. પૂર્વે ૬૬૦ વરસ પર જ્યારે જમુ રાજાએ રાજવશ સ્થાપ્યો ત્યાં સુધી જંગાચલે પડ્યો છે, અને દતકથાઓના કનરવમાં તેથી ય આગળ સૂજદેવી સુની પડેલે છે સૂજદેવી જાપાનની દેવી છે. દતકથા એમ કહે છે કે સાક્ષાત સૂજદેવીએ જમુને જન્માવી જાપાનમાં દિવ્ય એવી પ્રગ્ન પર શહેનશાહત આપવા મોકલ્યો. જે કે ઈતિદાસ તો એમ કહે છે કે જાપાનમાં ઈસુ પછીના પાચ્ચો વરસ સુધી તો ઈતિદાસમાં નોંધવા જેવું કશું જ નહોતું. પણ એવી વાત જાપાનમાં હિન્દુઓની અવરી છે.

જાપાનનો શહેનશાહ તાજ પહેરતો નથી કાચ્ચકે ખીન્ડે હોય કે તેવો રાજમુગ્ધ જાપાનમાં નથી જાપાનમાં નવો શહેનશાહ ગાદીનશીન થાય ત્યારે ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરવામાં આવે છે અને શહેનશાહની આસપાસ ધર્મનો ગૂંદ છુરખો ધરવામાં આવે છે, અને નવા શહેનશાહને નાટ્યવાદની દિવ્યતાનો દેવ થનાવી આખા દેશની નમોમાં રાજદ્રશનો નજો વડેતો મૂકવામાં આવે છે.

૧૯૪૬ની માનમાં હીરોહીટો શહેનશાહ થતો હતો મોટા દુઃખમાં આવે, નવો શહેનશાહ શીન્ડો નામના દેવગમાં પેડો અને પૂર્વજોના આત્માઓ સાથે વાતચીત કરી ગાદીપગ ચડ્યો. પછી મુખ્ય પ્રધાને નના શહેનશાહની જાહેરાત કરી છેવટમાં નામદાર હીરોહીટોએ દેવાને મનિદાનો આપ્યા અને એક ઝૂંપડીમાં પેસીને દેવાની જમાત સાથે મસનત કરી

એના અગ આથે શહેનશાહતના નજી રૂપક જોડાઈ ગયા એક અરીસો, ખીછ મોતીની માળા અને ત્રીજી સૂરજદેવીએ આપેલી તગવાર. માળા અને તગવાર ટોક્યોમાં રાખવામાં આવે છે અને અરીસો ઈસીના (સૂરજદેવોના) મંદિરમાં સાચવી રાખવામાં આવે છે ઈસીનું મંદિર જાપાનમાં નાગોવા નજીક છે તથા મોટું યાત્રાધામ છે

મોટા પર્વ પગ હીરોહીટો ઈસીના દેવગમાં જાય છે અને ત્યાં કહે છે કે સાક્ષાત્ દેવી સાથે મસનત કરે છે હીરોહીટો ઈસીમાતાના દેવગમાં એના જાપાના મગજુ પછી ગએતો, ત્યાં પછી એ યુરોપથી આવ્યો. ત્યારે માતાજીને મળેલો અને વગ્ન પછી પણ એણે મંદિરની મુનાકાત લીધેની. કહેવાય છે કે દેવીની પ્રતિમા હીરોહીટો સાથે વાતચીત કરતી હશે! જે જાપાન કોઈ ચિંકા પર તરાપ મારવા

તરવાર ખેંચે તો ય શહેનશાહ ઈસી માતાને નમે છે અને પ્રધાનમંડળ પણ ઘૂંટણીએ પડે છે. જાપાનના શાસક રાષ્ટ્રવાદની ટોળકીમાં સુરજદેવી પણ મળેલી છે. જાપાનની દેવી જ્યાં સુધી દેવતાઈ છે ત્યાં સુધી જાપાનનો શહેનશાહ દેવી છે અને ત્યાં સુધી એ ખેના નામમાં જાપાનનો શાસકવાદ જગતના પછાત પ્રદેશો પર જેટલા અત્યાચારો ઉતારે તેટલા દેવી છે જ.

એવી દિવ્યતામાં દટાયેલો જાપાનનો શાહ હીરોહીટો ટોક્યોના મધ્યમાં આવેલા ક્યુજો મહામંદિરના બીતરમાં વાસ કરે છે. ક્યુજો મહામંદિર દુનિયાની ભયાનક ઇમારતોમાં સૌથી વધારે ભયાનક છે. સૈકાઓ સુધી એ મહામંદિર શાયુનોનો કિશ્તો હતો. ૧૮૬૮ થી રાજ-કુટુંબ તેમાં વસવાટ કરના ઢાંચું. એ વાસમાં ગૃહ પ્રતાપ અને ભયંકર જાહોજલાલી મૂર્તિમાન બને છે. કિશ્તને ફરતી લોખંડી દિવાલોની ચારેકોર છુરજોથી વંકાતી લીલા પાણીવાળી ખાદ્ય વિંટ-ળાયલી છે. વાંકાચૂકા ગોળ વિસ્તાર વાળી કેટલાંકે માઈસ લાંબી દિવાલમાંથી ચાલીસ ગ્રંથડ દરવાજા ડોકાય છે. આખી ય દિવાલ ધરતીકંપથી બચી શકે તેવી છે. દિવાલની અંદર મહામંદિર ઉપરાંત વાટિકાઓ, કૂવારાઓ, ગોંદરીઓ વગેરે અનેક શાહી વિલાસની સમૃદ્ધિઓ છે.

શહેનશાહ યાસાકુની દેવળમાં જ્યાં જાપાનનાં લશ્કરી અમલ-દારોનાં મકાં રક્ષાય છે તે પૂજન્ય છે ત્યાં બે વખત પ્રાર્થના કરવા જાય છે. શહેનશાહ ડાયટના વાર્ષિક પ્રારંભમાં હાજરી આપે છે. મુખ્યપ્રધાન અને લશ્કરી વડાઓ શહેનશાહની સલાહ સાંભળે છે. શહેનશાહ પરદેશી પ્રતિનિધિઓને મુલાકાત આપે છે. નવો પરદેશી પ્રતિનિધિ જ્યારે શહેનશાહને મળે છે ત્યારે ત્રણ નમન કરે છે પછી ખોતાનો પત્ર વાંચે છે. પછી શહેનશાહ જવાબ વાળે છે.

વ સમા બે વાર, એક નવેળ મા અો બીજી એપ્રિલ મા
 હીરોહીટો શાહી મિજમાનીમા સાત હજાર મહેમાનોને આમત્રે છે
 આમત્રણના ફરમાન પ્રમાણે મહેમાનોનો સમાજ બ યાર છે અને
 પત્રી શાહી નગ મહપમાથી ધીમા ચાત હીરોહીટો તેની શહેનશાહ
 યાનુ માથે પધારે છે ૧૯૩૭ અને ૧૯૩૮ મા ચી। માથેના
 બાદને ત્રીધે મીજમાનીઓ મધ ગહી હતી

શહેનશાહ ટેનીસ અને ગોફ રમે છે શહેનશાહનો જીવન
 વિજ્ઞાનનો પશુ શોખ છે શહેનશાહનો બીજો શોખ ટોમ્બાકીનો છે
 શહેનશાહનો રીંગબુકી નામનો સરેદ ગનો ઘોડો છે ને તેના પ-
 પોતે સ્વારી કરે છે શહેનશાહ વડેના સુવે છે ને વડેના ઉડે છે
 અને રીંગ નથી ા ફૂકતા પણ નથી નાજુક તગિયત હતા તન્હુ
 ગત છે, પણ જરાક 'ગોર્ માઈટે' છે શહેનશાહ ૧૧ દિન પગ
 પેશનનુ વપકુ બનાય છે તે હરીના કામ નાગતુ નથી હોતુ
 દરરો / એના ઉતરેના કમડનો હપજવીઓને ઉપાહાર ધાય છે
 એવા શહેનશાહને મક્કવા અનેક ઉપાયો યોગ્ય છે, ગસ્તાઓ પર
 એકાઓ ગોસ્વાય છે, ધરમારોની બદર બાદર ઝડતીઓ તેવાય છે,
 કાગજુ કે એના હીરોહીટોની આમપામ સમ્યાનોના શિકા સપડાય ન,
 એના હીંગના જેવા પશુ દેવ બનેના માનવ પ્રાણીની આસપાસ
 અજવાળાના ઓન રચી વસ્કરી મૂકીરાહ સહાનના તાડવ ખેના
 શકે છે

શહેનશાહ હીરોહીટો કાર્ડ વાગ ખેમાને અડતો તથી અો તો
 ન બેશક જાપાનનો શહેનશાહ દુનિરામા સૌથી વધારે શ્રીમત છે
 શહેનશાહની પોતાની ઘણી મોની એવી અગત મિ કત છે શહેન
 શાહો પોતાને વસ્ત્રના ૨૬૦,૦૦૦ પોનો પગાર છે શહેનશાહના
 નામ પર શાહીહીટોનુ મકાન છે દક્ષિણ મયુરિયા રેલ્વેમા શાહે

ગંજનવર મૂડીનું રોકાણ કરેલું છે અને એન. વાય. કે. વહાણવટામાં પણ શહેનશાહની મૂડી રોકાઈ છે.

પણ એવો જનપાનનો શહેનશાહ જનપાન પર રાજ કરતો નથી, શહેનશાહ ત રાજ કરે છે. શહેનશાહ સૌથી મોટા ગણાતો માનવી અને દેવતાઈ જાણે રહ્યો પણ તે તો સૈકામૂની શોયણ પૂજાઓ અને શોપણ પ્રયાઓમાં રચ્યાપચ્યા રહેતા એક ગળ્ગર માસિકવર્ગે જમાવેલી નીતિરીતિઓનું રૂપક માત્ર છે. એ કોઈ મહાન પીટર નથી, કોઈ મુસોલીની કે હિટલર નથી, એ કોઈ કોમવેશ કે સ્ટેલીન નથી, એ શહેનશાહતનો પડછાયો છે, ને પડછાયો લશ્કરવાદનાં તાંડવી સંચાર પ્રમાણે સંચયન કરે છે. એવો જનપાનનો શહેનશાહ ઇતિહાસની ગતિમાં ખરી પડેલું પણ સંઘરી રખાપણું મળી • છે.

૧૯

અને એ કાણ છે ?

અને એમણે એમ નિન્ધા કર્યો છે, અને એમનો નિર્ણય ન ફેરવી શકાય તેવો હોય છે એ કહે છે કે લડાઈને પૂરેપૂરી તડી ક્ષેપાના છે અને એઓનો નિશ્ચય છે કે જાપાને આમ જ કરવું જોઈએ અને તેમ નહિ અને એઓએ રાષ્ટ્રની સરકારના સુયોગ્ય સંચયન માટે પ્રીન્સ કોનોયની નિમલુક મુખ્ય પ્રધાન તરીકે કરની ધારી છે કારણ કે તેઓ તેના વર્તનથી સતોષ પામ્યા છે અને યોગ્ય રીતે સતોષ પામ્યા છે

“પણ એઓ છે કાણ ?” જના શકેનશાક મોટો દેવ છે તેવા દેશમાં એ કાણ છે, એવો સવાલ કોઈને પૂછવો પડતો નથી, કારણ જો તેમને, તેમની હકુમતને ઝોળખે છે

તેઓ કોઈ જ નહોતા પણ વહેવાની ટેવવાળા છે તેઓ બદનાતા છતાં તેમનું શાસન એકધારે હોય છે તેઓ અજાણ્ય રહેતા છતાં,

તેમનું માનસ સમગ્ર શકાય તેવા એક જ રંગવાણું હોય છે. તેમના મુજરા અનેક છતાં, તેમનો એક હમકો લશ્કરવાદનો હોય છે અને તેઓ અવિચળ ગણાય છે.

૧૧૮૫થી ૧૮૬૮ સુધી તેઓ દૈવી બનાવેલી વાગસાગત શકેનશાહની પાછળ શોગુન નામધારી હતા શોગુનો જુદી સર-મુખત્યારો જેવા હતા, લશ્કરી વડાઓ હતા. તેઓ એટલે એક બે આદમીઓ નહિ; તેઓ એટલે જાપાનનું લશ્કર અને તેઓ એટલે જાપાનનો લશ્કરવાદ.

એવો લશ્કરવાદ જાપાનમાં અનેરો ને અબ્બેડ છે. એ લશ્કર-વાદને જાપાનના શકેનશાહ સાથે નિકટનું જોડાયું છે. એ લશ્કર-વાદમાં રજવાડાશાહી અને મૂડીવાદી નિષંકલનું વિચિત્ર લગ્ન છે. એ લશ્કરવાદમાં રાષ્ટ્રવાદી સામાજિક વેગ અને ઉમેદોમાં ધર્મતત્ત્વ સેળમેળ થાય છે. એ લશ્કરવાદની ખૂનામગ્કીમાં ખેડવા જતાં જાપાનીસ સૈનિક પોતાના સાથીદારોને કહે છે કે “હું તમને યાસાકુની દેવળમાં મળીશ.” એ એક દેવળ છે જ્યાં મૂડીવાદની નફાશાહી સામ્યવાદમાં મુગ્ધ બનેલો કોઈ વધેરાય છે તો તેની રાખને એ દેવળના આંગણમાં દેવતાઈ બનાવવામાં આવે છે.

એવા લશ્કરવાદમાં એક વખત દાખલ થયા પછી કોઈપણ સૈનિક એમના વિના કોઈને સાંભળી શકતો નથી, ખીન્નું કંઈ સમજી શકતો નથી, માની શકતો નથી. એવા એમણે રચેલા સૈકા-જૂતા લશ્કરવાદના ખૂનખાર આચારોનાં આદર્શો જ કારણો જોખાવવામાં આવે છે :

કારણ ૩, એવી શકેનશાહની ઇચ્છા છે.

કારણ કે, ચીનાઓએ આપણી સાથેની સનાદનો ભંગ કર્યો છે.

કારણ કે, જાપાનની વસ્તી ઘણી વધી ગઈ છે

કારણ કે, ચીનાઓએ આપણા પર હુમલો કર્યો છે

કારણ કે, જાપાનનું માન જોખમમાં છે

કારણ કે, આપણે ચીનમાં સુવ્યવસ્થા અને કાયદો લાવવા માગીએ છીએ

કાણ કે, કેસરિયા કબાનું શાહી ફરમાન છે

અને કાણ કે અને કાણ કે ' એના લશ્કર વાદના વડાઓમાં શહેનશાહથી ખીજો ગણાતો યુદ્ધ ખાતાનો પ્રધાન ઈટાગાકી જાપાનમાં સૌથી વધારે અગત્યની વ્યક્તિ છે ઈટાગાકી જાપાનની ઉત્તરના પ્રદેશમાં એક ખેડૂત ઘરમાં ૧૮૮૫ની સાનમાં જન્મ્યો. ઓગણીસ વસની ઉંમરે ઈટાગાકી લશ્કરમાં જોડાયો અને ૧૯૦૨માં સેનાપતિ મન્યો ૧૯૦૮માં જ્યારે ઈટાગાકી યુદ્ધ-ખાતાનો પ્રધાન બન્યો ત્યારે તે જાપાનના પચીસ હજાર જાણુવા જેવા (who's who) નામોમાં નડેતો બધા લશ્કરમાં હોય તેમ જાપાનના નરકમાં પણ ટોળકીઓ છે મયુકોમાં રોકાવા કવાનકુગ લશ્કરના અમલદારોની ટોળીમાં ઈટાગાકી આગેવાન છે કવાનકુગ મયુકોનો એક વિભાગ છે જાપાને તેના પર ઓગણીસ વરસથી ચોક્કી ગોઠવી છે અને ત્યારથી કવાનકુગમાં રહેના જાપાનીસ લશ્કરના અફસરો જાપાનના નરકવાદ પન સમ્પ્રદાય ધરાવે છે

સેનાની ઈટાગાકી અને તેની કવાનકુગની ટોળી ૧૯૩૧ના મુકડેન બનાવની સર્જક હતી એ મનાવે મયુરીઆ પરની ચકાઈને રસ્તો કરી આપ્યો અને જાપાનીસ શાહીસાદના આજના ઇતિહાસના

ક્રમાંક ખોલી દીધાં. ઇટાગાકીના એ મુખ્ય સાથીદારો છે, જે ક્વાનકુંગ લશ્કરમાં કર્નાલો છે. તે કર્નાલ ડોઈદારા અને કર્નાલ ઇશીદારા નામના છે.

સેનાની ઇટાગાકી લોકપ્રિય છે કારણકે તે ઓછાખર્ચે અને વધારે કામ કરનારો છે અને જપાનના લશ્કરમાં સૌથી વધારે શુદ્ધિમાન છે. મંચુકોનો એ જ શોધક, સર્જક અને વિધાતા છે. એણે મંચુરિયા-મંચુકોને મૂડીવાદી સમુખત્યારીના પ્રયોગનું વિધેય બનાવવું ધાર્યું છે.

ઇટાગાકીથી બીજી કક્ષામાં આવતો જપાનનો સેનાની કાનજી ઇશીદારા નામનો છે. ઇશીદારા ૧૮૮૬માં યામાગાટા-કેનમાં જન્મ્યો અને શુડતાક્ષીસ વરસની ઉંમરે સેનાપતિ બન્યો. એ ઘણોજ ધાર્મિક માણસ ગણાય છે. સોવિયટ યુનિયન સામેના વિમલના વ્યૂદની રચના કરનાર ઇશીદારા છે. એ જપાનનું ઇનરમેંગોલિયાનું સાલ્સ સફળ બનાવી, તે રીતે ચીનને સોવિયટ યુનિયનથી ચિપ્પુકું પાડવા ધારે છે.

મંચુરિયાના લોરેન્સ તરીકે ઓળખાતો જપાનની બહારનો જપાનીસ સેનાની લેફ્ટેનન્ટ જનરલ કેંજી ડોઈદારા છે. ૧૮૮૩ની સાલમાં ઓકાયામામાં એનો જન્મ થયો, અને ઓગણ પચાસ વરસની વયે એ સેનાપતિ બન્યો.

ડોઈદારાએ શરૂઆતનાં કેટલાંક વરસો ચીનમાં ગાળ્યાં અને ચીનની ભાષાઓ શીખ્યો તથા ચીનની કેટલીક રાજકીય વ્યક્તિઓ સાથે બાઈગંધી બાંધી. એ વ્યક્તિઓમાંની મુખ્ય એક ચાનકુ નામની ટોળી હતી. ડોઈદારાનો એ ટોળીને ટેકો હતો. એ ટેકો પર

આ હુ ટોળી પેટી મ પગ ગચ્છ ચનાવતી અને જાપાને હાથો વેચતી જસારે આનંદુ ટોળી બાગી મર્ ત્યારે તેના નાનકડે ડોલિંગ એક ટોપનામા બેમ ડીન સુનામત જગાએ છિપાડી ગયો પછી ડોલિંગ એ નડાખોરો મારે એમ કવવા માડ્યો, સેનાપતિઓને ખરીદી લેવા માગ્યા ૧૯૩૧ ના મુકડેનના મનાવ પછી ડોલિંગ તે મનાવનો ખીજે રિપોર્ટ કરના જાપાનીસ મુદ્દખાનામા ગયો, અને પછી તરતજ એમુકડે નો મેન મન્યો થોડાક માસ પછી ડોલિંગ દાખીનમા જાપાનીમ તરફરી મિશનના વડા તરીકે દેખાયો ડોલિંગએ દારમી । અને શી કામા જાપાનીમ લસ્કર ગોઠવી દીધુ

પછી એક ગ્રીક જનાર જન્યો ચીના મેનાપતિઓને દેડ વામા અને ખરીદી લેવામા પાનગધા જનરો ડોલિંગ । વારવાર ગોટકાર્ક પડતો હતો શામશેન નામના ચામ કાર્ક-ગેકના એક સરદારને દેડવા માટે ડોલિંગારાએ ખાનગી મુનાકાત ગોપવી હતી પણ શામશેન માદગીનુ કાનજી આપી મુનાકાત લેતો નહોતો ને ડોલિંગની પૂછડી કાપતો જનો હતો છેવટે મની ગએલો ડોલિંગ દારા મગડી જોડ્યો, "એની માદગીની મને ખમર છે, એને તો 'ગ્રેવ પોઈઝનીંગ' થયુ છે એ લાગ્યા મમન મુરી ધીખતા ચૂના પામે બેસી રહ્યો છે " આખું ચીન કમાઈ ગયેના ડોલિંગારાને અનાજ સાબળી પેટ પકડીને હમુ, એકલો ડોલિંગ દમતો નરેતો ખીજવાર શાહુ મના એક વિઝલોર (war lord)ને પોતા ॥ પક્ષમા લેવા એણે મસનતો શરૂ કરી દાન-કુ-ચુ સીનાનમા આવેના ડોલિંગારાના એક ખાનગી આવામમા મુનાકાતે આ યો પણ મુનાકાતને અતે એણે ડોલિંગારાની માગણીઓ નકારી ડોલિંગારાએ ગુમ્મામા દાતપીસીને પરખાવી દીધુ કે, 'દાન જીવતો પાડો જઈ શકશે નહિ' એ સાબળી દાન લગખાઈ પડ્યો ને ગજવામાથી

ધડિયાળ તરફ જોતો બોલ્યો, “કેવી મઝા ! મવા અગીઆર તો થઈ ગયા છે અને મધરાત સુધીમા જો હું માન વામમા સાંજે સમેા ન પડેાચી જાઉ તો શહેરમાંના એકએક જાપાનીમની કતન કરી નાખવાનુ મે ફરમાન આપી દીધુ છે ” ડાઈલિંગ ઠાવકો થઈને જભો થઇ ગયો અને હાનને સનામ કરી છૂટા કર્યો.

ડાઈલિસાનુ મુખ્ય કામ ઉત્તર ચીનને ખોતરી ખાવાનુ રહ્યું છે. ઉત્તરના પાચ પ્રાંતોને ચાંગ-કાઈ-શેક પાસેથી પડારી લેવાનું એનું સ્વપ્ન પૂરેપૂરુ નહિ તોય ફળ્યુ છે ખડ. એની એક રીત ઠાવતફ કરી માણસોને ખરીદી લેવાની છે, જે એને ફારી ગઈ છે

ખીજો એક જૂનો અફસર જીરો મીનામી નામનો છે. એ એક વખત કવાનડુંગ લશ્કરનો સેનાપતિ હતો અને કોરિયાનો ગવર્નર જનરન હતો, તથા એક વખત શુદ્ધખાતાનો પ્રધાન પણ હતો. ક્યુશુ નામના ગામડામાં જન્મીને તે નાનો છોકરો હતો ત્યારે ચૌદ વરસની ઉમરે જીવારો શોધવા ટોકયોના રસ્તાઓ પર રખડવા આવી ચઢેલો, અને એ રખડુ સોગન ખાઈને કહેતો હતો કે, પોતે એક દિવસ જાપાનના લશ્કરનો સેનાપતિ થશે જ. ત્યારે એના ખીજા રખડુ સોગતીઓ હસતા હતા અને બહુકની ગોળી જેવા એના ગોળ મટોળ માથાની મજાક કરતા હતા. પછી મીનામી મોટો થયો અને લશ્કરમા જોડાયો. એની લેખડી ઇચ્છાશક્તિએ એને માટે આગળ વધવાનો માર્ગ મોકળો કર્યો.

કવાનડુંગના લશ્કરી વડાઓમા ખીજો એક અગત્યનો કુની-આકી કોઈસો નામનો છે કુનીઆકીનો જન્મ ૧૮૮૦મા થયો તથા મુકડેન બનાવ વખતે એણે ઇટાગાકીની અડોઅડ રહીને કામ

જનમ્યું. પછી કુનીઆકી કેરિયાનો મદામેનાની જન્મો. આને કુની-આકીનું ધ્યાન જાપાનની કેમીનેટના એક પ્રધાન તરીકેનું છે.

૧૯૩૬ના એપ્રિલમાં જાપાનના વરકરવાદનાં ચાર વરકરો ચીન ચરવા માટે ઉતરી પડ્યાં. એક કવાનકુંગ વરકર મદાન દિવાન પર મોગોનિયા પર ઉતર્યું, બીજું ઉત્તર ચીન પર ચેકીંગ અને ટીનગીન પર પથરાયું. અને ત્રીજા વરકરે હેકો પર પડાવ નાખી યાંગત્રી પર આજોટવા માંડ્યું, અને બીજા એક નાના વરકરે દક્ષિણ-માં કેન્ટનને ઘેરી લીધું. આ ચારે વરકરો સ્વયંસચનિત છે તથા સીધાં ટોક્યોથી જ ઇટાગાકીનાં ફુમાનો મેળવે છે.

૨૦

જાપાનના જાણવા જેવા

હીરાનુમાને જાપાનનો દિટ્તર કહેવાય છે પરંતુ કાસીગટ
છતા હીરાનુમાનુ વ્યક્તિત્વ દિટ્તર સાથે હોડમા ઉતરી શકે તેવું
નથી હીરાનુમામા તો કેટલાક જાપાનીમ સદ્ગુણો મૂર્તિમાન મન્યા
છે હીરાનુમા વકીન હતો અને આજેય એનું માનસ, કાયદેસરની
વાતો કરે ■ હીરાનુમા ચાર કનાક જ બિંધે છે, જ્યારે દિટ્તર તો
અષોઠ સુધી ધોરતો હોય છે એક નેવું મિનિટની પરિપક્વતા એણે
મુખ્ય ભાગ જાળવેલો અને તોય તેટલા કામમા એ એક જ શબ્દ
“ના” જોયો ખતીના અને ઉલ્લોમી હીરાનુમાને ગાહુવિદ્યા અને
તરવારના પટા ખેલના ખૂબ પસંદ છે દિટ્તરની જેમ એ પંખરો
નથી અને હિંમલની જેમ એ શાકાહારી છે એ વાત સાચી

૧૯૩૬મા હીરાનુમા ગ્રીવી કાઉન્સિલનો પ્રમુખ બન્યો અને
પછી ૧૯૭૭ના જન્યુઆરીમા એ વડો પ્રધાન મંત્રી એવું આમત્રણ

આ પુ એ બારે જવાગદારીને ધાણુ જવાની લીગનુમાએ ના પાડી પણ પત્રી એ વખે તેણે તે પત્રીકાની પડી, અને પત્રી એ પડે પ્રાપ્ત મળીક પ આ પૂનીના દુમનામાથી બચી શકે તેના ધ મા નડના ગયે એ પત્ર ક પના આચકામા શૂની શકે તેના નનતા પાના પત્ર મધ્યેનુ કે અને અદ્ભા જૂનજૂનામગી જેના ન્તાઓનુ તથા ખાનગી કમાડો અને મુખમાર્ગોવાળુ બેદી કમગણ છે ગતના સુનો સુનો જ વડો પ્રધાન મન દગાવે તે આપી પધારી સાથે જ કોન લેખડી બોવનામા ઉતરી જઈ ગકે તેની ત્યા કગમત છે તેથી તે એક વગ પ્રધાન જનગન હેરામીએ કહ્યુ હતુ કે એ બેન મહેલમા પોતે ક્યા મુનો કે તે તેની પત્નીને પણ ખગ પડી શક તેમ નથી

એવો કાગી દ મણુતો લીગનુમા આનુ મજાનુ મોલી નકે

‘એવી અકના કેનાઈ કે કે જાસાની ન ક્રીતિ ગાની રાજી બે આકમલુકારી છે આવી અકનાઓ ? સાસા પામે તે જાપ ના ખન નિરાદાઓનુ અના જ સુચવે છે જનપાનના ઇતિહાસનો કોઈપણ અભ્યાસી યા નારી શકે કે ગાદ્રની ગતિઆતથી અમારે એક જ દેશ શાનિ અને મરામતીનુ કહ્યુ કે જાપા નતી રાષ્ટ્રની ત ગદ્યા ર વિકાસ પ્રત્યે મદ્દલાવની એટલે મવેઈવતી ન્દી કે અમે અમારી એ બાવતાનો વિકાસ સૌથી પડેના અમારે ત્યા પત્રી દૂર પૂર્વમા અને આપી દિનિસામા માગીએ છીએ ’

લીગનુમાએ આજ સુધી નજીકના અને ઉલોગસાની વચ્ચે મધ્યમ માગી લેડણુ થોના ક્યુ કે એણે કહ્યુ કે કે મડીનાદ એ

અનિષ્ટ છે જ નહિ પણ મૂઠીવાદે આખા સમાજને લાભકર્તા થવું જોઈએ, અને અંગત નફાનું જ સાધન ન બનવું જોઈએ. ઘણા જાપાનીસોની જેમ હીરાનુમાનો એક આદર્શ જૂની સમાજઘટનાનો નાશ કર્યો વિના નવી સમાજઘટનાની રચના કરવાનો છે.

એવો ખીન્ને જાપાનમાં આગળ પડતો માણસ કુમીમારો કોનોયી છે. કોનોયી ૧૯૩૭થી ૧૯૩૯માં વડો પ્રધાન રહ્યો. એ જોખને ન શોભે તેટલી છ શીટની ઉચ્ચારવાળો છે અને તેથી પાતળો સુંદર અને વાકડીયા વાળવાળો છતાં જાપાનીસ રેલ્વેના નાના ડબ્બા એને માટે બસ ન હોઈ મુસાફરીથી ઠંડાળે છે. એવો કોનોયી ૪૬ વયની ઉંમરે વડો પ્રધાન થયો.

એના ભરાવદાર હાથની આંગળીઓ આઠ ઇંચ લાંબી છે. એની ઉચી ડોકવાળી બધી રીતભાતો ઓછાબોક્કી છે. એની કાંપી પાંપણો નીચેની નજર ભારે ધમંડી છે. શી ખબર એનો રાજકારણપદ્ધતિરંજ ખેલવાનો વેગ અંદરથી સુકાતો જતો પણ હોય. એ દરેક વાક્યે નિઃમાસો નાખીને શ્વાસ ખેચે છે અને તો ય એની આમાકી અને નમનતાઈ અજોડ રહ્યાં છે.

એના મિત્રો એમ કહે છે કે થકાવટ એની એક ફેશન બની ગઈ છે. અગીઆર વાગતા પહેલાં એ બાગ્યે જ મુક્તાકાત આપે છે અને એની અનિયમિતતા એના મંત્રીઓની નિરાશા બની ગઈ છે. એક વખત ડાયટમાં (જાપાનીસ પાર્લામેન્ટ) ' નેશનલ મોબીલીઝેશન લો ' પર ચર્ચા ચાલતી હતી અને એ ધીમેથી પથારીવશ બની ગયો. " બોલો કે જિમાર છું " એમ એણે એક અઠવાડિયા સુધી કહાવી દીધું. ટોક્યોના ખજરપત્રીઓએ એ અઠવાડિયાને ' સૂઈ જાય ' સત્યાગ્રહ કહ્યો છે.

જાપાનના એક મદાન કુટુંબમાં એ જન્મ પામ્યો છે. એનું લોહી એવું તો ઊંચી જાતનું છે કે જાપાનના એક વૈજ્ઞાનિકે કોનોયને છે તેવું - એ જાતનું લોહી જેનામાં દોષ તેને જ સરકારી નોકરી આપવાની પહેલી જ્ઞેમ જતાવવી એમ જવામણુ કરી હતી. દરગારી પાંચ કુટુંબોમાંના એકમાં એનો જન્મ થયો. એ પાંચ કુટુંબો કુશ્વ-વાગ તરીકે ઓળખાય છે તથા તેમાંથી નહેનશાદગાનુ પમંદ કરાય છે.

એવા કુટુંબમાં કોનોય ૧૮૯૧માં પ્રીન્સ આલ્ફ્રાડોના વડા દીકરા તરીકે જન્મ્યો, અને એના જન્મ પછી આઠમે દિવસે મા મરણુ પામી અને જાપાએ જે કવિતાઓ જનાવી નાખી. એક પોતાની જી માટે જોક કરતી અને બીજી પોતાના જાળક માટે વિશ્વાસ કરતી. પછી કોનોયને આચાઓએ ઉછેર્યો અને એકનાક્ષીન નમ્મની ઉમરે જાપા પણ મળુ પામ્યા એટલે ૧૯૦૪ની સામથી કોનોય અનાથ બન્યો. કહેવાય છે કે જા, જાપા વિનાનો દીકરો એકસો પડ્યો અને એ એકલવાયો નિરાશ અને કડવો જનીને સામાજિક અન્યાય પર ચિંતન કરતો માકર્સવાદને ગટકાવવા માંડ્યો.

ટોક્યોની વિદ્યાપીઠ છોડીને કોનોય માકર્સવાદી અધ્યાપક કાવાકામીને સાંભળવા ક્યોટોની વિદ્યાપીઠમાં પડેંચ્યો. પછી એ ટોક્વેસ્ટોક્સની અસર નીચે આવ્યો અને બરસુવાનીયા સામાજિક ન્યાય પર લખવા બેઠો. એક વખત તો એણે પોતાના ગદા ધડકાઓ છોડીને અમેરિકા ચાલ્યા જવાનો વિચાર કરેલો.

પછી તો એ બધું ઝાગળી ગયું અને માકર્સવાદને જૂનીને કોનોય અમીરોની સભામાં બેસી ગયો તથા ૧૯૩૩માં તે સભાનો પ્રમુખ બન્યો. જાપા પણ પ્રમુખ જ હતા ને ! એને જાપાનો વિયોગ

ઓછો માથો પછી ૧૯૩૭માં આનાકાની કરવા છતાં પણ એણે વડા પ્રધાનની જવાબદારી ભરેલી પદવી સ્વીકારી

વડો પ્રધાન કોનોય શંકનશાકનો માનીતા નો અને લશ્કર નામનો માનવતો હતો અને રાજકાવ્યમાં ચતુર હતો એટલે એને દુશ્મનો હતા નહિ એને મહત્વાકાંક્ષા ધણી ઓછી હતી. એણે વડા પ્રધાનની પદવી લેવાની ના પાડી હતી, કાન્હુ કે એ પદ વધારે જવાબદારીવાળું અને ઓછી સત્તારાળું હોય છે એણે કેવીએ વાર ગણનામું આપવાનો પ્રયત્ન કર્યો, પણ ત્હી જનુ ૫૩૫ એનો મુખ્ય ધ્યાન ચીનમાં વહેલી તકે વિજય પામવાનો હતો ૧૯૩૮માં ત્યારે દિનરે સુડેટન લેન્ડનો કબજો નીધો ત્યારે તે નાઝી નેતા પગ આવેના અભિનંદનના અવાજોમાં એનો સાદ મોઢી મોખરે અને સૌથી પહેલો હતો

અને જાપાનની પન્દેશ ખાતાની કચેરી તો ધણી જ અગત્યની અને તેમાં પન્દેશમત્રી ધણી વધારે અગત્યવાળી વ્યક્તિ હોય છે

ચાંગ ફૂટ પાચ ઈંચ હિયા અને રીક રીક પડોળા એવા શરીરવાળો જનરલ કાસુનારી મુગાકી ૧૯૩૮ સુધી પન્દેશમત્રી હતો એના બાન ચંડેરામાં ચમકતી આખો, ચપળ બવા, બદ્ધકની ગોળી ગોળવાઈ ગઈ હોય એવું માયું, બલ્લે ત્રીસમું જ બેકું હોય તેવો જંતરદાર જીવનવેગ અને બોલવાની ચપળતા અને વેધકતા એ ગધું ધ્યાન ખેંચે તેવું છે

એ મધ્યમમાર્ગી વિનિતને કોનોયે વશકરવાદ અને હીવાની શાસન વચ્ચે પામરપ થવા નીચે પછી તે લશ્કરનો પોતાનો છતાં નફરો એને ધિક્કાર્યો, કારણકે ૧૯૨૪માં એણે જાપાનીસ લશ્કરમાં

પચામ દળના જેટલાં માણસો એ હાં કરી નાખ્યાં દના એટલે બીજે જ વગેરે સરકારી અમલદારોએ એને પડેના કચેરીમાંથી લાંકી કાઢ્યો.

ચિનમાં ચીતરી કાઢ્યો હોય તેવો યુગાકી એકાવામામા ૧૮૬૮ની સાલમાં જન્મ્યો. ઉમગર દીગાનુમાની જેમ એ એકાવામા પદનો છે. આગક દતો ત્યારે એણે ગરીમાર્ક દેખી છે. જુવાનીમાં એણે શામિક છ યેનનો પગાર વધારે નિયામ બધાવી છે. પછી એ નરકરમાં જોડાયો અને આગળ વધ્યો અને માત્ર વગમ મુધી કોનિયાનો મગર્ન મળ્યો. એને પીવાનો શોખ છે.

મીસ્ટર કોકી હીરોટા પરદેશ ખાતામાં જન્મ્યું યુગાકીની જગા પર દતો, અને તે પડેનાં તે વડોપ્રધાન દતો. એના મિત્રો કહે છે કે એકવાગ મર્વોપરિ ગન્યા પડી નાની જગા સ્વીકારવામાં એણે બૂન કરી છે. અને એના દુશ્મનોનું કહેવું એમ છે કે કોર્પોરેશન જગા સ્વીકારી શે એવો એ તકવાદી છે.

હીરોટા ૧૮૭૮માં જન્મ્યો. એ નાનો દતો ત્યારે ગરીમ દતો અને ગાપ પત્યર દોડનારો દતો. હીરોટામાં ઉમગવ કે સેમુગર્ક કોહી નથી એ બધુનો ત્યારે ગજટવાગ ચિતક રોપામાની અસર નીચે આવ્યો. ૧૯૦૬માં એણે ગજકારણમાં પ્રવેશ કર્યો.

જાપાન પગ પ્રવેગ જેવી દેલાવળી ગાદવાદને નરકવાદની બધી મળીને જમો જેટલી રોળકીઓ છે, જેમાંની એક 'જ્યેક ડ્રેગન' નામની ટોળીમાં હીરોટાનું સ્થાન છે. એ જ્યેક ડ્રેગનમાં સરકારના અમલદારો છે, તકવાગીઓ ને ત્રામવાદીઓ છે, ગુંડાઓ ને ગખડતાઓ છે અને સાથે પ્રધાનમંડળમાંના પણ છે જ્યેક ડ્રેગન અને આધુર

નને મને એ ટોળીને મન એક છે, કાન્હુકે આમુર નદી સોવિયટ મુનિયન અને મચુકો વચ્ચેની મઠદ છે. એ નદી પર જપાનની ગાદીવાદી આસાઓ અમદતી રહે છે. હીરોટાની નીતિ પણ એટલી જ ઉગ્ર અને અપષ્ટ હોય છે એણે પરદેશમ ત્રી તર્ગકે સાં સાં જણાવી દોધેલુ કે ચીનના મદાસેનાની ચાગ-કામ-ગેક જે પકડાશે તો તામડનોમ તેનો મિચ્છેદ કરવો પડશે અને એણે જપાની શાહીવાદના શિકારી છરાં પણ એટલા જ અપષ્ટ ઉચ્ચાર્યા હતા કે

“ મુનાન્ટેડ ઝેટે, હું પૂર્વના શિકાર પરથી પોતાનો પંજે ઉઠાવી લેવો જેમશે અને એશિયામા શાંતિ અને વ્યવસ્થા (1) જાગવવા માટે જપાનમા જ મધો વિધાસ મૂકવો જેમશે. આખી દુનિયાના ત્રણ ભાગના પડવા જેમએ, એક ભાગ પર અમેરિકાની અસર નહે, બીજા પર યુરોપની અને ત્રીજા ભાગ પર — એશિયા પર જપાન નાજ કરે .. ”

મામુગાર્થ કુદુબના ૧૮૭૭મા જન્મ પામેલો સાડાઓ આરાકી જપાનના હીવાની અક્સરોમા જડગાલોડ બરજવાદી છે, અને સાથે સાથે થોડોક ગૂઢ જેવો અને ચિંતક જેવો પણ છે. આરાકી પરદેશ મ ત્રી અને વડો પ્રધાન હાથ ચૂકેલો છે, અને એના ગરમ સ્વભાવ અને તીખી હબ માટે મશકુ છે. જ્યારે રશિયાની વાત આવે છે ત્યારે એના દાંત ઢકડી ઉઠે છે. હમણા જ એણે એસોસીએટેડ પ્રેમના પ્રતિનિધિને મુનાકાત આપતા કહ્યું હતું કે, “ એશિયા અને જપાન વચ્ચેનો વિગ્રહ અનિવાર્ય છે એટલું જ નહિ પણ જરૂરી છે ” એ સાબળીને રશિયાના લશ્કરી અનદારોનાં ભવા સ કોચાઇ ગયાં અને એ. પી. ને પૂછ્યું કે તમારી મુનાકાત સત્તાનાર હતી કે દેમ તેનો જવાબ આપો. “ ભલે રશિયનો એમનો વાધો મારી પામે જ નોધાવે ” વચ્ચેમાંથી આરાકી તડુકી ઊઠ્યો.

એવા આરાટી મહાશય ઘણીવાર તો રૂપકો અને દ્રષ્ટાન્તોમાં વાતો કરે છે, અને તેથી ન સમજી શકાય તેવા બની જાય છે, અને કોઈવાર એમના મોઢામાંથી તોફાની શબ્દોની બેરદાર ઉત્તરી થઈ જાય છે. એ વાત કરતી વેળા લખે છે પણ ખરા અને વિધિ-પૂર્વકની સહી કરીને પોતાનું કબજું ઘણીવાર મુદ્દાકાત લેવા આવનારને આપી દે છે. આરાટી કોઈવાર વાતનાં ચિત્રો દોરે છે તો કોઈવાર મંચુકોનો નકશો ચિતરે છે અને ક્યારેક ન સમજી શકાય તેવાં રૂપકોના આકાર ઉતારે છે. એના ખંડમાં મસાકા પૂરેલું ગીધ અને કાચબો છે, અને આરાટી મહાશય દર સવારે રાખેલ સામે તરવારના પટ્ટા ખેંચે છે. પણ એક વાત જરાક ખાનગી છે. જ્યારે જાપાને મંચુરિયા લીધું ત્યારે તે શાંતિપૂર્વક લીધું હતું એવા આરાટીએ રજુ કરેલા પૂરાવા જ્યારે લીટન કમિશને માનવાની ના પાડી ત્યારે એ રડ્યો હતો.

અને એક જાણવા જેવો મીતસુરા ટોયામા નામનો છે. એને જાપાનની વિભૂતિ કહેવાય છે. એ વિભૂતિ એશિયાને ગળી જવાના જાપાનના દેવી ઇશિદામાં સંપૂર્ણ માને છે. ટોયામા દિવસો સુધી ધ્યાનમાં જેસી શકે છે. થોડોક કાળ તો એણે ધાસ અને પાંદડાં ખાઈને ચક્ષાબ્ધું. બર શિયાળામાં પણ એ પોતાનું ઘર તપાવવાની ના પાડે છે અને રીંછના ચામડા પર આસન જમાવે છે. એક વખત ગમ્મત બનેલી. એક રાજકીય ભોંગ કેસમાં ટોયામા ગિરફતાર થયો અને એના ઘરની ઝડતી લેવાઈ. તેમાં ઘણા બધા ગ્રેમપત્રો સિવાય બીજું કશું જ હાથ લાગ્યું નહિ. એવો ટોયામા જાપાનનો મહાત્મા છે અને સાચે જ જેવા જેવા છે. એક વખત એ ડો. સુન યાટ સેનનો મિત્ર હતો. એક વખત એણે રાસગિદારી ધોપને આશરો આપેલો ને એક વખત એણે ફિલિપાઈન્સના લોકોનો

છટકાગે થવો જોઈએ એવી ઈચ્છા કરેલી. પણ ટોયામા ગાંધીવાદ તરફ ફર્યો અને બંધેક ફૂગુન મોમાયદીનો નેતા બની ચૂક્યો.

ટોયામાની જેમ એક નાકાનો નામનો ફાસીસ્ટ જમાતનો નેતા પણ ટુકાકો ઈનાકાનો વતની છે. સરઆતમા નાકાનો છાપાનો ખગગપત્રી બનીને ધુરાપ ગયો અને ત્યાં સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ અને મુમોલીનીનો સાતસગ કરીને પાછા આવી એણે ડાયટમા ટોકોકામ પલ જમાવ્યો. એ પલ પોતે ફાસીસ્ટ, છે એમ જાહેર રીતે કબૂલ કરે છે, અને જાપાનની મન્કાર ને જાહેરાતને ધન્ય સમજે છે નાકાનો મીનમા જોરદાર નડાર્ક છે તથા જાપાનમાં જોરદાર ઉદ્યોગીક ભૂ ભાગે છે.

નાકાનોના ખગગગગગા જેવા ફાસીસ્ટ જમાતનો છોટો-સગદાર એક આડાશી નામનો છે આડાશી ૧૮૬૪માં જન્મ્યો. આડાશી, કોકુમીન-ડોમી (સોક મદાજન) નામના એક ફાસીસ્ટ મંદનો સગદાર છે અને સ્વદેશ ભક્ત છે, તથા સીધા ગામનામા માને છે. કોગિયામાં એ કાવતગનો સરદાર હતો. કોરિયાની ગણીના ગણા પર એની છરી ફરી હતી. પણ પછી એણે સોકમદાજનને યનાવવા એક મોટો ખંડ ચણાવ્યો, અને તેમાં સાત સાધુઓની મૂર્તિઓની ન્યાયના કરી. એ સાધુઓ, કાર્થિસ્ટ, બુદ્ધ, કનકયુશીઅસ, મોકેડીસ, મહમદ, લાઓ-સી, કોખી-ડીશી અને નીશીરેન છે.

પણ એને તો સાંભળવો જ પડશે. એ કહે છે કે ગાંધીય પંથોની સુધગ્યાની ગહ જોવા કરની તે ફૂકર માટે ઉડવાની રાહ જોવા ખગગ છે. એમ જોવનાર અને રાજકીય પક્ષોને બૂસી નાખી એક કડંગ ગાંધીવાદી પણ યનાવવાની જૂમ પાડનાર એનું નામ યોગુકે માત્સોકા છે.

મીન હોટેલમાં એક વખત એ 'મોય' હતો. આને દક્ષિણ મયુગિયા રવેનો પ્રમુખ જ ગણાના સામ્રાજ્યમાં એ રેલ્વે મોગમાં મોગી વેપારી પેદો છે મયુગિયા લેતી વખતે એ જાપાનનો મુવીધ અનેમાં જાપાનના પ્રતિષ્ઠિતી તરીકે મેરો હતો.

ચીનના સિમ્પર નિ. એ જોતે છે, સાબળા.

“જાપાનનો એ વિશ્વંય છે જાપાન વી લાભયું નગત? મૂકના માગે છે, આ કાર્મ પણ પ દેશી હરમાનમીરી? તથા આનવા દેશે ના આખા એગિરા માટે ઈતિગમ એક કોકીત મોતે જ તેમા એમ છે કે જાપા. વિનાના ચીન ની હમ્તી નથી. અમે કબૂન કગેએ છીએ કે અમા. પડોલી ચીનને અમે ખૂબ ખૂચીએ છીએ, પણ વિસ્તાર માગતો કયો. ૧૬ એના પડોલીને ખૂચો નથી? અમેરિકન ઇન્ડિયનને પૂછો એમને અમેરિકા આગોટતુ હતુ ત્યાર ન હોતુ ખૂચુ? તે અમે ધ ખૂચીએ છીએ બને ખૂચીએ જાપાન વિસ્તાર માગે છે જાપાનનો વિકામ વિસ્તાર માગે છે એ વિકામ બાગક. વિકામ જેવો છે બાગકતુ મણુ જ એ નિસને અટકાવી શકે છે જાપાન શુ કામ લડે છે એમ પૂછો છો? એશિયામાં જાપાન પથગવા માગે છે તેથી બસ એ જ એક અમારો જવાબ છે.”

જાપાન ના મજાથીમતનો એ અનાજ આજે જાપાનના એકેએક મુગીયરો અનાજ છે જાપાની સકારનો અનાજ છે, જાપાનુ એ સામ્રાજ્યવાદી બાગકતુ મરણુ જ તે અટકાવી શકશે.

જાપાનનો સામ્રાજ્યવાદ મણુ પામશ? મેતા મુજબ જાપા. હાગકીરી કરશે?

જપાનના મુરલીધરો

જપાનના લોકો વામણો છે પણ શ્રીમતાર્જુનને ઉદ્યોગની દ્રષ્ટિએ જપાનમાં રાક્ષસો ય વસે છે એના સૌથી મોટા પાત્ર છે એ પચાસતન દુલીન નામો મીનસુર્ષ, મીતસુમીશી, સુમીટોમો, યાસુડા અને ઓડરા છે એ પાત્રોને ત્યાં જપાનની બધી લક્ષ્મી દુનિયામાં અત્યંત રીતે જામી ગઈ છે આ પાત્ર શ્રીમત કુટુંબે જપાનની બધી સપત્તિના જાસદંટકા પોતાની અગત જનાવીને બેઠા છે જપાનની કાપડ મીલોના સીતેર ટકા, અને બે કોની કુન જમાનટના ચાલીસ ટકા એમના છે એ પાત્રમાં પણ મીતસુર્ષ, મીતસુમીશી અને સુમીટોમોની ત્રિપુગી પાસે આખા જપાનના વેપાર ઉદ્યોગનો ચોથો ભાગ છે, અને તેમાં ૧૬૫૪ ટકા જપાનીસ મૂડી એકવી મીતસુર્ષ પેઢીમાં જમા છે દુનિયાના કોઈપણ દેશમાં દેશની સપત્તિનો આટલો મોટો ભાગ એક પેઢીના નામ પર જમા થી

આકાશઓ એ વાન દૂકમા બોને છે મીતસુર્ષ પેટી પાસે કાનડ ઉઘોગનો ૧૪ ટકા છે, રેયોનના (Rayan) ૧૫ ટકા છે, ઝાગળના ૭૮ ટકા છે, સીમેન્ટ ૧૭ ટકા છે, ખાણો ૧૭ ટકા છે, એન્જીનીયરીંગ ૫ ટકા છે, કોનસો અને વજાણુવડુ ૧૧ ટકા છે, ટેલેક્ટ્રોકેમીકલ ૧૧ ટકા છે, અને મીતસુમીશીની પેટી પાસે બેક્રીંગ ૫ ટકા છે, ટ્રાંટ પીઝીનેસ ૧૦ ટકા છે, વજાણુવડુ અને અગ્નિનો રીમો ૫૯ ટકા, શીપીંગ ૩૭ ટકા, વેરનાઉર્મીંગ ૨૨ ટકા, જીદગીનો વીમો ૬ ટકા, કાચનો ઉઘોગ ૪૭ ટકા, ખાડ ૧૯ ટકા, બીર ૧૬ ટકા, રૂઝો ૪૭ ટકા આવી જાતના મૂડીનાદી ઇન્ડિગા ખરેખર અમાધારણ છે

વાત એમ બની કે જાપાનનાદીમાથી અચનાક એક ગત માજા ઉઘોગીકરણુ ઉતરી પડ્યુ અને આ કુટુંબોએ બધી દોનત પર કમળે મેળવી, ઉઘોગ પર અને ઉત્પાદન પર અગત માનિકરી ની સીન મારી ગઈ

મીતસુર્ષ કુટુંબ જાપાનની બીજી બધી ગામતોની જેમ મધર યુગના મૂળવાણુ અને અર્વાચીન સપાગીરાણુ છે ઈ સ ૯૬૭ થી ૧૦૨૮ સુધી એક કાનપાકા મીસીનાગો નામના આદમીએ પોતે જે મીતસુર્ષ નામના ગામમા જીયે હતો તે ગામના નામ પરથી પોતાનુ નામ રાખી, ક્યોટોમા નત્ર જીનન જીનના નામ્યો પછી ઘણા વરમે મીતસુર્ષ કુટુંબમા વાગસુફારની ખોટ પડતા ટાકાહીસા નામના એક ને દસક લેનામા આ ગો અને પત્રી વેટો વધતો ચાલ્યો એ કુટુંબ માના એક ટાકોગેરીને સત્તરમા શતકમા અગીઆર દીકરા હતા એમાના આઠની એણે એક મમિતિ નીમી વડો દીકરો પ્રમુખ બન્યો બમો વ સ પહેલા કુટુંબનો કાસ્ટો ઘડાયો અને તેમા વખતો

વખત સુ'યાગ થતા ગયા મીતસુર્ષ કુટુંબ આજે એમ પોતે જ એના કાયદાઓ પ્રમાણે વ્યવહાર કરે છે. ત્યારે મીતસુર્ષ ત્રિકરો ઉમગ લાયક થાય છે ત્યારે ને મીતસુર્ષ કુટુંબના કાયદાઓ તરફ નકારાત્મક ગહેવાના સ્વયં લે છે અને સરકારી તત્ત્વમાં નાણા કાયદાની નાક પોતાના હાથે વીટી નાખે છે જેવું જનપાનમાં મીતસુર્ષ કુટુંબ તેવું તે જ અન્નમામા સુરોપમાં રાયલી'ડનું કુટુંબ આશ્ચર્ય આપ્યું છે. એ કુટુંબે પણ પોતાને માટે કાયદાઓ રડયા છે, સ-કારની તિત્તેનીની વ્યવસ્થામાં શામન કર્યું છે, અને બન્ને કુટુંબ જાણે રાષ્ટ્રનાદની રણકાગ કન્તી સરથાઓ બની ગઈ છે એક બીજા માથે કેવળ અજાણ છતાં, અને એક બીજા વચ્ચે હજારો મામનના અંતર છતાં, એ બન્ને કુટુંબોએ એક જ જાતના વ્યવ-હાર કર્યા છે, કાયદાઓ ઘડ્યા છે, સરકારી કરામતો અજમાવી છે, અને આર્થિક વ્યવહારોમાં ગોરો કે પીજો રંગ કેવું મામ્ય ધનવતો હોય છે તથા નાણાના નિનમો કેના એક સરખા ગતિમાન થતા હોય છે તથા અંગત મૂડીનાં હિતો કેવા સરખા રીતે ક્રિયા કરતાં હોય છે તે જોવા મળે છે.

૧૮૬૮ સુધી મીતસુર્ષ મોટા વેપારીઓ જ માન હતા પછી તેમણે ખખડી પડતા ડીમીઓસને અને નવી ઉગતી શાહીવાદી સરકારને નાણાની મદદ કરી સરકારને શોયુનેક ટૂંકડીઓને કચડી નાખના માટે નાણાની જરૂર પડી અને મીતસુર્ષએ મદદ કરી. પછી કેટલાએ વંસો સુધી દીંગના જેવા રામને રમાડતા મીતસુર્ષ કુટુંબે મહેસુલની વ્યવસ્થા રાખી અને વસુનાત કરી. આથી તેમના ખાસ હક્કો ફૂંલાવા ને વધી પડ્યા મીતસુર્ષ સરકારનો બધો નાણા વિષયક વ્યવહાર કરતા થઈ ગયા અને સરકારી તિજોરીમાંથી વગર વ્યાજે કે વગર જમીને ગંજવર ગુમે વેપાર ધધામાં રોકવા લાગ્યા.

આ ત્રીમ ૧ મ સુધીનો મીતસુખનો ઈતિહાસ જરા ૧૨ એટની મન્ખી રીતે રાજ્યશીલ્ડો મળતો છે કે મન્નેના મામ ત્યા તકાવત નેના આમો ચોગની પડે તિજેરીના વ્યવથાપક તરીકે મીતસુધ્ મળાથીમતા મની ગયા અને વધના જતા ઉઘાગોમા નક્ષા ૧૧ ઢગના રામ્તા ગરા મીતસુધ્ અમાધાન્ય ઝડપથી મદાન વેપારીઓ, ઉત્પાદકો તથા મેકરો મનતા ના ૧૧ ઈ ૨ ૧૮૭૪મા કામગીનું નાણુ મગડના વાગ્યુ અને મીતસુધ્ પેટીએ રોકડ કાઢી તેને અટ કાવ્યુ અને સરકારન જયાની લીધી મન્કાર આખીને અહેશાનમફ કરી નાખીને તેમણે જુદા જુદા રાજખીન પક્ષો માથે મુજરા કરના માગ્યા, દરીદ્રો હાકી કાદના, રાજકારણમા ચાનાક જણાતાઓને ખગીદી નીધા અને લડાઈઓ વોગો આપી અો પછી મીતસુખમે ૨૧૬૭ ઉચકેની તિજેરીમા જાણે ઓનુ ધોધમા ૧૨૦મી પડ્યુ

એ મીતસુર્ પેઢીનો કારભાર આજે જાપાનીસ રીતે ચાલે છે
અ જોઈ રાજાઓની જોગ મીતમુકન શામ। ચાલે છે પણ તેઓ
ગજ કગતા નથી મીતમુકની પેઢીની કાલવારીનો વડો મીતમુર્
કહ્યું મનો નથી પણ મહાનો પગા દાગ છે એ બેનગ (ચોક્કિયાત)
નામથી ઓળખાય છે આખી પેઢીના માનિક મીતમુર્ છે પણ
તેને ચનાનના ખરીદાયતો નોકર છે આ રીતે પોતાના તથ
નીચેના નોકર હોય પોતા પર કાણુ ગખાવવાની પદ્ધતિ જાપાની
જૂની છે ૧૮૬૮ સુધી સરકાર પર શોશુન ચોક્કિયાત હતો, અને
આજે પણ જાપાન ॥ મુરનીધરોની માવિખાનાના મરકારી તરીકે
ચોક્કિયાત તરીકે નરકનાદ છે

એવા મીતસુધ કુટુંબનો રહેા છે સ ૧૯૩૩ સુધી માનવતો
ટાકામીન મીતસુધ હતો અને તેો શ્રીમત હોનાના સદ્ગુણ માટે

જાપાનની શ્રીમંત મરકારે ૧૮૯૬માં બેરન બનાવ્યો હતો ત્યાગપત્રી બેરન ટાકાજીમી કુટુંબનો વડો બન્યો.

અને જે બેરન મીતસુધ પેઢીઓનો કારભાર ચલાવતો તે સીડીનધકેડા નામનો હતો અને તે સરકારનો નાણા પ્રધાન પણ હતો. આજે ત્યાં એવું થઈ પડ્યું છે કે દેશના બારે બેઝ ઓ કા તો મરકારમાં જાય છે કે કા તો મીતસુધ પેઢીના ડાયરેક્ટરોના બોર્ડમાં નિમાય છે છકેડા શરૂઆતમાં જાપાનની રેકનો ગવર્નર તો અને નાણા બજારનો વાર કહેનાતો હતો.

પણ મીતસુધીશી એ કંઈ કુટુંબનું નામ નથી એ તો એક ટૂંક માર્ક છે જે કુટુંબ આખા વિશાળ મીતસુધીશી પેઢીનું માનિક છે તેનું નામ તો ધવાસાકી છે, અને જે ૧૮૮૫માં મગણ પામ્યો તે યાદારો ધવાસાકીએ થોડા જ વર્ષોમાં આખી પેઢી જમાવી છે. જો મીતસુધ કુટુંબે પોતાની પેઢીમાં ૩૦૦,૦૦૦,૦૦૦ યેન રોકેના રાખ્યા છે તો મીતસુધીશીની મૂડીનું રોકાણ, ૧૨૦,૦૦૦,૦૦૦ યે. છે પણ મનનેના રોકાણનું ક્ષેત્ર જુદું હોવાથી તે મનેને ફાયદો કરતા નીવડ્યું છે.

એ પેઢીનો સર્જક યાદારો ધવાસાકીનો માપ રોનીન નામનો જો વિાનો અને કામ વિનાનો સેમુરાઇ હતો ધવાસાકીએ પરેલુ પગક્રમ પોતાના માવને કેમ્પાનેથી ડોડાવવાનું કર્યું યાદારો એની જુવાનીમાંથી જ જોગદાર, નિર્દય, ગણતરીમાજ અને સોએ સો ટકા સ્વાર્થી દેખાતો હતો એને શરૂઆતથી જ વહાણોમાં ગસ પેદા થયો અને એણે થોડાક દરના ટાપુઓ શોધી કાઢ્યા પછી એણે વહાણવટાની કંપની કાઢી અને એના વટાણો રોડીયો સામે લડતી સરકારની ટૂંકડીઓને લાવના-નઈ જવામાં સર્વોત્તમ મનાયા ૧૮૮૦ સુધીમાં એણે ધધો વધાવવા માડ્યો અને અત્યંત શ્રીમંત

જની ગયો જ્ઞેન. ડી રોકડેનની જ્ઞેમ એણે હરીફાને જ્ઞે તેમનો નાશ ખીજ કોઈ ગીતે ન કરી શકા. તો ખરીજ ખીજીને કોણે પાડના માડ્યા. ૧૮૮૫ની માનમા જાનન વખતની ઉંમરે વાગસા માટે વિગાળ સપાદન મૂકીને એ મગસુ પામ્યો.

ઈવામાકી પછી યાનોસુકી આવ્યો યાનોસુકીએ આખો મીચીને સદા ખેનવા માડ્યા અને એણે ટોક્યોના ધધા ૧,૫૦૦,૦૦૦ ચેનમાં ખીજી લીંગા ૧૮૯૬મા મરકારે એની કદર કરી એને ખેગન જનાવ્યો. એના પછી હીસાયા આવ્યો જે આવે કુટુંબનો વડો છે, જ્ઞે કે આખો કાગ્યારનો ખીજા એ જુવાન ઈવામાકી તથા ખેનટોના દાયમા છે.

ત્રીજા મુરલીધર કુટુંબનું નામ સુમીટોમો છે. એનો પાણુ એક મોલક એવો ઇતિહાસ છે. પણ વલ્લભીનંદનોના ઇતિહાસની વિગતોની આ ગ્રંથજે જોગવાઈ નથી, મક્ષિપ્તમા એ સ્પષ્ટ થાય કે સરકારી તત્ત્વે શીખંતશાહીઓ હોય છે અને મૂડીની મુરલી પર તાડન જેવે છે તો જમ છે.

તો શુ જાપાન કામીન્ટ છે?

હા, આપણે એ વાત તો જાણીએ છીએ કે એન્ડી-કામીન્ટનું પેકટમા જર્મની અને ઇટાલી એના દોષ્ટો છે, અને ખીજા સામ્યવાદ વિરોધી દેશોની જ્ઞેમ જાપાન પણ મામ્યવાનું કદર દુરમન છે. પણ જાપાનીસ વામનીઆઓની સરકારે ખીજા શા કામીન્ટ સદગુણે મંપાદન કર્યો છે?

કાસીનમમા તો હિટલર કે મુસોલીનીની અરમુખત્યારી હોય છે. જાપાનમા એવી કોઈ સરમુખત્યારી નથી. કાસીસ્ટ રાજમાં નાઝીપક્ષ જ્ઞેના કોઈ પક્ષનું વચસ્વ હોય છે જાપાનમા કોઈ એવો નાઝીપક્ષ

પણ નથી અને ઈટાલીની કાગી ડગનીઓ જેવી ખાનગી વસ્ત્રી દુકાનીઓ ફામીઝમમાં દોષ છે પણ જાપાના એવી ડગનીઓની સગ્યા નથી.

તો જાપાન ફામીઝ નથી નુ ?

માકર્મવાદે ફામીઝમની વ્યાખ્યા બાધી છે કે ફાસીઝમ એ ખાનગી ઈર્ષ્યગદાગી મૂડીનો છેલ્લો કિલ્લો છે અને આમાનિક કાન્તિની મારે ખડો ઘએલો છે. એ કિલ્લાએ માકર્મવાદ પામેથી પણ ઘણુ લીધુ છે, અને તેથી જૂના પાપ પર નવી મમાજ-ધટનાનો મિથ્યા દેખાવ પણ કરી શકે છે. ફાસીઝમમાં મૂડીવાદની કેટલીક ઉડાઉ રીતો પર કાપ પડે છે. ફામીઝમમાં મૂડીવાદી વસ્ત્રવાદ મૂડી અને મજૂરી બન્ને પર કાણુ ધગાવે ને. એ રીતે જોતા જાપાન ફામીઝ ગણ છે જ.

ફામીઝમની ખીંછ વાન જાતની છે. તે રીતે પણ જાપાન ફામીઝ છે કારણુ તે જાપાનીઝ જાતની મરોપરિતામાં ગાને છે. ફામીઝમ રાષ્ટ્રવાદી, આક્રમણકારી અને વસ્ત્રવાદી દોષ છે. જાપાનીઝ ફામીઝમ એ ત્રણે તરફથી યુક્ત છે. ફામીઝમ યુધ્ધે ચડે છે, અને જાપાન પણ જુધ્ધે ચડે છે ફામીઝમ નાગરિક સ્વાતંત્ર્યો કચડે છે અને જાપાન પણ તેના પર જ કાતર ચલાવે છે. વાત એવી છે ખરી કે હજુ જાપાનને જાપાનમાંજ, દિટન-મુએનીનીએ ધર્માંગણે ચલાવેના હત્યાકાંડમાં હિતાગરાનો જરૂર નથી પડી તેથી જ જાપાનીસ રાજકીય વ્યક્તિઓ હજુ ચમકતા જોતા છતાં ચર્ચા ચલાવી શકે છે, ટ્રેડ યુનિયનો જૂની ઘરેડમાં પણ જીવી શકે છે, હડતાયો પર બનાં સકોચાતાં છતાં હજુ કાયદેસર કહેરાય છે, અને છાપાઓ ખૂબ પાડી ન શકતાં છતાં મીસકારામાં શમી જાય તેવા ધીમા અવાજે બોલી શકે છે. બાકી બધું તો શાન્ત પાપ છે.

જાપાન યુદ્ધે ચઢે છે ?

જાપાન યુદ્ધે ચઢે છે ?

“ શા માટે નહિ ? ” જાપાન જવાગ આપે છે, “ કારણ કે અમારે આંગણે આર્થિક તંગીઓ છે, કારણ કે અમારા સંસારમાં મંત્રતિનાં ઘોડાપૂર ઉમટે છે, અને કારણ કે.....કારણ કે દુનિયાભરમાં દેવની દીધેની જગત પર રાજ કરવાને યોગ્ય એવી કોઈ બીજી માનવ જાત તો બનાવેા. ”

સ્વીટ્ઝરલેન્ડ ને સ્વીડન કહે છે કે, “ આર્થિક તંગી તો અમારે ત્યાં પણ છે, પણ તેથી શું ચલાઈઓ કમીય છે, લૂંટ ચલાવવા સંહાર મચાવાય છે ? બીજા દેશો પાસેથી ખરીદો ને. તમને વેચવાની કોઈ ના પાડે છે ? તેજ અને શોખંડના ઢગણા, લડાઈઓ લડવા તમે અમેરિકા પાસેથી કેમ ખરીદો છો ? તો બીજું ય હાવે ત્યાંથી ખરીદો. મોટી દુનિયા પડી છે. ”

“ અને તમાગ સસારમા વસ્તી ઉબરાતી જાય છે એમને ?
 તો સાચી કે દુર ચોરમ માર્ગન પર ૨૭૫૦ નો આક દુનિયા
 ભ મા અગ્નેડ કે પછ મપાનની એ નાત કના નથી છે । ઠિાની
 અને જર્મની પણ રાડ ના રે છે કે ‘વસ્તી વધારે છે માટે પથનવા દો’
 પણ એ વાત તો મનત છે જાપાનીમ રોકોને પોનાો જ મીજે
 વસતુ ના પમદ છે હોકીડોનો ટાપુ તો હજુ અન્ધો અન્ધ
 ખાની પડ્યો છે જાનન પાસે ૧૮૯૫થી કોન્મેમા છે અને ૧૮૦૫
 થી કોન્ગિા ં પછુ તે મનેમા જાપાનીમ તો જૂજ વચ્ચા છે
 રો મોસામા તો જોય માનિકો ચીની મજૂરો ઉતારે છે જાપાન
 પાસે ૧૮૩૧થી મચુકો છે અને તા જમા મગીને ૧૦,૦૦૦ જોય
 રસે છે

પછુ જાપાનો યુદ્ધ જોઈએ છે કાન્ચુ કે, જાપાાનુ અર્થ
 કન્ચુ અને ગજકન્ચુ એવુ છે કાન્ચુ કે માનિકોને લૂટના નફા
 વગા છે, કાન્ચુ કે માનિકશાદીને એશિયાજમા મામાન્યવાદ
 પેનનો છે કાન્ચુ કે જાપાને સોવિયત યુનિયન કરતા વધારે
 ત્રેગવગ થવુ છે, ધિન પામેથી ચી । પડાવવુ છે, અને એશિયા
 અને પાસિફિક પર ગજ કરવુ છે જાનનને લૂચ ચનાવવાની
 ાજકીન સત્તા જોઈએ છે

પછુ એશિયાના શરીરના ટૂંકડા ચાવી ખાવા નીકળેધું જાપાન
 એકતુ જ છે શુ ? લાગા સૂતેના ચીનના દેહને તો સૌએ ચુધ્યો
 છે કાન્સે ઈન્ડો—ચીનને ચાવી નાખ્યો અને પછી એણે જ કોચીન
 ચાર્લના અને ટ્રેબોડીઆને ૧૮૬૩ મા અને ત્યાર પછી તરત જ
 આ નામને ખાવા માડ્યા ૧૮૬૦ની સાનમા રશિયાના ઝારે
 આમુર નીનો પ્રદેશ અને માનમીગિયામા મેગી ટાઈમ ઈનાકાઓ

શાંતિથી ચોરી ત્રીધા એ જાપા શાંતિવાદીઓનું ભાર્ગવિક ચિંતન ચીનમાં આગમ્યજ્ઞા આટા દેવા લાગ્યું અને હોમોફોબને ગટકાવી ગયું તથા એક વખત જે ચીનનો ભાગ હતો તેવા અદ્વિદેશને કમળે કરી વીધું, તથા તે ઉપનત ચીનના નેપાળ અને બૂતાન જેના ઈનાકાઓ પણ વર્ષ વીધા.

આ બધી શાંતિવાદીઓની મીજગ્યાનીમા જાપાન જરાક મોંઘાં આગ્યું, અને એણે વધારે ધાતકી અને વધારે મીઠી ગીતે ચીનમાં આડ્યું. પણ ક્રાન્તિ અને સિટને જે નથી કહ્યું તેણે એણે પણ કહ્યું જ નથી કહ્યું. જાપાને પણ એ લૂંટના ૧૯૪૫માં યુરોપના મદાન્તોનો માર્ગ સ્વીકાર્યો જે

એક વખત સિટને એડિલ્થમ અને ટેલેન્ડ પ. નેત્રુ હતું. એક વખત જર્મની પોતાના જ અગ જેવા ઓગ્રિટા પ. દેખતુ હતું. ચીન પણ જાપાનને એણે જ કહેવાન નાહી જર્મનીએ ઓગ્રિટા કહ્યું. જોન્ડાં થઈને જાપાને પણ ચીનને ઉત્તરી ખાસ આડ્યું. અને એક જાપાનીમ રાજકીય વિમૂતિ બેતરી કે, "તમારે કની જૂનતું ન નેઈએ કે ચીન સી છે, અને અમે પુરૂષ છીએ. અમે તેમને શિક્ષા કરવા માગીએ છીએ એસિયાની રીત નિરૂદ્ધ જે તેણી માગતો ક-એ તો અમે તેના નાજ કાન અને તાથ પગ કાપી નાખતુ "

આર્થિક વાત એની છે કે જાપાનની મડીના દરિયાપાળના રોકાણના ૮૦ ટકા એકલા ચીનમાં છે એ મૂડી, ૧૦૦,૦૦૦,૦૦૦ પોંડ નેટની થાય છે મન્ચૂરિયાની બચકર ચાનીઓવાળી સાગદાઈની મીક્ષામાં ચોવીમ ટકા જાપાનની માર્નકોની છે જાપાનની ઇન્ડા ચીનમાં એક દૈન્યુ હાટ જોવાવાની છે કારણ કે ચીન વિશાળ

જાનર છે દુનિયાના ચોથી મોટા જાનર એવા ચીન પર જાપાન પોતાનો જ કાષ્ટ માગે છે અને તેથી જ જાપાન ચીને કમડવા માગે છે અને ખરીદ કરવા માગે છે તેથી જ જાપાન ચીન પર લડાઈ કરવા માગે છે, પણ ચીની મૂર્ખો વતન કરવા નથી માગતું; માત્ર તેના મામનો કરતા દાથપગ કાપી નાખીને તેનું બાકીનું ગધું શરીર ચુથીચુથીને ખાવા માગે છે ૧૯૩૮માં જાપાને એ ઇન્ફો સાક્ષમાદ સભાનારી દીક્ષા કે “જાપાન, મનુકો અને ચીન નાજકીય અને આર્થિક રીતે એક જોડા બની જશે,”

એટલે ચીન-જાપાન મધ્યે આપણે ટુંકામાં જોઈ જવા જોઈએ ૧૮૯૪ની માનમાં ચીન-જાપાન યુદ્ધ થયું અને ચીનને દાનમાંનો દાણ જાપાનને આપવાની તથા કોરિયા પંચી પોતાનો હક્ક ઉઘાવી લેવાની ફરજ પડી. પછી ૧૯૦૪ માં રશિયા અને જાપાન ઝડપથી અને તેમાં જાપાન જીત્યું અને ૧૯૧૦ થી કોરિયા જાપાનનું સરકાર બની ગયું. રાજકીય રીતે જાપાને કોરિયાને, ૨૦,૦૦૦,૦૦૦ ચુનામેનો પ્રદેશ બનાવી દીધો, અને આગળ નજર નાખી કોરિયા પછી ચીન દેખાયું.

૧૯૧૫ ની સાનમાં જાપાને ચીન પામે એકત્રીસ માગણીઓ મૂકી દીધી અને પછી તરત જ ‘આપો નહિ તો લઈએ છીએ’ બોલતા જાપાને સમીનની અણી બતાવી અડતાનીમ કબાકનું અન્ટીમેટમ આપ્યું. એ માગણીઓ આવી હતી, “જાપાન શાન-દુગ પર કાષ્ટ રાખશે, મનુરિયા પર લાગવમ જમાવશે, કુકીન પર ખામ હક્કો ધારણ કરશે, ચીનના બીજા પ્રદેશો પર, આણે અને રેલ્વે માટે ખાસ પરવાનગીઓ મેળવશે, ચીનને પોતાનો દારૂગોળા જાપાન પાસેથી જ ખરીદવો પડશે, અને ચીનના ગજકારણમાં

જાપાનનો કાણુ રહેશે તથા જાપાનીસ રાજકીય સલાહકારોની નિમણુક કરવી પડશે. ”

આ માગણીઓ પર અમેરિકાનો પુણ્ય પ્રકોપ પ્રવળી ઉઠ્યો, કારણ કે એની દાદ પણ ચીન પર ચોંટી હતી જ. એણે કહ્યું કે, “ચીનનાં કમાડ બધી પ્રજાઓ માટે સરખાં ખુલ્લાં રાખવાં જોઈશે.” જાપાન જહ્કી નો ન થયું પણ અમેરિકાને જાપાનમાં જમતી થએલી લાન ખત્તી દેખાઈ ગઈ.

પછી ૧૯૨૭માં જાપાનના વડા પ્રધાન જનરલ ટાનાકાએ પોતાના દેશની મુરોહોને જાહેર કરતાં જણાવી દીધું કે;

“પૂર્વ એશિયામાં મુશ્કેલીઓ પતાવવા માટે જાપાને લોહી અને શોખાંડ વરસાવવાની રીત અખત્યાર કરવી જોઈશે. આપું જગત છતવા માટે જાપાને યુરોપ અને એશિયા છતવા જોઈશે; યુરોપ અને એશિયા છતવા માટે જાપાને સૌથી પહેલાં ચીન છતવું જોઈશે, ને ચીન છતવા માટે જાપાને મંચુરિયા અને મોંગોલિયા છતવાં જોઈશે.”

આ કાર્યક્રમ જાપાન દશ વરસમાં પૂરો પાડવા માગે છે.

એટલે જાપાનનો બીજો કાર્યક્રમ મંચુરિયાનો થયો અને ૧૯૩૧ના સપ્ટેમ્બરના ૧૮મા દિવસે મુકડેન જનાવ બન્યો, અને મંચુરિયા મંચુકો થઈ ગયો.

એ મંચુરિયા શી ચીજ છે તે જાણવી છે ના? મંચુરિયા જે આજે મંચુકોના નામથી મશહૂર છે તે દુનિયાનો અજળ જેવો મોહક પ્રદેશ છે ને જર્મની કરતાં ત્રણ ગણો વધારે મોટો, ૫૦૩,૦૦૦

અશિયાના ભાતરમા

ચો સ માઈન ॥ ચિન્તા રાખા છે, અને તે પર ૫૦૦૦,૦૦૦ લોકોનો વસનાર છે આજ સુધી એ મચુએ એ મનના રે વેઓ માટે, એક મોટા વોન્ડોર્ડ માટે પ્રખ્યાત હતો, અને ભૂગોળના ઇતિહાસના, ભાસના તીરનાજના ને જીવન વચ્ચેના બધા સમયથી મચુરિયા ચીનનો ભાગ હતો એ ભાગ ચીનની જગ મરાહુ દિવાન ઉપરો પ્રદેશ છે એની દરેક શિયા સાથે એક થાન છે એનું ભૌગોલિક સ્થાન અત્યંત અગત્યનું છે તેથી એની થાની પર આજ સુધીમા અનેક ધીમાણા ખેતારી ગરા છે આજે એની એ અગત્ય અનેકગણી વધી પડી છે કારણ કે, આજે મચુરિયા-મચુકો ચીન જાપાન અને સોવિયત યુનિયન વચ્ચેનું બંધન છે જ્યારે જાપાને તે લીધું ત્યારે જાપાનના સામ્રાજ્યવાદે પરેનું પગનું માડ્યું

જરાક પાળા હતી જાન ૧૮૮૪ના ચીન-જાપાન યુદ્ધને વાદ કરો એ લડાઈમા ચીન હાર્યું, હારેના ચીન પર જાપાને જ રાજે ઉગાર્યો એમ નહિ પણ પડેના શિકાર પર બીજી સત્તાઓ પણ ખેસી પડી શિયાએ મચુરિયામા માથું માર્યું, જર્મનીએ કીઆશે કમળે કયો, સ્વિટ્ઝરે બી-હાર્થ-બીનું બંધન અને કાઉતુનનો પ્રદેશ ગળી લીધા, ફ્રાન્સે દક્ષિણમા કવાગચાઉ ઝડપી લીધું ને અમેરિકા એ ચીનના કપાડ સૌને માટે સગખા ખોલી દેવાની નીતિ પૂકારી કરી

હારેના ચીને ફોરમોસા આપ્યો પણ તેથી પત્યુ નહિ તે જ વખતે ચિન્તેતા જાપાને મચુરિયામા કનાગદુગ નામનો ખૂબ અગત્યનો અને ડોગિયા તરફ ખજની જેમ આણીદાર પડેલો પ્રદેશ પણ કમળે કયો

જાપાન શુદ્ધ ચહે છે ?

પણ તેથી જોગ શિકારીઓની આખો ફાળી ગઈ ફાન્સ, રશિયા અને જર્મનીએ કાનટુગ પ્રદેશ જાપાને પાઝો મેંપી દેવો તેની ચળવળ ચનાવી જાપાને તે પ્રદેશ પાઝો મેંપવો પડ્યો. પણ નિશિયાને જાપાનીમ માડું તે રખતના ઝાનીગ્ટ ગી ૭ ત ૬ મૂંકી ધૂંકીને ડેકવા માડ્યુ આ જોગ લાદીવાદની આવી નેતમાત ત ૬ ધુધનાના માડડ.

મચોનીથી લાડીવોરોડ ને પેસિફિક પર જશિન બદર છે ત્યા સુરી દોડે છે એ નાઈને જશિને મચુગિયામા જવાનો સમય ખૂબ દૂર કરી નાખ્યો પણ ૧૯૧૮ના ત્રિશ્વયુદ્ધ પછી જારનો શાહીનાદ દફનાઈ ગયો અને મજૂર સંસ્કારનું શાસન ગિયામા રાડ થઈ ગયું મજૂર સંસ્કારે ૧૯૨૪મા એ વાર્ષિક ચીનને પાછી આપવાની વાત કરી, પણ જાપાને ત્યા ધી ગાણુ મચાવ્યું એ ૩ વે પર ૨ વે અમદાદોના ખૂન ની પડવા અને ધીમે ધીમે જાપાને એ રેલ્વેની આમપાસનો ચીની પ્રદેશ પડાવવા માડ્યો ૭૧ટે ૧૯૩૯મા ગિયાને એ રેલ્વે જાપાને વેચી દેનાની ફજ્જ પડી ત્યા સુધીમા જાપાને તે પ્રદેશમાથી ચીનની હકુમત હાકી કાઢી હતી

પાળ વાત પર આવી જન

અને પછી મુકડા બનાવ મચ્યો

ઈ સ ૧૯૧૩મા મચુગિયા પર શાગ-સો-નીન નામના એક વોરલોડની હકુમત હતી આઈનીઝ સ્વરાજ માગતા કયોમીનટાગ કન્તિવારીઓ સાથે એણે શરૂઆતમા વફાદારી જાહેર કરી પણ ઈ મ. ૧૯૨૯મા એને મચુગિયા ધણો નાનો પ્રદેશ લાગ્યો તથા એણે આખા ચીનનો યાદગાદ મનવા પેટી ગ પર ચદાઈ કરી પેટીંગ હીધુ અને ત્યા પોતાની રાજધાની જાહેર કરી અને દગદગા સાથે પોતાની નવી શહેનશાહત શરૂ કરી હીધી પરંતુ દક્ષિણમાથી શાગ-કાઈ-ગેકે એ નવી શહેનશાહતને પડકારી આગ-કાઈ-શેકને આખા ચીનને એક મચુકત સ્વગજ બનાવતું હતું અને શહેન શાહતનો નાશ કરવો હતો આગ કાઈ શેકના લસ્કર પેટીંગ સુધી આવી પહોંચ્યા અને શાગના સાથીદારો ત્રિખગર્ગ ગરા તથા પોતે પણ નાગે અને નાસીને મચુગિયાના પોતાના પાટનગર મુકડેનમા

પડોચવા ૧૧ નિનગા કર્યો પણ શાગ મુકડેન પડોચને તે પડેના, ૧૯૨૮ ના જુનની ૪થી તારીખે જારે એની એસિમન ગાડી, જાપાનીમ ર વે નાઈ ૫૦ દોડતી હતી ત્યારે એક બો ૧ ફૂટયો એ બોમ જાપાને દોડ્યો કે ચીને તેની વિગત ગળા આવી ગઈ નથી પણ તે જાપાને જ ફો યો હતો તે હપીકત પૂરવાર થઈ ગઈ જાપાન શાગને કોર્પિલુ રીતે દુર કર્યા માગતુ હતુ કાણ કે તે મચુ રિયામા થયો જાગરો હતો અને તેથી મચુરિયામા જાપાનીમ મુનદોની આડે આન્યા કે તો હતો, એટલે આ અચાનક બો ૧ ફાગી બેઠો અને જાપાને એ જગાદાના નાના નાનુમ રૂપાળા સરીને એના પોતાના ભોગોના ખાગડામા તગતુ કરી દીધુ

૫મી શાગની જગા ૫૦ તેનો જુવાન દીકરો શાગ રુ રીઆગ આ યો અને જાપાને એમા પણ નિનગા દેખી જુવાન શાગ-જુ લીઆગે, યાગ કાઈ એક સાથે મમજૂની શરૂ કરી દીધી તથા મુકડેનમા કયોમીનટાગ નાવગે ફરકતો કયો અને એ રીતે નવા ગાજીનાદી ચરો ૮ તરફ પોતાની વકાદારી બંદેર જરી બો પડેના હતુ તેના કે તુ ૧૨૫ નજદીક મચુરિયા ચીન પાસે આવી ગયુ જુવાન શાગે કયોમીનટાગ સગકામા એક હિચ્ચ પદવી ચીકારી દીધી અને જાણે એમ દેખાયુ કે મહાન દીનાનની ઉપગતો બો નીચેનો બધો પ્રદેશ એક સમુક્ત રાજીનાદી ચીની મનતો હતો

જાપાની આ દેખ્યુ ન ગયુ ૧૭૪૭ વગસ સુરી જાપાને યોગનાઓ ઘડી ને ઉચના ૧૧ કરી અને પછી પાડો એક બીજે મોગ પડેતો ફાગે ૮નો તેની પામેજ એક જગા ૫૨ ફૂટયો એ બો ૧ની તારીખ ૧૯૩૩ના મપેચરની ૧૭ હતી એ બો ૧ ફાગે અને તેણે મચુરિયાની કતન કરી એ બોગના પાગવી

પડના દુનિયાભરમા સબળાઈ ગયા એ બોમના ઘોર અવાજો હજુ આજે ય શરમા નથી

વાત તો એમ હતી કે ચામરુનથી મુકડેન તરફ એક એક્સપ્રેમ ગાડી દોડતી આવતી હતી ત્યારે મુકડેનમા રાત ૧૧ સાડા ૬૦ વાગ્યા હતા પણ જનરાને જાહેર કર્યું તુ કે મોગ ફૂગી ગયો છે ને ચીના એએ ફોડ્યો છે તો ટ્રેન કેવી રીતે આવી પડેલી? એ તો જાપાનીસ રેલે વે પર મુકડેન પાસે બોગ ફાટતા એક વાગ નેટના પાટો ઉડી ગયો હતો પણ એક્સપ્રેમ એમને એમ ચાલી આવી એવી હસના જેવી વાત જાપાને હરના વિના કરી નાખી પણ ટ્રેનમાથી ઠાંધએ ધાંકો સાબળ્યો નહોતો તેનુ તુ? તેનુ તુ હોય? પણ બોગ તો ફાટ્યો જ હતો, એટનામા જ ગમે ત્યાં. એવી વાત નાઝીએ સળગાવેની જર્મન રીસ્ટાગની આગની જેમ ગૂઢ યાત્રી ગઈ સાચી રીતે એ બોગ મચુગિયાને ગટ કરી જનાનો એક સીંગાન બની ગયો અને એમ લાગ્યુ કે કદાચ જાપાની લશ્કરે જ બૂનથી ઠાંધ પણ જાપાનીસ જન ન જોખમાર તેમ કેઈકે ફોડી દીધુ હશે

એણુ કેઈકે ફૂગી ગયુ અને તે ફૂટ્યુ તેની આગલી નાતે જ તે ફૂટવાનુ છે અને ચીનાઓ ફોડનાના છે એવી સમજપૂર્વક મચુરિયા પર જેપ લશ્કરો પથરાવા માડના મધરાતે તો કેરિયાથી કૂચ કરી ચૂકેના જાપાનીસ લશ્કરો મચુરિયામા પેસી ચૂક્યા હતા ખીજે દિવસે એટલે સપ્ટેમ્બરની ૧૮મી તારીખે સવાર પડે તે પહેલા જાપાનીસ લશ્કરોએ મુકડેનમા ચાઈનીઝ લશ્કરી જામણીઓ તથા દારૂગોગો કમળે કર્યા હતા, અને પછીના ચાર દિવસમા જ દક્ષિણ મચુરિયા પૂરેપૂરુ જીતાઈ ગયુ હતુ

મંચુરિયા છતાં પણ રાષ્ટ્રસંઘે બોર્ડ લીટનની સરદારી નીચે તપાસ પંચ નીચું. તપાસપંચે દરાવ્યું કે જાપાન ગુનેગાર છે. પણ તે પહેલાં જ જાપાને છતાં પણ મંચુરિયાને નવું સાંપડેલું વાળક ધારી જાપાનીસ જાંજીરોમાં જૂઠાવી તેનું નવું નામ મંચુકો પાડી દીધું હતું, તથા મંચુકો જાપાનની લાગવગ અને અધિકાર નીચે જાતું સ્વતંત્ર નવું રાજ્ય છે તેવી વાત જાહેર કરી હતીને રાષ્ટ્ર-સંઘની જાતભાંયી નીકળી ગયું હતું.

પછી તરત જ જાપાને ઉત્તર મંચુરિયામાં પોતાનો વિજય આગળ વધારવા માંડ્યો, અને ચીનાઓએ તેનો સામનો કર્યો. ચીનાઓ પર જાપાનની હેવાનિયતની બંધી કક્ષાઓ છૂટી મૂકાઈ ગઈ. ઇ. સ. ૧૯૩૨ માં શાંગહાઈની આસપાસ ચીનાઓએ દેદના દગલા વાળી દીધા. ૧૯૩૮ લશ્કરે વીરતાની પરાકાષ્ટા જેવા જંગ ખેડ્યા. આ ચીન-જાપાનનો ખીજો વિગ્રહ હતો. ખીજા વિગ્રહને અંતે કામચલાઉ સલાહ થઈ. જાપાને પોતાની લાગવગ શાંગહાઈ માં પણ લીધી અને પછી ઇ. સ. ૧૯૩૭ સુધી જાપાને ઉત્તર મંચુરિયા આખો પકાવી લેવાનાં અનેક કાવતરાં રચ્યાં કર્યાં.

પછી જાપાને જોહોત્ત જીતીને મંચુકોની હદ વધારવા માંડી. મંચુરિયાની જેમ જોહોત્તનો ગિરિખંડેષ પડ્યો અને ત્યાંનો ટાંગ-યુ-લીન નાસી ગયો. જોહોત્ત ૧૯૩૩ના ફેબ્રુઆરીમાં પડ્યું અને ૬૫,૦૦૦ ચોરસ માઈલ પર જાપાનનો અધિકાર પથરાઈ ગયો અને ઈનર માંગોલિયામાં પેસવાનું કમાડ ખૂલી ગયું.

પછી ડોઈલર દાવ ખેંચતો બેઠો. પહેલું મંચુરિયા. પછી જોહોત્ત, અને હવે ઉત્તર-ચીન. એણે એ માટે ચીનના ઉત્તર તરફના

પાચ ઈનાકાને આખા ચીનથી જુદા પાડી દર્ પછી ગળી જવાની યોજના મૂકના માડી

દીનસીમાનુ જાપાનીસ નજર વધારવામા આ લુ અને જનરન ટાડાએ જાહેર કર્યું કે, 'ઉત્તર તરફના પાચ ઈનાકાઓમા ચીનની રાષ્ટ્રીય નરકારથી નોખી અને રતત એવી તે ઈનાકાઓની જ સંકલ રચપાવી જોઈએ આ જાહેરાત તર આગ-કાઈ-શેકે વાધો લીધો હિ કા જુ કે, તે દક્ષિણમા કોમ્યુનિસ્ટોનો સજ કરના તેમની પાછળ પડ્યો હતો પાચ ઈનાકાઓને જુદા પડવાની ફરજ પડી પછી પાચે ઈનાકાઓમા જાપાને જકાત ભર્યા વિનાના માન ઉતારના માડયા, અને ત્યાની ચીની સરકારને, ૧૦,૦૦૦,૦૦૦ પૌડની ખોટમા ઉતારી દીધી અને પછી તરતજ જાપાને ૧૯૩૬ ના અતમા પાચમાના એક ઈનાકા પર આક્રમણ શરૂ કર્યું અને એ આક્રમણ મચુકો કરે છે તેમ જાહેર કર્યું, તથા જાહેર કર્યું કે સોવિયટ યુનિયન સામે ખચાવ કરવા અમારે ઈનર મોગોનિયા કમળે કરવુ જ પડશે

પણ એ ચકાઈ નિષ્ફળ નીવડી ચાપીઝ કોમ્યુનિસ્ટોએ સીઆન આગળ આગ-કાઈ-શેકેને કે કયો તથા જાપાનની શરનો કળૂન ન કરવાની તેને ફરજ પાડી જાપાનના આક્રમણ સામે વિદ્યાર્થીઓએ ભારે ચળવળ જગવી અને પછી જાપાનના શાહીનાદ સામે ચીને સંયુક્ત મોરચો રચી સામનો કર્યો ચીન-જાપાનનુ ત્રીજુ લુદ્ધ મડાઈ ગયુ જે આજે પણ પૂરુ થયુ નથી

કાળા ધાખા પર લાલછાંટા

અમાન તો એ ઉઠાજ કરે છે કે જાપાન જે તે તે વસ્તુ પરદેશના ગળગળા આપણી સમતી કિંમતે કેવી રીતે આપી શકે છે ? જાપાન ન્યૂયોર્ક નગરમાં ફાઉન્ટેન દર મેન્ટની કિંમત ૫૦ ફેરી રીતે મૂકી શકે છે ?

અને જાપાનીસ પ્રિન્સની જેમ ટાપુઓમાં રહે છે અને બાબરથી કાચો માન લાવીને તેને પાકો ગનાવી વેચવા કાઢે છે તો ય આનંદો સોયો વેચી શકે છે શી રીતે ?

એવું એક કારણ તો એ છે કે જાપાનમાં મજૂરીના દર ખૂબ નીચા હોય છે, અને મજૂરી ખૂબ સોઢી ને શિસ્તગદ્દ હોય છે કારખાાની અદર જર્મને જુલો ૮૦૦ છોકરીઓ અને એકસો પુરુષો કામે લાગી ગયા છે અનળમવળ દરતી નુખ પાસે છોકરીઓની વીસત્રીસત્રી કતાર લાગી ગઈ છે એ મૌ ઉત્પાદનની ટૂંકડીઓ એક

સરખો પોપાક પહેરે છે ને એક મન્યા દગા ઉમે છે બેમવાની મનાઈ છે એક એક દરોગના હોડા પર નગમે ગી પોપટોથી ભરેના પાનના નાકે છે, અને કડે છે કે તેથી નગનુ બાન તાનુ રહેતુ હોય છે પણ કામદારોના મન પર પાનગામા પુરાનના પ મીઝો પોતાની નેમ કેળીઓ છે તેનુ બાન તાનુ કે ન

આ છોકરીઓ દિવસના દરેક કલાક કામ કરે છે કામની વચમાં અગધા કનાકનો આગમ મેળવે છે કામ પછી ફગ્ગિનાત કમરત કરે છે અને ગરિવારે રજા પામે છે પણ રજા દિવસમાં ટોકથોમાં ફગ્ગા જવાની કે રમગમ જોવાની તેમને મનાઈ હોય છે છોકરીઓ સુધ્ધ જાય છે તે પહેલા તેમને મમ્મૃતિની વાનો કલ્વાય છે, ફૂનોની ગોશ્વણી અને ચાની મિજમાની વિશે પાઠ અપાય છે અને નીતિના અવચન કરાય છે

ઝાકરી કામદારોને રોકવાની એવી જાપાનીઝ પદ્ધતિ છે એ કહે છે કે એ મારી પદ્ધતિ છે એ છોકરીઓ બૂખમરામાં બડકે ગળતા, ચોખા પકવના કાફલ ચૂંચતા અને તોય માડમાડ પેટોમાં ખાડો પૂરતા નિસાન મામાપને આપડી હોય છે અને ત્યાંથી ગાપાનુ દેવુ ઓછુ કરના તથા પગલુવા માટે થોડીક રકમ મચાવવા પોતાની જાતને અમુક રકમ વરસો માટે વેચતી હોય છે એવી છોકરીઓને કોન્ડ્રાડર ખરીદે છે અને પછી કાનખાનામાં પૂની પાડે છે કોન્ડ્રા કદરનો સમય ખતમ થાય તેટલા વરસ છોકરી કારખાનુ છોડી શકતી નથી સાધારણ રીતે સોળ વરસની ઉંમર પછીનો છોકરીઓ આવે છે અને એકવીસ વર્ષની ઉંમર થાય ત્યાંસુધી કારખાનામાં જીવે છે અને એટલા વરસો સુધીમાં પોતાનો ખગ્ય જતા પદર પીડ નેટલી રડમ મચાવી શકે છે ને કારખાનામાંથી છૂટીને પરલુવા જાય છે પ છૂટીને જાપાનીસ સમાર માડે છે અને તરત જ કારખાનામાં

જન તેવા ગાળકેને મારી મખ્યામા જણવા માટે છે એવી જાપાનીમ માતા પોતે પગથી હોત ત્યારે ગાપા પાસેથી કન્યાદાનમા મળેનું ખજા માયરી ગમે છે અને પામગતાની પરાકાષ્ટા જેવી મગડગીથી કહે છે કે મારા ધણીને જેવકા જેનું કોર્ટફેર થા જશે કે આ ખજા મા પેમા બોકાર્ડ જશે

આવી પદ્ધતિઓમા જવાનકતાના વાતકી ગમે છે ખગ, પણ એમા જે કોર્ટને ગુનામીની ગમ આત્મી હોય, મોલક અમે મનજન એવા જાપાનીમ કાગ્યાનામાથી કોદીની ગટરો છપી વેતી દેખાતી હોત તો તો આવાત પામવાની જરૂર નથી યુરોપના મડીવાગી કમ્પાણોમા શુ ચાર છે ? જેમ મૂડીવાગી વ્યવ દા મા શાતિ ને સ્થિતગતાનું સિન્ત સર્વ મામાનર હોત છે તેમ જાપા નમા પણ એવી વાતોની ગાતિ અને ગિયગતાના નામમા માર્ડ હોય ડ

જાપામા નના વડાપ્રધાન, જ્યા અહોનિત બોગ ફાગ છે ને રાગીરો છિન્નરિગિન્ન થઈ જાત છે, જ્યા તોપો એકધારી ચીનાઈ કોદીની છાગો ઉછાગે છે, જ્યા જાપાની નજકાનથુ નિત્યનૂતન કાવતગની હારમાગા ઉપજાવે છે ત્યા પણ શાતિ ને સ્થિતગતાની વાતો આત્મવિગનાનો દોર નહોતીને પણ ઉચ્ચારી શકે છે કે

" આપણા દેશ પાસે ગળુ થતા એકેએક સવાનમા શાતિમન ગીતો અખત્યાર કરી છે શરૂઆતના ચીન-જાપાન યુદ્ધમા, પછીના રસો-જાપાન વિગ્રહમા અને અત્યારે ચાતતી મયુગિયાની નડાઈ મા તેરી રીતો આપણી પ્રજાની દૂર પૂર્વમા શાતિ અને ગિયરતા સ્થાપવા માગેની મુગદોની માક્ષી પૂરે છે "

અને તો ય જાપાનની લોદીની તરસ જાણીતી છે જ. 'જાપાન ટાઈમ્સ'માં હમણાં જ સમાચાર છપાયા હતા કે ત્રણ લાખ ચીનાઓ ધેનઈ ગયા છે જાપાનીઝ લસ્કરનો એવો મન છે કે એ ત્રણે લાખની એકધારી કતલ કરવી. અને ઉંઘાડી આખા ગખી ફરનાર ઠોઈ પણ જાપાનમાં ચાઈની સ્ત્રીઓને ગાળો દેતા, ધોળ-ધપાટ કરતા અને લાતો મારતા સિપાઈઓ દેખી શકે છે. કામ કળતા ધરડા ચીનાઓને લાતો મારવાનો ત્યાં સામાન્ય ક્રમ છે તથા ચીના કૂલીઓને પીઠ પર વાંમથી ફટકા મારવામાં કમું જ અશુભતું નથી હોતું. જ્યારે જાપાને નાનકોંગ લોકો ત્યારે ચાલીસ હજાર ચીનાઓ, જેમાં મોટો ભાગ નાગરિકોનો હતો તેમની કતલ કરવામાં આવી તથા હજારો સ્ત્રીઓ પર અત્યાચાર કરવામાં આવ્યા હતા.

એથી અરેરાટી ઉપજાવવાની જરૂર નથી. જાપાનનો એક મોટો સદ્ગુણ શંકા લાવવાનો છે અને તેથી તો આખા દેશ પર જાનસૈની અખંડ જાળ અવિરત ચોકી પહેરેા કરે છે. આત્મે તમે ટોક્યોમાં જાપાનનો કે ટોક્યોનો નકશો ન ખરીદી શકો. હજુ હમણાં જ અહારમી સદીના દોગપક્ષા કેટલાક નકશાઓ જપ્ત કરવા થોડીક દુકાનોની ઝડતી શેવાઈ હતી; કારણ કે, તેમાંના એકમાં નાગાસાકી જઈરનો નકશો હતો. થોડાં જ વરસો પહેલાં ટોક્યોમાંની નેશનલ સીટી બેંક ઓફ ન્યૂયોર્ક ખરી ગઈ. નહિ તો એના પર ઓસાકા છાપરા પરથી થોડાક ફોટોગ્રાફેવાનો ગંભીર આરોપ હતો; જો કે એવા ફોટાઓ કેવળ બેંકનો પ્રચાર કરવા જ લેવાયા હતા.

સાકરના દૂકડા જેવા મીઠા અને લચી પડે તેવા વિનમ્ર જોસુસો ત્યાં એકેએક બહારના મુસાફરની તપાસ રાખતા હોય છે.

મંચુકો અને ફારિયામાં તો આખા પ્રદેશ પર પથગયના ભોમીઆઓ જનસુમો હોય છે. દમણનાં જ એક ડેનીશ મહેરી પકડાયો. દને કારણ કે, તેની પામે થોડાક શક પડે તેવા કોટોગ્રાફ દતા પણ પોલીસ ચોપી પર તપાસ કરતાં તે કોટોગ્રાફ તો ભાગી ગયેની એક પાંસળીના એકસ-રે-દેગે નીકળ્યા.

પણ શાંતિ ને સ્થિતતામાં 'માનવાનું' એટલે મદારની મગડી મએથી વિશાળ દુનિયામાંથી કંઈ ન ઈચ્છવા જેવું ધૂમી જાય તો ? ટ્રિનિપાર્કિસ અને ચીનના મમાયારો વર્ષ આવતો શોર્ટવે રેડિયો જપાનમાં સખત રીતે નિર્ગેધાયલો છે. જપાનના પોલીસો જેને ત્રિગંગકાણુના નામથી ઓળખે છે તેવા કાણુ માટે આડે પડોડ કરતા હોય છે, અને આજ સુધીમાં દાનરો ઓ પુરવો ફારગોળો કે કાન્તિકાગે સાહિત્ય ગખવા માટે જ નહિ પણ ભયંકર વિચારો ધારણ કર્યા માટે ગિરફતાર થઈ ચૂક્યાં છે. પણ જપાનની એ નો જૂની પ્રથા છે. ઘણાં વરસો પહેલાં તો પ-દેશીનો સંગ જ નિર્ગેધાયલો હતો અને આજે તો તેમાં પાછી રાજકીય પરિસ્થિતિ જ એવી ગુચવાયતી રહે છે.

અને તોય જપાનના એવા કાળા ધાખા પર લાલ છાંટા ગિયા વિના રહ્યા નથી. હજુ દમણનાં જ જપાનની નામદાર શકેનશાહની સરકારનો વક્ષદાગ સામનો ડાયટમાં છત્રીમ પ્રતિનિધિઓવાળી એક 'સોશીયલ મામ પાર્ટી' કરતી હતી. એ પક્ષને દોરનાર પ્રોફેસર ઈમો ઓળ દતા. આ પક્ષ કેબીઅન સમાજવાદમાં માનનારો હતો પણ યુદ્ધ વેળાએ સરકારને ટેકો આપી તેણે પોતાની જાતનો અર્થ મિટાવી દીધો, અને પછી જપાનમાં અને છે તેવી વ્યાખાવિક રીતે પ્રોફેસર એમનો એ પક્ષ ૧૯૩૯ ના ફેબ્રુઆરીમાં ગીગો નાકાનોના ક્રામીય પક્ષમાં ઓગળી ગયો.

૭૩ રમની ઉમરે પડેએના ગિયાગ પ્રોફેમર એમના કપાળ
 ૫૦ કાળી મીની નાગી મર્ધ અત્યંત નમ્ર એના પ્રોફેમર મમાજ
 નાં વિચારના છે, પણ દિવના કે નાક મદામખાનાની મગા ત્યાં
 જુસાનો જેવા રડા પ્રોફેમર ૨૬ ચોક કહી શકે કે ૬ તેમનું
 ધોય માકર્મવાદમાંથી નિમકકાન્તિ ગાદ કરે ને જે ગાકી ૨૬ ને
 કે પ્રોફેમરે આજ મુરી મમાજવાદી વિચારોને શીખવના
 ગામમાં રહેલા પ્રસન્ન કર્યો વિદ્યાર્થીના વિદ્વાન એના પ્રોફેમરની
 ઉમેરો ગામને એક શાળા મનાવી મમાજવાદ શીખવી દેવાની પતી
 પણ એમની એવી ઉમેદ જર આવી નહિ અને ૧૯૩૮ મા નેશનલ
 મોમીનીએશન બીનનો મામનો કગવા માટે કેટલાક ગાદવાગીઓએ
 એમને માન પ્રમાણમાં માટે માર્યો

પણ કેટલે આજ સુધીમાં ચાલીમ રમની ઉમરના
 કાપમાં એક અતિ ઉદામ તરીકે તથા ટ્રેડ યુનિયનોમાં અખિત
 જાપાન અમિતિના આમણી તરીકે જાણિત મેળવી લીધી છે
 કેટલા કોમ્યુનિસ્ટ નથી પણ કોમ્યુનિસ્ટ વિચારો સાથે મપૂર્ણ રીતે
 મમત છે જો કે ખાનગી વાત તો એવી હોય છે કે જાપાનમાં
 કોમ્યુનિસ્ટ કોમ્યુનિસ્ટ પોતાની જાતને કોમ્યુનિસ્ટ તરીકે જાહેર કરી
 ગામમાં જવાની મૂખ્યાર્થ નથી કરતું કેટલે જાપાનની કામી
 સરકારે ૧૯૩૮ મા ગિરફતાર કર્યો અને ત્યાં સુધી બાગતા ફરતા
 બીજા ત્રણમે ઉદામેને કારાગાર પાઠગ ધકેરી દીધા જાપાનના
 મરકાના મરકાને વાજા જાપાન ટાર્મિસની યાગી પ્રમાણે
 મુજીનાની લૂટ માટેની જાણિતમાં માનતી સરકારે ૧૯૩૭ થી ૧૯૪૬
 સુધીમાં ગધા મગાને ૫૯૦૧૭ લોકોને જાકર વિચારો ધરાવવા
 માટે જેના જાકડી દીધા જાપાનમાં તો ગિરફતારી પત્રી અદાનતમાં
 વામ ચનાસય ત્યાં સુધી મદિનાઓ ને રમો મુરી કોમ્યુનિસ્ટ વ્યક્તિને
 જેના જાકડી ગામી નકાન કે

અને તો પણ મામાજિક ક્રાન્તિની આગ્રા એટલી ઉજાગી નથી દેખાતી, કાગ, જપાનના ઝગા ધાગા પર જરાપણ નાન ઝટો દેખા. જન તો તેો નાખૂદ કરી નાખસામા આવે કે પણ જે જપા. ચીનો. જગ મુમાવી જેમે તો અથવા તો જપા. પડખે ધૂગધૂ કરતુ નાન રીછ જપાન પર પત્તે ઉચકે તો જપાન આખાને આવરી શે ખરા.

અને સોવિયટ મરકારના ૧૯૩૬ના નવા રાજ્યધાગ્યે આખા યુનિયનને અગીઆર ગ્રિપ્તીકમા વહેચો નાખ્યું. એ અગીઆગમા આદ રિપ્તીક જે શિયામા છે તેમાં વમતી પ્રમ્નઓ, જ્વત, ભાષા અને સરકારની દષ્ટિએ આત્મનિર્ણયની મપર્ણ અતંત્રતા ભોગવતી થઈ ગઈ.

પણ જાપાને મંચુકોમા આમુગ નદી સુધી રમિયન મરદાને પડોચતી જે રેલ્વે બાધી દીધી છે તે સોવિયટ યુનિયનની મનામતીને બયરૂ છે, કારણ કે, આમુગ નદીની અડોઅડ સોવિયટ મરકારની ટ્રાન્સ સાઇબીરિયન રેલ્વે વિઝલના સમયમા જાપાન કાપી નાખી શકે તેવી છે તથા તે રીને રશિયાના બે કટકા થઈ જઈ શકે અને પેમિદ્દિક ઝોન આખો વિખૂટો પડી જાય તેમ છે. એ બયની સોવિયટ સરકારને ખમગ છે અને તેથી તેણે મંગલવર ખચ કરીને ૧૯૩૯ના એપ્રિલથી ટ્રાન્સ સાઇબીરિયન રેલ્વેની ઉત્તરે એક સમાંતર દોડતી નવી જ રેલ્વે લાઈન શરૂ કરી દીધી છે. એ લાઈન પેમિદ્દિક હિપર એક નવાજ બાધેના કોનસોમોવસ્ક નગર સુધી પડોચી છે અને તેની આણી ખાગારોવસ્કને અડે છે, જે સોવિયટના દર પૂર્વાના લશ્કરોની વિશાળ હાવણી છે. ટ્રાન્સ સાઇબીરિયન રેલ્વે બયમા આવી પડશે તે પળોમા આ નવી રેલ્વે લશ્કરોનાં પૂર વલાવશે. આ ઉપગત ટ્રાન્સ સાઇબીરિયન રેલ્વેને પણ ત્રણ પાટાવાળી બનાવી દેવામાં આવી છે.

અને એક દી રશિયા સાથે ગણમેદાન તો રચાશે જ એમ એકેએક જાપાની માને છે. લાડીવોસ્ટોક અને ખાગારોવસ્ક જ્યાં રશિયાના વિમાની મથકો છે તે ટોક્યોથી અને જાપાનનાં બીજાં ઔદ્યોગિક મથકોથી સાતમો માઈલના જ અંતર પર છે અને તેથી જાપાન જ્યાં સુધી ઐકન સુધી ગગિયાની મરદાને પાછી દડારી ન

દે ત્યાં સુધી જાપાનનું જાનુઆરી પાટનગર ટોક્યો ધાસારી થઈ જનાના બચમા રહે છે

અને આજે તો ચીનમાં મૂલ્યવાનું જાપાન રશિયા પર આક્રમણ કરનાનો વિચાર કરી શકે તેમ નથી, તથા રખત માથે વાતાવરણ વધારે ને વધારે ધુધાતુ જાય છે ચીન માથે ચાનતા જાપાનના વિગ્રહમાં રશિયા ચીનને મદદ કરે છે જ્યારે જાપાનીસ મરકારે તેની ક્રિયાદ નોધારી ત્યારે નિટીનોવે મતોક્ષમાં જીભ દનાવી જાપાનની પોતાની જ પબ્લિકામાં જવાગ વાળ્યો કે “પણ ચીનમાં વિગ્રહ ચાલે છે તેમ જાપાનીસ મરકારે રનીકાયું જ નથી તેથી અમે મોકલેના વિમાનો વિગ્રહમાં ભાગ લે છે એમ મોનનું અસંગત છે” ચીનને મદદ કરવાના માર્ગની રશિયાની મુશ્કેલી મોટી છે જરણ કે, મોજોવિયાનો માર્ગ બધ થઈ ગયો છે એટલે હવે રશિયાએ ટર્ક-સીમ રેલે બાધનાની વિગ્રહની દૃષ્ટિએ ધણી અગત્યની એની શરૂઆત કરી દીધી છે એ લાઇન યુગશીથી નકાલે જાય છે આ રસ્તે ચીન પડાયતા ૧૮ દિવસ નાગે છે એ ઉપગત રશિયા અવળી રીતે ચીનો મદદ કરે છે એ રીત રશિયા સાથેના વિગ્રહની જાપાની પરિસ્થિતિ તમ રાખવાની છે સોવિયટ મરહદ પ જાપાનને એક વિશાળ નરકર તૈયાર રાખી મૂકવું પડે છે એ રીતે સાડા નણ નાખવું નરકર જે ચીનમાં કામ આવી શકે તેણે રશિયન સંદદ પર જ આનમેન પૂકારી કરવી પડે છે

રશિયા અને જાપાન વચ્ચેના કંઠડાની એક ગીજ માગત દરિયામાં માલવા મારવા વિરેની છે આજ સુધી જાપાનીસ માછીઓએ રશિયન દરિયામાં મચ્છીઓના શિકાર કર્યો છે, અને તેમ કંવાનો તે લોકોએ રૂઢિજનમ અધિકાર પ્રાપ્ત કર્યો છે જાપાનીસ

માછી-લોકને એવો હક્ક ૧૮૪૪થી ૧૯૩૬ સુધી ખત કરીને આપરામા આ ચો હતા પછી તરતજ જાપાને જર્મની સથે એન્ગ્રી ટ્રામીન્ટ િ પેક કર્યો અને રશિયો વિગાથા આ અને િગા કારણોને નીધે સોવિયટ યુનિયને પછીથી એ અધિકારપત્રને એક વરસની મુદતનુ જ લખાવ્યુ છે જાપાનનુ કહેવુ છે કે રશિયા જાપાનના માછીઓને જૂખ મારવા માગે છે અને રશિયાનુ એમ કહેવુ છે કે જાપાનની મુરાદ અમાન દરિયામા દરમ્યાનગીરી કરવાની છે

એ ઉપગત રશિયાને જાપાનના કનિયાનુ સળગતુ કારણુ તો મચુકો અને સોવિયટ યુનિયન વચ્ચેની સરહદ છે એ સરહદ ૩૦૦૦ માર્શન જેટલી નાખી છે અને આમુર તથા ઉમુરી નદી સાથે દોડે છે દુનિયાની ખીજ મરહદો કરતા એ સગહદ ૫૦ કનિયાના જનાવો વધારમા વધારે જન્યા જ કરે છે છેલ્લા દશ વરસમા એ હજાર જનાવો તો મન્ને સરકારના ચોપાડા પર નોધાર્થ ગએના છે એ જનાવોને કાગચુ આપનાર આમુર નદી તો છે જ, કારણુ કે ચીનની નદીઓની ટેવ પ્રમાણે એ નદી પોતાના ગત્તા જા ના કરતી હોય છે, વરસનો અમુક વખત દરેની ગહેતી વડે છે, ૨૫૨૭૬ નીતે વહેતી હોય છે, અને નાના મોટા ટાપુઓથી ભરખી હોય છે

એટલે આવા સંજોગોમા જાપાનની જેમ સોવિયટ સરકાર પણ ઈસારામા હિપડી જાય એવુ લાન લસકર સગહદ પર જમા ગળનુ પડે છે એ જાણુનુ લસકર એક ખૂમ ત્રણ એવા માર્શન વાસીવી-કે-પ્રનુસર નામના સેનાનીની સરદારી નીચે હતુ પણ મ્યુનિય કટોકટી પછી તરત જ ૧૯૩૮ના ઓકટોબરમા સોવિયટ યુદ્ધ ખાતાનો પ્રધાન વોરોશીલોવ ખાગારોસ્કની વસ્કરી છાવણી િ

મુનાકાતે આવ્યો અને એણે અડે-કપડું કે, ‘જુશરને સેનાપતિની જગ્યા પત્ની બનત-કંવામાં આવે છે.’ પછી જુશરને વિધી નાખવા માં આવ્યો છે એવી અફવા ફેલાઈ પરંતુ ચીનમાં ફેલાયેલી બીજી અફવા એમ બોલે છે કે જુશર નિધાર્ન ગયો નથી પણ એને મોગોનિયામાં કપાક નાખનામાં આવ્યો છે. કદાચ ત્યાં કારાગારમાં પણ હોય અને કદાચ મોગોનિયામાં લશ્કરને કેળવતો પણ હોય, પરંતુ એ અફોય થઈ ગયો છે તે વાત ચોક્કસ છે.

પણ એશિયાના ચડેરામાં શાંતિ લાવના જપાન તો મોગોનિયા માં પણ પહોંચ્યું છે એવું મોગોનિયા સી ચીન છે, અને શાંતિના કિસ્સા જાપાનીઝ નટખટ સામે ચાન મત્તી જેવું જાગરું રશિયા ત્યાં શો સંમધ ધનવે છે તે મજબૂત જરૂરી છે જ. વાત એમ છે કે મોગોનિયા એ નથી પણ એ છે, જલ્દારતું મોગોનિયા અને અદગતું આહુટ-મોગોનિયા રશિયન પ્રદેશ છે ત્યારે આતરમોગો નિયા જાપાનીઝ અધિકારવાળો પ્રદેશ છે.

મોગોનિયામાં મોગોન બોલ વમે છે, જેમનો દેશ તેમની દુનિયા છે. એ બોલ આખા એશિયા પર પથરાયેલા છતાં અને અનેક જાતો માથે લગ્ન કર્યા છતાં તેઓ પોતાના કપડાં અને ગીતરિવાજ જાળવી રહેલા છે ઇતિહાસમાં એ પ્રગતિએ પણ નામના નોંધાયેલી છે. એ નામના રખડુ અને વિનાશ કરતી બટકતી ટોળીઓ તનીકેની જ કેટલાક ઇતિહાસકારો કહે છે કે હજુ બોલો જેમણે રોમન સામ્રાજ્યના વિનાશમાં મદદ કરી તે પણ મોગોન હતા. આપણે જાણીએ છીએ કે એશિયા અને યુરોપમાં વિજયી અને શોહીઆગ કૃત્ય કરનાર જંગીજપ્પાન તથા તૈમૂર મોગોન હતા આપણને ખબર છે કે હિંદના બીજામાં શહેનશાહત માડનાર ને મુમતમાન યાનાર મોગોન મોગોન હતા.

એવી મોગોની જાતનો કિંદો આઉટર મોગોનિયા છે એ પ્રદેશ દશનાખ ચોગમ માર્દનના વિસ્તારવાળો છે, પણ તેમા મોગો ભાગ ગોળીનુ જુ છે એ પ્રદેશની વસ્તી આટ નાખથી વધારે નથી નકશામા આઉટર મોગોનિયા ચીનના એક ભાગ તરીકે ચીતરામા આવે .

પરંતુ તે ખોળી વાત છે આઉટર મોગોનિયા તો ૧૯૨૪થી મોંગોલિયન પ્રજાસત્તાક છે, અને સંપૂર્ણ રીતે સોવિયટની અમરવાળો . ૧૯૩૬મા સ્ટેલિન કહ્યું કે, સોવિયટ સરકાર આઉટર મોગોનિયા પર મજારતુ આક્રમણ અટકાવવા ઠોરપણુ નિમજ્જ કરવા તૈયાર છે ત્યારથી જાપાને મચુકો-મોગોનિયા સરહદ પર અડપના કરવાનું બાધ કર્યું છે

તા મહાન હુરન-ન નામની એક લોકસભા રાજકારભાર ચનાવે છે તથા જેન-હુન નામનો લોકસભાનો વડો પ્રધાન છે એ આખા પ્રદેશમા રેન્ડે નથી તથા ચામડા અને જીનની ત્યાની મુખ્ય પેદાશ સોવિયટ યુનિયનમા વેચાય છે

ઈન્ડ મોગોનિયા ચીનની વધારે નજીક છે તથા તે મોવો પ્રદેશ જાપાને છતી લીધેલો કે જાનનાના અધિકાર નીચે આવેલો છે જાનનકુ ગતી નરુની છાનછીના પડાયા એ પ્રદેશ પર આવેના બધા ગાળ્યોને મોગોનિયન ફેડરેશનમા એક કરી જાપાન મચુકોની જેમ મોગાકો નામનો પોતાને આધીન એવો દેશ ઉપગતી કાઢવા માગે છે તથા સોવિયટ યુનિયન સામે એક બીજો બહુ પ્રદેશ ઉભો કરવા માગે છે

જાધીમખાનનો વરસદાર એવો ટેહ-વાગ નામનો એક ઈન્ડ મોગોનિયાનો નેતા છે ટેહ-વાગની ઉમર આજે ૩૭

વગ્સની છે તથા તે ઈનર-મેગેગ્રિયાની ફિડરેન સરકારનો પ્રમુખ છે. ૧૯૩૮માં તે ટોક્યો ગયો દતો અને જાપાનના શહેનશાહે તેનું સ્વાગત કર્યું હતું. પણ તોય એ રાષ્ટ્રવાદી છે અને બીજો કોઈ માર્ગ ન રહેતાં તેને જાપાનની દકુમત સ્વીકારવી પડી છે.

તો સવાલ એ છે કે જાપાન કરશે શું ? દારાજીરી કરશે ? રશિયનો વાસ્તવવાદી હોઈ જરાજર સમજે છે કે જાપાન સાથે આજે નહિ તો આવતી કાલે પણ મુકાબલો કર્યો વિના તેમનો છૂટકો થવાનો નથી. જો આવતી કાલે તે અનિવાર્ય હોય તો આજે જ ત્યારે જાપાન ચીનમાં મૂંચવાયું છે ત્યારે જ કેમ નહિ ? પણ રશિયાની રીત જયાવ કરવાની હોઈ જાપાન પર આક્રમણ કરવાને બદલે ઠંડી જયાવની લડાઈના વ્યૂદમાં વધારે માને છે. અને અત્યારના સંજોગોમાં સુશ્લેષથી રશિયાનાં રાષ્ટ્રહિતો વધારે જોર ધારણ કરે છે, ત્યારે લડાઈ જાપાનનાં હિતો માટે જરૂરી છે, એટલે એ લડાઈની આવતી કાલને લંબાવાય તેટલી લંબાવી તેટલા કાળમાં પૂર્વમાં અસાધારણ જળવાન બની જાયું એવી સોવિયટ સરકારની મુરદ છે. એથી એ સરકારે આમૂર નદી પરની સરહદ પર કિલ્લેબંધી કરી દીધી છે. લાડીવોરોટોકના જાંદરને મનવારોથી બરી દીધું છે અને ખાખારોવરક પર લાલ લકરની વિશાળ છાવણી જમાવી દીધી છે અને ઐક્ય પ્રદેશ પર જાપાનનો પહેલો ફટકો ફૂટે તેની રાહ જોવાય છે.

ચીન

વિરાટ ચીન

જીવનમરણના કોપડાઓના ઘેનમાં ચિંતનનો નગો સેવતું ચારચાર દળર વરમથી એક સરખું આમનવાળી ગદારથી અણુધ જેવું દેખાતું છતાં મરેકૃતિને આલેખી એનાં અવિચળ વડેણ અચળ ગદીને અવધોકર્ણ ચીન દુનિયાના ઇતિહાસમાં અન્તેડ મરણું છે. જ્યારે પૂગણું ત્રીસ જીવન હતું ત્યારે ચીન જનિદામનું પુરાણું હતું. મદાન કહેવાના સિકંદર અને મદાન કહેવાતા સીઝર પહેલાં ક્યારનો ય એને કનકયુગીષમ સાંપડ્યો હતો અને યુગેપ જ્યારે મધ્યકાળનું કતવખાનું હતું, જ્યારે જંગની સુરોચની હેવાનિયત દાખવતા તેના ઊંઘરા પરથી માનવીની ખોપરીઓ ખસેડાઈ નહોતી, જ્યારે એના આંગણમાંથી લોહીનાં ખાનડાં ઉથેચાયાં નહોતાં ત્યારે ય ચીન જેવું ને તેવું જાજરમાન હતું અને જેવું હતું: એની આંખ માગે મોલોમન જનમ્યો, સોફ્ટીમે ઝેર પીધું, કુમારિકાને ઈર્મ અવતર્યો, શાર્વખને મોડતાળી, ન્યટને નવો પ્રકાશ કેંક્યો

અને મિસ્માર્કે માન્યુમત્ર ફૂક્યો. એ મધુ એણે પીદની જેમ
જેયુ છે એવો ચીનનો આદિ ઉકેનવાની જરૂર નથી ચીન વિના
છે ચીનના ખડકોમા આવેખાનના અવન્ત ઈતિહાસ કન્તા ય ચી.
જૂનો ને માણીતો છે એવો ચીન કનારે નહોતો ? આજે છે અો
ત્યારે પણ હશે જ હશે

ચીનની ભૂગોળ ભાગવી છે ? અવકાશમા એનું અંતર દેખવું
હોય તો એને આખાને ઉત્તર અમેરિકાના નકશા ઉપર
મૂકી દો ચુગડી ગને ચોકોગે પ- ગોહવો પેર્ફોગ
ક્યુમેક પાસે પડશે મચુગિયાની પૂર્વ તરફની ધાર લેખાડોર પર
આવશે ચીનની દક્ષિણ તરફની સગડફ ટેકમમમા થઈને ટેનેમી
પર નમાશે, એની મીકીઆગ તરફની પશ્ચિમની આગી મરાગ
પગેટસાઉન્ડને અડશે ટિમેટ, મીકીઆગ અને મન્ને માગનિયાને
પોતાનામા સમાવતા વિ. ટ ચીનનો વિસ્તાર ૪,૦૦૦,૦૦ ચો.મ
માર્મી છે ચીના ચોક ચીને નુગડુઓ (મધ્ય પ્રદેશ) કહે છે એ
પ્રદેશ પર નુ ખાન માનવતાની મખ્યા કેની હશે ? ૧૯૩૮ની
વચ્ચી ગચતરી કહે છે કે ચીન પર ૪૨૬,૧૦૩,૨૫૮ શોક વસે છે
આખી માનવ જાતનો ચોથો કે પાચમો ભાગ ચીનાઈ છે તે વાત
માચી છે

એવા ચીનના કેનાક ચીનાઈ ગુણો છે, અને તેમા સૌથી
પરો ચીનાઈ ગુણ સકાળ્યતાનો છે અત્યત ઉદાર રીતે ચીની
જનતા સકાલ્ય (reasonable) છે એમના અવભાવમા શાંતિ
અને સુમેળો સદ્ભાવ છે, અને એમને સોનેરી મધ્યમ માર્ગ
ગમે છે તેથી ચીનમા સત્યને માગિત કન્વાનુ નથી હોતુ, માન
સૂચવવાનુ હોય છે તેથી તો માગિત ક્યાં નિનાનુ અતિ પુરાણ
એવુ એર, પૂર્વના આર્ગવાને અનુરૂપ એવું એક સૂચન છે કે

પૃથ્વી ને આકાશની પણ પહેનાં માનવી મન્નથું. માનવી માસિક મન્નથું, ને માનિકમાનવીના માયામાં મનના જીવનને જીવન્ત કળી શુદ્ધિ મન્નથ.

મયુકત ને મગડિત રીતે મજમૂત આ રીતે ખડી છે તેવી કંઈ નહોતી આજે ચાર્નનીઝ ગેરીના વ્યૂદ જાપાનીમ આક્રમણ માગે જગમરાહુ મની ચૂકયો છે ચાર્નનીઝ ગેરીનાઓએ વિમ્મદના ગ્થાપિત વિરમોને પોતા ૧૧૧૧૧ આચારમા મગખાત કરી દઈ જાપાનીમોને ગાડાનૂ જાપાની મુકયા જાપાનીમો પછીથી યુદ્ધમા પડાવના મધા ચીનાઓ વિધી નાખવા માગ્યા એમ્હે ચીનાઓએ યુદ્ધનો ખામ પોશાક ત્રણ દરરોજના કપડા પહેવા માગ્યા અને ખામ પોશાક વિના રડવા માડયું, પણ પગિણામે જાપાનીસોએ દરેક ચીનાને રિંધના માડયા

ચીના અનેક જૂના જમણોમા ચોડાડ જીવનશકિત, અજમ ધાગણશકિત છે અને ચીનની જીવનશકિત ને આજસુધી કટોકટીમા કમતા મળેગો, ચીનનું સડેતુ તત્ર, જળપ્રતયો, રોગચાળા, દુષ્કાળ, ભયાનક મર્ગમાઈ, મદગ ૧૧ આક્રમણો, ભરકર આવગ્કનકો ભારે કન્ધાગ, જીવવાની અગવડો, કાગ્મી મજૂરી તથા અજમ પ્રત્યેત્પાદનશકિત વિગેરે આજે પણ જગતમા અગ્નેડ જેવા છે

૫૭ી ચીને ચોડાક જૂના અડપો ધીમે ધીમે છેડવા માડયા એજે ૧૯૧૧મા મયુઓનો ત્યાગ કર્યો પણ જપાને તો ૧૯૧૮મા એના ગોયુનેને ખેત્રી પાડી અર્વાચીનતા તન્ન પગના માડી દીધા દના એવી મીઝ વાન પગ ગાધરાની દની આઓના પગ ગાધરાની પ્રધાનુ મૂળ જનીર હતુ. ચી ૧૧ પુરોએ ધાપું કે નાનકડા, નાનુક એડોળ પગવાળી ચીની આ વધારે મુદ્દ નામતી દની અને ચાનતી દની ત્યારે મોદક હમમે પાખતી હતી એમ્હે ચીની નાની ૧૧ પગ મધાઈ ગયા એમ કચડાઈ ગએના પગવાળી ચીની આ પટડાઈ પડે તેવી મીધેની ચાનથી ચાનતી થઈ ગઈ.

ઐશિયાના ભીતરમાં

એવી પૃચ્છાને ધડકારતો ચીની સંસ્કૃતિમાં નવા ઉગમ જેવો એક અવાજ આંખમાં નૂતન રચનાનાં તોફાન ચમકાવતો જવાય આપે છે કે, ‘ચીનની સંસ્કૃતિ દેખવી હોય તો ત્યાં દેખો, ચીનાઈ રસ્તાના પેલા ખૂણા પર, જ્યાં બે ચીનાઓ સાથીદારીની સમાનતામાં એક બીજાના હાથ હજાવે છે, ત્યાં.....ત્યાં નૂતન સંસ્કૃતિનો ઉગમ ઉજવાય છે.’

૨૫

પરાધીન ચીન

યાંગઝી અને પીંગા નદી પગના પ્રદેશમાંની મોગોન જાતિએ ઈ. સ. પૂર્વે ૨૮૦૦ વરસ પર ધીમે ધીમે ચીન પર સશકરી આક્રમણો વિના શાંતિથી થયેલી હતી હતી અને ધીમે ધીમે ચીનનું એક જાતનું મહારાજ્ય બનતું જતું હતું. એ પહેલાં પણ ચીનના ઇતિહાસની તવારીખો મળતી હતા ચીનના ઇતિહાસનો એ પ્રારંભકાળ કહેવાય છે. પછી ઈ. મ. પૂર્વે ૧૭૫૦માં ચીનનો શાંગ નામનો પહેલો ગજવ શ પ્રખ્યાતિ પામ્યો અને એ સમયમાં તે સમયનો અલ્લેડ એવો સંસ્કૃતિ-વિકાસ થવા પામ્યો. પછી ચાઉ વંશ પણ એટલો જ ઉજ્જવળ નીવડ્યો. એ કાળમાં કનફુસીયસ અને વાઓઝી જીવ્યા તથા ચીનના સાહિત્યનો અને અદ્ભૂત કલાનો યુગ મંડાયો.

પછી ઈ. સ. પૂર્વે ૨૦૧ થી ૨૦૬ સુધી ચીનના ઇતિહાસના એક અતિ મહાન પુગ્ધ શી-ટુઆંગ-ટીએ રાજ કર્યું, અને એનો

વશ ચીન વશ તરીકે મચ્છૂદ થયો, જે પગલી નીન દેશે પોતાનું નામ મેળવ્યું એ શહેનશાહે મુમ્ત ચીનની ગ્યના કરી એ શહેનશાહે ચીનના ગ્દાણુ માટે મહાન દીનાન બધાવી અને કલ્પનાને પણ આવરી દેતી એ મહાન દીવાલે આક્રમણ કરતા મોગોન લોકોને ખાળી રાખ્યા આજે મોગોનિયાથી દરિયા સુધી ૨૫૦૦ માર્દન ૫૦ આડી પડેલી એ દીવાન જગતને અડાભાવથી અકળાવી ગઈ છે એની પાસે ઈશ્તિના પિરામિડો પણ નાનકડા રાક્ષા જેવા લાગે છે આપણી પૃથ્વી પગની એ જ દીવાન મગજના અદ્ભુતથી પણ દેખી શકાતી હશે એ દીનાનની ગ્યના કરાવના એ શહેનશાદ ચીનનો પૂર્વગામી છે ત્યારપછી ખીન એ અખ્યાત રાજવશ થા એક હાન અને ખીજો ટાગ એ જે વજ ચીનના વિકાસમા ખૂબ મદત્તના લેખાન છે ત્યારપછી ઝોહા મદત્તનો એવો સુગ વશ ઈ સ ૬૦૦ થી ૧૦૮૦ સુધી ચાલ્યો

ત્યારપછી ઈસુના તેરમા શતકમા જ્યારે યુરોપે એશિયાના મીઝ ખૂણા ૫૦ કુએડના-આક્રમણમા લોદી ઉદયવા માડ્યા હતા ત્યારે મોગોન લોકોએ મહાન દીવાન પર અથડાવા માડ્યું, ચીનમા પ્રવેશ કર્યો અને ચીનનો મોટો ભાગ કમજે કર્યો એ મોગોન આક્રમણનો સરદાર જીમખાન હતો જગીઝખાન પછી એનો બરાનક વારમદાર ડુમનાઈખાન ચીનનો માનિક મન્યો અને પદર વરસમા પેકીંગ સુધી પચ્ચેચી ગયો પણ ચીને પોતાની સરકૃતિ જેવી ને તેવી જાગવી રાખી એક વિશાળ વાદળીની જેમ વિજેતા મોગોન જાતિને પોતાની અદર શમાવી દીધી પછી મચ્ચુ વંશનું રાજ માડ્યું અને તે ૧૬૧૧ સુધી પહોચ્યું એ કાગે ચીન પાસે ડો સુન-યાટ-સેનની ભેટ ધરી એ કાગે ચીનના કાન્તિકાળનો પ્રારંભ કાળ મન્યો, અને એ જ કાળથી અથડામણમા ઊગવા

મથતુ ચીનાઈ ઝવનજ સપાની પર આપ્યુ એ કાળ ચીનનો અર્નોચીન કાળ છે

એ કાળ પર એક કાન્મો એવો અવાજ ઊતર્યો છે, એ કાળ પર એક કર્પીયુ એવી જ્વનાદી કુદાડીની ધાર ઘસાઈ છે, એ કાળે ચીનના ઈતિહાસમા ચીન પર શાહીવાદી આક્રમણ નોખ્યુ છે એ કાળમા જાપાન અને યુરોપના શાહીવાદે ચીનના મળરો અને ચીનની મહેનત લૂટવા નસ્કરી તાન દેતા આક્રમણ કર્યા છે

માકસવાદ કહે છે કે એવો આક્રમણકારી શાહીનાદ મૂડીવાદનો મારકણો ફણુગો છે મૂડીવાદના એ શાહીવાદી વિકાસમા મૂડીને અખડ વિસ્તાર પામતા ચરી ખાવાના જાળરો જોઈએ છે, અખડ લૂટવા કાચા માનના બહારો જોઈએ છે એવો શાહીવાદ એશિયા પર મેતરાર્થ ગયો છે, એવા યુરોપિયન શાહીવાદે એશિયા આખાને ચુથી ચુથીને ખાઈ જવાનુ એક સગ્થાન જનાવ્યુ છે આને એશિયા બન્મા જાપાન, ચીન, સીઆમ અને અફઘાનિસ્તાન એટલા જ રાજત્ર દેશો છે જેમાના ફૂટેના હાનેના શાહીવાદોને નન-ચાનનાગ ચીન દેશની વાત એવી છે કે, મૂડીનાદને વરેના મૌને ચીનમા નસ પડવા માડ્યો વેપારીઓ અને પાદરીઓએ ચીનના દિયાકિનારા પર વસવાટ કરવા માડ્યો મૌથી પહેના ફિરંગીઓ આવ્યા

પણ મચ્ચુ શકેનરાહત સાથે રાજકીય વાટાઘાટ વસમી પડી, કાણુ કે ચીનના શાહને મળવાના એવા ડટાળો આવે તેવા અને કપરા વિધિવિધાનો હતા કાગ-ચીના રાસન કાળમા (૧૬૬૨-૧૭૨૩) આવેના કચ અને રશિયન દૂતો રાહ જોઈ જોઈને શકેન શાહને મળ્યા વિનાના પેર્ડીગથી પાછા ગયા કારણુ કે, તેમને

શકેનશાહ પામે ઘૂટણીએ પડીને નાકલીટી તાણવામાં નાનમ દેખાઈ, પણ બ્યા સ્વાર્થ સાધવાનો હોય ત્યાં કોઈ નાનમ નથી એમ માનનાર ખિટને ખધી ખાંધ નમાવીને સાષ્ટાંગ કર્યા. એમને તો વેપાર કરવો હતો ને તેથી ઉભી આડી સનામી બગવી પડે તો તેમા જરા નોટલી પણ નાનમ નહોતી.

૧૮૦૮મા ખિટનના શાહીવાદે કેન્ટનમા મુકામ નાખી દીધા, કાગણ કે ત્યા જ પડવાની એમને પગવાનગી હતી એમણે પગવાનગીને પિછાણી પડાવ નાખ્યો. અને આખા ઈતિહાસમાં માનવતાની શરમ જેવો, દુનિયાની દારણુ કથાઓમાં શાહીવાદી લૂંટ ને ખૂના મંત્રીઓમા અજોડ એવો અશીણુ વિચ્છેદ ચીનની ધરતી પર ઊતરી પડ્યો.

કારણ કે ખિટનનો વેપાર અશીણુનો હતો. ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપની હિંદમાંથી અશીણુનાં વહાણો બરીને લાવતી હતી અને સાટે આદી લઈને અશીણુના ઢગલા ચીનમાં લાવતી હતી. નફાના જંગી ઢગલા ખિટનને ગાંધે ખડકાતા હતા.

પણ એને એ શુ સૂઝ્યું ? ખિટનના વેપારીઓનાં દિતો એમાં તો જોખમાતાં હતાં. ખિટનના શાહીવાદે ચીનની મંચુ-સરકાર મામે છણકો કર્યો; કાગણ કે, એ ચાનાઈ મરકારે ચીનના વતનીઓને અશીણુનું ઝેર પીતાં અટકાવી અશીણુના વેપારને ઉખેડી નાખવાનો નિગ્ધાગ કર્યો હતો. તેથી કેન્ટનના એક ચીન સરકારના અમલદારે ખિટનના અશીણુનો એક મોટો બંડાર મળગાવી મૂક્યો અને ખિટને ચીન પાસે લડાઈ માગી. ચીનને અશીણુનું ઝેર પીવડાવી ચીનનું સોનું રૂપ ઉપાડી જવાના પરવાના મેળવવા ખિટને ચીનનું ખૂન રેડવા માંડ્યું. ચીન પર ચડાઈ થઈ. કેન્ટન અને ઉત્તર ચીનની ચીનાઈ ધગતી પોતાનાં વતનીઓને અશીણુનું ઝેર પીવડાવવા

ના પાડતી ચીનાઈ સરકારનાં લોહીથી ખરડાઈ ગઈ. એવી લડાઈ ત્રણ વરસ સુધી ચાલી. મંચુ-સરકાર દાર પામી; ચિટનનો વિજય થયો. વિજેતા શાહીવાદે ચીન પાસે કરારોના ખત પર સહી માગી. આખું ચીન પશ્ચિમના વેપાર માટે ખુલ્લું મૂકાયું. ઈ-ટન, એમોય, કુકો, નીંગપો અને સાંગકાઈ બંદરો યુરોપના વેપારીઓ માટે ખુલ્લાં મૂકાયાં. પાંચ ટકાથી વધારે ઠાઈ પણ જગત પર પ્રતિજ્ઞ મૂકાયો અને એ જગા ઉપરાંત ચિટને હોંગ-કોંગ ટાપુ મંડળી લીધો.

એ રીતે ૧૮૪૨માં ચીનને વ્યવસ્થિત અને કાયદેસર રીતે ખાવા માંડવાનું ખાતમુહૂર્ત સૌથી વધારે જળવાન શાહીવાદી ચિટનને દાયે થઈ ગયું, અને એની હરોળમાં યુરોપના જુદા જુદા દેશના મૂડીવાદોએ ચીન પર હુલાવખાનાં માંડી દીધાં. ત્રસ્કરો દોડાવી ને વિજય કરવાના ખરચ કર્યા વિના યુરોપના શાહીવાદોએ ચીનનાં બંદર પકડી લીધાં, નદીઓ પરનાં વેપારી મથકો કબજે કર્યા, અને અંદરના અનાંત વિસ્તાર પર વેપારી લૂંટ શરૂ કરી દીધી. જગતો પર પોતાનો કાબૂ જમાવ્યો અને ચીનને ચરી ખાવા માટે 'એકરડા ટેરીટોરીઆલીટી'નો સિદ્ધાંત ચીનને લાગુ પાડ્યો.

ચીનમાં યુરોપિયન શાહીવાદને માટે ખુલ્લાં મૂકાયેલાં બંદરો (Treaty Port) પર પરદેશીઓ પોતાના જ કાયદા નીચે રહીને વ્યાપારી કામકાજ કરી શકે છે. પહેલાં એવાં પાંચ બંદરો હતાં. હવે ચીનમાં એવાં આડપ્રીસ બંદરો છે. આજે ચીન પર છેવટની હકૂમત ચીની છે એવો દંબ જાળવી રાખવામાં આવતો છતાં એ બધાં બંદરો પર પરદેશી વિસ્તારોમાં અને પરદેશીઓ પર ચીનની કરી જ હકૂમત નથી. ત્યાં તો ગોઈ લશ્કર જ પોલીસ છે, ગોરા

અમલદારો સરકાર છે. ચીનમાં છતાં એ જાહેરો મારસેઇલ્સ અને મેનચેસ્ટર જની ગયાં છે.

ખીજ એક વાત જાણતી હકુમતની છે. જાણતી હકુમત (Customs Control)ની વાત ૧૮૪૨માં શરૂ થઈ અને ૧૮૫૪માં માખિત થઈ કે ચીન પંદેશી અમલદારોની નિમણૂક જાણતી હકુમત માટે કરે પણ છેવટની બધી સત્તા ત્યાંની પંદેશી વેપારી ટોળકીઓના હાથમાં રહી. ૧૮૬૧ થી આજ સુધી એ જાણતી-ખાતાનો વડો અંગ્રેજ છે, અને તે જાણતી વસુલાત પણ પરદેશી દેવા પેટે ચીન પાસેથી વસુલ સહ લેવામાં આવે છે.

અને ત્રીજી વાત એકરદ્દા ટેરીટોરીઆલીટીની છે. હનુમાનના પૂંછડા જેવા આ લાંબા શબ્દને ટૂંકાવવાના પ્રયત્નો થયા છે અને કેટલાંક ચીનાઈ છાપાંઓ તેને એકરદ્દાલીટીના નામથી ઓળખે છે. એ લંબાણ શબ્દનો અર્થ એવો થાય છે કે, ચીનના કોઈપણ પ્રદેશમાં કોઈ પરદેશી ચીનના કાયદાને આધીન નથી, પણ પોતે જે દેશનો હોય તે જ દેશના કાયદાને આધીન છે. એટલે દાખલા તરીકે કોઈ અમેરિકન જે ડુકીન કે શાંગશામાં ખૂન કરે તો તેનો ચીનનો કાયદો ન્યાય તોળી શકતો નથી પણ તેના પર તેને પોતાને ત્યાંથી આવેલો કોનસલ કામ ચલાવી શકે છે. આ પ્રધાનાં મૂળ પુરાણા રોમન કાળમાં છે. તે સમયે કોઈપણ રોમન દુનિયાના જે વિભાગમાં જતો અને જે કરતો તેને રોમન કાયદો જ લાગુ પડતો. જ્યાં રોમન જતો ત્યાં તેની પાછળ રોમન કાયદો પણ તેનું રક્ષણ કરવા સહ-ચારમાં ફરતો. ક્રાન્સે પણ ન્યુ ઓરલીઅન્સમાં પોતાનો એવો લક્ષ પુરવાર કર્યો હતો, અને આજે તે ચીનમાં ચાલે છે.

આ પ્રયાએ ચીનના મોઢા પર તેનું ઘોર અપમાન કર્યું છે. ૧૯૨૫માં કેન્ટન અને શાંગહાઈમાં બ્રિટિશ પોલીસે ચીના કામદારોને

ચિંધી નામ્યા, ૧૯૨૭મા બ્રિટિશ અને અમેરિકાના ૧૧૪૬ જહાજો એ નાહીંગને બોનાર્ડ ક્યુ પેર્કીંગમા, પેર્કીંગમા સારામા સાગ ભાગમા ચીનાઓને જ પેમવા દેવામા નથી આવતા એમ પગ્દેરીઓ ચીનમા રહીને ચીનના કાનદાનો ખુલ્લો ઉત્ક્રામ કરી શકે છે અને ચીનમા રહીને જ ચીનાઓ પગ પોતાના કાનદા નાદી શકે છે ચીની યુનાઓ પોતાના કાનદા પ્રમાણે દડી શકે છે છ સ ૧૯૩૦મા ગોરી પોલીસે ચીનના ઉદ્ક્રામ યુવાનોને ગિરફતાર કયો હતો અને ઈન્ટરનેશનલ સેનમેન્ટમા જકડયા હતા એવા પરદેશી કાવાદાવાના કાનૂની અમનથી જાપાન પણ ચીનની ધતી પર રહીને સનામત રીતે ચીન પર યુદ્ધ ખેડવાના ચુક ચી શકતુ હતુ

આજે એમ ચીનની ધરતી પગ ચીનો નિરકુશ ખૂદતા ને અપમાન પમાડતા પરદેશી વેપારીઓના ચીનાર્થ પ્રદેશ પગ મીશન શાખાઓ છે, વિદ્યાપીઠ છે, દવાખાના છે, આરોગ્યખાતા છે, રત્તાઓ છે, રેલ્વે છે, પૂરો છે, વીજળીખાતા છે, મોવી છે, અને જીવનના જિયા ધોરણો છે જાણે પગેરીઓએ ચીની ધરતી પર પશ્ચિમની સંસ્કૃતિનુ પ્રદર્શન બધુ છે અને એ પ્રદર્શનના પ્રણેતાઓ ચીનના પ્રાણ પર પાળે રાખી તેની પાસે નફો અને પોતાની સનામતી માગે છે એના ચીન પગ પાગરેના પરદેશીઓએ ચીનમા જગી મૂરીનુ રોકાણ કરી દીધુ છે બ્રિટિશ મૂડી ૨૫૦,૦૦૦,૦૦૦ પોડ નેટલી છે, અને મયુકોને મણુમા આવે તો એટલી જ ગમવર મૂડીનુ રોકાણ જાપાને ક્યુ છે અમેરિકા અને ફ્રાન્સ દરેકનુ રોકાણ ૫૦,૦૦૦,૦૦૦ પોડતુ છે.

એના ચીન પર 'ખુદના કમાડ'ની નીતિ નાખમા ચારી છે એ નીતિ અમેરિકાને સૂઝી છે ૧૮૮૯મા એની

શરૂઆત થઈ. એ રીતે એકેએક પ્રગ્લને ચીનમાં વેપાર કરી નફા મેળવવા ચીનના કમાડ ખુદ્દા મુકી દેવામાં આવ્યા. એ ખુદ્દા કમાડની વાત જિંટને સૂચવી અને અમેરિકાએ વડી કાઢી. પણ ચીનના ખુદ્દા કમાડમાં સૌને પેસવાનો ને લૂટવાનો મગ્ગો હલ્લ જાપાનને રૂએ તેમ નહોતો. સોનાના ઇંડા મૂકતી એ મુરઘીને ગટકાવવાનો પોતાને એકનાને જ હલ્લ છે, કારણ કે પોતે એશિયન, ને ચીન પણ એશિયાનો એક દેશ છે એવી વાત જાપાને જોરથી ગજૂ કરી જાપાને પોતાને માટે, ચીનના કમાડ બીજા બધાની સામે મગ્ગડ વાસી દેશની પોતાની મુગદ જાહેર કરી. મી. હમે તે મામે વાધો નોંધાવ્યો, પણ જાપાને તે તરફ ધ્યાન દીધું નહિ અને બમણા વેગથી ચીનનાં બજારો પર પોતાના ઈંજિન ઠોકી દેવા, પોતાના જ શિકાર પર પડેના બીજાઓને ઢાકી કાઢવા અને આખો કોળિયો બંધમાગણે હડપી જવાની જાપાને શરૂઆત કરી દીધી. જાપાને કેન્ટન લીધું, અને પછી પોતાના જેવા બીજા ઘંટીચોર બાહ્યોને કેન્ટન ખાલી કરીને ચાલી જવા ખગડ આપી દીધી.

ચીનાઈ પાટનગરમાં

ચીનાઈ પાટનગરમાં ડોકિયુ કમ્પુ છે ? તો હોયો એમાં ૪,૦૦૦,૦૦૦ લોકો વસે છે, ચીનના વેપારીઓ એ મોટું મથક છે, પરદેશીઓનું એ પ્રચંડ મળદે છે, એમાં દુનિયામાં ખરાબમાં ખરાબ એવી કામદારો માગેની ચાલીઓ છે, એમાં કતનખાના જેવા કાનખાના છે, આ એમાં જ દર વર્ષે ૨૬૦૦૦ સડતા શમેને નામકામ વિનામાં જૂના પડેનાઓને કશી જ કિંમત નીધા વિના દફનાવી દેવાય છે, પણ એમાં જ માવિકતોકની નિયામીઓ અનેકવિધ વિનાસોના ઘોડાપૂર લીછગતા કરી દે છે રાત તો શાગલાઈની જ અને ત્યાં એક અમીરી રેસ્ટોરા છે જેમાં એક ખાણના ૧૨૦ ઘોડા કિંમત પડે છે દુનિયાના મહાન નગરોમાં એનો નજર છટ્ટો આવે છે

એ પાટનગર શામહાર્જીમાં પન્દેશી પ્રદેશ છે તેની હકૂમત કોઈ અદ્ભૂત છે એ ભાગના વળી એ ભાગ છે એક ઈન્ટરનેશનલ

મેટ્રોપોલિટન અને જીએ ભાગ ફ્રેંચ કનસેશન છે. બંને ભાગ મળીને, ૧૦ માર્ચન ચેકાય છે. એ પરદેશી પરાની પેલી પાઠ અને તેની બહાર અર્ધ વર્તુળમા ૩૦૦ ચોગસ માર્ચન પર ચીનની હકૂમતવાળુ શાંગહાઈ છે, પણ આજે તો તેને જાપાનીસ આક્રમણે છતી લીધુ છે શાંગહાઈના ઈન્ટરનેશનલ સેટ્રોપોલિટન પર યુનિસિપલ કાઉન્સિલની આધુ વર્તે છે. એ કાઉન્સિલ પરદેશી વેપારી સરકારોની મહાન સત્તાઓ-કોન્ટ્રોલ જનરલને જવાબદાર છે. એ કાઉન્સિલમાં બ્રિટનનો અવાજ વધારે મોટો છે. એમાં જાપાનીસો પણ છે જે પથરા નાખ્યા કરે છે ને ચોડાક ચીનાઓ પણ છે, જેમના અવાજ દીવાલો પર પડ્યા પાડી તેમના ચહેરામાં જ પાછા વાગ્યા કરે છે. ફ્રેંચ કનસેશન પર ફ્રાન્સની જ હકૂમત છે. જાણે ફ્રાન્સના જ એક ભાગ જેવો તે વિભાગ છે. એ વિભાગ પર ફ્રેંચ કોન્ટ્રોલ જનરલની હકૂમત છે. પરદેશી શ્રીમત મહાશયોમાંના ધણા ફ્રેંચ વિભાગમાં જ વાસ કરે છે.

ઈન્ટરનેશનલ સેટ્રોપોલિટન પર બ્રિટિશ, અમેરિકન, ઇટાલિયન અને જાપાનીસ પહેરેગીરો પોતપોતાના સેક્ટર પર પહેરા બરે છે ઇ. સ ૧૯૩૨માં જાપાને પોતાના સેક્ટર પર જાપાનીસ મુનિકની મહોર મારી દીધી અને તે જ સાનમા તેમણે તે પ્રદેશનો ઉપયોગ ચીન મામે લડવા માટે કર્યો. એ પ્રદેશનો જાપાને યાગજોષુ એવો નામકરણવિધિ પણ કરી નાખ્યો. યાગજોષુ જાણે કે ટોક્યો હોય તેમ તેને જાનમાં દયાવી ગળી જાપાને ઈન્ટરનેશનલ સેટ્રોપોલિટન તંત્રમાં પણ પોતાનો ભાગ માગ્યો. પણ જાપાન એ બાકીના વિભાગનો કળજે લઈ સે તે પહેલા કર્નાલ પ્રાઈસ નામના એક અમેરિકન અમલદારે તેને જાણવી લીધો. પછી ૧૯૩૮-૩૯માં ચીનાઓએ જાપાનીસ અફસરોને મારી નાખ્યા ત્યારે પણ વેરના નામમાં

નપાનને આખો નિર્દેશન નિભાગ મથાવી પડાનું મન થયું
પણ જપાને તેમ ક્યું નહિ, કાગ્યુકે, ષિટન અને અમેરિકા તેથી
તોફાન કરી જો એવો તેને બધ વાગ્યો.

એવું ચીનનું પાટનગર શ્રીમત લોકોનું સ્વર્ગ છે ત્યાં પરદેશીઓ
પર એક પણ કર નથી ત્યાં એક પણ કરબાર વિના દેશ પરદેશના
શ્રીમતો વસી શકે છે, વેપાર ખેડી શકે છે, નદી લૂંટી શકે છે
ને મોજ માણી શકે છે એવા શ્રીમતોના એ સ્વર્ગમાં કેટલાએ
લક્ષ્મીનંદનોના નસીમ અશીશુના વેપારમાં જામી ગયા છે પછી
જમીનદારીમાં, કાપડના કારખાનામાં અને જીજી ઉલ્લોગોમાં ગભર
થએના ગર્ભશ્રીમતો ત્યાં સુખચેનથી વસી શકે છે અને જેવું
સ્વર્ગમાં છે તેવું જ અહિં છે એવા ધાર્મિક પવિત્ર જોનને
મહારી શકે છે એ શ્રીમત સ્વર્ગમાં ગેમ, વોટરવર્કમાં, અને
વાહન વ્યવહાર બ્રિટિશ માનકીના છે, વીજળી અને ટેલીફોન
અમેરિકન છે, ને ચીનના આત્માનો ઉદ્ધાર કરવા આવેલી ધર્મસંસ્થાઓ
એ જમીનદારી કબજે કરી છે આજે વેપારી પેઢીઓ છે ત્યાં
આસપાસની જમીનની કિંમત એકરના ૩૦૦,૦૦૦ પૌંડ અઠાય છે

એવા ચીનના પાટનગર પર રોમન વિજેતા જેવો યુરોપનો
અસૂર (white devil) ધત્તીને ચગલી નાખતો સ્વર્ગના જમનાજ
જેવો વેપારી રાજ ચાલી શકે છે અને કાયદેમત રીતે જ ચીના
મનુષ્યપ્રાણીને ધિછારી શકે છે એણે ચીનની મપત્તિ થૂમી છે
ચીન જો માફ કરી શકશે નહિ

શાગદાર્ઠના એક જાડેર જાગમાં એક મોટી મનાઈ આજ સુધી
ચોટેની હતી, " કૂતરા અને ચીનાઓને આવવાની મનાઈ છે " *
કેટલાક વરસ પહેલાં એક અમેરિકન છાપાએ, આજના વડાપ્રધાન

કુંગની મુઠાકાન લેવાની ના પાડી હતી, કાન્જુકે ને ગીતો દત્તો. એક જામીનદારે પોતાને ત્યાં લીફ્ટ પર ચડવાની હો. કુંગને ના પાડી લેખી હતી, કાન્જુકે કુંગનુ શરીર ચોનાકુ હતું. હવે હમણા જ એક બ્રિટિશ અધિકારને ગોગઝોની પોલોની ગમત એવા શાંગનાઈના મેવરને (ચીનાને) આમંત્રણ આપવા માટે મોટી મુશ્કેલી લેખી પડી હતી.

એવા ચીનના પાટનગર—પીમતોના નવનવન શ્વેતકાનને નાંગનાર ચીની મજૂરને શ્રવણની પણ સામદાકામ જ દેશજની મમત છે. ચીનનો કામદાર સંપ ત્યા આપીએમાં છે છે, તાર કલાકનો દિવસ બની મજૂરી કરે છે અને છૂટક કામકાજમાં પંદરથી મોગ કલાકની લે બરે છે. અને આમાન્ય રીતે મહિનાના દસ શિપિંગ નેટવર્ક પમાર પામે છે.

કશું જ કારણ નથી. ત્યાં નામની ટ્રેડ યુનિયન પદ્ધતિનું પણ અસ્તિત્વ છે. ૧૯૨૭માં એવાં મંડળોને કચડી નાખવામાં આવ્યાં હતાં, અને તે રાતાં હોવાથી સરકારે કામદારોનાં પીળાં મહાજનો ઊભાં કર્યાં હતાં; પણ પીળાની નીચેથી પાછો લાલ રંગ જ નીકળ્યો અને લાલપીળાનું મિશ્રણ એકલા રાતા રંગ કરતાં ઓછું ઉદ્દામ નથી નીવડ્યું. ૧૯૩૭ અને ૧૯૩૮માં એ કારખાનાઓમાં અનેકવાર હડતાલો પડી ચૂકી.

એવી ચીનાઈ મજૂરી શાંગહાઈની બધી સ્વર્ગીય રચનાના પાયામાં પૂરાઈ છે અને એ મજૂરીનો પ્રભવ, ચીનની આર્થિક ધટનાનો પાયો ચીનની ખેતીવાડી કે ચીનનો કિસાન છે. ચીનાઈ જીવન ચીનની માટીનું જીવન છે. ચીનની વસ્તીનો ૮૫ ટકા જેટલો ભાગ ખેડૂતોનો છે. ઘઉં અને જાગરીનો પાક ઉત્તરમાં છે અને દક્ષિણમાં ઓખા પાકે છે. ચીના ખેડૂતના એક કુટુંબ માટે સરાસરી આવક વરસના ૪૫ રૂપિયા જેટલી હોય છે. ચીનના ખેડૂતની મહેનતના પાકમાંથી જમીનદાર અરધો ભાગ પકાવે છે. ચીનના ખેડૂતને માથે રાક્ષસી એવો કરબાર છે, એના દેવાનો બોલો એવડો તો મોટો છે કે તેની ગણતરી પણ થઈ શકે તેમ નથી. ચીનના ખેડૂતનું જીવન એક જીવલેણ બોલો છે. એ બોલ નીચે અગદાયલો ખેડૂત ધૂળ ભેગો એવો તો થઈ ગયો છે કે એની ચામડીનો રંગ માટીના રંગ જેવો જ છે.

કુંગની મુનાકાત લેવાની ના પાડી હતી, કારણક તે ચીનો હતો એક જમીનદારે પોતાને ત્યાં લીફ્ટ પર ચઢવાની ડો. કુંગને ના પાડી દીધી હતી, કારણ કે કુંગનું શરીર ચીનાઇ હતું. હવે હમણા જ એક બ્રિટિશ અફસરને ગોરાઓની પોલીસની રમત જેવા શાગલાઈના મેચને (ચીનાને) આમનણુ આપવા માટે મોટી મુશ્કેલી વેઠવી પડી હતી.

એવા ચીનના પાટનગર—શીમતોના નદનવન શાગલાઈને મનજનાર ચીની મજૂરને જીવવાની પણ શાગલાઈમાં જ દોજખની મગવડ છે. ચીનનો કામદાર સઘ ત્યાં ચાનીઓમાં જીવે છે, માત્ર કનાકનો ફિવસ ભરી મજૂરી કરે છે અને છૂટક કામકાજમાં પદ્ધતી સોજ કનાકની વેઠ ભરે છે, અને આમાન્ય રીતે મહિનાના ૬૦ શિનિંગ નેટલો પગાન પામે છે.

એ કામદારોના બાળકોને પણ પાચ વરસની કુમળી વયથી જ ભયાનક એવા જીવનકતહમાં—પેટનો ખાડો પૂરવા કમાણી કરવાની, મજૂરી કરવાની સ્વતંત્રતા હોય છે. ઘણીખરી મોટી મિલો જાપાનીસ છે અને ત્યાં મજૂરો મેજવવાના ઈજ્જત અપાય છે. મજૂરો મેજવનાર કોન્ટ્રાક્ટર ગામડામાં જાય છે. મામાપો પાસેથી છોકરીઓના કાફલા તથા વરસ સુધી એકધારે કામ કરવાની શરતે ખરીદ કરે છે અને પછી તેમને કારખાનામાં વેચી દે છે. એવી દરેક છોકરી પર કોન્ટ્રાક્ટરને એક પૌડ દનાતી મળે છે, અને જેવટ સુધી છોકરીઓ એને હવાલે રહે છે. આ એક પદ્ધતિ તો છે જ. એ પદ્ધતિમાં અધ પાત પામતી છોકરીઓ ગુલામો પણ છે જ, એ પદ્ધતિને રામેરામ મજવળતી પૈશાચિકતાને લીધે એ પ્રખ્યાત છે.

બ્રિટિશ અને ચીની માનિકીની મિલોમાં એવી કોન્ટ્રાક્ટ પદ્ધતિ નથી પણ તેથી મજૂરોની દશા ત્યાં વધારે સાગે છે એમ માનવાને

કશું જ કાગળ નથી ત્યાં નામની ટ્રેડ યુનિયન પદ્ધતિનું પણ અસ્તિત્વ છે. ૧૯૨૭માં એવા મડગોને કચડી નાખવામાં આવી હતી, અને તે રાતા હોવાથી સરકારે કામદારોના પીળા મકાનનો બિંબા કર્યો હતો, પણ પીળાની નીચેથી પાંચે લાન જ નીકળ્યો અને બાનપીળાનું મિશ્રણ એકના રાતા રંગ કરતાં ઓછું હિંમ નથી નીવડ્યું. ૧૯૩૭ અને ૧૯૩૮માં એ કાગખાનાઓમાં અનેકવાર હડતાલો પડી ચૂકી

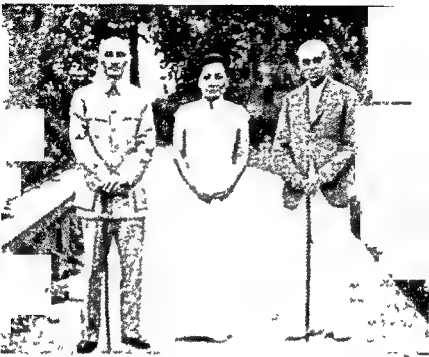
એવી શ્રીનાથ મજૂરી ગાગલાઈની બધી સ્વર્ગીય રચનાના પાયામાં પૂરાઈ છે અને એ મજૂરીનો પ્રભવ, ચીનની આર્થિક ધટનાનો પાયો ચીનની ખેતીનાડી કે ચીનનો કિમાન છે. શ્રીનાથ જીવન ચીનની માટીનું જીવન છે ચીનની વસ્તીનો ૮૫ ટકા જેટલો ભાગ ખેડૂતોનો છે ઘઉં અને જામજીરનો પાક ઉત્તરમાં છે અને દક્ષિણમાં ચોખા પાક છે ચીના ખેડૂતના એક ડુંકળ માટે સરાસરી આવક વગસના ૪૫ રૂપિયા જેટલી હોય છે ચીનના ખેડૂતની મહેનતના પાકમાંથી જમીનદાર અરધો ભાગ પડાવે છે ચીનના ખેડૂતને માથે રાક્ષસી એવો કરબાર છે, એના દેવાનો બોલો એવડો તો મોટો છે કે તેની ગણતરી પણ થઈ શકે તેમ નથી ચીનના ખેડૂતનું જીવન એક જીવલેણ બોલો છે એ બોલ નીચે અગદાયલો ખેડૂત ધૂળ ભેગો એવો તો થઈ ગયો છે કે એની ચામડીનો રંગ માટીના રંગ જેવો જ છે.

મહા સેનાની ચાંગ-કાઈ-શેક

ચાંગ-કાઈ-શેક ને ચીનના ૪૫૦,૦૦૦,૦૦૦ શોકોનો નેતા બન્યો છે, ને આને લશ્કર, નૌકાળ અને નિમાની ફોજનો મહા સેનાની (Generalissimo) છે, ને સુપ્રિમ વોર કાઉન્સિલ, નેશનલ મિનિટરી કાઉન્સિલનો અને નેશનલ એવીએશન કમિશનનો પ્રમુખ છે, ને ક્યોમીનટાગનો 'ડાયરેક્ટર જનરલ છે ને આને ચીનનો મહા પુરુષ છે. અનેક યુગો પછી એવો બરા આદમી ઇતિહાસના પરિગણો ઉપજવી કાઢતાં હોય છે.

ચાંગ-કાઈ-શેક એક અચાત એવા ગામડાના એક અમાણ્ય એવા વેપારીનો દીકરો છે. એ કહે છે કે એનું એક જ કામ ચીનને મંગલિત અને મંચુકત કરવાનું છે, અને છતાં પણ દશ દગ વગમ મુઠ્ઠી ચીનના ઇન્કિનાગી અગાગ જેવા ચીનના લાન ગી મામ્યવાદીઓનો શિકાર કરવા આંતર વિગ્રહનો અગ્નિ વરસાવનો

‘ એશિયાના ભીતરમા ’

મહાસેનાની ચાંગ-કાઈ-ચેક, મેડમ ચાંગ-કાઈ-ચેક
ને પડિત જવાહરલાલ.

એ વખતેના વાઘ જેવો ચીની ધરતી ના ધૂમ્બો છે અને એ રીતે
એણે ચીનની એકતાનું ટંબુ કરતા જ ચીનના પ્રચલ પ્રાણના જ
મન્યા હોય એવા મામ્યસાનીઓના મનના કયાં છે તે મ એ
મુસોનિની અને રોનિનના વહનો શોકપ્રિય નેતા છે જ અમન
એક જ છે કે એ મમર્થ સેનાની છતાં એના ગજકારણી પુર ને

એના વિરાગ ચીનના મહાસેનાનીનું કુળનું નામ યાગ છે
એ યાગ ન્યારે નાનકડો છોકરો હતો અને નિશાળે બાલુતો
હતો ત્યારે તો એના બા માપા એને જુધ-ટાઇ એવા ટચૂકડા
નામથી સંબોધતા પત્રી જુધ-ટાઇ મોગે થયો અને ગે મોટા
પેન નામ મીક ન નામ્યુ એણે પોતાનું જનું નામ મદવીને, કાઇ
જેક એવું નામ રાખ્યું કાર્મ-સેકનો અર્થ મરદહનો પથર એવો
થાય છે માનસિક રીતે એ સાર્થક પમદહી કહેવાય કાર્મ-જેકને
પણ ચીનની સુધાર જતી અને ખવાઈ જતી મરદહ પગ ન ચમે
તેવો પથર નાખવો હતો નામાન્ય વાતચીતમાં એને વીયુશાગ
(મિ પ્રેસિડેન્ટ) અથવા યુગમેરીંગ (જનરાલીસીમે) કહેવામાં
આવે છે એના જૂના સૈનિકો એને મિ પ્રિન્સિપાલ પણ કહે છે
મર્તવાર એ ॥ જાવિકો એને 'નાઓ' કહીને મ મોધે છે મેડમ
યાગ-કાર્મ-સેક એને કાર્મ કહે છે અને એના દોરત ડોનાફ જેને
જનનગીસીમે જેવું નાણું નામ લેવાનો સમય નથી હોતો તે
એને ઝસીમે કહીને જૂમ માટે છે

હનકા ને નાજુક રેખાઓવાળો, એક પ્રકારના ત્રિચિત્ર પણ
સખત અભિનયવાળાને, સીધા સોટા જેવાને-એને જુવો તો
ઓગખી કાઢજો એના પગ દૂકા હોવાથી જેસીને દોટો પગવવાનું
એને ગમે છે માફ ખાફી પોશાકમાં તે મોગા ટોપમાં એ મન

થએતો હોય છે, એની આખેમા જીંડુ, જૂખરુ ને અધારુ તેજ આગપાર ઊતરી ગયે તેનુ ચગકાટ મારે છે અને એ તેજથી એનો ફિછો ચડેગે ચમળી ઉરે છે નીઆનમા એનુ આદ-ણ થયુ ત્યારે એ પડી ગયો હતો અને એને મારા પ્રમાણુમા નમ ધરુ દની, પણ દવે એનુ આરોગ્ય ઉત્તમ પ્રકારનુ છે

એ મવાગમા વહેતો વહે છે, અને નાત સુધી સખન કામ કરે છે વચમા ખાઈને પ્રામોદનમા એની માનીની આવા મેગીઆની રેકડાં સામળતો જીવવા પડે છે અને એ રેકડાં બધ પડે છે ત્યારે પાસેના રૂમના એના સાથીદારો સમજે છે કે ભાર્ત માટેએ જીંધવા માડ્યુ છે પછી આ લીધા પછી એ અડધો કનાક પ્રાર્થના કરે છે અને ગતના સુવા ગયા પછી જીંધ આવે ત્યા સુધી સોદા પ-પડ્યો પડ્યો કામ કરે છે. એને પીવાની કે ફૂંકવાની ટેવ નથી. એને જાનતા સુધી કોશી કે આ વેવાની પણ આત નથી. એ રોજની નોધ રાખે છે મીઆનમા એને અપદ-ણ કરીને લાવવામા આવે ત્યારે એની રોજનીશીએ એને બચાવી લીધે એના પ્રતિ પક્ષીએને એ નોધ અને એની સ્ત્રી પરના ખાનગી પત્રો વાચવાના મન્યા અને તેમને વાચ્યુ કે કાછ-શોકને જીવતો ગખવો જોઈએ.

એને કવિતા, પર્વતો અને એની પોતાની સ્ત્રી મેડમ ચાગ-કાઈ-ગેક એટલી ત્રણ વસ્તુઓ ખૂબ ગમે છે. એ ચાહે છે ત્યારે કવિતા ગણગણે છે. એને પર્વતો નજીકના કુર્તોગના આવાસમા ગહેવું ખૂબ ગમે છે પણ જાપાન માથેના જંગની રાત્રઆત પછી એ ત્યા એક પણ વખત જઈ શક્યો નથી. એનું કુટુંબજીવન સુખી છે મેડમ ચાગ, એની પ્રિય એવી સાથીદાર છે અને તોય એ એકનવાયો આદમી છે. એને એકાંત ગમે છે એનો ખામ

અગત મિત્ર ઓપ્ટેનિસ છાપાનો પ્રતિનિધિ ડોનાડ નામનો છે અને એનો બીજો મિત્ર ડો. જ્યોર્જ શેકર્ડ નામનો એક અમેરિકન મિશનરી છે એને મામાનિક વેગ ધણો ઓછો છે તેથી એને લોક ૧ જનતાની બાવળ પશુ પમદ નથી અને લોક કે જનતાનો અમર્ગ પશુ પમદ નથી અમા સાથીદારીમાં એ ખાતો નથી એટલે એ કઠોર છે, સખત છે નાશુક બાધાનો એ ચીનો રૈનિક 'બૂનડોગ' જેવો છે એ ધાતળી પશુ છે મામરાદીઓ સામેનો એનો વર્તાવ કેવળ ધાતળી કેવડમ કદી શકાતો એની માથે અમત નહિ થવાના એક જ અપરાધ માટે એણે રુવાડ પગ ફરકવા નીધા વિના હજારોનો મહાર કરો છે એવો એ ચીનો મદામેતાની છે

કેટલી થે વાગે એ યુઆન કાર્યવાહીનો પ્રમુખ એને ચીનની મન્કાગ્નો વડો પ્રધાન મન્થો છે થોડા અમય સુધી એ ચીન મન્કાગ્નો પ્રમુખ હતો પણ એના અભાવના મુખ્ય નક્ષણોને અનુરૂપ એવું એનું મુખ્ય કામ તો નક્કી સરફારીનું જ રહ્યું છે ૧૯૨૬માં એ નરકરનો વડો હતો ૧૯૩૮માં એ કયોમીનટાંગ પામનો જનરલ ડાઈરેક્ટર થયો એના અમ નક્કીની હુકડીઓનો મન્કાગ એક ફેલ્ડન ઝીન્સ નામનો જર્મન છે એ ડો. ગોમેસ મતા પર આવ્યો તે પહેલા હિંદનની ઠાળી ડમલીઓનો મુખ્ય અમનદાર હતો પણ એણે હિંદન સાથે કનિયો કર્યો, હિંદનના કારાગારમાં પડ્યો અને નાસીને ચીન પડોવ્યો કાર્ડ-શેકનો પોતાનો વિમાની લીઓનાર્ડ નામનો એક અમેરિકન છે પહેલા એ જ અમેરિકન, કાઈ-શેકનું અપદરણ કરનાર આર્શન યાગ-શુનીઆગનો વિમાની હતો

ચીની ઇન્ડિલાખ

ચીનની પીળી ચામડીમા જ્ઞાન રંગ છે. ચીનની પીળી ધરતીમા જ્ઞાન ખમીર ખુલ્લું થયું છે ચીનના ચીનાઈ પ્રદેશ પર જ્ઞાન જગત જાગી જાયું છે. ત્યાં જ્ઞાન છે ત્યાં જીવનનું જોમ ત્યાંથી ચીની દુનિયાને નવી દુનિયા બનાવી રહ્યું છે, ન્યાયી દુનિયા બનાવી રહ્યું છે, ‘ઝવે ને ઝવવાદો’નો માનુષિક આચાર એ નવા જગત પર આર્થિક મમાનતાના પાયા ખોલી સાચી સાધીદારીના ગદ દાખવી રહ્યું છે. જગત જીવનું હોય તો ત્યાં જ જીવે છે. જીવનમા પ્રાણ હોય તો ત્યાં જ ... જ્યાં રાષ્ટ્રના સામ્યવાદોઓ વસે છે, ત્યાં ચીને સોવિયટ પુકાયું છે, ત્યાં આઠમા રમતાનું જ્ઞાન લગ્ગર મૂડીવાદના પાશથી કાયદાને ‘અન રૂક જન’ની આતખેન પુકારે છે. ... ત્યાં જ ચીન જીવે છે ને ચીનનો પ્રાણ જીવનના શામ-પ્રશામ શ્રે છે-મૂકે છે. ૧૯૩૮થી એ જ્ઞાન લગ્ગર

જપાનના આક્રમણ સામે જૂઠ્ઠા રાષ્ટ્રનાદ સાથે સયુક્ત મોઝો. રમી સમરાગણ પગ ખડુ યદ્ય ગયુ છે અને ઉત્તરમા જપાન ૧૧ ધા સામે ધા ધરતુ અને ધા જીનતુ, માનતાના લાન લોહીમા તરબોળ છે ચીન તા શ્વે છે જો ચીનના આક્રમા રસ્તાના લશ્કર તરીકે જગનિખ્યાત જાનેલુ લાન લશ્કર છે તો ચીન સમગ્રગણપગ શ્વતુ છતા, સમગ્રાનવીના કરતુ છતા, મરણના લગનાઓમા મહાનતુ છતા, રોગી મિનાના હાડપિજ દેડે હસતુ છતા, વેરાનમા વાસ કરતુ છતા, ચીન શ્વતુ છે ચીન શ્વશે તો જનનવિકાસના પરિપાક જેના ચીનની લાન (સામ્યવાદી) માનતામા જ

જપાની માકડાએ ચીનની માનતા પર અત્યાચાર કરના, ચીનની મહેનત ને ચીનના પાક લૂટવા, ચીનનુ શ્વન બેનવા કૂલકારો માર્યો અને ચીનના રાષ્ટ્રવાદે માથુ અદ્ધર કરીને તો જવાન વાળ્યો તેમા ચીન ૧૧ સામ્યવાદીઓનો, ચીનના નાન લશ્કરનો સૌથી મોટો કાળો છે ચીનનુ નાન લશ્કર-ચીનના આક્રમા રસ્તાનુ લશ્કર જપાનની નસકરી યત્રોની શ્વતેણુ જમાનત સામે જોરીના વ્યૂહથી જૂઝે છે એ મરણ સાથેની મરતી પાળળ ચીન ૧૧ લાન નસકર પાસે નૂતન ચીનને ખ્યાન છે એ માનતાના નાન લશ્કરે જ છે ના થોડા વરસમા નૂતન ચીનના ધનત, શિક્ષણ અને સામાજિક સુધાગઓમા પણ અદ્ભૂત કામ કરી બતા યુ છે, જે તમે જોઈ શકો તો તમારી અજાણી આખો જરૂર પનકાર્યા કરે

આક્રમા રસ્તાનુ લાન લશ્કર ગેલી મા અબેઘ છે, અને હોરી તથા હો ૧૧ તગ્ધ ધસે છે ચીનના સોનિય પ્રદેશની સગકારનો પ્રમુખ માઓ રીડુ ગ ૧૧મનો છે માનતાના નિયમવાળો નવી દુનિયા માઓ-રીડુ ગને મૂર્તિમા દેખાય છે, અને તેથી તો એ

દુનિયાના પાયામા કોર્વ પણ ભોગ ચીનના સામ્યવાદીઓને મન મોટો નથી “નૂતન ચીન કેવું કર્યો છો?” એવો સવાલ ‘લડન ટાઈમ્સ’ના પ્રતિનિધિએ માઓ ગી દુ ગને કર્યો હતો અને અકોનિશ આખ સામે નૂતન ચીનના આકાર પર આખ કે વતા માઓ-સી દુ ગે જવાબ ગયા હતા.

“એકેએક મનુષ્યન પહેરણ, રાખી ને રહેણું પૂરતા મળ, એકેએક માનવીને શરવાના હક્કનું ભા. થાય અને જરામગરી મમળન તેવું શિક્ષણ અને આનંદ મળે, મુદુ મશવન મમાન માર્યાદારીનાળું મને, ચીનની ધરતી પર અનેક રમ્તાઓ અને મનુષ્યની જરૂરિયાતો માટે ૧૧ કારખાના બધાર્થ જન્ય ચીનમા છ કનાકની મજૂરીનો દિવસ મધાય, ચીન પર પ દેશી આક્રમણ અશકર બની જાય, ચીનમા માનવીની માનનીયું શોષણ થબી જાય, ચીનનો મબધ, સમાનતા, ભાઈચારો અને એવાગ સાથીદારીથી તરમોગ મની જન્ય અને આખી દુનિયા માથે એકમેક થઇને જગતની શાંતિ પડી શકાન તેવું નૂતન ચીન અમારે ધવુ જ છ’

ચીનમા જીવો, ચીન ૧૧ જીવો એ જ એક ધનિકતાખી અનાજ છે લાન નરકરમા એ અવાજ યુદ્ધનાદ ગરજો છે, સમરા ગણમા એ જ નાદ રણખજરી ખખડાવે છે ચીનના એ જીવનત પ્રદેશ પર વસતો એકેએક સામ્યવાદી લાન નરકરનો મૈત્રિક છે નૂતન ચીની રચનામા એણે જીવનનો બની ધરી દાધો છે એની માગ ઠયારે આવે તે ૧૧ એને પરવા નથી ત્યા જીવનને જીવે છે તે થબી જન્ય છે, ત્યા જીવનની ગતિને બાગી રહેવાનું મન ચાન છે ત્યા સૂતા શમેથી પણ સમસમા બિહાય છે ત્યા કોઈ દહન તુ નથી

ત્યાનું જીવન જોવું છે? પ્રસજે પ્રસજે પુસ્તક નખાન એવું ત્યાનું જીવન ચાગ કાર્કશકે હજોડયુ હતું એને મૂડીનાદી સહજુણે

૫૦ જે નવું ચીન, રાષ્ટ્રવાદી ચીન ત્યજી દેતું પણ ચીનના સામ્યવાદીઓએ આડા હાથ દીધા અને આગ કાઢી શેક છેડાઈ પડ્યો એણે ક્યોમીનટાગમાના ઉત્તમ સામ્યવાદી પક્ષે નિર્મૂળ કરવા ૧૯૨૭માં મૂડીવાદી સહયોગી ધુપાયની સહારનીતિ શરૂ કરી દીધી

એ સહારમાંથી જે નાન લોક નાહા તેમણે કીઆંગમીમાં ઇન્કિલાબ પુકાર્યો અને ત્યાં સોવિયટ સરકાર સ્થાપી એ લાન પ્રદેશની આજુ ચારે કાંઠે પથરાવા લાગી એની માનવતાના ખમીરથી છોનોછો બરેલી ભાવનાએ આગ કાઢી શેકનો સામનો કરતા કરતા પોતાની હદ વધારવા માઠી

આગ કાઢી શેકે આ સામ્યવાદીઓનું કાસળ કાઠી નાખવા નહીં નાખ નડનાઓનું લશ્કર જમાવું અને પાંચ નડાઈઓ નડ્યો સાત વરસ સુધી કીઆંગમી સોવિયટ કેસગિયા કરી આગ-કાઢી શેકે નાન ચીનાનું તોણી રેડવા થયેલા ખર્ચનો હિસાબ ગણ્યો ૬૦ એક સામ્યવાદીનું ખૂન પાડવા ૧૬,૦૦૦ પીડો સરા સરી ખગચ થયો હતો તોય એની રૂઠ શમી નડેલી, તોય ચીનની જમીનદારી, શાહુકારી અને માનિકીને મન એટલો ખર્ચ વધારે નડેતો, તોય ગરીબી ॥ ખૂ. ટપકતા કરીને ભરાના એમના ભડારો ખૂ. ના નડેતા, તોય ચીનની માનિકશાહીના માધાતા આગ કાઢી-શેકનો તોર તૂટે ન હોતો એણે વધારે માગ મૂકી, એણે તોણને છુટી મૂકી દીધી એણે એક જ અરાજ ઉચ્ચાર્યો, ' સામ્યવાદીઓનો શિકાર '

એણે શિકારો સફળ બનાવવાનો વ્યૂહ રચ્યો એણે ત્રણ બાળુ લોખંડી લશ્કરો ગોઠવી દીધા એણે સોવિયટના આખા

પ્રદેશને ઘેરો વા એ એનં હાન નળી હવે તો શિકાર થશે જ એમ એને લાગ્યું સામ્યવાદીઓ બધા જ ઘેરાઈ ગયા ચાર પાન ચાગ-કાર્પ-શેકના ત્રિકાંગીઓ ધમતા હતા એક જ ગતો હતો, પણ ત્યાં ય ચાગ-કાર્પ-શેકના તોપચીઓ ગોઠનાઈ ગયા હતા અને વધાનમાં અગ્રો જ ગયો, અભેદ પર્વતો, દુર્ગમ નદીઓ હેવા દુર્દશતા બધા અંદારગો ત્રિકાંગ હમતા હતા એના ૭ હમત માર્ગન અદ્વાદ પડ્યા હતા

“ જો એટની કૂચ કરી જવાય તો ૭મી જવાય કાઆગસીની સોવિયટ મંકા જોખમાતા શવનની ધડીઓ ગણતી હતી

“ કરો કૂચ ’ મગલુના મુખમાથી ય પાછા નીકળવાની દામ મામ્યવાદીઓના બનેના લાન લસકરે લીડી દીધી અોપછી લાગા કૂચ શરૂ થઈ જુના જગને કદી એવી કૂચકદમ દીડી નહોતી માનની શવને શવનનું નનુ સ્વરૂપ મતિમાન કર્યું દુનિયાના ઇતિહાસાએ આવી વાત નોધી નહોતી, ઇતિહાસના પાન માનવતાના નવા જ પગક્રમના અક્ષરોથી અર્કાઈ ગયા

ચાગદાર્પથી દક્ષિણ પશ્ચિમે કાઆગસી પ્રદેશ પન્ની ૧૯૩૪ના ઓક્ટોગમ્મા એ કૂચ શરૂ થઈ, અને શેશી ઈનાકના યેનાનમાં પેકા ગની પશ્ચિમે ખતમ થઈ એ કૂચ શરૂ કરનાના એક નાખ મામ્યવાદીઓ હતા એ કૂચ પૂની થઈ મધ ત્યારે પચામ દમન પચેચનાના હતા

એ કૂચ ૭ દમન માઈન નોટની વાગી થઈ એ કૂચમાં માઈ મનાકાઓ અટવાયા એ કૂચે ચાગ-કાર્પ-શેકનો વ્યૂહ માયાં મઠી મૂનીને તોડ્યો, એ કૂચે પાચે ઈનાકામાં નાન પ્વજ કરકનો કર્યો,

એ કૂચે દરકે દરક માઈન લોહી રેડીને રીધો એ કૂચે ચીન પગના
છ હમગ માઈન પર જીવનના પગના પથગતા કર્યા

એ કૂચમા પદર મોળી નડાઈઓ તડાઈ, તણુમો નાની
બડાઈઓ થઈ એ કૂચમા મો નિમ આરામના અકાના, ર૧૮
દિવસ ગતિમા। થના એ કૂચમા મરણુ માથે મરતી ખેનતા
માનવીઓએ રોજના પદર માઈન પર દોટ દીધી એ કૂચમા અધેર
જગતો અટનાઈ પડના, અબેછ અદાગ પર્વતોએ માર્ગ દીધા,
અગોચર છ નદીઓ ઝોળાગાઈ ગઈ માનવમતી જમરી વસ્તીઓ
પણુ પમાર થઈ ગઈ

એ કૂચમા નગ હતા, નારીઓ હતી એ કૂચમા સાથે રડિયો
પણુ હતા ને છાપવા ના યત્રો ય હતા, રાયરચીના હતા, તણુઓ ને
મોટગકારો હતી, તોપ ને તમચા હતા જીવન માથે જાધા હવતા
થઈ ગયા હતા

એક વખત એ કૂચમા એવી કટોકટી ઉભી થઈ કે કદી
નાગણી વશ ન થઈ જતા ચાગ-કાઈ-શકથી પણ રખની ખૂમ
પડાઈ ગઈ, “આપણે એમને ઘેરી લીધા છે હરે શિકાગ
પૂરા થશે”

લાન સેના મામે મળણુના વિકરાળ ક્રાસા જેવી તાલુ નરી
ભયક વહેતી હતી ચારે માથુ તોરો ચગતી હતી તાલુના
ધોડાપૂર પર ચાગ-કાઈ-શેક ઉડાવી દીધેરા જૂનતા પૂખના
નોખડી દો ડાળને કિનાગને જાધતા ટકી ગયા હતા

‘વચ્કી જાવ’ નાન મેનાનીનો ફકમ આ ચો અને નટડી
ગના લોખડી દોરડા પર નટજતી ટાન દરાયો સામા કિનારા તગ્ધ
ચગતી થઈ ગઈ સરતા ટપોટપ વીંધાતા તાલુમા પડતા હતા ને

પડે તેવા તાતુના ઘોડાપૂર તેમને પગાણી જતા હતા. તાતુ પર ચીની ધનિકલાળ દિસોળે ચઢ્યો હતો. જીવન અટકાવ કઠુનું હતું, મરણ સરખાઈ પડ્યું હતું, પણ તાતુને કિનારે કૂચ અટકી નહિ.

ખિચારા ચાંગ-કાઈ-શેકે જોરથી હાથ ધર્યા. શિકાર સફળ થયો નહિ.

કૂચ અટકી નહિ.

આઠમા રસ્તાનું લાઝ ઝરકર શેશી પહોંચ્યું.

“ મેં ધાણું ’તું, આ લાંબી કૂચ રાતાંઓની રમશાન-કૂચ થશે પણ આ તો મારી જ રમશાન-યાત્રા બની.....” ચાંગ-કાઈ-શેકે લાંબો શ્વાસ ખેંચ્યો. મેડમ ચાંગ-કાઈ-શેકે દિઝાસો દીધો.

પચાસ હજાર જીવતા સાથે શેશીના સામ્યવાદીઓએ સાથી-દારીના હાથ હલાવ્યા.

શેશીમાં નવી સોવિયટ સરકારની સ્થાપના થઈ.

અને પછી? ચીનના રાષ્ટ્રવાદના મદાસેનાની ચાંગ-કાઈ-શેકે સામ્યવાદીઓ પર ફરીવાર હુમલો કરવાની હિંમત લીડી નથી.

અને પછી જાપાને ચીન આખાને ખાઈ જવાનું આક્રમણ કર્યું.

પણ પછી શેશી પ્રાંતની સોવિયટ સરકારે જાપાન સામે વિગ્રહ જાહેર કર્યો, ચાંગ-કાઈ-શેકનું અપહરણ કર્યું. ચાંગ-કાઈ-શેકનો પ્રાણ માર્યો નહિ, પણ એની પાસે ચીન આખાના દારણ દુશ્મન જાપાનને મારી હટાવવા એકતા માગી, સંગઠન માગ્યું, જાપાનનો સામનો કરવા સામ્યવાદીઓની સાથીદારીનો સ્વીકાર માગ્યો. આ સંજોગે ચીનને સાચી રીતે એક બનાવ્યો. આ પ્રસંગથી ચીનનો ઉજ્જવળ ઇતિહાસ આણેખાયો. જાપાનની મુસાદ તો ચીનમાં

આત્મ વિગ્રહને જનતો રાષ્ટ્રી ગદ્યા ચીનને ખાઈ જવાની હતી પણ સામ્યવાદીઓની કુનેડે જાપાનની મુરદને ધૂળ ભેગી કરી, ચાગ-કાઈ-ગેકનુ અપરણ કરી તેને તેની સાા ઠેકાણે લાવવાની અને જાપાન સામે અધુકત મોઝમેથી લડવાની ફજ પાડી

વાત એમ ગની કે આગ-કાઈ-ગેકે જૂના જોડીદાર ને અપગ
મે ॥ પતિ આગ-ગુ-નીઆગને ઁર્શીમા પડોચતા નાળી કૃચ કરીને
આનતા મામ્નવાગીઓને રોકના મોકલ્યો હતો અને પોતે કટાગીને
પથાસ હજારી નિજેતા વાન દુહડીઓને વિએગતો તેમનુ નિકદા
કાઢવાની નવી રીતની ચિતા કરતો માથુ ખજવાગતો બેડો હતો
યગ માર્શલ આગ-ધી-આગ દુગની મે ॥ તરીકે પ્રખ્યાતિ પામેના
મચુનિપન નરકને નર્ધને પડ્યો હતો આ પડ્યો પડ્યો પડેની
વાગ નાન ગનેની સામ્નવાદી છોઢરાઓમા દેખાયની અગ્નેકદિમત,
વીગતા અને અસાધા છુ ડહાપણના નિચાર કરતો ઝોકતો હતો, ને
હાન લમ્કગ માથે લગ્નાને ગદતે તેની સાથે બાઈચારાની વાતો
કગ્ને હતો ત્રણે પ્રડીબગ આગ-કાઈ-ગેકનો એ વીર સેનાની
મામ્નવાગી વીરતા સાથે ગ્રેમમા પડ્યો હતો એને મામ્નવાગીઓ
ગમી ગયા હતા અને તેના વખાણુ ખુદ આગ-કાઈ-શેકની સમક્ષ
પણ કરવાનો એણે નિરધાર કર્યો હતો એને મલસેનાની આગ-
કાઈ-ગેકે દશ દશ વરમથી માડેના સામ્નવાગીઓનો શિકાર કરવાના
ખૂખાગ આતર વિગ્રહ તરફ કટાગો ઊપજ્યો હતો એને પહેલી જ
વાગ પોતા ॥ દેવના લેધેના કાઈ-શેક તરફ અલુગમે ઊપજતો
હતો એના દિમાકમા ઝઝૂમી રડેના જપાન સામે ચીનો એક
જનીને ખડુ કરી દેવાનુ હ્દાપણુ દેખાના માડયુ હુ એ
સામ્નવાગીઓ સાથે હાથ હના-યા, મુખ મનકા ય અને સંવુજ
મે ચાની વાતચીતો ચર કરી દીધી

એશિયાના હીતરમાં

દૂધમાં કંઈ કાળું છે એમ ચાંગ-કાઈ-શેકને વહેમ ગયો. હિતર પશ્ચિમની સઘડ પર કંઈ ભંગાણુ પડ્યું છે એવો એને ભાસ થયો અને એ જાતે તપામ કરવા સીઆન તરફ જઈયો. યંગ માર્શલ ચાંગ-લી-આંગ જેનામાં પ્રચંડ પ્રાણ હંમેશાં જીજ્ઞાસો રહેતો હતો, જેણે અનેકવાર ચાંગ-કાઈ-શેકના પ્રાણનું રક્ષણ કર્યું હતું, જે વીરતાનો ધડેલો હોય તેવો ચરો હતો તેને કાઈની ખીક ઝાગતી નહોતી, કાઈ-શેક કે એની મડમની પણ નહિ. એણે જીડીને આવતા મહામેનાનીને નજરેડે કરવાનો, સામ્યવાદીઓ સાથે

બદાર સડતું પડ્યું છે. જ્યાં એ રાગ છે ત્યાં મારે ફરીવાર ચીન રચવો છે "

" હે ! " મદામેનાનીને સામ્યવાદી અમર ધરમા પેમી ગયે ની લાગી.

" હા " જુવાન ચાંગે હથોડા જેવા અવાજનો ધા કર્યો.

ચાંગ-કાઇ-શેક લાગપીળો થઇ ગયો. એની અંદરનો મહાસેનાની માંધાતાની જેમ ગગળ્યો.

" તું તારું મોઢું બંધ કરી દે. મારાં ફરમાન માથે ચડાવ "

" જી, ના " ચાંગ-તીઆંગે મદામેનાનીને કારી ધા કરતો જવાબ દીધો.

" તો તમારી જગ્યાનું રાજીનામું ... "

" તે પણ નહિ "

જાનેની વચમાં એક ભયંકર શાંત પણ પસાર થઈ ગઈ.

" હું મારા મુકામ પર જાઉં છું " મદામેનાની મજગી બિડેશે બિન્ને થઇ ગયો. ચાંગ કાંઈ બોલ્યો નહિ.

સૌની પાછળ પણ નવા સમયના સૂત્રધારો સામ્યવાદીઓ હતા. સીઆનનું વાતવરણ ખળભળી બેઠું હતું. જનપાન સામે ઝૂઝવાનું ફરમાન મેળવવા વિદ્યાર્થીઓ અધીરા જન્યા હતા. શરકરી ઢુકડીઓ આવેશ ને આવેગથી બિછળી બેઠી હતી.

ત્યારે મહાસેનાની ચાંગ-કાઇ-શેક શહેરની બદાર પડ્યો હતો અને શહેરના દરવાજા બંધ કરવાના ફકમ આપતો હતો.

દુધમા કંઈ કાણુ છે એમ આગ-કાઈ-શેકને વહેમ ગયો હતો પશ્ચિમની મહા પા કંઈ બગાણુ પડ્યું છે એવો એને ભામ્યો અને એ જાતે તપામ કરવા સીઆન તરફ જઈયો યગ માર્શન આગ-ની-આગ જેામા પ્રચડ પ્રાણુ હમેશા જીગતો ગડેતો હતો, જેણે ઓકવાગ આગ-કાર્જ-શેકના પ્રાણુનુ નક્ષુ કર્યું હતું, જે વીરતાનો ધડેતો હોતો તેવો શરો હતો તેને માર્શની પીક નામતી નડેતી, કાર્જ-શેક કે એની મડમની પણ નહિ એણે ઊડીને આનતા મહાસેનાનીને નજગેદ કરવાનો, મામ્વાદીઓ સાથે મધુમ્ત મોર્યો મગમવાનો અને તે સગીનની અણી પર સ્વીકારાવવાનો નિશ્ચય કર્યો, ાણુ કે એની ગાગતમા એના માયામા મામ્વાદીઓની સચ્ચાર્ધ પુ નાર થઈ ચુકી હતી

૧૮૩૬ના ડિસેમ્બરના ૭મા દિવસે આ યો તેવો આગ-કાર્જ-શેક મીધો એના સેનાપતિ આગ-નાઆગ પામે પહોંચ્યો બન્ને વચ્ચે બધા ઘણે ગગમાગરમ જોનામોની તપી ગી જીવાન આગે માફમાફ સબળાવી દીધું કે તેની દુકડીઓ ગતાઓ માથે લડવાને તૈયાર નથી ચીનાઓ હવે ચીનાઓનુ સોદી રેડશે નહિ, મામ્વાદીઓનુ તો નહિ જ, જીનટાની તેની દુકડીઓ તો લાન થઈ જવાની તરજણુમા છે

‘ હવે આતડ વિચલ સમેગી હો ’ જીગન આગનો અવાજ ચડમડી ઉઠ્યો, “ હવે જાપાન સાથે જગ મેનવાની તક ચીનને આપો આજસુધીમા તમે જ ચીનનો છડો બાગ સામનો કર્યો વિના જ બરખાઈ જવા દીધો છે આ સુધી તમે ખેદૂત મજૂરોને, સામ્વાદીઓને પકડી પકડીને વીધી નાખવામા જ મધી શક્તિનો દુરુપયોગ કર્યો છે હવે તમારી એ નીતિ લાજો ઝાગ નહિ ચાનશે, ચાનવા દેવામા નહિ આવશે મા ! ગાપનુ શમ હજી ચીની ધરતીની

મદાન સહુ પડ્યું છે ત્યાં એ તમ છે ત્યાં મારે મનના ચીન
ચલે છે

“તે” મદામેનાનીને મામ્યવાદી અમ ધરમા પેમી
ગયેની પાગી

“હા” જીવાન ચાગે હથોડા જેવા અનાનનો ધા કયો

ચાગ-કાષ્ટ-શેક લાનપીળા થઇ ગયો એની અફનો
મદામેનાની માધાતાની જેમ ગગ્ગયો

“તુ તારું મોઢું મધ કરી દે મારા કુમાર માથે ચડાવ”

“જી, ના” ચાગ-નીઆગે મદામેનાનીને કાગી ધા કરતો
જવામ દીધો

‘તો તમારી જગાનુ નાજનામુ

“તે પણ નહિ”

મનેની વચમા એક જનકર શાત પળ પસાર થઈ ગઈ

“હુ મારા મુકામ પર જાઉં છું” મદામેનાની મગી બેઠે
ઉભો થઇ ગયો ચાગ કાઈ બોલ્યો નહિ

સૌની પાઠળ પણુ નવા સમયના મૂલધારો સામ્યવાદીઓ
હતા સીઆનનુ વાતવચ્ચ ખળભળી બેઠ્યું હતું જાપાન સામે
મૂંગવાનુ ફરમાન મેળવવા વિદ્યાર્થીઓ અધીગ મના હતા લશ્કરી
કુકડીઓ આવેશ ને આવેગથી બેઠા બેઠા હતા

ત્યારે મદામેનાની ચાગ-કાષ્ટ-શેક શકેરની ગપ્પર પડ્યો હતો
અને શકેરના ફરવાગ અધ કરવાના કૃમ આપતો હતો

ફરીના મહાસેનાની સાથેની મુનાકાતો ગો'વાર્ડ ફરીવા-
ગમગરમ ચર્ચાઓ ચાલી ફરીવાર ડેન્ટની સાટાધોડે થઈ ને
પડી ભાગી

પછી યગ ભારત એના અધિકારી યાગ-દુ-શગ સાથે
ઉતાવળો આ'યો એણે કદી નવિ ધારેનું એવું કામ માન્યવાદીઓ
માથેની મનનત પડી એ ॥ માથે આવી પડ્યું ચાગ-નીઆગ
આ'યો અને છેવટની વાત કરી જોઈ પછી એણે ફગ્ગ જાગવતા
આવેતો ઉશ્કેનાટ સમા'યો, કપાગ પગ માજેના પન્મેનાના ટીપા
હૂછી નાખ્યા પછી એણે ફગ્ગાન આપતા ચડેતો વાક દગારી દેતા
ત્રાડ નીધી, "એને માથાફોડને-અજડને ગિરફતાર કરી દો"*

૧૯૩૬ના ડિસેમ્બરના ૧૦ મા દિવસની મવાગના માડા પાચ
વાગે તોપનો એક ઘડાકો થયો અને ચાગ-કાઈ-જેકનો અગ-ગમક
અદગ ધમી આ'યો "નગવો" એણે જૂમ પાડી

ચાગ-કાઈ-શેક પણ ખેડો હતો ત્યાંથી ફૂદી જિયો ને કપડા
અભાજ્યા મહાસેનાની ઉતાવળમાં એના ખોટા દાત લેવાનું
જૂનીને પાછને જાણે દોડ્યો, અને દોડતો એક દીવાન પર
ચડી ગયો, અરે ખાઈમાં ફૂદી પડ્યો ને ફગ્ગનાઓ તગ્ગ દોડવા માડ્યો

પણ એ મહાસેનાની અને એના માથીદારો ઘેરાઈ ગયા હતા
એનો ભત્રીજો મરેલો પડ્યો હતો યગ ભારત ચાગ-વી-આગના
એક અમનદારે મહાસેનાનીને ગિરફતાર કરી દીધો ચાગ-કાઈ-શેકને
ગિરફતાર કરવાના હુકમનો અમન કરનાર કેપ્ટન સુન પોતે જ
કરતો હતો તેનાથી ધડીભર તો ચબી ગયો પણ યગ ભારતનું
ફરમાન હતું એટલે એણે મહાસેનાનીને ગિરફતાર કરીને તેની મામે
ધૂટણીએ પડ્યો અને તેની માફી માગી

“ હા અધ કર, જળવાખોર ફિતૂરી !.....” મદાસેનાનીનો કાપ કંપી બિચો, “ અને મારી નાખવો હોય તો દમણાં જ મારી નાખો. ”

પછી કેદી અનેના ચાંગ-કાઇ-ગેકને કાગગાની કાટડીમાં બાવવામાં આવ્યો અને ત્યાં પોતાના કેદીની મુનાકાત લેવા યંગ માર્શલ ચાંગ-ચી-આંગ આવી પહોંચ્યો અને એ તોફાની તેજનો વિનિમય કર્યો.

કેદી અનેના મદાસેનાનીએ ખોરાક લેવાની, વાત કરવાની કે સાંભળવાની ના પાડી દીધી પણ ચાંગ-ચી-આંગે ચાતુ ગમ્યું.

“ આપ નામદાર જો મારી સૂચનાઓ સ્વીકારતા હો તો હું આપનાં હુકમનું માથે ચડાવીશ ” *

અને ફક્ત ૫૦ ટકોગમણા ફળીધગની જોગ ચાંગ-કાઇ-શેકે ફેંકાડો માર્યો.

“ તું કોણ છે ? મારો સેનાપતિ કે મારો દુસ્મન ? જો મારો સેનાની હોય તો તારે મારાં હુકમનને વશ વર્તવું જોઈએ અને જો મારો દુસ્મન હો તો દીવ કર્યા વિના અને મારી નાખ. વધારે કરી જ ફરીસ કર્યા વિના એ એ વાતમાંથી એકનો સ્વીકાર કર. ”

અને પછી યંગ માર્શલ ચાંગ-ચી-આંગ બોલ્યો. વાતચીત વિનય ભરી ચાની પણ છેવટે કાઈ-શેકે કર્યું જ વધારે સાંભળવાની ના પાડી દીધી.

* “ If your excellency accepts my suggestions I shall obey your orders. ”

પછી ચાગ-ત્રીઆગે પોતાના મહાન કેનીની રોજનીતી કમળે કરી અને વાચી જોઈ એમા કેનીએ એક ઠેકાણે વચ્ચે લેતે ચાગ ત્રીઆગે મોટેથી વાચી મબળાવ્યું, “મારું કામ જ ચારિત્ર નથી” અને પછી જમકર દમનો જોગો,

“હું આપ નામદારે લખેલી આપ નામદારની એ વાત સાથે સમત થાઉ છું.” કેદી જનેલો મહાસેનાની બરકર કોપી બિહ્યો. પછી ડરવાને બદલે ચાગે કહ્યું, “મેં પોતે સામ્યવાદીઓ સાથે મધુમ્ત મોરચાની રવીકારેલી આઠ માગણીઓ સાથે સમત થઈ જાવ અને પછી છુટકામ આપો.” એ આઠ માગણીઓ મહાસેનાની પાસે જોગ થઈ માગી ગઈ.

“રાષ્ટ્રીય સંગઠાની નવેસ-થી ન્યના કરો.”

“આતરવિગ્રહ બંધ કરીને જાપાનનો પ્રતિકાર કરો.”

“શામહાઈમા પકડેના ક્રાન્તિકારીઓને છોડી દો.”

“તમામ રાજકીય કેદીઓનો છૂટકારો કરો.”

“તમામ સભાઓ બરવાની સ્વતંત્રતા જાહેર કરો.”

“લોકોને રાષ્ટ્રભક્તિના આવિષ્કારની છૂટ આપો.”

“ડો! સુન યાદ સેનની ઈન્છાનો અમન કરો.”

“રાષ્ટ્રની મુક્તિ માટે તમામ પક્ષો અને વર્ગોની પરિવદ્ધ જોનાવો.”

મહાસેનાની નજર ઠેરવી રહ્યો ને કરી ગયો.

“લરકરી અમનદારોની સહીવાળી આ માગણીઓ સામ્યવાદી ઓએ મૂકેલી છે અને આપણે રવીકારવાની છે.” ચાગ ત્રીઆગે વિનતીનું કુમાન રજૂ કર્યું.

અને દુઃખા મદામોનાનીનો પગ મિત્ર ડોનાલ્ડ બીડીને આવી પહોંચ્યો. એણે પોને દો ત્યા મહાચાર આબર્યા દના અને મેડમ-ચાંગ કાર્ફગેક પામે દોડી જઈને, ચીમ પાડી ગયો દો, "પેના જુવાન માર્ગે કાદને ગિન્દતા કયો છે "

અને પછી જન્મે મકામાં બીડીને ચીઆન પહોંચ્યા દના. ચીઆન પદોચીને ડોનાલ્ડે યંગ માર્ગ-ચાંગ-લીઆગને ખુશ મિત્રજથી મદામ બગી અને પછી મદામોનાનીની મુનાકાન માગી. ડોનાલ્ડ ચાંગ-કાર્ફગેકને મળ્યો ત્યારે તે ગિન્દતાગીમા એક દંડા ઓગમાં ધાંત ચાને નીચીન પર પડ્યો હતો ચાંગ-કાર્ફગેકે ધીમેથી બેસું લેયું અને ડોનાલ્ડને દેખ્યો. એને એની પગધીન દશાની પીડા થઈ. મનસેનાનીની ધાગદાગ આખોમાથી ધીમેધીમે આંખ ટપકયા ને એના કોખની ગાન પરથી મગડવા વાળાં "માગી પામે એક યુક્તિ છે," ડોનાલ્ડે ધીમેથી કહેવા માડ્યું. "ચાંગ-લીઆગને દું પિઠાવું છું. એના સ્વભાવની કળા માગી પામે છે. એને મામ્યવાની-ઓની અમુગમાંથી છેડાવી રકામે અને તેમની ત્રાગવગની બદાગ આપણે મુકાનન ચથમે દોડી નહીં શકશું....."

"પણ..... પણ....." નિરાશાની મુર્તિ જેવો કાર્ફગેક ત્યાજ લેઈ રહ્યો—એનો માનભંગ થયો હતો. એને મરુ પમદ દુઃખ ડોનાલ્ડે ચિંતાથી લેયું. ચાંગ-કાર્ફગેક આપણાત કરી લેમદે એવી એને ધાક લાગી. એ ખૂબ ધીમેથી જમડ્યો, "એ જુદું શરમ દો લેનલેનામાં જુવાઈ જશે. એક મો મેદા નિંદ કન્દે એક જીવા વાચી જેમ જીવું નાકં."

"અને.....તમાગ બીજા મેનાપનિઓ નહીં હશે ન ગદ લેઈ જાય છે. આ જગતને મુખન દેશે હશે"

તેઓ તૈયાર છે સીઆન પાસે લોનાગ પર તો તેમણે બોલ પથ્ર
ફકયા મેડમે જ મૌને મમારી ગખ્યા છે ' "

" મેન્મ " મદામે !નીની આ મોખા નવુ તેજ આનુ

" હા, મેડમ આગ-કાઈ શેક પોતે તથા આપ ! સાગી
ની વી સુગ મને આની નાગના છે "

પત્રી મેડમ આગે સીઆનમા આવી યગ માર્શન સાથે
મુખ મનકા યુ ને હાથ હનાવ્યો યગ માર્શન હસતી શિના જેવી
આ પડોએની જાછને અડોબાવથી આવકારી ગ્લો

" મારો સામાન તમારા માથુસો ન તપાસે તેમ કઠશો ?
કારણ કે, મારી વસ્તુઓ કોઈ એમ જીવે તે મને પસંદ નથી "

મેડમ આગ-કાઈ-એકે સ્વમાનમા આગ-નીઆગ પડ નજર
નોટાડી ફીધી

" હુ " યગ માર્શન ચૂપ ગ્લો પત્રી મેડમે જનનન ગાગ
માથે હાથ લના થો અને મુખ મનકાથી બોના, " હુ આપની
મન્નેની માથે આ નમશ "

" મડે-માની ' મન્ને એ મુજરો કરો

' અને ડોનાલ્ડ ' " મદામેનાનીને મળીને આવેના ડોનાલ્ડો
એણે ગાજી પડ બે-થો અને પડબેથી રીવોલ્વર કાઢીને સોપતી
ધીમેથી બોની, " આપણી યુક્તિ જર ન આવે અને હુ ય સપડાઈ
જાઉ તો તમે જ મને આનાથી વીધી નાખજો "

પગથી માથા સુધી કપ અનુભવતા ડોના કે ચૂપચાપ રીવોલ્વર
નહી વીધી

પછી મદામેનાનીને એની સાથીદાર મળી. ત્યાર પછી ચાંગ-કાઈ-શેકે પોતાની રાજનીતીમાં નીચે પ્રમાણે નોંધ લખી.

“હું એને જોઈને અત્યવગતી પામ્યો ને મને લાગ્યું, જાણે હું સ્વપ્નમાં જ છું. હું સીઆન જવા ગયો તે પહેલાંથી જ મેં સુંગને કદી રાખ્યું હતું કે મેડમ ત્યાં ન આવે તે શ્વાન રાખજો. પણ એણે જ્યાં જોખમ ખેડીને સિંહેની શુક્રમાં પ્રવેશ કરવાની દિશત કી છે...મને ખૂબ લાગી આવ્યું અને રડવાનું મન થયું. દશ દિવસ મુઠી મારી સલામતીના જવાબમાં છેડીને મેં એની જ ચિંતા કર્યો કરી, કેવી દિશતવાન, શાશ્વી, માયાણુ ને પ્રેમાળ.”

પછી છેવટે સમાધાન થયું, - પણ તે ચાંગ-ક્ષીઆંમનાં માણસોને પમંદ ન થયું. પાંખો ફફડાવતું મદામેનાનીને લક્ષ્ય નાનકોમ જિંદગી અધીરું વિમાન થઈ ગયું. કટોકટી ગંભીર બની ગઈ. પછી પડદા પાછળ રહેલા સામ્યવાદી નેતાઓ ખુફની ગીતે મદાર આવ્યા. સીઆન ખાતે નિમાયકો કોમ્યુનિસ્ટ ચાઉ-એન-ક્ષી-હતો.

“આપ નામદાર અને આપ મેડમ, ચાઉ-એન-ક્ષી ને મળ્યો નહિ તે બાજુ અમરો.”

કોનાઈડ મદાન દંપતીને વિનવી રહ્યો. જન્મે આ મામણીથી થીજી બધાં. જન્મે કોમ્યુનિસ્ટોની કતન કરવાનો જ આજે દશ વરસથી વિકારાળ વેપકો માંડ્યો હતો. છેવટે જન્મે તેમનાં મદાન દુશ્મનોના પ્રતિનિધિની મુલાકાત લેવા કબૂલ થયાં. ત્રણે એ મળીને એક નવી સરકારની વાત થઈ કાઢી. ત્રણે મંમત થયાં, અને ત્રણેને નિર્ગત વળી.

“આપ દંપતી મુક્ત છો.” ચાઉ-એન-ક્ષીએ છેવટેનો છૂટકારો લીધો. જન્મે પ્રજાંડ વ્યક્તિત્વને અપડીમાં દગાવી રાખ્યું. નાતાવના

દિવસે મદસેનાની મુક્ત થયો પત્રીની ભયંકર શાંતિ પથારી ગઈ.
જનગલ યાગ અને યાઉઝેન નીના હાથમા ગંધી વાતો આવી પડી.
યાગ કાર્થગેક અને મેડમ કોમ્યુનિઝ્ટની સાથે હનાવેના હાથમા કંઈ
ચોગી ગયું છે એમ માનતા ને હાથ પમતા બેઠી ગયા

અને દંપતીને સાચુ જ્ઞાન આપડયુ કે આંતરવિગ્રહ અસકપ
છે, સામ્યવાદીઓનો સહાર શક્ય નથી ચગ માર્શલ યાગ નીઆગે
જૂ કરેની આહ ગતો સ્વીકાર્યા વિના છૂટકો નથી

૨૯

ચીની લાલ

“ખડે તેની જમીન હો । જમીનદારી બરખાદ હો ।”

રો. સુન-ચાટ-સોન

જાણે ગતિનો બન્યો હોય, જાણે એકલો પ્રાણ પૂરી પૂરીને
જનનનો ધડયો હોય એવો ચીની લાલ પ્રદેશ ચીનનું નૂતન જગત
છે. ત્યાં જ ચીની લાલ લોક—ચીનના સામ્યવાદીઓ વસવાટ કરે છે

એના ચીનાઈ સોવિયટ પ્રદેશ ૮ જે નેતાઓ ઈ, એક માઓ—
ચી-ટુંગ અને ખીંગે ચુ-ટેલ એ ગમ્મેની સાથીદારી એવી એક
જેવી છે કે ત્રાસો વખત લોકો એ જે જૂદી વ્યક્તિઓને જે નામનાગી
એક જ વ્યક્તિ ધારતા હતા ચીનના ખેતરોમા, ચીનની દરની
પર્વતમાળાઓમા, ચીનની તોફાની નદીઓના કિનારા પગના પ્રદેશમા,
ચીનના જાન મેનાનીનું નામ અહોબાવથી ઉચ્ચાગણુ ત્યારે લોક
કલ્પનાની લોકવાયકા એ ખેનું એક નામ, માઓ—ચુ કે ચુ-માઓ

‘એશિયાના હીતરમાં’

માઓ - સી
એનિશ્વર ચીનનો પ્રમુખ.

૨૯

ચીની લાલ

“એટ તેની જમીન હો ! જમીનદારી બરબાદ હો !”

ડૉ. યુન-ચાદ-સેન

જાણે ગતિનો બન્યો હોય, જાણે એકસો પ્રાણ પરી પૂરીને
હવનનો ધડ્યો હોય એવો ચીની લાલ પ્રદેશ ચીનનું નૂતન જગત
છે. ત્યાં જ ચીની લાલ લોક-ચીનના સામ્યવાદીઓ વસવાટ કરે છે.

એવા ચીનાઈ સોવિયટ પ્રદેશના જે નેતાઓ છે, એક માઓ-
સી-ટુંગ અને ખીન્ગ ચુ-ટેઈ. એ જાનેની સાથીદારી એવી એક
નેવી છે કે લાંબો વખત લોકો એ એ જૂદી વ્યક્તિઓને જે નામવાળી
એક જ વ્યક્તિ ધારતા હતા. ચીનનાં ખેતરોમાં, ચીનની દૂરની
પર્વતમાળાઓમાં, ચીનની તોફાની નદીઓના કિનારા પરના પ્રદેશમાં,
ચીનના લાલ સેનાનીનું નામ અહોબાવથી ઉચ્ચારાતું ત્યારે લોક
કલ્પનાની લોકવાયકા એ જેનું એક નામ, માઓ-ચુ કે ચુ-માઓ

ઉચ્ચાત્તા ડો મુન-ચાટ-એને આપેનુ વચન મૂર્તિમાન મનતુ એ
નાન મેના ડીની નેમ હતી કે ' એડે તેની જમીન હો.' '

માઓ-ચી કુ મ ચીની કોમ્યુનિસ્ટ પાર્ટીની મધ્યમ્ય કાર્ય
વાહીના પ્રમુખ છે અને જનન ચુ-ટેડ ચીનના લાન નરકનો વડો
જ ચુટે નો ચીનાઈ અર્થ લાન સદ્ગુણ એવો થાય છે

મન નજદીકના મિત્ર જ, અને જલ એક જીવનના પૂરક
છે માઓ, શુદ્ધિમાન ચિત્ત છે, ચુટેડ ચિત્તનો અમન કરનાર
સેનાની છે, મૈનિક છે કહેવાય છે કે માઓ, લાન મન છે, અને
ચુટેડ નાતુ હુદા છે

મમર્થ શાન્તિ જેવો માઓ કિમાન એનાવ્નો મજબૂત માધાનો
જ એની આખમા નૂતન રચનાની સર્જન મૂર્તિમાન જન છે, એને
ચીનની બહાર જવાનું જગ પમજ નથી, કાણુ ચીનમા ધણુ
કરનાતુ છે

અને ચુટેડનુ ખુગમિજગનાણુ ગમ્મ માયુ છે ખૂગ
મળતાવડો ને જખ છે જે એને જીવે છે તે એને જૂની શકતુ
નથી જે એની માથે નાન કરે છે તે એનુ જની જાય છે તોડ
ચુ મકનો વડો હોય એવો ચુ ચીની જનતાનો નિકન જેવો
મનાય છે

અને ચીનમા શુદ્ધિમાનમા માઓનુ સ્થાન, માઓની નાગરગ
ચા! માઓનુ માન જાનેડ છે કદાચ માઓ-સી, ચુ-ટેડ કરતા
વધારે મદા છે પણ જન્ને જીવદા જોઈ શકાય તેમજ નથી ત્રા!
ચુ-ટેડ ચીનના કિસાનોમાથી જાનેડ એવુ આરમા રજતાનુ લાન
નરક ન નિપજનુ હુ હાતતો લેનિ! જેવો મદા! ગણુનો માઓ-ચી
આજે કા લેત?

૧૮૮૩મા દુનાનના એક ગામડામા માઓ-સી-ટુ ગનેા જન્મ થયો. માઓનો જાપ ગરીબ એડૂત હતો અને માઓને ૭ વર્ષની ઉમરે ખેતર પઠ કામ કરના જવાની ફરજ પડી. માઓની મા પ્રેમાળ માતા હતી, માઓનો જાપ સખત પિતા હતો, કાણુ કે છવન મૌથી વધારે સખત હતુ માઓના જાપણે દૂધ કે નડાને ખોનાક દોરે ન હોતો, નિસાળ ભાગી નહોતી ખેતર પડની મજૂરીમા માઓ મોટો થતો હતો અને બજારાનુ ઝખતો હતો. છેવટે મત્ત વરસના માઓને પાખના ચાગશા નામના શહેન્મા બજારા જવુ હોય તો બજારાની રજા મળી માઓ ચાગશા તરફ ચાની નીકળ્યો ને રોજ ચોખાની બે ભાખરીઓ ખરીદીને ખાઇ તેતો એ સત્ત વન્સો જૂઝ્યો હોય તેમ બજારા પર ટૂંની પડ્યો. માઓ રોજના નવનશના વખતમા ખુતકાનથમા જેસી નકેતો, ને ઊધુ વાનીને વાચા કરતો. ત્યા એણે દુનિયાનો નકશો દીઠો અને જાણે આમી દુનિયાને દેખતો હોય તેમ આનદી ઊઠ્યો. એણે એક પછી એક આડમ-ગિમથ, ડારવિન એન્સર અને મીનને વાચી નાખ્યા એણે અમેરિકાનુ ચાતુર્ય યુદ્ધ વાચ્યુ એમા એક વાકરે એનામા પ્રચડ પ્રાણુ જાગતો કર્યો "After eight years of difficult war, Washington won victory and built up his Nation

૫ઠી માઓએ લખવા માડ્યુ ન રાજકારણમા ભાગ લેના માડ્યો. એક દિવસે એણે ઝાપામા જાડેર ખમત આવી 'સખત અને નિર્ણયાત્મક જીનાનો, જેમને ચીનમા અને નાજકાનજીમા રમ હોય તે, માઓ-સી-ટુ ગને મળો " એણે જીવાનોનુ જૂથ નાધ્યુ અને ૫ઠી ચીનાર્જ દુનિયા દેખના નીકળી પડ્યો ત્યારે એની પામે એક છત્રી આ જોડા ખરીદવા જોટના જ પૈમા હતા

માઓનો શરૂઆતનો ખ્યાલ ચીનને પરદેશી ઝૂસીમાથી મુક્ત કરના નેટલે સ્વદેશાભિમાની હતો પણ પછી એણે શાહીવાદને અનિવાર્ય રીતે મૂડીવાદ સાથે જોડાયતો જોયો અને એ મામ્મનાદી થયો.

૧૯૪૭માં ચીનાઈ કિમાન સમાનો માઓ પ્રમુખ ગયો અને ૧૯૩૦માં એ કિસાન-કામદાર ક્રાન્તિકારી સમિતિનો પ્રમુખ થયો. પછી લાખી કૂચનો ભયકર કાગળ આ યો અને મહાન વગસો શરૂ થયો ગળ્ટનાદના હડકવામાં હાની જોડેલો ચીનાઈ મૂડીનાદનો માનીતો સન્દાર આગ વાઈ-શેક-એનુ છવતુ કે મરેનુ માથુ મેગનવા ચીનની ધરતીને ખૂદી વળ્યો. માઓની પડેની સ્ત્રી પકડાઈ ગઈ ને ઝખમે થઈ માઓની જો. ગિરફતાઈ થઈ ને વીધાઈ ગઈ માઓએ ફરીથી નગ્ન કર્યું એની સ્ત્રી સાચ એ હ લગ્ન માઈનની લાખી કૂચમાં આગળ વધતો હતો ત્યારે એની સ્ત્રી સખત નાઈ પણ ચીનના સામ્મનાદીઓનો એ લોખંડી લાન નારક ચીનના પ્રાણ સમો છવે હ.

આજે એકાદન નમ્મ હિમ્મનો, ન દ્રવાદમાથી સામ્મનાદી થએલો નાન નશ્કગ્નો સેનાની ચુ-ટેક એશવાનમાં જમી હાગ્ને પેઠી નીમતાઈમાં જનમ્યો છે અને શ્રીમતાઈને શોમે એવી િશાગોમાં ભખ્યો હ, વિનાસમાં આજોટ્યો હ અને પ દેશની નક્ક પણ કરી આખ્યો છે.

૧૯૪૭માં એ એક લગ્નકુની અમનદાઈ હતો ત્યારે ક્રાન્તિ એના કપાગમાં અથડાઈ ને એણે અમનદારી કગાવી દીધી ચુ-ટેક સીધા મોસ્કો ગયો તથા માકર્મવાદનો અભ્યાસ કરીને પાછો આવી તરત જ સામ્મનાદી સત્રમાં દાખલ થયો અને ૧૯૩૧માં એને

સામ્યવાદી પક્ષે જાન લશ્કરના મદામેનાની તરીકે સર્વાનુમતે ચૂંટી કાઢ્યો. એને ત્યારથી બે જ વેગ લાગ્યા છે, એક લાન લશ્કર અને બીજી લાન ક્રાન્તિ. પશ્ચિમના અનુભવી લશ્કરી વડાઓ પણ કહે છે કે ચુ-ટેક ચીનનો સર્વોત્તમ સેનાપતિ છે, હી જોવા ઉદાર છે, આન્ડ જોવા મખત છે ને વેચિંગટન જોવા શક્તિશાળી છે.

સામાજીક રીતે ચીનાઓને હમતા કહેવાય છે, પણ એ તો ચીનાઓમાં મૌથી વધારે હમતો છે કાગળ કે, એનામાં સાથીદારીનો મમાનભાવ સ્વભાવમાં જ ગોઠવાઈ ગયો છે. એનું જીવન માનવતા તન્દના પ્રેમભાવથી ભગઈ ગયેલું છે એટલે એ સખત કે શાંત હોય તોય હમતો લાગે છે. એના ચહેરા પરની સખતાર્થ ને નમ્રતા મનેમાંથી હાલ્ય ફૂટ્યા જ કરે છે. તેજઘાગ વન્માનતા દાતની દરોગો દેખાય તેવા હમતા ચહેરા વિનાનો એનો એકે કોટોઆર પણ નથી. અને તોપણ, ચાંગ-કાઈ-એકે એના અને માઓના દરેકના મરેના કે જીવતા માથાની કિંમત પચામ દળત પૌડની મૂળી હતી. પણ ચાંગ-કાઈ-એકના મળતુ બાવને મને ટાપી ગયા છ.

પણ એ બે તો અનેકોમાના એક છે. આઠમા ગ્તાના લગ્નના ખીંગ સરદારો-દરેકને માટે મોટા પ્રકન્જો વખી શકાય તેમ છે નાન ધકકર પર નજર નાખના એવા ચાનાકે ચમનાકે અને મદાન કહી શકાય તેવા અનેક આકારો નજરે ચડે છે ચાઉ-એન-હી માઓ-સી-ટુંગના જ જોવા એક જગરો કોમ્યુનિસ્ટ છે. સીઆન ખાતે કે દરાયના ચાંગ-કાઈ-શક માથે વાટાવાટ કરવા એને મોકલવામાં આવ્યો હતો અને કોમ્યુનિસ્ટોનો મતત ચિકારી કાઈ શેક એના જ નજકીય હાપણથી સીઆનમાં જવો નહી શક્યો હતો જ્યારે એને પૂછવામાં આવ્યું કે એણે ચાંગનો

બન કેમ લીધો નહિ ત્યારે એણે જણાવ્યું હતું કે સીયોને દળુ ચાંગ-કાર્થ શેકની જરૂર પડવાની છે.

ચાઉ-એન-લી એક ચીનાઈ અમનદારનો દીકરો છે, ક્રાન્સ જઈ આવ્યો છે એણે પન્દેશમાં ચીની જુવાનોનાં સામ્ય જૂથ સ્થાપ્યા હતા. સરખાતની ક્રાન્તિમાં એ કેન્ટનમાં વાગ્યો. લસ્કરી શાળાનો મંત્રી હતો. પછીથી ચાંગ-કાર્થ-શેકે એના માથા ૨૦,૦૦૦ પૌંડનું ઈનામ કાઢ્યું હતું પણ એણે જ ચાંગ-કાર્થ-શેકે માથાને જાળરી ગણ્યું હતું. આજે એની ઉંમર ૪૧ વરસની છે અને આજે એની ગણ ૧૧ મા-ઓ-મીટુ ગની હરોળમાં થાય છે.

અને ચુ-ટેદ જેવા લાન લસ્કરના સેનાની પછી તરત જ જાગરમ પેંગ-ટેદ-દુઆઈનું નામ જોનાય છે. આજે એની ઉંમર સાડત્રીસ વરસ જેટલી જ છે. એણે નવ વરસની ઉંમરે એની દાદીમાનો કસૂંજો લાત મારીને ઢોળી નાખ્યો હતો. પછી એ ગંડીમાં ગપડતો ને રવડતો થઈ ગયો હતો ત્યારે એના શરીર પર એક કાટ અને પગ પર એક માત્ર પાપાનમો હતો. પછી એ ડોમ્યુનિસ્ટ થયો. લાન લસ્કરનો મારીતો ગયો. એણે લાંબી કૂચ આખી વિતાવી છે. એણે ક્રાન્તિનો દાડમારીઓમા ૧૯૨૮માં પોતાની સીને મંત્રી દેખી છે.

લાક એવી તો ગગન ॥૩ વાગતી હતી કે ચાગ કાઢ-શકે એ ॥
 ટુટુ ॥ બધા માણસોને કમળે કર્યો હતા, એના મિત્રોને પણ
 ગિફ્ટના કર્યા હતા અને પછી એ સૌને-કુન ૬૩ માણસોને-માતાની
 કૃપા પણ ધાવતા આગકોને પણ વીધી નાખ્યા હતા તેની જાન ન
 સુ એના મોઢા ટુટુ ગમા એકનો જ છે, ને એકનો લાન લશ્કરની
 હરોળો સાથે ઘૂમે છે, અને આજ સુધીમા આડ નાર નનામ પડી
 પણ જેવો ને તેવો જોરદાર છે

ખજો એક, સુ ટેહ-લી આજે સોલ્ડિયટ ચીન ॥ શિક્ષણ ખાતાનો
 પ્રધાન છે એણે સામ્યવાદ તરફની પોતાની વફાદારીની ચિત્રી
 પોતાની જ આગળો લોકો કાઢી કાઢીને લખી હતી અને ખીજો
 જનરલ-સેન કેન આજે બત્રીસ વરસનો જ થયો છે તે પહેલા
 તદ્દન જુવાનને-એને ચાગ-કાઢ-શકે પોતાના અગત્યક તરફ રોકાયો
 હતો આજે એ સામ્યવાદી છે અને નાન લશ્કરનો એક સગદાર
 છે એ સામ્યવાદીમા કેદ પકડાયો હતો પણ જૂતકાળનો એ પોતાનો
 જીવનરક્ષક ટાંવાથી ચાગ કાઢ-શકે, પોતા ॥ જવામા પહેની જ
 વાગ એને સામ્યવાદીને જીવતો છોડી મૂક્યો

એમ ગણાવે ગણી શકાય તેમ નથી ચીની નાન નરકર એક
 નામિ જેવું અળોડ એવી શિખરથી કૂચ કરે છે આંખા રરતાનું
 લાન નરકર લાક-નરકર કે લોકસે ॥ છે એ સેનાનો એકએક એનિક
 ચીન ખાતર અને પોતાના સિદ્ધાત ખાતર નકે છે, પગા ખાતર નહિ
 પગાખાતો મજાએનાની સુ ટેહો પણ ચાર શિનિગ જ મળતા
 હોય છે નરકરના અમનદારો નેતાઓ કહેવાય છે, એ વિના ખીજ
 કાઢ પદવી એમની પાસે નથી અને સૈનિકો બધા રાયસેવકો હોય છે
 એ સમગ્ર નરકરના પણ ભાગ ઠેન છે મોખાનો ભાગ શિખર
 ટુકડીઓ છે, પડી રાયમેવકો ઠેન જ અને છે ની હરોળ નવા

જન કેમ લીધો નહિ ત્યારે એણે જણાવ્યું હતું કે સંયુક્ત ચીનને હજુ ચાંગ-કાઈ શેકની જરૂર પડવાની છે.

ચાઉ-એન-લી એક ચીનાઈ અમલદારનો દીકરો છે, અને ક્રાન્સ જઈ આવ્યો છે. એણે પંદેશમાં ચીની જીવાનોનાં સામ્યવાદી જૂથ સ્થાપ્યાં હતાં. શરૂઆતની કાન્તિમાં એ કેન્ટનમાં વામ્પોઆ લશ્કરી શાળાનો મંત્રી હતો. પછીથી ચાંગ-કાઈ-શેકે એના માથાનું ૨૦,૦૦૦ પૌંડનું ઈનામ કાઢ્યું હતું પણ એણે જ ચાંગ-કાઈ-શેકના માથાને જળવી રાખ્યું હતું. આજે એની ઉંમર ૪૧ વરસની છે અને આજે એની ગણના મા-ઓ-ગીડુ ગની હરોળમાં થાય છે.

અને ચુ-ટેક જેના લાલ લશ્કરના સેનાની પછી તરત જ જનરલ પેગ-ટેક-હુઆઈનું નામ બોલાય છે. આજે એની ઉંમર સાડત્રીસ વરસ જેટલી જ છે. એણે નવ વરસની ઉંમરે એની દાદીમાનો કસૂંબો લાત મારીને ઢોળી નાખ્યો હતો. પછી એ શેરીમાં રખડતો ને રવડનો ચર્ધી ગયો હતો ત્યારે એના શરીર પર એક કોટ અને પગ પર એક માત્ર પાવખમો હતો. પછી એ મેમ્યુનિસ્ટ થયો. લાલ લશ્કરનો માનીતો બન્યો. એણે લાંબી કૂચ આખી વિતાવી છે. એણે કાન્તિની લાડમારીઓમાં ૧૯૨૮માં પોતાની સ્ત્રીને મરતી દેખી છે.

પણ જનરલ હો-હુંગ જરાક બચંકર લાગે એવો, રોખીનહડ જેવો છે. લાલ લશ્કરને ચોજનાર એ સૌથી શરૂઆતનો પુરખ છે. એણે લાલ લોકોને બેડવા પોતાની, ૧,૦૦૦,૦૦૦ પૌંડની મિલકત ફગાવી દીધી હતી ખીજે એક જનરલ, સુ-હાઈ-હુંગ કૂલી બાપાને ઘેર જનમ્યો હતો અને છતાં પણ ચાંગ-કાઈ-શેકે એનું માથું કાઢી આપનારને માટે ૨૦,૦૦૦ પૌંડનું ઈનામ કાઢ્યું હતું. જનરલ સુની

હાક એવી તો ગમવાનાક વાગતી હતી કે આગ-કાઈ-જોકે એ ૧૧ કુટુંબના મધ્ય માણસોને કમળે કર્યા હતા, એના મિત્રોને પણ ગિફ્ટના કર્યા હતા અને પછી એ સૌને-કુલ ૧૩ માણસોને-માતાની દુખ પર ધાવતા બાગકોને પણ વીધી નાખ્યા હતા તેથી જાગ્રત સુ એના મોટા કુટુંબમાં એકરો જ છે, ને એકરો લાન લશ્કરની હરોળો માથે ધમે છે, અને આજ સુધીમાં આક વાન રવાના પછી પણ જોવા ને તેવો જોગદાર છે

ખજાને એક, સુ-ટેલ-તી આજે સોવિયટ ચીનના શિક્ષણ ખજાનાને પ્રધાન છે એણે સામ્યવાદ તરફની પોતાની વધાઈની ત્રિશી પોતાની જ આગળાતુ લોહી કાઢીને લખ્યા હતી અને બીજાને જાનર-એન-કેન આજે જાતીસ વરસના જ થયો છે તે પરના તાત જુવાનને-એને આગ-કાઈ-જોકે પોતાના અગત્યક લગીકે રોકાયો હતો આજે એ સામ્યવાદી છે અને નાન લશ્કરનો એક મજદૂર છે એ સામ્યવાદમાં કેદ પકડાયો હતો પણ ભૂતકાળનો એ પોતાનો અગત્યક લાવ્યાથી આગ-કાઈ-જોકે, પોતાના જીવનમાં પહેલી જ વાર એને સામ્યવાદીને જાનતો છોડી મૂક્યો

એમ ગણાવે ગણી રહ્યાન તેમ નથી ચીની નાન લશ્કર એક વ્યક્તિ જેવું અજોડ એવી શિખતથી દૂર કરે છે આકમાં નરતાતુ તાન નરક લાક-લશ્કર કે લોભમે ૧૧ છે એ સેનાનો એકએક મનિક ચીન ખાતર અને પોતાના મિદ્દાત ખાતર રહે છે, પગાર ખાતર નાન પગારખાતો મનમેનાની સુ-ટેલો પણ ચાર શિનિંગ જ મળતા હોય છે લશ્કરના અમનદારો નેતાઓ કહેવાય છે, એ રિ ૧૧ બીજી કોઈ પદવી એમની પાસે નથી અને સૈનિકો બધા સ્વયસેવકો હોય છે એ મમત લશ્કરના પણ ભાગ હોય છે મોખાનો ભાગ શિખતમદ્દ દુકડીઓ છે, પછી સ્વયમેવકો હોય છે અને જેની હરોળ નવા

ઉમેરાતા જતા મામાન્ય લોકોની હોય છે. નામ લશ્કરનાં અમનદારો-
નેતાઓ સૈનિકો સાથે જ બેસીને એક જ જાતનો ખોરાક ખાય છે.
કોર્ટ પણ સૈનિક ચુ-રેહની ખાનગી મુનાકાત ગમે ત્યારે લઈ શકે
છે શિસ્ત સખત હોય છે પણ સગીનની અણી વડે નહિ, સંધીદારીની
સમજાવટથી શિસ્ત બંધની શિક્ષામાં લડાઈમાં ભાગ ન લેવા દેવાની
અને છાવણીમાં જ ફરજિયાત નહેવાની, તથા ઠપકો આપવાની કે
આત્મદર્શન કરાવવાની અને છેડે લાન લશ્કરમાંથી રવાનગી
આપવાની હોય છે લાન નશ્કરમાં કોઈ નોકરો નથી ને લાન
નશ્કરના ઉપબોગ માટે કોઈ સ્ત્રીઓ નથી તે રીતે નાન નશ્કર
દુનિયાબંધા અજોડ છે

આ જ લેખકનાં પુસ્તકો

ઢોમરેડ તેનિન (અનકથા)
ચિતનની વેગર (કૂનોની અનકથા)
નરવીઝ (ગેરીમાન્ડીની અનકથા)
દગ્ગિયે દવ લાગે (જપ્ત)
કકગીતુ કોગો
એક હતો છોકરો
ગાતુ રુસ ભા ૧-૨-૩
    (રશિનન કાન્તિનો ઈન્દિયમ)
માનસ નિજાનનો દષ્ટિકોણ
વૈજ્ઞાનિક જગત
એક હતુ માનરી
માનવીનુ ધર
-શિનન નારી
ડોકિયુ
શકીદી (વાતાંઓ)
ભડી (નનકથા-જપ્ત)
સમ્કૃતિના વડેણુ
યુરોપની ભીતરમા
એગિમિનિયા પર ઓધાર
એશિયાના ભીતરમા

આ જ લેખકનું —

આવું જ બીજું પુસ્તક !

‘યુરોપની ભીતરમાં’

— આપે જોયું અને વાંચ્યું ?

★ આંતરરાષ્ટ્રીય શેતરંજ પર ગોઠવાયેલી આજની
લશ્કરી જમાવટનું રહસ્ય જાણવું છે ?

★ આંતરરાષ્ટ્રીય રાજકારણમાં અગ્રભાગ ભેજવતા
યુરોપિય રાજકારણીઓને પિછાનવા છે ?

★ દિનપ્રતિદિન બદલાતા જતા યુરોપના નકશાને
નવા સ્વરૂપે નિહાળવો છે ?

તો તે સાચી પરિસ્થિતિ જાણવા માટે વાંચો —

જોન ગન્થરનું જગવિખ્યાત — Inside Europe — નું

રૂપાન્તર

‘યુરોપની ભીતરમાં’

કિં. રૂ. ૨-૦-૦

પ્રાપ્તિસ્થાન :— પ્રસ્થાન કાર્યાલય

ચાર રસ્તા અમદાવાદ

નોંધી લો !

અમારી ‘યુગધર્મ’ અંથમાળા’ ના ગ્રાહકોને યોગ્ય

કિંમતે મળશે. — આજે જ મંગાવી લો.